

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

Шевцова О. Й., Потій А. Д.

КРЕДИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ 3

Васильєва Т. А., Афанасьєва О. Б.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО РИНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ 7

Коваленко В. В., Шепель Є. В.

МОНЕТАРНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ 11

Гойхман М. І.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 18

Баріда Н. П.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГРОШОВОЇ ЕМІСІЇ
У ТРАНСМІСІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ 22

Губарева І. О.

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄС
У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ 26

Огородня Е. Н.

ФОРМИРОВАНИЕ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ 30

Леонов С. В., Богма С. Д.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 35

РОЗДІЛ 2. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Циганюк Д. Л., Гланич В. Н.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ 40

Чернявський І. Б.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ КІЛЬКОСТІ ЦЕНТРІВ
САМООБСЛУГОВУВАННЯ БАНКУ В РЕГІОНІ 45

Шульженко Г. М.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ БАНКУ
НА ОСНОВІ МЕРЕЖЕВОГО ПЛАНУВАННЯ 50

Радченко О. В., Бойченко В. М.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 59

Д'яконова І. І., Мірошниченко Г. О.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ 62

Малиш Г. А. РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ ФІЛІАЛЬНОЇ МЕРЕЖИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ	67
Ткаченко О. О. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ	71
Красюк І. В. СУКУПНА ВАРТІСТЬ БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ІНТЕРЕСІВ СТЕЙКХОЛДЕРІВ	75

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ФІСКАЛЬНО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

Антонов М. С. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОКАЗНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ.....	81
Фролов С. М. БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПРОЄКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	86
Шевченко Н. В., Есманов О. М. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	89
Абакуменко О. В., Воронцова А. С. СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ	94
Лук'яненко І. Г., Височина А. В. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	98

РОЗДІЛ 4. ФОНДОВИЙ, ФІНАНСОВИЙ І ТОВАРНІЙ РИНКИ

Діденко І. В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ, ЙОГО РОЛІ ТА МІСЦЯ В СТРУКТУРІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ	102
Кривич Я. М., Д'яконов К. М. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	107
Сокол С. В. ПЛАТІЖЕСПОСОБНОСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНИИ В РАЗРЕЗЕ ЕЇ ФІНАНСОВОЇ УСТОЙЧИВОСТІ.....	110

РОЗДІЛ 5. ПРИКЛАДНІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Михайлова Л. І., Соколенко Л. Ф. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	115
Азаренкова Г. М., Шляпкіна К. О., Рудюк І. В. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	118
Афанасьєв Б. В. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	122
Горяєва В. І., Сапожнікова М. В. МІКРОФІНАНСУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	126

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

УДК 336(477)

*О. Й. Шевцова, д-р екон. наук, завідувач кафедри банківської справи
Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара;
А. Д. Потій, магістр з банківської справи
Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара*

КРЕДИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ

У статті розглянуто проблеми оцінки розвитку інституційної структури кредитної системи України. Визначено передумови та фактори впливу на окремі її підсистеми, напрямки подальшої структуризації.

Ключові слова: кредитна система, банки, небанківські фінансові установи, нагляд.

Постановка проблеми. Еволюційний поступовий розвиток основ регульованої ринкової економіки в Україні потребує формування адекватної сьогоденню інституційної структури кредитної системи. Забезпечення достатнього рівня її функціонування визначатиме результативність не лише фінансової системи України, але й усієї економіки. В межах інституційної структури кредитної системи активно функціонують банківська підсистема, небанківська та регуляторно-наглядова. Їх кількісні, якісні показники діяльності вказують на різні темпи, швидкість та щільність зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів ефективного функціонування кредитної системи є предметом дослідження широкого кола як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Значний внесок в обґрунтування теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо формування кредитної системи України зробили А. Гальчинський, І. Д'яконова, О. Василик, Т. Васильєва, О. Васюренко, Ю. Власенкова, В. Зимовець, С. Зубик, М. Крупка, І. Лютий, С. Черкасова,

В. Шелудько, І. Школьник та інші. Багато уваги приділялось питанням удосконалення діяльності окремих кредитних інститутів та розвитку регулювання, нагляду, підвищення ефективності та посилення фінансової стійкості кредитної системи в цілому.

Невирішені раніше частини проблеми. Доцільність подальшого дослідження визначається необхідністю узгодження параметрів розвитку, що потребує інституційних та організаційно-методичних змін в діяльності регуляторно-наглядових систем.

Метою статті є дослідження ключових питань структурування кредитної системи в Україні, визначення передумов та факторів подальшого розвитку інституційної структури з метою посилення її ролі в забезпеченні фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Кредитна система є складовою фінансового ринку – більш складної багаторівневої системи. Фінансовий ринок, або за товарним критерієм – ринок фінансових послуг, на сучасному етапі розвитку структури економіки України є найбільш потужним та прогресивним, перспективним та інноваційним серед наявних структурних елементів національної економіки. В свою чергу, його можна

© О. Й. Шевцова, А. Д. Потій, 2014

розглядати, по-перше, за окремими складовими – ринками – різними за характером та функціями, які є достатньо сформованими та такими, що ще формуються. По-друге, оцінку та аналіз структури ринку необхідно здійснювати за інституційними критеріями. Складовими фінансового ринку виступають ринок банківських послуг, ринок цінних паперів, ринок страхових послуг та ринок небанківських грошово-кредитних послуг [11]. Виокремлення кредитної системи у складі фінансового ринку пов'язане із необхідністю постійного функціонального дослідження, оцінки впливу кредитування на фінансові та економічні процеси.

Світова практика надає багато прикладів виникнення та розвитку різних видів кредитних установ, однак найпоширенішою у країнах з ринковою економікою є така: банки та небанківські установи, що доповнюють діяльність банків, зв'язують окремі ланки кредитної системи. Становлення кредитної системи України характеризується тим, що поряд з банками почали функціонувати небанківські кредитно-фінансові установи, а саме: кредитні спілки, фінансові компанії, інші кредитні установи. Функції банківських та небанківських установ тісно взаємопов'язані. Діяльність кредитних інститутів забезпечена регуляторними діями відповідних органів, а їх фінансова стійкість та безпека – наглядом на різних рівнях системи. В нашій країні в теоретичній та практичній площині розвивають мікро-, мезо- та макропруденційний нагляд кредитних інститутів, фінансово-кредитних

та орієнтують його щодо виявлення ризиків, перелік яких збільшується за рахунок розширення меж їх ідентифікації [4, 6, 9, 12], визначається взаємодія та рівень співвідношення функцій регулювання та нагляду [1, 3].

Динамічно зростаючий сектор небанківських фінансових установ України характеризується на сучасному етапі зростанням як кількісних, так і якісних показників їхньої діяльності. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на 30.09.2014 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 589 кредитних спілок, 92 інші кредитні установи, 30 юридичних осіб публічного права [7]. Кількість кредитних установ, у порівнянні з аналогічною датою минулого року, зменшилася на 29 одиниць, або на 3,9 %. Кількість кредитних спілок зменшилася на 39 одиниць (6,2 %). В той же час кількість інших кредитних установ збільшилася на 10 одиниць (12,2 %).

Провідну роль серед усіх кредитних установ в Україні сьогодні продовжують відігравати комерційні банки (табл. 1). Як бачимо з табл. 1, інвестиційний потенціал банків є суттєвим, проте ще не можна стверджувати, що їхні кредитні та інвестиційні програми є фінансово привабливими для підприємств. Зараз банкам, щоб зміцнювати свої позиції на ринку, необхідно вийти на новий рівень вирішення притаманних для економіки країни проблем шляхом застосування нових нестандартних і неочікуваних підходів до вирішення проблем із ліквідністю.

Таблиця 1 – Кількісні показники кредитних установ у 2012–2014 рр.

Показники	За станом на			
	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.10.2014
ВВП, млрд грн.	1 316,6	1 408,8	1 449,4	1 116,5*
Активи банків, млрд грн.	1 054,2	1 127,1	1 278,1	1 301,8
Відношення активів банків до ВВП, %	80,0	80,0	88,1	116,5
Активи небанківських кредитних установ, млрд грн.	10,9	15,2	16,6	21,65
Відношення активів небанківських кредитних установ до ВВП, %	0,81	1,11	1,14	1,93
Залучені банками кошти на депозити, млрд грн.	553,0	628,2	668,4	721,4
Відношення депозитів банків до ВВП, %	42,0	44,6	49,4	49,4
Кредити, надані банківськими установами, млрд грн.	825,3	815,3	911,4	1 001,7
Кредити, надані небанківськими кредитними установами, млрд грн.	2,58	8,21	9,04	9,22

Джерело: Розраховано авторами на основі [7, 8].

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Нерозвиненість небанківського фінансового сектора в Україні не розкриває його потенційних можливостей щодо фінансування реального сектора економіки [6]. Враховуючи реальний стан вітчизняних підприємств, значну їх потребу у додаткових коштах, а також часткове запозичення досвіду становлення небанківських кредитних установ за кордоном, можна говорити про те, що невдовзі і ця частина кредитних установ вийде на новий етап свого розвитку, створюючи значну конкуренцію банківським установам, а для підприємств – можливість доступу до дешевих і якісних фінансових продуктів і послуг кредитних установ.

Аналіз структури органів державного регулювання фінансового ринку показав, що модель регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні має більше відповідати сучасним вимогам. На сьогодні кращий рівень структурованості та методичного забезпечення має нагляд і регулювання діяльності банківських установ. В той же час відповідна діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національної комісії з ринків фінансових послуг перебуває на етапі формування базових складових.

Досвід використання об'єднаних органів нагляду за діяльністю фінансового сектора в окремих європейських країнах – Австрії, Данії, Німеччині, Норвегії, Великобританії, Швеції, в ряді країн Центральної Європи, Латвії, Естонії, Словаччині, Угорщині вказує на необхідність формування вітчизняної системи нагляду за кредитним сектором. Протягом останніх років фінансовий сектор багатьох країн зазнав значних трансформацій. Це, насамперед, стосується інституційних змін, появи фінансових конгломератів, значного зростання обсягів і зміни структури активів окремих підсекторів тощо. Такі зміни об'єктивно зумовили потребу в нових підходах до регулювання та нагляду за діяльністю установ на ринку фінансових послуг, а також необхідність запровадження нових моделей наглядових систем.

Фінансове регулювання ЄС було визначено “занадто слабким, що потребує посилення”, за результатами аналізу групи Жака де Ларозьєра, та за рекомендаціями якої в Єврокомісії створено дві нові установи. Основна мета створення – посилення регулювання діяльності фінансових організацій в Європі. Європейська система фінансового нагляду (European System of Financial Supervisors, ESFS) та Європейська рада з системних ризиків (European Systemic Risk Council, ESRC) – це системи щоденного контролю за діяльністю фінансових установ, який раніше здійснювали місцеві регулятори в кожній з країн [5, с. 47; 13].

Нині у всьому світі відбувається проникнення капіталів – банків, страхових компаній, пенсійних фондів. У цих умовах розрізнений нагляд за кожним окремо взятим фінансовим закладом втрачає свою ефективність. Більшість розвинутих країн уже прийняли рішення про об'єднання наглядових функцій, наприклад, у Великобританії 12 наглядових органів об'єднуються у єдиний.

Ґрунтуючись на загальноєвропейських і світових тенденціях, доцільним є об'єднання органів нагляду за інститутами фінансового ринку. Функції регулювання діяльності кредитних установ можливо спрямувати до Національного банку України з передачею повноважень НКРФП, що дозволить усунути дублювання певних функцій, скорочення операційних витрат і забезпечення прозорості ринку та умов роботи кредитних установ. Це дає змогу також вирішити проблему “малих банків”, які можливо трансформувати в інший вид кредитних інститутів з обмеженим колом фінансових, кредитних операцій. Таким чином вирішується ще й завдання відповідного нагляду за кредитними інститутами.

В Україні передбачається створення ефективної системи державного регулювання ринків фінансових послуг відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [10]. Поряд з удосконаленням механізму регулювання ринку фінансових послуг [2] потребують удосконалення інституційні основи нагляду. Серед принципів інституційних основ нагляду заявлено інтеграцію фінансового нагляду в єдиному органі і незалежність цього наглядового органу від виконавчої влади. Держава повинна бути впевнена в тому, що фінансові інститути, які працюють у кредитній сфері, є фінансово здоровими. Увага до кредитних установ – складових кредитної системи – має бути особливою. Залучення коштів від юридичних та фізичних осіб і надання кредитних послуг, з одного боку, слугує прискоренню економічного розвитку, з іншого боку, містить боргові проблеми з обох боків взаємодії. Саме на цьому і повинен сконцентруватися нагляд.

Ефективне функціонування кредитного ринку та його структурних елементів значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за діяльністю кредитних інститутів. Відповідний рівень організації регулювання та нагляду можливо забезпечити при наявності передумов його становлення. Серед передумов – створення методичної, організаційної бази діяльності та взаємодії, визначення параметрів ліцензування, контролю, нормативів. Важливою передумовою є розробка стратегії розвитку кредитної системи

щодо її інституційної структури та функціональної узгодженості.

Фактори диференціації інститутів кредитної системи:

- вплив світової фінансової системи;
- залежність від євроінтеграційних процесів;
- необхідність виконання умов отримання фінансових запозичень;
- ризику, їх диференціація, системний характер;
- еволюційні процеси розвитку кредитних відносин в країні;
- зміни структури державних установ щодо всіх секторів економіки.

Висновки. Інституційні зміни кредитної системи є передумовою та фактором розвитку всієї фінансової системи та активізації економічних процесів в країні. Наявність загальних характеристик щодо кредитних відносин та кредитних

послуг, загальних проявів кредитного ризику виокремлює кредитні інститути серед учасників ринку фінансових послуг. Але їх розвиток залежить від виявлення специфіки кожного з видів кредитних установ.

Удосконалення механізмів регулювання та нагляду впливає на підвищення ліквідності кредитних установ; посилення інвестиційної та інноваційної їх діяльності; забезпечення надійної та прозорої системи гарантування вкладів і захисту усіх клієнтів цих установ; підвищення капіталізації кредитних установ шляхом встановлення та затвердження спрощених умов збільшення статутного капіталу тощо. Диверсифікація кредитних інститутів та кредитних послуг є наступним кроком розвитку фінансових відносин в нашій країні, що має призвести до інтенсифікації діяльності всіх секторів економіки.

Список літератури

1. Адамик Б. П. Особливості інституційної організації державного регулювання діяльності банків в Україні / Богдан Петрович Адамик // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Вид.-поліграф. центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Том 14. – № 2. – С. 6–11.
2. Бондаренко Є. П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг // Є. П. Бондаренко, Д. М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2(29). – С. 38–42.
3. Д’яконова І. І. До питання визначення понять “банківське регулювання” та “банківський нагляд” / І. І. Д’яконова // Актуальні питання економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 187.
4. Заруцька О. П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід : монографія / О. П. Заруцька. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2013. – 379 с.
5. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* у сфері регулювання фінансових послуг в контексті фінансово-економічної кризи 2008–2009 років [Електронний ресурс], Київ. – 2011. – Режим доступу : <http://minjust.gov.ua/section/32>.
6. Нагнибіда Т. Ю. Організаційно-економічні проблеми функціонування кредитної системи України [Електронний ресурс] / Т. Ю. Нагнибіда, М. О. Дроненко. – Режим доступу : <http://intkonf.org/nagnibida-tyu-dronenko-mo-organizatsiyno-ekonomichni-problemi-funktsionuvannya-kreditnoyi-sistemi-ukrayini>.
7. Огляд ринків. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.
9. Про схвалення Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку : рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 553 від 12.04.2012.
10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2664-14>.
11. Шевцов Ю. О. Функціональна взаємодія банківської системи на фінансовому ринку / Ю. О. Шевцов // Вісник ДНУ. – (Серія “Економіка”). – Том 21. – № 4. – Випуск 7(2). – 2013. – С. 44–51.
12. Цицик К. Ю. Пруденційний банківський нагляд на основі системи оцінки ризиків / К. Ю. Цицик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 1. – С. 52–55.
13. The High level group on Financial Supervision in the EU, Chaired by Jacques de Larosoere. Report Brussels. 25 February 2009, available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14529_en.pdf.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article presents an overview of the problem of evaluation of institutional structure of the credit system of Ukraine. It defines preconditions and factors of influence on some of its sub-systems and directions for further structuring

УДК 336.717.061(477)

Т. А. Васильєва, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
О. Б. Афанасьєва, канд. екон. наук, старший викладач кафедри міжнародної економіки ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО РИНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку міжбанківського ринку. Авторами виокремлено основні проблеми міжбанківського ринку в умовах накопичення суттєвих фінансових дисбалансів, а також розглянуто основні напрямки підвищення його ефективності.

Ключові слова: міжбанківський ринок, міжбанківський кредит, ліквідність.

Постановка проблеми. Кризова ситуація на фінансовому ринку України, каталізатором якої стали політична ситуація в країні та депресія економічної активності, негативно проявляється в усіх сферах діяльності суб'єктів фінансово-економічної діяльності. Так, валютна нестабільність, девальвація національної валюти майже у 100 %, досягнення споживчої інфляції рівня 25 % та інші економічні проблеми призвели до зниження довіри до банків та, як результат, катастрофічної нестачі ліквідності фінансово-кредитних установ. За таких умов все більшу роль для банків відіграє міжбанківський ринок, який може бути ефективним інструментом вирішення тимчасових проблем з одного боку, а також індикатором кризових явищ, що зароджуються, з іншого боку.

Міжбанківський ринок відіграє значну роль у перерозподілі ліквідності фінансової системи. Саме він є тією фінансово-економічною сферою, у межах якої банки надають та позичають фінансові ресурси, забезпечуючи трансфер тимчасово вільних коштів між фінансово-кредитними установами, які мають її надлишок, до тих суб'єктів, що відчувають нестачу ліквідності. Однак, оскільки на міжбанківському ринку кредити є незабезпеченими, вони також збільшують рівень ризику кредиторів. Тому важливим є своєчасний моніторинг ситуації та поведінки відповідних суб'єктів даного сегмента фінансового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення, стану та перспектив розвитку, основних напрямків підвищення ефективності функціонування міжбанківського ринку, впровадження дієвих інструментів його регулювання з боку центрального банку досліджені у працях С. В. Андроса, М. М. Будніка, І. М. Гумена, О. М. Іваницької, В. М. Іванова, Д. І. Коваленка, С. О. Маслової, О. А. Опалова, А. Підручного, С. Проценка, А. І. Яблокова.

Серед зарубіжних науковців, які досліджували особливості та основні цілі функціонування міжбанківського ринку, відзначимо К. Аппера, Ф. Гомеса, Дж. Коко, С. Онгена, Ж.-Ч. Роше, Е. Саундерса, Д. Сміта, Ж. Тіроля, Т. Хо та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Протягом останніх років міжбанківський ринок стрімко розвивається, проте нові фінансово-економічні умови породжують нові проблеми. Перед Національним банком України стоїть складне завдання по впровадженню дієвих механізмів регулювання діяльності банку як з клієнтами, так і між собою. Вивчення особливостей та напрямків розвитку діяльності банків на міжбанківському ринку дозволить вчасно зреагувати на потенційні дисбаланси та уникнути їх виникнення, що й обумовлює актуальність проведеного у роботі дослідження.

Метою статті є аналіз динаміки та темпів розвитку міжбанківського ринку в Україні в сучасних умовах, а також проведення оцінки його реального стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше в Україні міжбанківський кредит було видано у 1992 р., коли НБУ почав надавати позички за пільговою відсотковою ставкою, яка була нижче за облікову та навіть нижче, ніж інфляція [1]. Такий підхід ще більш підвищував темпи знецінення грошей на той час. Наступний кризовий етап у розвитку міжбанківського ринку після поступового планомірного зростання спостерігався протягом 2008–2009 рр., коли глобальна фінансова криза проявилась у нестачі ліквідності та девальвації гривні, що, відповідно, поширилось і на міжбанківський сегмент фінансового ринку.

Певне поживалення спостерігалось протягом 2010–2011 рр., коли вітчизняні банки почали поступово збільшувати ресурсну базу, рівень капіталізації, а також підтримувати ліквідність для здійснення банківських операцій. Ситуація суттєво загострилася внаслідок загострення економічного та політичного становища в Україні протягом 2013–2014 рр. Так, за даними НБУ

протягом першого півріччя 2014 р. обсяг депозитів в національній валюті зменшився на 10,1 % та склав 379,5 млрд грн., причому відтік грошових коштів фізичних осіб становив 12,8 %, досягнувши рівня 221,2 млрд грн., а юридичних осіб – 6,2 %, склавши 158,3 млрд грн. Валютні депозити населення та суб'єктів господарювання зме-

ншились відповідно на 13,7 % та 15 %, досягнувши сукупного рівня 26,5 млрд дол. [2]. За таких умов значно активізувалась діяльність банків на міжбанківському ринку. На рис. 1 відображено динаміку зміни міжбанківських кредитів протягом 2002–2014 рр. на підставі даних НБУ.

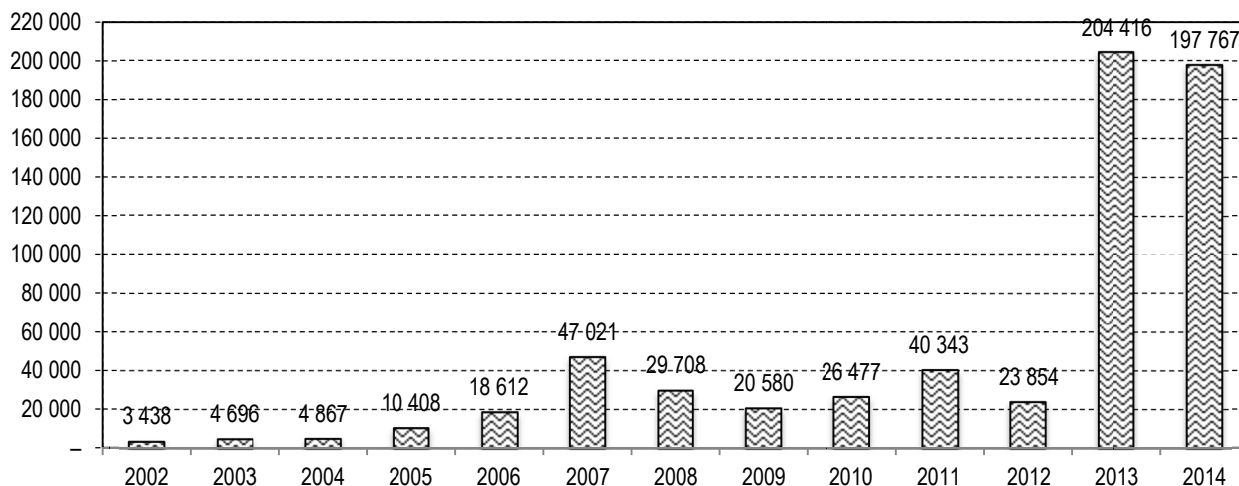

Рисунок 1 – Кредити вітчизняних банків, надані іншим комерційним банкам (залишок коштів на кінець періоду), млн грн. [3]

Як свідчать дані рис. 1, обсяги міжбанківського кредитування у 2013 та 2014 роках зросли відповідно на 180,562 та 173,913 млн грн. або більш, ніж у 8 разів у порівнянні з 2012 р., досягнувши історичного максимуму у попередньому році. При цьому середньозважена відсоткова ставка збільшилась з 7,4 % у 2011 р. до 10,8 % у 2014 р.

За структурою найбільшу частку протягом 2011–2014 р. займав овернайт – від 59 до 80 % загального обсягу міжбанківських кредитів. У розрізі строковості стабільно переважали кредити терміном до 1 року. Так, у 2014 р. (січень-листопад) їх частка склала 91 % (у 2013 р. – 93 %). У національній валюті було видано 66 % кредитів у поточному році, а у 2013 та 2012 рр. – відповідно 62 та 66 %. Отже, за критеріями строковості та видами валюти надані позики характеризувались однаковими тенденціями протягом останніх років дослідження.

Слід також зосередити увагу на нестабільності показників міжбанківського ринку протягом 2014 року. Так, унаслідок впливу політичних та фінансових чинників, зокрема нестабільності валютного ринку, протягом року спостерігалось суттєве зростання обсягів наданих кредитів та середньозваженої відсоткової ставки. Більш детальна статистична інформація за цими індикаторами представлена на рис. 2 та у табл. 1.

За даними рис. 2 можна зробити такі висновки щодо зміни процентної ставки за наданими міжбанківськими кредитами: наприкінці року середня відсоткова ставка зросла більш, ніж у 2 рази, досягнувши рівня 14,48 % у порівнянні з 6,84 % у січні 2014 р.; істотний стрибок цього показника спостерігався у лютому – 16,21 % – майже у 2,5 рази порівняно із попереднім місяцем. Разом з тим усередині року відсоткові ставки встановились на січневому рівні: 5–6 %.

Незважаючи на різке зростання відсоткової ставки, щомісяця обсяги міжбанківських кредитів поступово збільшувались, досягнувши максимального значення у вересні 2014 р. – 165,4 млрд грн., що на 207,4 % більше січневого рівня. Після цього разом з подальшим підвищенням середньозваженої процентної ставки обсяги кредитування дещо зменшились до 139 млрд грн. у листопаді, що складало 174 % аналогічного показника у січні 2014 р. та 323 % – у січні 2013 р. Так, певне падіння обсягів операцій на міжбанківському ринку на початку 2013 р. пояснюється низькою мотивацією щодо кредитування банками один одного. Така ситуація виникла тому, що в умовах невизначеності фінансово-кредитні установи були неохильні до ризику, віддаючи перевагу створенню буфера фінансових ресурсів [4].

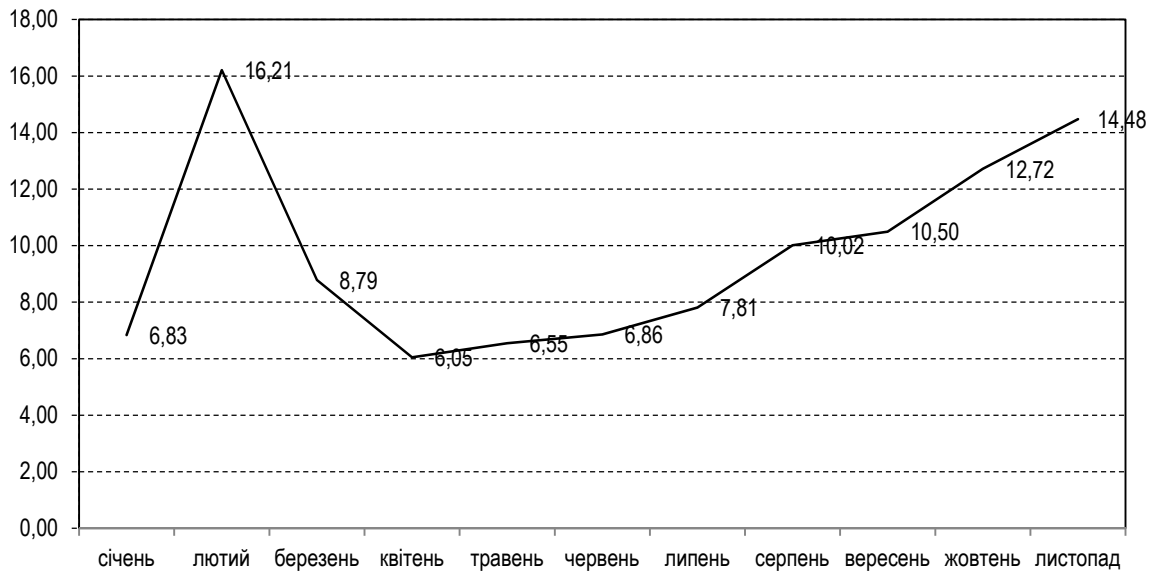

Рисунок 2 – Динаміка зміни середньозваженої відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами в Україні протягом січня-листопада 2014 р. (за даними НБУ [3])

Таблиця 1 – Основні показники стану міжбанківського кредитного ринку України протягом січня-листопада 2014 р. [3]

Період	Загальний обсяг наданих кредитних ресурсів, млн грн.	Середньозважена відсоткова ставка, %
Січень	79 745,80	6,84
Лютий	91 846,59	16,21
Березень	98 807,29	8,79
Квітень	116 685,31	6,05
Травень	128 420,01	6,55
Червень	126 425,07	6,86
Липень	141 035,88	7,81
Серпень	141 250,50	10,02
Вересень	165 435,75	10,50
Жовтень	155 882,29	12,72
Листопад	139 118,71	14,48

У таблиці 2 представлено обсяги міжбанківського кредитування, надані найбільшими

Таблиця 2 – Частка міжбанківських кредитів, наданих найбільшими банками України за станом на 01.12.2014 (розраховано за даними [5])

№ з/п	Банк	Балансовий капітал, млн грн.	Міжбанківські кредити, млн грн.	Коефіцієнт надання міжбанківських позик
1	ПАТ КБ "Приватбанк"	21 425,87	14 257,31	66,54
2	АТ "Ощадбанк"	20 188,51	1 557,29	7,71
3	ПАТ "Дельта Банк"	4 977,64	12,00	0,24
4	ПАТ "Промінвестбанк"	6 139,67	21,13	0,34

банками України протягом 2014 р. (за станом на кінець листопада).

За даними табл. 2 та за формулою (1) розраховано коефіцієнт надання міжбанківських позик ($K_{над}$):

$$K_{над} = \frac{МБК_{надані}}{K} 100 \% \quad (1)$$

де $МБК_{надані}$ – загальна сума наданих банком міжбанківських позик;

K – балансовий капітал банку.

Зазначивши, що граничне значення цього показника становить 200 %, можна зробити висновок, що обсяги міжбанківського кредитування найбільшими банками України знаходяться в межах норми. Найбільшими кредиторами серед аналізованої вибірки виявилися ПАТ КБ "ПриватБанк" (67 %), ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" (18 %), ПАТ "КБ "Надра" (15 %), ПАТ "Альфа-Банк" (15 %), ПАТ "ОТП Банк" (15 %).

Продовження таблиці 2

№ з/п	Банк	Балансовий капітал, млн грн.	Міжбанківські кредити, млн грн.	Коефіцієнт надання міжбанківських позик
5	ПАТ "Укрсоцбанк"	6 388,69	7,48	0,12
6	ПАТ "Райффайзен Банк Аваль"	552,79	100,00	18,09
7	ПАТ "Дочірній банк Сбербанку Росії"	3 921,20	0,00	0,00
8	ПАТ "ПУМБ"	4 709,98	208,63	4,43
9	ПАТ "Альфа-Банк"	3 841,85	576,02	14,99
10	ПАТ "КБ "Надра"	4 036,17	621,15	15,39
11	ПАТ "ВТБ Банк"	5 381,95	70,00	1,30
12	АТ Банк "Фінанси та Кредит"	2 546,56	4,49	0,18
13	ПАТ "ОТП Банк"	1 737,15	258,67	14,89

Слід звернути увагу на те, що ПАТ "Дочірній банк Сбербанку Росії" не здійснював кредитування банків протягом 2014 р., що, очевидно, пов'язано із відтоком депозитів з його рахунків майже на рівні 30 % [6].

Висновки. Основні тенденції, які мали місце на міжбанківському ринку протягом останніх років, обумовлені нестабільністю економіки країни та фінансового ринку зокрема. Так, відсоткові ставки за міжбанківськими кредитами протягом останніх місяців залишаються на високому рівні, при цьому на кореспондентських рахунках були розміщені великі обсяги грошових коштів. Така невідповідність пов'язана із коливаннями на валютному ринку, які ще більш підвищують ризикованість операцій на міжбанківському ринку.

Важливим завданням для регулятора є підвищення прозорості діяльності міжбанківського

ринку, що укріпить довіру населення до вітчизняної банківської системи. Як один із таких заходів, починаючи з 15 серпня 2014 р., НБУ впровадив щоденну публікацію інформації стосовно поточних курсів та обсягів операцій на міжбанківському ринку. Безперечно, таке рішення певною мірою сприяло підвищенню транспарентності функціонування міжбанківського ринку, а також розумінню процесу формування середньозваженого курсу.

Аналізуючи вплив міжбанківського кредитування на стан розвитку банківської системи, можна зробити висновок, що для забезпечення ефективності міжбанківського ринку важливо оптимізувати його сучасну організацію, удосконалити застосовані інструменти, в тому числі й ті, що застосовуються НБУ.

Список літератури

1. Сулима М. Етапи розвитку вітчизняного міжбанківського кредитного ринку / М. Сулима, С. Андрос // Бізнес-інформ. – 2011. – № 7 (2). – С. 134–136.
2. Рейтинг надійності банків після кризи [Електронний ресурс] // Деньги. – Режим доступу : http://dengi.ua/clauses/128524_Rejting_nadezhnosti_bankov_posle_krizisa.html.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
4. Відлацький В. Сучасний стан міжбанківських кредитних операцій та їх дієвість у забезпеченні ліквідності банківської системи України / В. Відлацький, А. Олійник // Кримський економічний вісник. – 2014. – № 3 (10). – С. 14–17.
5. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aub.com.ua.
6. Войтицкая Л. Топ-25 банків по оттоку депозитів [Електронний ресурс] / Л. Войтицкая // Hubs. – Режим доступу : <http://hubs.com.ua/business/top-25-bankov-po-ottoku-depozitov.html>.

Отримано 12.12.2014

Summary

The paper analyzes the major trends of the Ukrainian interbank market. The authors outlined the main problems of the interbank market in conditions of accumulation of significant financial imbalances; the main directions of increasing interbank market efficiency are suggested.

УДК 336.748.12

В. В. Коваленко, д-р екон. наук, професор кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет;
Є. В. Шепель, викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

МОНЕТАРНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

У статті уточнено економічну сутність категорії “інфляція”. Визначено чинники, що впливають на виникнення інфляції. Досліджено монетарні передумови виникнення інфляції у діяльності банків. Запропоновано поняття “інфляційна складова у діяльності банків” та визначено характеристики її утворення.

Ключові слова: інфляція, інфляційна складова, банки, таргетування інфляції.

Постановка проблеми. Питання регулювання інфляції посідає провідне місце у теорії та практиці реалізації стратегії вітчизняної грошово-кредитної політики, оскільки показники і соціальні наслідки інфляції відіграють значну роль в оцінці економічного стану держави. На особливу увагу заслуговують питання, які пов’язані з дослідженням інфляційної складової у діяльності банків, а їх актуальність посилюється тим, що з переходом на монетарний режим інфляційного таргетування проблемною сферою досліджень залишається визначення структурних компонентів індикатора, який буде покладено в основу зазначеного режиму. Недостатньо вивченим залишається питання сутності, основних показників та критеріїв оцінки інфляційного потенціалу, дослідження глибинних причин утворення інфляційної складової у діяльності банків під впливом монетарних чинників, що знаходить своє відображення у використанні неефективних та економічно необґрунтованих методів та інструментів антиінфляційної політики. Проблема пошуку підходів до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків актуальна як для економічної науки, так і для органів державного регулювання, зокрема для регуляторів функціонування банківської системи.

Аналіз останніх публікацій. Проблемі дослідження природи інфляції та пошуку підходів до мінімізації її негативного впливу присвячено наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, зокрема: питанням дослідження інфляції як системного утворення присвячені наукові праці А. Даниленка, Є. Гайдара, А. Гальчинського, В. Гальперіна, В. Гейця, А. Грищенко, В. Дербенцева, С. Дзюблюка, М. Зверякова, А. Маршала, Г. Касселя, Дж. Кейнса, В. Козюка, О. Петрика, М. Савлука, Дж. Сакса, І. Радіонової,

Ю. Харазішвілі, М. Фрідмана, О. Фурдичко; питанням щодо розвитку грошово-кредитного ринку та монетарних передумов утворення інфляційної складової у діяльності банків з макроекономічної позиції – Т. Васильєвої, А. Гриценка, В. Зимовця, В. Міщенко, С. Міщенко, Р. Мінделла, С. Науменкової, Л. Рябіної, А. Скрипника, Я. Чайковського; питанням щодо управління інфляційною складовою банківських операцій – І. Волошина, П. Друкера, О. Заруцької, Л. Кузнецової, А. Маршала, С. Моїсєєва, С. Молчанова, А. Мороза, Дж. Сінкі, Т. Смовженко, Ю. Плеханова, Л. Примостки, П. Роуза та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Проте до сьогодні низка питань стосовно встановлення оціночних індикаторів впливу монетарних чинників на виникнення інфляції у діяльності банків залишається нерозглянутою повною мірою, а саме: лишається широким спектр поглядів на поняття “інфляція”, “інфляційна складова у діяльності банків”, що, у свою чергу, ускладнює визначення конкретних заходів і управлінських дій щодо мінімізації впливу інфляції на діяльність банків.

Мета статті – обґрунтування теоретичних і методологічних положень позиціонування інфляційної складової у діяльності банків в умовах нестійкого та мінливого розвитку грошово-кредитного ринку та розробці практичних рекомендацій до монетарних передумов її утворення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових поглядів щодо сутності інфляції дозволив дійти висновку, що в сучасній економічній літературі відсутнє усталене визначення її дефініції з точки зору природи її виникнення, що призводить до теоретичної невизначеності та потребує уточнення. Проведений аналіз економічної думки щодо трактування категорії “інфляція” дає змогу виділити три підходи до природи її виникнення (табл. 1).

Таблиця 1 – Наукові підходи до природи виникнення інфляції

Канал виникнення	Сутність каналу виникнення	Науковці – представники підходів
Знецінення грошей	Надмірна пропозиція грошової маси у порівнянні з реальною пропозицією товарів і послуг	Г. Вечканов [7, с. 216]; Л. Кураков [21, с. 155]; В. Калашников [33, с. 134]; І. Трахтенберг [37]; Г. Климко [19]
Зростання цін	Тривале зростання загального рівня цін, що спричиняє зниження купівельної спроможності грошей	В. Стельмах [17, с. 268]; Б. Райзберг [32, с. 161]; К. Пасс [35, с. 192]; А. Азріліян [4, с. 320]; А. Завгородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко [18]; Н. Уолл, Я. Маркузе [38, с. 148]; В. Гальперін [8]; С. Арбузов, Ю. Колобов, В. Міщенко, С. Науменкова [2, с. 199]; В. Найдьонов [25]; Л. Красавіна [4]; Л. Тарасевич [36]; В. Геєць [11]; М. Савлук [14]; А. Гальчинський [9]; І. Пелипас [29]; Е. Дж. Долан [16]; С. Панчишин [28]; О. Колодізев, В. Колісніченко [20, с. 187]
Дисбаланс у попиті та пропозиції на гроші	Зміна в попиті і пропозиції на гроші визначає природу зростання загального рівня цін	Л. Алексеєнко [1]; А. Грязнова [33]; Л. Рябініна [34, с. 147]; О. Петрик [30, с. 14]

Узагальнивши думки вчених щодо природи утворення інфляції, автори доходять висновку, що більш точним підходом, який відповідає сучасному розвитку економічних процесів, є підхід до виникнення інфляції, заснований на дисбалансі у попиті та пропозиції на гроші. Виходячи з цього, запропоновано розглядати інфляцію як багатогранний, складний процес, який чітко відображає всі основні проблеми й суперечності економіки в довгостроковому періоді, що має прояв у виникненні дисбалансу між попитом та пропозицією на гроші, визначає природу зростання загального рівня цін, вимагає додаткового перерозподілу національного доходу під дією системних чинників.

У сучасних умовах інфляція у світовому масштабі носить всеохоплюючий характер, що спричинено грошовими і негрошовими відносинами. Повне виключення інфляції в ринкових умовах господарювання неможливе, необхідний керований та регульований механізм управління інфляційним процесом. Як зазначає академік В. Геєць, “коригувати рівень інфляції треба відповідно до конкретної ситуації, узгоджуючи його з усіма іншими складовими, спрямованими на стимулювання економічного піднесення...” [10, с. 18]. Тому негативними наслідками інфляції слід вважати зниження купівельної спроможності грошей і збільшення номінальної вартості товарів і послуг. Якщо за стабільного розвитку заробітна плата й ціни зростають однаковими темпами, то таку ситуацію не можна вважати негативною. Таким чином, огляд наукових праць економістів свідчить про те, що наслідки дії інфляції на економічне зростання в країні мають як негативний, так і позитивний вплив залежно від стратегії управління, яку використовують державні органи влади для регулювання економічних та фінансових відносин.

Із вищезазначеного випливає, що дослідження інфляції слід в першу чергу розглядати з позиції чинників, які її викликають. У загальному вигляді чинники, що спричиняють утворення інфляції, можна розглядати як наддержавні і внутрішньодержавні (рис. 1).

Виходячи із вищенаведеної класифікації чинників, які спричиняють інфляцію, можна стверджувати, що вони носять економічний та політичний характер. Серед економічних чинників доцільно виділити чинники емісійного та неемісійного характеру.

При розгляді чинників, що спричиняють утворення інфляції, автори доходять висновку, що інфляційна складова у діяльності банків виникає у процесі виконання банківськими установами функції створення нових кредитних грошей, на реалізацію якої має безпосередній вплив стратегія грошово-кредитної політики Національного банку України через набір монетарних інструментів, які виступають монетарними чинниками впливу на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків.

Реалізація грошово-кредитної політики, яка розробляється Національним банком України та затверджується Верховною Радою України, відбувається через виконання поставлених цілей, які розглядаються на трьох рівнях: стратегічні цілі – це ключові цілі в загальнодержавній політиці: зростання зайнятості, збалансування платіжного балансу; зростання виробництва, забезпечення стабільності цін; проміжні цілі грошово-кредитної політики – це зміни в певних економічних процесах, які мають сприяти досягненню стратегічних цілей; тактичні цілі – регулювання ключових економічних змінних через банківську систему на основі управління грошовою масою, відсотковою ставкою, валютним курсом тощо і забезпечують досягнення проміжних цілей [15, с. 51–52]. Представлені цілі грошово-кредитної

політики дають підстави стверджувати, що стратегічні цілі пов'язані з регулюванням інфляції на макроекономічному рівні, виконання тактичних цілей пов'язане з процесом утворення інфляційної складової у діяльності банків.

Слід відмітити, що усі регулюючі інструменти Національного банку України направлені на стабілізацію діяльності банківських установ через регулювання обсягу грошової маси у них, що проявляється у збалансуванні активних і пасивних

операцій банків, встановлення рівноважного розподілу залучених і розміщених коштів, визначення процентних ставок на основі використання таких пріоритетних інструментів грошово-кредитної політики, як: процента політика; політика обов'язкових резервів; операції на відкритому ринку; політика рефінансування; курсова політика, які безпосередньо впливають на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків [31; 15, с. 145–311; 3, с. 89–130].

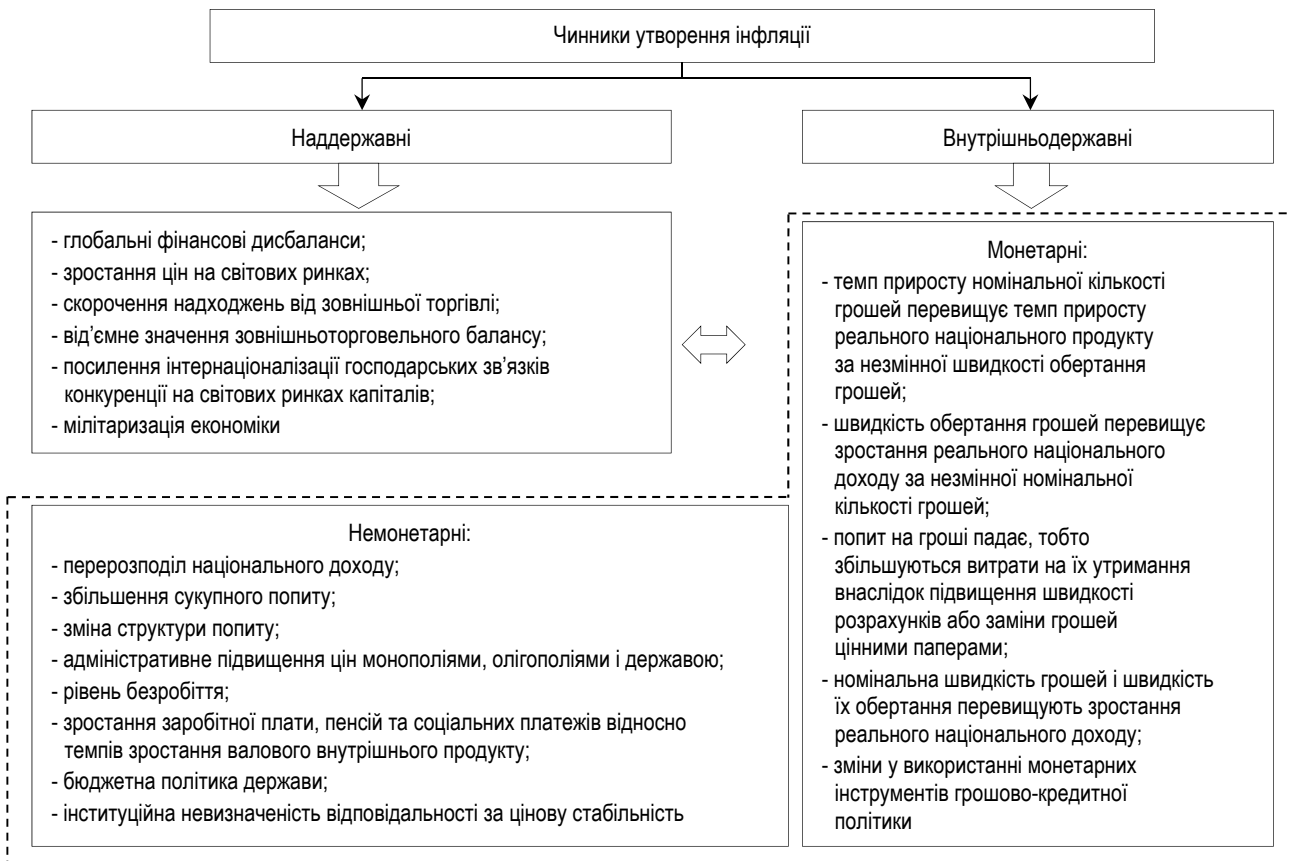

Рисунок 1 – Класифікація чинників утворення інфляції (складено авторами з використанням [20, с. 198–200; 34, с. 151–153])

Фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році, спричинила дестабілізацію грошово-кредитного ринку. Це призвело до значних втрат і банкрутств фінансових інститутів, сповільнення економічного зростання, зменшення довіри населення до фінансових інститутів, виникнення комплексних проблем при проведенні грошово-кредитної політики.

Кризові явища, як розгортаються у сучасній вітчизняній банківській системі, вимагають від НБУ розробки нової стратегії грошово-кредитної політики, яка була б націлена на досягнення стабільності фінансової системи в межах реалізації загальнодержавної фінансової політики. І, як зазначає С. Міщенко, в монетарній політиці

акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей, як їх купівельної спроможності, до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу [23, с. 23].

В. Геєць, А. Гриценко у монографії “Нові виклики для грошово-кредитної політики у сучасних умовах” виокремили принципи особливості фінансово-економічної кризи. По-перше, вона має очевидну інституціональну основу: “швидка фінансова глобалізація не стала б можливою без створення спеціальних інституціональних умов зниження або повного усунення оцінки ризику процедур прийняття інвестиційних рішень” [26, с. 116]. По-друге, “...виникнення глибокої кризи було зумовлено фактором легкодоступності грошей, що призвело до часткової втрати ними

обов'язкової властивості будь-якого економічного блага – рідкості [26, с. 118]. По-третє, “сучасна криза пов’язана із змінами ціннісної спрямованості” [26, с. 118].

Як зазначають Т. Васильєва, С. Леонов, “...наявність високої прибутковості за фінансовими операціями може спровокувати приплив спекулятивного капіталу та викликати кредитні буми, які супроводжуються зростанням дисбалансів у фінансовому секторі економіки та зростанням цін. Під фінансовими дисбалансами прийнято розуміти “перенапруження” балансів економічних агентів, пов’язане з “надмірним” кредитуванням, з одного боку, і високим рівнем запозичень, з іншого, в період бумів цін активів, що в подальшому може призвести до зниження стійкості економічного зростання і посилення спадів в економіці” [6, с. 24].

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що на приборкання інфляції, яка посилюється під час фінансових дисбалансів, впливає встановлений режим грошово-кредитної політики, який передбачає певний набір монетарних інструментів, за допомогою яких здійснюється регулювання грошово-кредитного ринку та досягнення поставлених цілей.

За останні роки Національний банк України фактично використовував політику керованого обмінного курсу з малим діапазоном відхилень. Але це не привело до позитивних результатів щодо забезпечення цінової стабільності, оскільки переважно було націлено на підтримку стабільності національної грошової одиниці.

Сучасні концепції грошово-кредитної політики схиляються до застосування режиму таргетування інфляції – монетарного режиму, який передбачає відповідальність центрального банку за дотримання проголошеного значення офіційного показника інфляції (таргету) протягом визначеного періоду часу. Відповідальність центрального банку обумовлена можливістю використання усього переліку інструментів монетарної політики у випадку загрози недотримання визначеного значення таргету [2, с. 432; 22].

Професор Л. М. Рябініна до основної цілі таргетування інфляції відносить зниження інфляційних очікувань усіх суб’єктів господарювання шляхом підвищення їхньої довіри до монетарної політики центрального банку і уряду [34, с. 176]. За класифікацією Міжнародного валютного фонду виділяють декілька основних режимів таргетування інфляції (табл. 2).

Таблиця 2 – Характеристика режимів таргетування інфляції [39, с. 17]

Показники таргетування інфляції	Повноцінне (замасковане) таргетування інфляції	Еклектичне таргетування інфляції	Експериментальне таргетування інфляції
Рівень довіри до центрального банку	середній і високий	високий	низький
Чіткість інфляційних цілей	висока	дуже низька	низька
Гнучкість інших цілей	низька	висока	висока

Вперше про пріоритет прямого таргетування інфляції в Україні було заявлено в Основних заходах грошово-кредитної політики на 2012 р.: “...Національний банк України поступово створюватиме умови, необхідні для переходу в перспективі до визначення інфляції пріоритетним орієнтиром грошово-кредитної політики, тобто прямого таргетування інфляції” [27]. Але без внесення певних змін до функцій та повноважень Національного банку України зазначений підхід таргетування інфляції не був реалізований.

Слід відмітити, що режим грошово-кредитної політики на основі таргетування інфляції передбачає задоволення певних умов, зокрема: наявність реальної незалежності центрального банку від уряду у виконанні своїх функцій – емісія готівки та підтримка стабільності національної грошової одиниці; наявність незалежності уряду від сеньйоражу (емісійного доходу); мінімальні розміри кредитування урядових потреб центральним банком і банківськими установами зокре-

ма; наявність науково обґрунтованих підходів центрального банку до визначення і вибору цільових орієнтирів інфляції для досягнення тактичних і стратегічних цілей з метою забезпечення економічного зростання в державі; наявність розвиненого фондового ринку, що дозволяє ефективно використовувати операції на відкритому ринку; наявність дієвого механізму до регулювання змінного валютного курсу; забезпечення макроекономічної стабільності; обґрунтування та встановлення цільового орієнтира, який би дозволив визначати саме вплив монетарних методів регулювання на інфляцію [34, с. 178; 22, с. 40–45; 12; 13, с. 15–18].

Таким чином, Національний банк України, використовуючи належні йому монетарні інструменти, має змогу впливати на основні показники економічного зростання в державі, зокрема інфляцію. Представлений вплив здійснюється не прямо, а через складний економічний механізм, який має назву трансмісійного механізму моне-

тарної політики. В цілому економічну категорію “монетарний трансмісійний механізм” визначають як відносини з приводу впливу на використання інструментарію грошово-кредитної політики центрального банку на фінансову кон’юнктуру і в подальшому – на макроекономічні змінні, які відображають стан розвитку реального сектора економіки через складну сукупність каналів та зв’язків прямої і зворотної дії [24, с. 11–13].

Реалізація моделі трансмісійного механізму монетарної політики в Україні визначається системою каналів трансмісії. На основі узагальнення сучасних економічних підходів до механізму монетарної трансмісії в Україні виокремлено його канали: процентної ставки, валютного курсу (у складі цін активів), кредитний канал та канал очікувань економічних суб’єктів [5; 23; 24].

Процентний канал монетарної трансмісії полягає у зміні грошово-кредитної політики через офіційну облікову ставку, що прямо впливає на короткострокові ставки на фінансовому ринку і через криву дохідності – на довгострокові [24, с. 14].

Канал цін активів визначає вплив грошово-кредитної політики на реальний сектор економіки через зміну відносних цін на фінансові і реальні активи – цінні папери, іноземну валюту, нерухомість та інші [24, с. 15–16].

Кредитний канал відображає вплив грошово-кредитної політики центрального банку на доступність ресурсів на кредитних ринках шляхом впливу інструментів грошово-кредитної політики на зміну пропозиції кредитних ресурсів через зміну обсягів вільних резервів банківської системи [24, с. 19].

Канал очікувань характеризує зміну у грошово-кредитній політиці на очікування економічних агентів щодо майбутніх цін і макроекономічної ситуації та, відповідно, на їх рішення щодо споживання, заощаджень, інвестицій, виробництва [24, с. 19].

Розглянувши канали трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, автор доходить висновку, що на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків впливає процентний канал – через регулювання процентних ставок за залученими і розміщеними коштами, кредитний канал – відповідно до виконання банками функції створення нових кредитних грошей та канал очікувань – через схильність до заощаджень, попиту і пропозиції на банківські послуги.

Узагальнивши вищезазначене, на основі використання аксіоматичного методу пізнання автор інфляційну складову у діяльності банків визначає як послідовну зміну цінового феномена, що спричиняє диспропорції у збалансуванні активних і пасивних операцій (рис. 2).

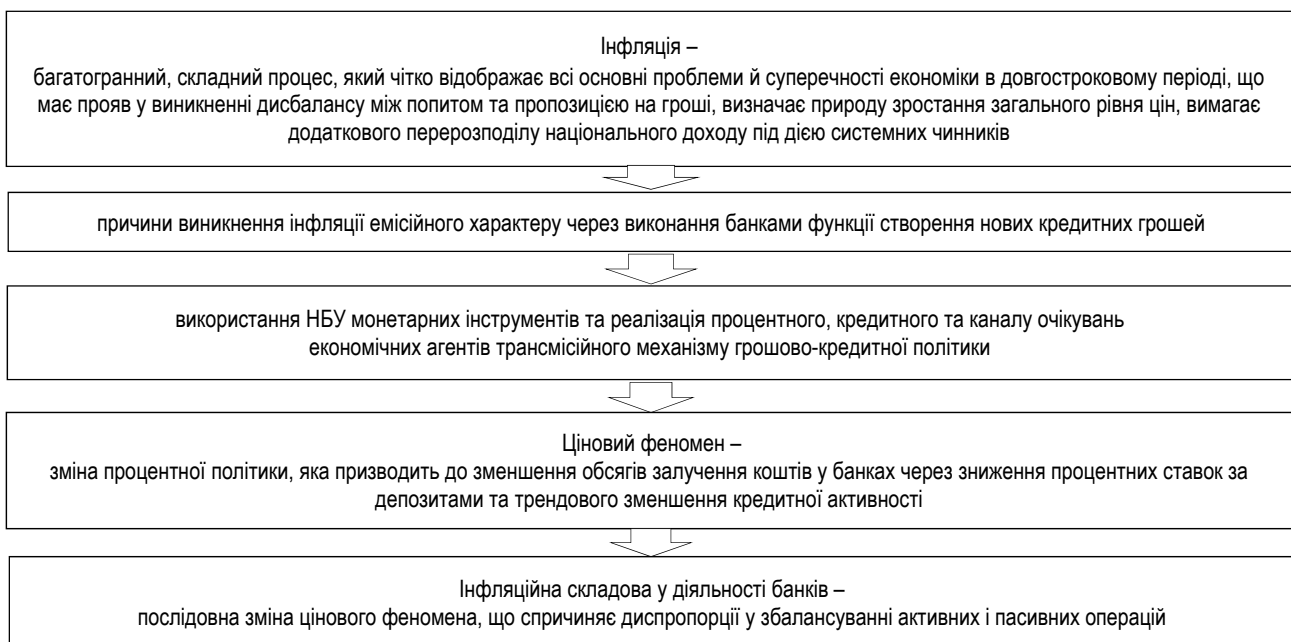

Рисунок 2 – Аксіоматичне визначення поняття “інфляційна складова у діяльності банків” (авторська розробка)

Висновки. Таким чином, позиціонування інфляційної складової у діяльності банків відбувається у разі суттєвого обмеження банківськими

установами свого кредитного потенціалу, коли нормативний грошовий мультиплікатор набагато перевищує фактичний його рівень, а також зни-

ження рівня кредитоспроможності позичальників, що, в кінцевому підсумку, призводить до досягнення банками внутрішньої межі кредитування, межі створення нових кредитних грошей та межі банківської інфляції.

У зв'язку з перенесенням кінцевого строку створення передумов для запровадження в Україні режиму таргетування інфляції на середину 2015 року, передбаченого положеннями Меморандуму про економічну та фінансову політику за результатами першого перегляду програми “Стенд-бай”, і зміною ситуації в економіці та на грошово-кредитному ринку України, з нашої точки зору, необхідно провести ряд заходів в наступних напрямках.

1. Незалежність та автономія – посилення незалежності Національного банку України, зокрема щодо цілей монетарної політики, персональної та фінансової автономії.

2. Розвиток фінансових ринків – удосконалення засад функціонування грошового та валютного ринків, визначення напрямів їх розвитку; упровадження Закону України про похідні фінансові інструменти.

3. Параметри режиму інфляційного таргетування – підготовка аналітичних документів щодо

параметрів нового режиму інфляційного таргетування, в яких визначатимуться зокрема: цільові показники; процес встановлення цільових орієнтирів; процес прийняття рішень; кількісне значення цільових орієнтирів; відповідальність Національного банку та уряду щодо досягнення цільових орієнтирів; підзвітність стосовно досягнення цільових орієнтирів; режим обмінного курсу; роль макроекономічного прогнозу для формулювання політики та відповідальність за його розроблення; принципи формулювання монетарної політики та основні її інструменти; ключова процентна ставка монетарної політики та інші монетарні інструменти.

4. Процес прийняття рішень з питань грошово-кредитної політики – підвищення систематичності та передбачуваності рішень щодо монетарної політики.

5. Упровадження грошово-кредитної та валютної політики – підготовка нової операційної системи монетарної політики, яка б відповідала режиму інфляційного таргетування; визначення оптимального рівня міжнародних резервів.

6. Комунікації – започаткування постійної просвітницької кампанії щодо переваг запровадження в Україні режиму інфляційного таргетування.

Список літератури

1. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К. : Видавничий будинок “Максимум”; Т.: Економічна думка, 2000. – 592 с.
2. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
3. Банківська система України : монографія / [В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 187 с.
4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп. перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
5. Варгас В. Державна політика щодо регулювання інфляції у трансформаційній економіці України / В. Варгас // Науковий вісник “Демократичне врядування. – 2011. – Вип. 8. – С. 68–75.
6. Васильєва Т. Імпліцитне правило таргетування для економіки України / Т. Васильєва, С. Леонов, О. Луняков // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4. – С. 24–29.
7. Вечканов Г. С. Современная экономическая энциклопедия / Г. С. Вечканов, Г. Р. Вечканова. – СПб. : Издательство “Лань”, 2002. – 880 с.
8. Гальперин В. М. Макроэкономика : учебник / В. М. Гальперин, П. І. Гребенников, А. І. Леуский, Л. С. Тарасевич. – 2-е. – СПб. : СПбГУЭФ, 1997. – 719 с.
9. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 1995. – 471 с.
10. Геєць В. Ще раз про складові економічного піднесення в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 1998. – № 11. – С. 17–26.
11. Геєць В. М. Перехідна економіка / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Є. М. Ліанова та ін. – К. : Вища школа, 2003. – 592 с.
12. Гнатів О. А. Таргетування інфляції як оптимальний режим монетарної політики в Україні / О. А. Гнатів [Електронний ресурс]. – Матеріали науково-практичної конференції “Соціум. Наука. Культура”. – Режим доступу : <http://intkonf.org>.
13. Гриценко А. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики / А. Гриценко, Т. Кричевська // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 7. – С. 8–22.
14. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 604 с.

15. Грошово-кредитна політика в Україні / [Стельмах В. С., Єпіфанов А. О., Гребеник Н. І., Міщенко В. І.] / За ред. В.І. Міщенка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 421 с.
16. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и кредитно-денежная политика / Э. Дж. Долан, Р. Дж. Кэмпбелл. – М.: Профико, 1991. – 448 с.
17. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В. С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К.: Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.
18. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 2-ге видання. Виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 576 с.
19. Климко Г. Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / [Г. Н. Климко, Л. О. Канищенко, В. М. Пригода, А. А. Чухно]. – К.: Вища школа, 1999. – 743 с.
20. Колодізев О. М. Гроші і кредит: підручник / О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. – К.: Знання, 2010. – 615 с.
21. Кураков Л. П. Словарь-справочник по экономике / Л. П. Кураков, В. П. Кураков. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Гелисс АРВ, 1999. – 464 с.
22. Міщенко В. Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 5. – С. 40–45.
23. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем / С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 5. – С. 21–27.
24. Монетарний трансмісійний механізм в Україні: науково-аналітичні матеріали. – Вип. 9 / В. І. Міщенко, О. І. Петрик, А. В. Сомик, Р. С. Лисенко та ін. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 144 с.
25. Найденов В. Инфляция на Украине: теория и реальность / В. Найденов. – К.: Наукова думка, 1985. – 80 с.
26. Новые вызовы для денежно-кредитной политики в современных условиях. – Кн. 2: Взгляд из Украины; [под ред. акад. НАНУ В. М. Гейця, чл.-корр. НАНУ А. А. Гриценко]. – К.: НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозир., 2012. – 360 с.
27. Основні засади грошово-кредитної політики на 2002 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36092>. – Офіційний сайт Національного банку України.
28. Панчишин С. Макроекономіка: підручник / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.
29. Пелипас И. Денежная масса и цены в Беларуси: результаты эконометрического анализа / И. Пелипас // Квартальный бюллетень клуба экономистов. – 2000. – № 3. – С. 5–38.
30. Петрик О. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія / О. Петрик / відп. ред. акад. НАНУ В. М. Гейця. – К.: УБС НБУ, 2008. – 369 с.
31. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: закон України від 20.05.1999 № 679-Х / Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
32. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
33. Рынок: Бизнес. Комерция. Экономика. / Толковый терминологический словарь / Сост. В. А. Калашников; под общей редакцией проф. Л. П. Дашкова. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Информ-внедренческий центр “Маркетинг”. 1998. – 404 с.
34. Рябініна Л. М. Теорія сучасних грошей: монографія / Л. М. Рябініна. – К.: УБС НБУ, 2011. – 221 с.
35. Словарь по экономике / К. Пасс, Б. Лоуз, Л. Дэвис / пер. с англ. под ред. П. А. Ватника. – СПб.: Экономическая школа. 2004. – 752 с.
36. Тарасевич Л. С. Макроэкономика: учебник / [Л. С. Тарасевич, В. М. Гальперин, П. И. Гебенников, А. И. Лусский] / общ. ред. Л. С. Тарасевича. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 656 с.
37. Трахтенберг І. А. Грошовий обіг і кредит при капіталізмі / І. А. Трахтенберг. – М., 1962. – 564 с.
38. Уолл Н. Экономика и бизнес. А-Я: Словарь-справочник / пер. с англ. К. С. Ткаченко. – М.: ФАЙР_ПРЕСС, 1999. – 624 с.
39. Шаров А. Таргетування інфляції: світовий досвід і українські перспективи / А. Шаров // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 7. – С. 15–19.

Отримано 17.12.2014

Summary

In the article economic essence of category is specified “inflation”. Factors which influence on the origin of inflation are certain. Монетарні pre-conditions of origin of inflation are investigational in activity of banks. A concept “inflationary constituent in activity of banks” is offered and descriptions of her education are certain.

УДК 336.71:35.077(477)

*М. І. Гойхман, канд. екон. наук, доцент, здобувач,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті виділено головні причини незадовільного стану державного регулювання національної економіки та банківської системи. Визначено сучасні цілі державного регулювання банківської системи та розкрито поняття “державне регулювання банківської системи”.

Ключові слова: державне регулювання, банківська система, національна економіка.

Постановка проблеми. Організація державного регулювання банківської системи у її взаємозв'язку із розвитком національної економіки належить до актуальних проблем сучасної економічної науки. Низка взаємопов'язаних проблем чинить негативний вплив на розвиток національної економіки та доводить відсутність єдиної виваженої державної політики щодо розвитку банківської системи, а разом із тим і стимулювання прогресивного розвитку національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням організації державного регулювання банківської системи присвячені праці І. В. Белової, О. Д. Вовчак, І. І. Д'яконової, Г. Т. Карчевої, В. В. Коваленко, О. А. Колодія, О. В. Крухмаль, О. Хаб'юка та інших. Науково-теоретичним підґрунтям цієї статті стали праці таких науковців, як М. І. Діба, О. О. Другов, Н. Я. Зінько, О. Є. Костюченко, А. Я. Кузнецова, О. П. Орлюк, С. М. Шишкін.

Невирішені раніше частини проблеми. У контексті нашої роботи відмітимо, що до сьогодні залишаються остаточно невирішеними на рівні держави концептуальні засади державного регулювання банківської системи у взаємозв'язку з розвитком національної економіки.

Мета статті – визначення та обґрунтування концептуальних положень організації державного регулювання банківської системи в сучасних умовах функціонування вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, головними причинами незадовільного стану державного регулювання національної економіки та банківської системи є такі.

Насамперед, надмірні сподівання щодо саморегуляції ринкової економіки в цілому, і розвитку банківських відносин. Не применшуючи ролі саморегуляції економіки, слід відмітити, що

економічні процеси не повинні виходити з-під контролю держави. В аналітичних роботах науковці доводять, що Україні необхідно провести комплексну реформу системи регулювання та нагляду над усіма учасниками фінансового ринку [1, с. 84]. Це, у свою чергу, свідчить про необхідність посилення державного регулювання економіки, в тому числі й банківського сектора, як складової національної економіки.

Сьогодні законодавство України щодо державного регулювання в економічній сфері характеризується спонтанними та безсистемними змінами, у результаті чого динамічність процесів призводить до нестабільності у відносинах між економічними агентами. Така безсистемна мінливість законодавства створює у банківському секторі підвищення ризиків, а відтак і підвищення вартості послуг. М. І. Діба вважає, що регулювання банківської діяльності являє собою насамперед створення відповідної правової бази. З одного боку, це розроблення та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків. З іншого – це ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків, у формі нормативних актів, інструкцій та директив [2, с. 77]. У той же час надмірне регулювання окремих бізнес-процесів спонукає підприємців до тіньових схем діяльності, що закономірно виводить у тінь частину грошових потоків, минаючи банківську систему. Внаслідок цього національна економіка втрачає можливості залучати тимчасово вільні кошти для кредитування пріоритетних галузей народного господарства.

Відсутність адекватної системи технічної регламентації в національній економіці знижує умови розвитку підприємницької активності. А рівень тінізації й корупції в державі переконають у тому, що таку систему необхідно удосконалити. Впливати на розвиток банківської системи та національної економіки необхідно

через систему нормативно-правових актів, в яких має міститися технічна регламентація, нормативні приписи для підприємницьких структур і нормативне закріплення державного контролю, підтримки, допомоги, заохочення економічних ініціатив тощо. О. С. Костюченко пише, що “здійснюючи правове регулювання економічної діяльності взагалі та банківської зокрема, не можна покладатися виключно на правові конструкції без урахування економічної сутності явищ в економіці” [4, с. 47]. Погоджуючись з цим твердженням, зазначимо, що відсутність у вітчизняному законодавстві такого підходу пригнічує розвиток національної економіки та уповільнює зміцнення стійкості банківської системи. При цьому відсутність державної підтримки пріоритетних галузей народного господарства та динамізм системоутворюючої ідеї розвитку національної економіки та банківської системи протягом тривалого часу позначились на рівні капіталізації та обсягу іноземних інвестицій в національну економіку.

Гальмування інноваційної діяльності через відсутність системи допомоги, заохочення і фінансування суб’єктів інноваційної діяльності вимагають нагального вирішення проблеми щодо організації державного регулювання банківської системи, як невід’ємної та рушійної сили національного народного господарства. Слід усвідомити, що важливою передумовою ефективної реалізації інвестиційної діяльності виступає відповідне фінансове забезпечення всіх етапів цієї діяльності. Досвід розвинутих країн показує, що банки у цьому процесі можуть працювати за трьома напрямками: 1) обслуговування руху грошей, що належать клієнтам та призначені для інвестицій в інновації; 2) інвестування (через фондовий ринок) у діяльність інноваційно активних підприємств; 3) кредитування інноваційних проектів. Як зазначають А. Я. Кузнєцова, Н. Я. Зінько, О. О. Другов, вітчизняна практика свідчить, що роль банків в Україні у процесі фінансування інновацій переважно зводиться до першого та третього напрямів зазначеного переліку [5, с. 46]. Отже, діяльність банків у інноваційній діяльності в Україні потребує розширення.

Організація державного регулювання банківської системи характеризується відсутністю уніфікованого підходу до системи державного фінансового контролю. Нормативно слід закріпити форми, цілі, методи державного фінансового контролю. Слід мати на увазі, що ефективність регулювання та нагляду за фінансовим сектором залежить значною мірою від того, наскільки чітко

визначені завдання, що стоять перед органами регулювання та нагляду, наскільки добре ці завдання розуміють і підтримують органи, що розробляють економічну політику держави та несуть відповідальність за її реалізацію [3, с. 3]. Отже, необхідно концептуально визначитися із системою державного фінансового контролю.

Наведені вище обставини, на наш погляд, є тим мінімальним набором проблем, які потребують нагального вирішення через систему державного регулювання банківської системи. При цьому необхідно звернути увагу на те, що офіційне тлумачення поняття “державне регулювання банківської системи” у законодавстві відсутнє, хоча за логікою самого терміна ми розуміємо, що це регулювання банківської системи, яке здійснюється державою. Незважаючи на нібито просте пояснення цього терміна, все ж таки відсутність його офіційного трактування вносить невизначеність у саме державне регулювання банківської системи. Відповідно до Закону України “Про Національний банк України” центробанк здійснює банківське регулювання, яке відповідно до закону визначено як одну із функцій Національного банку України. Ця функція полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [8]. Досліджуючи загальні питання державного регулювання економіки, науковці доводять, що під цим поняттям необхідно розуміти сукупність заходів економічного, правового та організаційного впливу на економіку, у тому числі шляхом державної підтримки й захисту суб’єктів підприємницької діяльності, а також державний контроль за дотриманням вимог законодавства суб’єктами такої діяльності [9, с. 4]. Дане визначення містить необхідні елементи, які раціонально покласти в основу визначення терміна “державне регулювання банківської системи”: (а) тріада видів державного регулювання – економічне, правове та організаційне; (б) державна підтримка та захист суб’єктів господарювання, як необхідний елемент розвитку національної економіки; (в) державний контроль, під яким необхідно розуміти не лише здійснення перевірок щодо дотримання законодавства, а систему гарантування дотримання законодавства учасниками господарського обороту. Працюючи над визначенням поняття державного регулювання банківської системи, прийемо за основу виділені вище елементи державного регулювання та врахуємо той

факт, що банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України “Про банки і банківську діяльність” [7]. Такі обставини вказують на необ-

хідність розмежування регулювання діяльності центробанку та банків другого рівня. Тому визначимо ті органи, які застосовують заходи державного впливу на банківську систему України. Це дасть можливість окреслити масштабність відповідного державного регулювання (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні заходи державного впливу на банківську систему України та органи, що їх застосовують

Заходи державного впливу	Сутність впливу	Органи застосування заходів
Економічні форми регулювання банківської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - визначення розміру статутного капіталу банків; - встановлення обсягів економічних нормативів для банків другого рівня; - визначення економічних інструментів; - грошово-кредитна політика; - державна регуляторна політика; - прогнозування та планування 	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України
Правове регулювання банківської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - визначення прав, обов'язків та відповідальності банків двох рівнів шляхом прийняття нормативно-правових актів; - державні гарантії діяльності банків в Україні 	Верховна Рада України, Національний банк України
Організаційне регулювання діяльності банків	<ul style="list-style-type: none"> - визначення будови банківської системи України; - ліцензування банківської діяльності; - адміністративне регулювання; - індикативне регулювання 	Верховна Рада України, Президент України, Національний банк України
Державна підтримка банків	<ul style="list-style-type: none"> - розширення можливостей банків до розвитку; - створення сприятливого інвестиційного клімату; - підтримка впровадження інновацій тощо; - державна допомога; - рефінансування банків Національним банком України 	Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, органи місцевого самоврядування
Захист банків від порушення їх прав	<ul style="list-style-type: none"> - захист законних інтересів банків 	Судові та правоохоронні органи, Національний банк України
Державний контроль за діяльністю банків в Україні	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішній та зовнішній аудит фінансової звітності Національного банку України; - банківський нагляд; - контроль за надходженням коштів до державного бюджету від Національного банку України; - контроль за виконанням кошторису Національного банку України; - контроль за дотриманням законодавства України у різних його сферах (наприклад, захист прав споживачів фінансових (банківських) послуг, охорона праці, пожежна безпека тощо) 	Органи виконавчої влади, Національний банк України, аудиторські фірми

Наведена таблиця демонструє масштаби державного регулювання та діяльність державних органів у частині заходів державного впливу. Не зупиняючись на аналізі повноважень державних органів, зазначимо лише те, що відсутність чіткого розмежування таких повноважень і відсутність налагодженої взаємодії та координації у діяльності названих органів призводить до безсистемності у державному регулюванні банківської системи. Так, О. П. Орлюк свого часу писала: “Досвід багатьох країн свідчить про те, що при правильному управлінні банки можуть вижити навіть і в несприятливих економічних умовах” [6, с. 24].

Отже, з метою визначення концептуальних положень організації державного регулювання банківської системи у взаємозв'язку з розвитком національної економіки робимо висновок, що державне регулювання банківської системи – це система заходів економічного, правового та організаційного впливу на банки в Україні, що застосовуються органами державної влади та Національним банком України для забезпечення функціонування банківської системи, у встановленому законодавством порядку з метою сталого розвитку національної економіки, зокрема шляхом нормативного закріплення заходів забезпечення, підтримки, захисту й контролю діяльності

банків. Ми стверджуємо, що державне регулювання банківської системи, як одна з форм діяльності держави, неможливе без координації діяльності всіх державних органів на основі загальних засад економічної політики держави. Вищевикладене також дає підставу для висновку, що організація державного регулювання банківської системи здійснюється усіма гілками державної влади та Національним банком України як особливим центральним органом державного управління [8].

Також у концептуальному плані відносно державного регулювання банківської системи необхідно визначити цілі такого регулювання, які мають бути єдиними для всіх суб'єктів державного регулювання.

Ми вважаємо, що говорячи про цілі, необхідно виходити з орієнтирів дій посадових осіб. Тобто дії чи бездіяльність реалізуються на основі цільових установок, які вчиняються суб'єктами регулювання як зобов'язана поведінка. Однорідність цілі та обов'язку в нашому випадку можлива лише у разі нормативного закріплення цілей державного регулювання, які відповідно трансформуються в обов'язок конкретних державних органів та їх посадових осіб. Разом із тим нормативне закріплення цілей державного регулювання банківської системи окреслює програму державного розвитку банківської системи, режим її здійснення, дає інформацію про ціннісні орієнтири державної політики, тим самим оприлюднюючи учасникам ринку банківських послуг напрямки руху банківської системи України.

Вважати метою державного регулювання банківської системи лише забезпечення гарантій прав, свобод, реалізацію та захист інтересів учасників банківських відносин є недостатнім.

Також неправильним є формулювати цілі як стабільність банківської системи. Ціль повинна бути конкретизована через шляхи забезпечення та результати цього забезпечення. У протилежному випадку ціль залишиться декларацією бажаного неконкретизованого результату, досягнення якого неможливо піддати контролю. Безперечно, сучасні міжнародні системи моніторингу дають можливість у загальному вигляді окреслити стан забезпечення гарантованих державою прав і свобод учасників ринку банківських послуг. Індикатори фінансової стабільності та економічні нормативи дають можливість вирахувати рівень стабільності. Однак вважаємо, що визначати результативність досягнення цілей державного регулювання банківської системи необхідно, орієнтуючись на економічну ефективність, обчислювану в економічних величинах та їх співвідношенні.

Висновки. Концептуальні положення державного регулювання банківської системи мають відображати:

- посилення ролі держави у підвищенні ефективності національного господарства з побудовою системи взаємодії державних органів, що кореспондує з цілями державного регулювання економікою в цілому та банківською системою зокрема;
- ефективне регулювання банківської системи з урахуванням того, що природа банківської діяльності полягає в акумулюванні грошових коштів, що є фундаментальною основою для досягнення цілей розвитку реального сектора економіки України;
- визначені напрями удосконалення державної економічної політики, запропоновані у понятті “державне регулювання банківської системи”.

Список літератури

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки”. – К. : НІСД, 2014. – 148 с.
2. Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М. І. Диба // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77–88.
3. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні : Зелена книга. – К. : НБУ, 2010. – 28 с.
4. Костюченко О. Є. Адміністративно-правові засоби забезпечення стабільності банківської системи України / О. Є. Костюченко // Юстиція, свобода і безпека як сфера європейської інтеграції України : мат. круглого столу (м. Харків, 3 березня 2014 р.) / за ред. В. О. Серьогіна. – Харків : Рейтинг, 2014. – С. 44–49.
5. Кузнецова А. Я. Удосконалення банківського і небанківського фінансування інноваційної діяльності в Україні : монографія / А. Я. Кузнецова, Н. Я. Зінько, О. О. Другов. – К. : УБС НБУ, 2009. – 175, [1] с.
6. Орлюк О. П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / О. П. Орлюк. – Харків, 2003. – 39 с.
7. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.

8. Про Національний банк України : закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 24. – Ст. 1087.
9. Шишкин С. Н. Государственное регулирование экономики: предпринимательско-правовой аспект. – “Волтерс Клувер”, 2007. – 103 с.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article highlighted the main causes of the unsatisfactory state of state regulation of the national economy and the banking system. Defined goals modern state regulation of the banking system and discuss the concept of “state regulation of the banking system”.

УДК 336.71

*Н. П. Баріда, канд. екон. наук, доцент, кафедра банківської справи
ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана”*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГРОШОВОЇ ЕМІСІЇ У ТРАНСМІСІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджено теоретичні підходи наукових шкіл до визначення ролі грошової емісії в трансмісійному механізмі грошово-кредитної політики (ТММ). Обґрунтовано етапи впливу імпульсів грошово-кредитного регулювання та грошової емісії на економіку. Виокремлено наступні теоретичні підходи до вивчення ТММ: кейнсіанський, монетаристський та представників реального ділового циклу.

Ключові слова: грошова емісія, грошово-кредитне регулювання, трансмісійний механізм монетарної політики.

Постановка проблеми. Зміни обсягу грошової маси і структури грошових агрегатів, процентних ставок, валютного курсу, умов кредитування, цін активів, очікувань суб'єктів ринку, впливають на умови функціонування фінансового ринку. Відтак зміни на фінансовому ринку через зміну накопичень, інвестицій, споживання, обсяги експорту та імпорту здійснюють прямий або опосередкований вплив на реальний сектор, що в кінцевому рахунку відображається на динаміці обсягів і структури виробництва, зайнятості і цін.

Таким чином, загальна реакція фінансового ринку та економіки на грошову пропозицію центрального банку є результатом сумарної дії всіх каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики. Фактично на основі каналів трансмісійного механізму здійснюється управління окремими видами ціни грошей у різних сегментах фінансового ринку, що проявляється в зміні депозитних, кредитних, міжбанківських відсоткових ставок, рівні прибутковості капітальних і боргових фінансових активів і відповідно впливає на зміну грошових потоків між окремими сегментами фінансового ринку, структуру грошової маси і роль грошей у стимулюванні розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та не вирішені раніше частини проблеми. У вітчизняній літературі недостатнім є рівень дослідженості проблем функціонування ТММ.

Серед відомих вчених, які приділили певну увагу даній темі, можна відзначити таких: С. М. Аржевітін, В. І. Міщенко, О. В. Дзюблюк, М. І. Савлук, А. В. Сомик та ін. Серед російських учених це: С. Р. Моїсеев, І. С. Іванченко, С. А. Андрюшин та ін. У той же час існує велика кількість досліджень у зарубіжній літературі, в тому числі і з боку дуже авторитетних економістів, таких як Ф. Мишкін, Б. Бернанке, Дж. Тейлор, М. Гертлер, С. Чечетті, М. Фрідман, Дж. Стігліц та інші.

Мета статті. Центральні банки розвинених країн, спрямовуючи інструменти грошово-кредитного регулювання на розширення грошової пропозиції, враховують особливості функціонування каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики (далі – ТММ) в національній економіці. Є такі особливості і в Україні. Зокрема, Національний банк України планує найближчим часом перейти до режиму таргетування інфляції. У світлі цих змін необхідна активізація науково-методичної роботи в даному напрямку, оскільки передбачається задіяння монетарних механізмів, які раніше активно не використовувалися в практиці грошово-кредитного регулювання.

Важливість даної проблеми для України, недостатній рівень її теоретичної розробки і зростаюча практична значущість визначили актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики (далі –

© Н. П. Баріда, 2014

ГКП) складається з каналів, по яких передаються імпульси впливу ГКП на економіку в цілому. Канали трансмісійного механізму описують економічні процеси, починаючи від заяв про прийняті рішення монетарною владою і аж до певних механізмів взаємного впливу один на одного імпульсів ГКП і реального сектора економіки. Таким чином, враховується і зворотна реакція монетарної влади на змінні, що відображають ситуацію в реальному секторі економіки після проведення заходів у сфері грошово-кредитної політики.

Передавальні канали трансмісійного механізму – це ланцюжки макроекономічних змінних, які транслують зміни в грошово-кредитній політиці та грошовій масі, і залежать від умов, в яких вони функціонують, певних особливостей національної економіки, фінансової системи і методів проведення грошово-кредитного регулювання.

Вперше про ТММ згадується в кейнсіанському аналізі. Трансмісійним (передавальним) механізмом Дж. М. Кейнс запропонував називати систему змінних, через яку пропозиція грошей впливає на активність в економіці. Він писав, що грошово-кредитна політика, коливання обсягу грошової маси впливає на випуск виключно через вплив на рішення про інвестиції, і тільки тоді ці рішення можуть змінити становище на грошовому ринку, знизивши ставку відсотка. Кейнс опублікував свою роботу з аналізу економічної активності в 1936 р., але піку популярності серед економістів його погляди досягли в 50-х – на початку 60-х рр., коли більшість економістів прийняли його систему доказів.

Нинішні кейнсіанці впевнені, що емісія грошей справляє помітний вплив на економічну активність, проте прихильники ранньої кейнсіанської теорії дотримувалися думки, ніби грошово-кредитна політика зовсім не впливає на сукупний випуск. Вони вважали, що грошово-кредитна політика впливає на сукупний попит тільки через зміну номінальної ставки відсотка, яка у свою чергу веде до зміни інвестиційних витрат. Ранні кейнсіанці стверджували, що грошово-кредитна політика під час Великої депресії в США не мала на економіку помітного стимулюючого впливу. А оскільки аналіз грошово-кредитної політики так і не зміг пояснити, чому мав місце найсильніший в історії США економічний спад, то вони були переконані, що зміни пропозиції грошей не впливають на сукупний випуск, або, кажучи іншими словами, що гроші не мають значення [4, с. 664].

Імпульси грошово-кредитного регулювання впливають на економіку через певну послідовність

проміжних етапів і першим та пусковим етапом дії ТММ є грошова емісія.

Перший етап: вплив інструментів монетарного регулювання на зміну грошової пропозиції.

Під впливом дії інструментів грошово-кредитного регулювання змінюється грошова маса, тобто відбувається грошова емісія, яка у свою чергу змінює ринкову процентну ставку. При зростанні грошової маси ринкові кредитні процентні ставки знижуються, при стисненні – зростають. В результаті змінюються інвестиції в основний капітал. Така залежність є спадною, тобто під час зниження ринкової процентної ставки за інших рівних умов зростають інвестиції в основний капітал, які можуть здійснити підприємства. У свою чергу, інвестиції мають позитивну кореляцію з величиною сукупного випуску.

Другий етап: взаємодія грошової пропозиції (грошової емісії) і процентної ставки.

Збільшення кількості грошей приведе до зниження процентної ставки, у випадку, якщо перевага ліквідності у фізичних осіб не зміниться. Якщо перевага ліквідності зростає більше, ніж грошова маса, то процентна ставка найімовірніше залишиться незмінною [1, с. 57]. На наш погляд, даний висновок має особливо практичне значення для України в 2013–2014 роках, адже в умовах високих інфляційних очікувань економічні суб'єкти віддають перевагу ліквідності, а тому навіть і при підвищенні процентних ставок – кошти із банківських вкладів вилучать.

У той же час Кейнс говорить і про залежність грошової маси від відсоткової ставки. Він ділить грошову пропозицію на $M1$ (грошовий агрегат $M1$), який відображає трансакційний мотив і мотив завбачливості, і на $M2$, що відображає спекулятивний мотив (1).

$$M = M1 + M2 = L1(Y) + L2(i) \quad (1)$$

де $L1$ – функція ліквідності за доходом Y , що формує грошову масу $M1$, а $L2$ – функція ліквідності від процентної ставки, що визначає грошову масу $M2$. $L1$ залежить головним чином від доходів, $L2$ – в основному від співвідношення поточної процентної ставки і очікувань. $M2$ – це результат дії функції ліквідності від процентної ставки.

Про процентну ставку Кейнс пише, що вона значною мірою є психологічним феноменом. Її фактична величина в основному визначається переважаючими поглядами на її очікувану величину. Рівень процентної ставки буде стійким, якщо він очікувано приймається таким. Притому в ситуації, що змінюється через різні причини,

відбуваються коливання навколо очікуваного рівноважного рівня.

Згідно із сучасною теорією поведінкової економіки Роберта Шиллера та Джорджа Акерлофа “*Spiritus Animalis*”, монетарні процеси – вартість грошей, валютний курс, процентні ставки – значною мірою є результатом психологічних мотивів поведінки економічних суб’єктів [5, с. 54–64].

Третій етап: вплив процентної ставки на інвестиції в основний капітал.

У своїй праці Кейнс пише про те, що обсяг інвестицій безпосередньо залежить від взаємозв’язку між ставкою відсотка і граничною ефективністю капіталу, що пов’язує розмір поточних інвестицій з цією величиною [1, с. 52].

Гранична ефективність капіталу – відношення ціни пропозиції капітального майна та очікуваної його прибутковості. Величина інвестицій залежить від очікувань процентної ставки, ризиків підприємця і кредитора, інформаційної асиметрії та інших показників. Ці показники не повною мірою мають відношення до ГКП та грошової емісії, але не можуть не враховуватися при оцінці впливу на економічну активність. Важливим моментом є твердження Кейнса про те, що нові інвестиції прагнуть з плином часу до точки, в якій гранична ефективність буде рівноважною процентною ставкою, а динаміка граничної ефективності капіталу ілюструє не те, яка процентна ставка, а куди прагне обсяг нових інвестицій при заданій процентній ставці.

Четвертий етап: вплив інвестицій на сукупний випуск.

В межах кейнсіанського підходу виділяються п’ять автономних (незалежних від доходу) чинників, які зрушують функцію сукупного попиту і, відповідно, змінюють рівень сукупного випуску:

- зміна автономних споживчих витрат;
- зміна планованих інвестиційних витрат;
- зміна державних витрат;
- зміна податків;
- зміна чистого експорту;

Одна із широко застосовуваних в економічних дослідженнях моделей – модель ISLM, яка розроблена Джоном Хіксом в 1937 р. і базується на дослідженнях Дж. Кейнса [3] (рис. 1). Вона пояснює, яким чином при заданому рівні цін визначається валовий випуск і яка процентна ставка грошового ринку даної країни. Крива IS показує комбінації сукупного випуску і процентної ставки в умовах врівноваженого товарного ринку. Вона негативно нахилена, оскільки зростання процентних ставок веде до зниження інвестиційних витрат і чистого експорту, отже і сукупного випуску. Крива LM ілюструє всі комбінації тих же параметрів в умовах врівноваженого ринку

грошей. Вона позитивно нахилена, бо підвищення сукупного випуску призводить до зростання попиту на гроші і збільшення рівноважного значення ставки відсотка [4, с. 601].

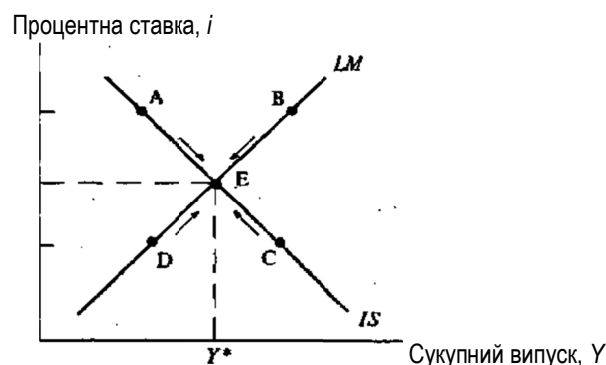

Рисунок 1 – Діаграма ISLM: одночасне визначення ставки процента і сукупного випуску [4, с. 601]

Існують теоретичні розбіжності між кейнсіанцями і монетаристами щодо дії ТММ. Ф. С. Мишкін у своїй книзі [4, с. 659] говорить про два типи емпіричних обґрунтувань в економічній та інших наукових дисциплінах. Обґрунтування з використанням структурної моделі дає можливість досліджувати ступінь впливу однієї змінної на іншу за допомогою побудови на основі статистичних даних моделі, що виявляє механізми їх взаємодії. Спрощений спосіб обґрунтування впливу однієї змінної на іншу всього лише дає можливість визначити їх співвідношення. У цьому, власне, і є основна відмінність у поглядах на ТММ у кейнсіанців і у монетаристів.

На початку 60-х рр. ХХ століття Фрідман і ряд його прихильників опублікували серію наукових праць, в яких наводилися обґрунтування найсильнішого впливу грошової емісії на економічну активність. Ці праці ґрунтувалися на трьох способах доведень: тимчасові докази, які показують, чи змінюється одна величина слідом за іншою через певний час; статистичні докази, які за допомогою кореляційного аналізу зміни декількох змінних встановлюють наявність або відсутність зв’язку між ними, та історичні докази, які піддають аналізу історичні дані, на основі якого з’являється можливість виявити в історичній ретроспективі залежність зміни однієї змінної від іншої.

Монетаристський підхід не ставить собі за мету виявити, яким чином гроші та грошова емісія впливають на сукупні витрати. Перевіряється щільність зв’язку змін сукупного випуску (Y) зі змінами грошової пропозиції (M), тобто виявляється наявність кореляції між цими змінними. При скороченому способі доказів монетаристи розглядають вплив M на Y так, ніби економіка є “чорним ящиком”, а процеси, які відбуваються

всередині – нецікаві для дослідження. Можна до “чорного ящика” додати ще й інфляційний процес, оскільки саме Фрідман говорив про чисто монетарну природу походження інфляції. Таким чином, ТММ в уявленні монетаристів як такий відсутній.

Структурна новокейнсіанська модель, запропонована монетаристами, внесла серйозні корективи в кейнсіанську теорію. Після цього почалися пошуки нових каналів трансмісійного механізму ГКП. Передавальні механізми, вбудовані в кейнсіанську структурну модель, підтвердили потужний вплив грошей на економічну активність. В результаті кейнсіанська теорія прогресувала в бік монетаристського підходу. Кейнсіанці сьогодні визнають, що грошово-кредитна політика та грошова емісія є надзвичайно важливим джерелом економічних коливань.

Прихильники теорії реального ділового циклу протиставляють монетаристам те, що грошова маса не впливає на циклічні коливання, бо існує зворотний причинно-наслідковий зв'язок коливань ділового циклу та пропозиції грошей. Вони стверджують, що реальні шоківі зміни технологій та інновації рухають економічний цикл, а ніяк не грошова пропозиція, що кореляція показників обсягу випуску і грошової маси показує наявність зворотного причинно-наслідкового зв'язку, тобто не пропозиція грошей впливає на економічний цикл, а навпаки. Проте в теорії реального ділового циклу грошам відводиться роль важливого фактора інфляції [3, с. 363–380].

Висновки. На основі проведеного дослідження теоретичних підходів до вивчення ролі грошової емісії в ТММ можна зробити такі висновки.

По-перше, в країнах з економіками, що розвиваються (emerging markets), до яких належить і Україна, нерозвиненість ринкових інститутів, низька еластичність грошового ринку, високий рівень дефіциту державного бюджету та зовнішнього державного боргу, розбалансованість торговельного та платіжного балансу, достатньо велика участь держави в регулюванні економічних процесів, монополізованість ринків та інші особливості перехідного і кризового періоду вносять істотний вплив на механізм грошової емісії та функціонування ТММ і його макроекономічний ефект. Така ситуація знижує ефективність грошово-кредитного регулювання та роль грошової емісії у функціонуванні ТММ.

По-друге, згідно з висновками експертів та нуковців, країни, що розвиваються, мають досить великий тіньовий сектор економіки, який позначається практично на всіх реальних макроекономічних показниках. Присутність тіньового сектора економіки впливає на формування високої частки готівки в обігу за межами банківської системи, що вкрай негативно впливає на ефективність роботи ТММ. Наприклад, за оцінкою Світового банку, в Україні частка тіньового сектора економіки складає 46,4 %. З цього випливає, що аналіз функціонування ТММ в економіках, що розвиваються, в тому числі і в Україні – це складна комплексна проблема, яка не може бути вирішена шляхом копіювання моделей країн з розвинутою ринковою економікою.

Список літератури

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
2. King S. Final Report on Identifying Data Sources on Entrepreneurship and the Informal Economy / S. King, F. Zvesper, C. Williams, R. Harding. Office for National Statistics. UK. 15 July 2005. – 62 p.
3. King R. Money, Credit and Prices in a Real Business Cycle / King R., Plosser Ch. // American Economic Review. 1984. – № 74.
4. Мишкин Фредерик С. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков // The Economics of Money, Banking and financial market / Фредерик С. Мишкин. – 7-е изд. – М. : “Вильямс”, 2006. – 880 с.
5. Spiritus Animalis или как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Джордж Акерлоф, Роберт Шиллер; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : ООО “Юнайтед Пресс”, 2011. – 273 с.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article examines the theoretical approaches of scientific schools to define the role of monetary emission in the transmission mechanism of monetary policy (TMM). Justified stages the impact of monetary regulation and monetary emissions on the economy. The following theoretical approaches to the study TMM: Keynesian, monetarist and the real business cycle.

УДК 338.23

*І. О. Губарєва, канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України*

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄС У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті представлено методичний підхід до оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері із застосуванням сучасних методів аналізу (кореляційний, кластерний аналіз і метод таксономії), який дозволяє провести об'єктивну оцінку його рівня розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Ключові слова: безпека національної економіки, політична сфера, таксономія, кореляція, кластерний аналіз, інтегральний показник.

Постановка проблеми. Своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам є запорукою реалізації макроекономічних цілей країни та забезпечення безпеки національної економіки. Загрози безпеці національної економіки країни проявляються у всіх сферах суспільства: економічній, соціальній, політичній та духовній. Виявлення загроз безпеці національної економіки і прогнозування їх наслідків відбувається на основі моніторингу, систематичного зіставлення дійсного стану безпеки національної економіки країни з бажаним рівнем безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання методології оцінки рівня безпеки національної економіки знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, опрацюванням питань застосування кількісних методів у загальній теорії національної безпеки займаються такі вчені, як М. В. Андреев, П. Р. Белов, В. А. Ліпкан, А. А. Прохожев. Грунтовні дослідження у сфері застосування кількісних методів оцінки окремих секторів безпеки проводили такі автори: В. М. Баринькин, Е. Р. Шевельов, В. А. Владимиров, Ю. Л. Воробйов, Р. Р. Малинецький, Н. А. Махутов, С. Р. Харченко. Питання методології і розробки різних аспектів застосування кількісних методів оцінки рівня економічної безпеки у різному ступені деталізації знайшли відображення у дослідженнях С. Ю. Глазєва, В. А. Дворянкова, М. О. Кизима, Е. А. Олейникова, Н. Н. Потрубача, А. А. Прохожева, Т. В. Сиучевої, В. К. Сенчагова та інших. Таким чином, у науковій літературі існують різні погляди на проблему виміру рівня безпеки національної економіки і, незважаючи на значні надбання з розв'язання даного питання, є необхідність в удосконаленні існуючих методичних підходів до оцінки безпеки національної

економіки країни шляхом розрахунку інтегрального показника безпеки національної економіки за сферами виникнення загроз.

Невирішені раніше частини проблеми. Огляд економічної літератури показав, що залишаються недостатньо розроблені методичні підходи та інструментарій, які б в загальному вигляді характеризували рівень безпеки національної економіки країни в політичній сфері. У зв'язку з цим важливим науковим завданням є обґрунтування та застосування на практиці інтегрального показника безпеки національної економіки країни в політичній сфері, який допоможе оперативно відслідковувати тенденції його зміни та здійснювати ранжування країн світу за рівнем безпеки національної економіки.

Метою даної статті є дослідження методичних підходів до оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері, який дозволяє провести об'єктивну оцінку його рівня розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика безпеки у політичній сфері визначається як функція держави щодо забезпечення захищеності життєво важливих політичних інтересів суспільства (особистості, соціальних верств, спільноти в цілому) від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також як сукупність необхідних для цього заходів [1]. Оцінка рівня безпеки національної економіки в політичній сфері може бути здійснена за допомогою міжнародних індексів та рейтингів за такими параметрами: політична стабільність, ефективність державного управління, відсутність перешкод для прояву політичних свобод, корупція, свобода інвестицій тощо.

Послідовність оцінки рівня безпеки національної економіки в політичній сфері країн світу наведено на рис. 1.

© І. О. Губарєва, 2014

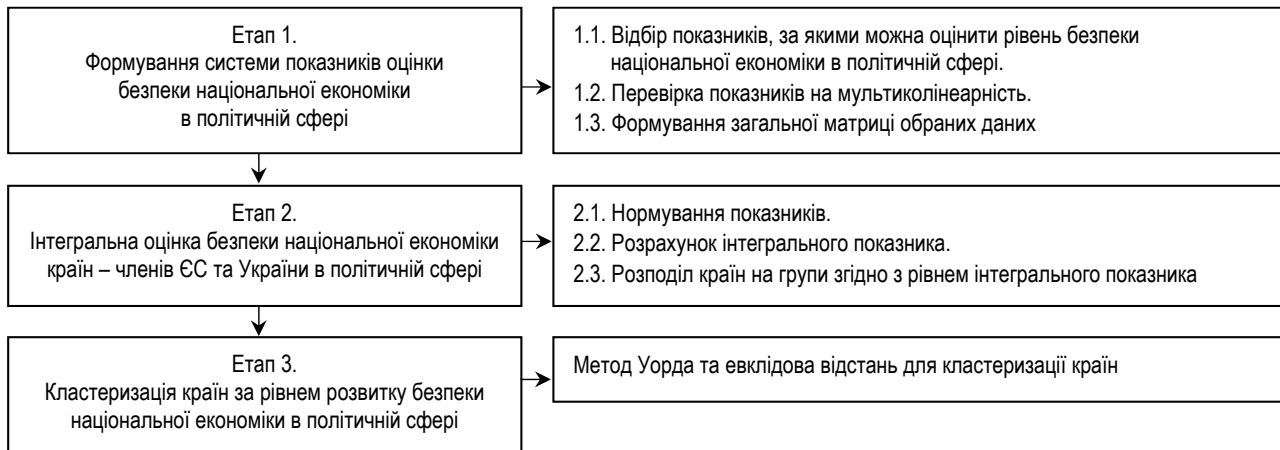

Рисунок 1 – Послідовність оцінки рівня безпеки національної економіки країн світу в політичній сфері

Як видно з рис. 1, на першому етапі необхідно сформулювати систему показників для оцінки безпеки національної економіки в політичній сфері. Слід зазначити, що на практиці не існує єдиного підходу до кількості індикаторів оцінки рівня безпеки національної економіки країни в політичній сфері. З точки зору методів та мети аналізу, доступності інформації, частоти аналізу, компетентності фахівців і можливості вживання математичного апарату для обґрунтування висновків на цьому етапі дослідження, а також з урахуванням підходів авторів [2, 3], даних міжнародних рейтингів та індексів сформуємо систему часткових показників-індикаторів, що характеризують рівень безпеки національної економіки в політичній сфері. В даному дослідженні для оцінювання рівня безпеки національної економіки країн світу в політичній сфері були використані значення 34 міжнародних рейтингів та індексів за 2011–2013 рр., серед яких найбільш відомі: Індекс політичної нестабільності (розробник The Economist) [4], Індекс сприйняття корупції (Transparency International) [5], Індекс легкості ведення бізнесу (Світовий Банк спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією) [6], Якість державного управління (Світовий банк) [7], Індекс державної крихкості (Незалежна громадська організація “Фонд миру” спільно з політологічним журналом Foreign Policy) [8] та інші. Під час дослідження було визначено, що деякі міжнародні індекси відрізняються методикою розрахунку, але однакові за економічним змістом, серед індексів зустрічається дублювання складових та окремих показників. Так, наприклад, Індекс крихкості держави [8] входить як компонента до Індексу сталого розвитку [9], а при його розрахунку використано індекси Якості державного управління [7]. Індекс

сприйняття корупції [5], який презентує міжнародна некомерційна громадська організація “Transparency International”, оцінює уявлення експертів щодо рівня корупції в державному секторі різних країн світу. Результати опитування щодо сприйняття корупції в країнах використовуються Світовим банком при розрахунку Індексів якості державного управління [7] та Індексу легкості ведення бізнесу [6], а також американським дослідницьким центром “The Heritage Foundation” спільно з газетою The Wall Street Journal при розрахунку Індексу економічної свободи [10] та Глобального індексу конкурентоспроможності [11].

Таким чином, на нашу думку, доцільно використовувати для проведення подальшого дослідження не комплексні міжнародні індекси та рейтинги, а часткові показники, що їх формують. Для оцінки рівня безпеки національної економіки в політичній сфері було відібрано наступні показники: політична глобалізація, виборчий процес і плюралізм, діяльність уряду, підприємництво, управління, інституції, свобода від корупції, право власності, фінансова свобода, участь уряду, свобода бізнесу, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода, доступ до ринку, адміністрування кордону, ділове середовище, реєстрація підприємства, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, реєстрація власності, кредитування, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, ліквідація підприємства, рівень делегітимізації та криміналізації державних структур, наявність і якість суспільних послуг, рівень впливу апарату державної безпеки як “держави в державі”, рівень впливу групових або кланових еліт, ступінь втручання інших держав, соціально-інституціональний розвиток.

З метою уникнення посиленого ефекту під час розрахунку інтегрального показника безпеки національної економіки в політичній сфері за допомогою кореляційного аналізу була перевірена щільність статистичних зв'язків між числовими рядами за відібраними показниками, які можуть бути використані для оцінки безпеки національної економіки в політичній сфері. В результаті проведення кореляційного аналізу кількість показників, що можуть бути використані для оцінки безпеки національної економіки країни в політичній сфері, скоротилася до 20.

На другому етапі здійснюється інтегральна оцінка безпеки національної економіки країн – членів ЄС та України в політичній сфері. Існує багато методів побудови агрегованих, інтегральних, узагальнюючих або синтетичних показників, які розрізняються за способами редукції показників – ознак. Так, для розрахунку узагальнюючих, комплексних показників успішно застосовуються таксономічні методи, факторний аналіз, евристичні методи зниження розмірності, побудова зведеного (інтегрального) латентного показника якості (або ефективності

функціонування) складної системи, багатомірне шкалювання й інші [12]. Запропоновано для побудови узагальнюючого інтегрального показника безпеки національної економіки країни в політичній сфері застосувати метод таксономічного показника розвитку, який дозволяє звести сукупність ознак досліджуваного явища до однієї синтетичної ознаки.

Інтегральний показник безпеки національної економіки країни в політичній сфері було розраховано для України та країн – членів ЄС. Побудований таксономічний показник синтетично характеризує значення факторних ознак досліджуваних результуючих показників. Високі значення цього показника свідчать про високі значення ознак, що враховують, низькі – навпаки. Найважливішою його перевагою є те, що цей синтетичний показник може показувати розходження в процесах, що характеризують рівень безпеки національної економіки країни. По його величині можна судити про наявний потенціал росту для окремих країн у контексті ключових факторів, і, відповідно, про доцільність застосування до них управлінських впливів (рис. 2).

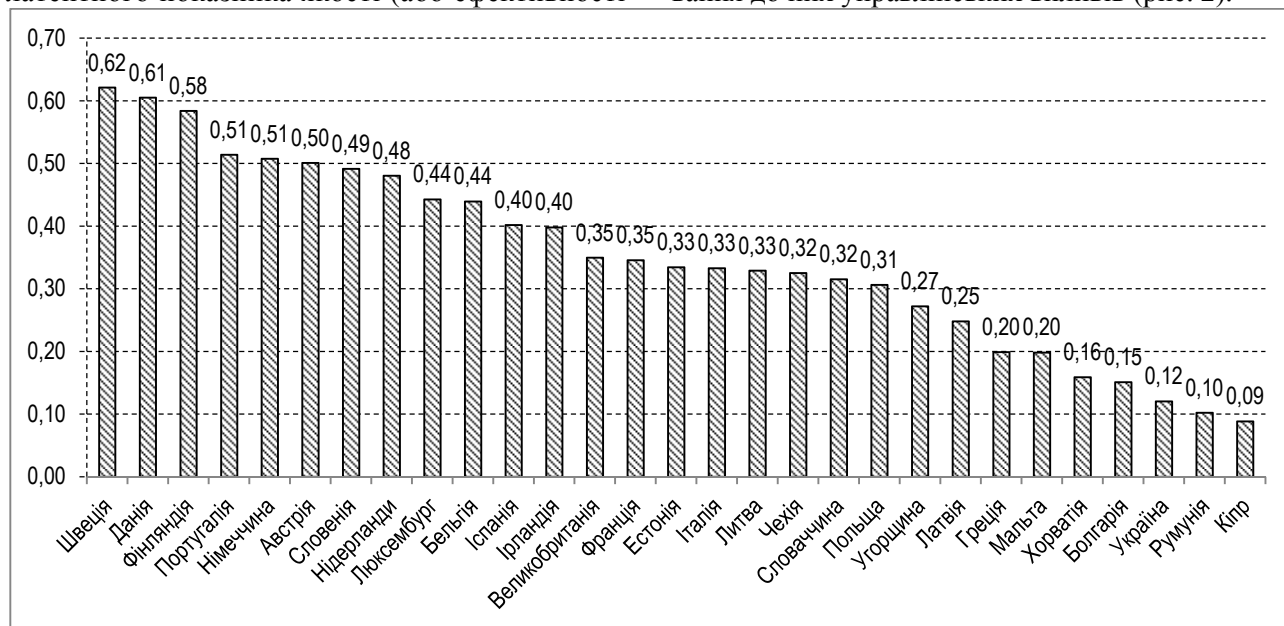

Рисунок 2 – Розташування значень інтегральних показників безпеки національної економіки країн – членів ЄС та України в політичній сфері у 2013 р.

Посилення інтеграційних процесів показує вплив на безпеку національної економіки країни, тому при обґрунтуванні інтеграційної стратегії дуже важливо не тільки оцінити рівень безпеки національної економіки, а і визначити групу країн для інтегрування. Кожна країна має свої особливості, але в однорідних групах діють близькі за змістом закономірності розвитку. З метою ранжування та виділення однорідної сукупності

країн за рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері на третьому етапі було застосовано кластерний аналіз.

Кластерний аналіз – метод багатомірної класифікації об'єктів, який призначений для розбивки безлічі об'єктів на задане чи невідоме число класів (cluster – гроно, пучок, скупчення, група елементів, що характеризуються якоюсь загальною властивістю) [13].

Проведене дослідження рівня розвитку безпеки національної економіки України та країн – членів ЄС в політичній сфері дало змогу виділити чотири кластери, між якими спостерігаються істотні відмінності у тенденціях розвитку

безпеки національної економіки (табл. 1). З огляду на мету нашого дослідження усю сукупність досліджуваних об'єктів (29 країн) було розбито на чотири кластери (виходячи з аналізу дендограм).

Таблиця 1 – Упорядковані класи за рівнями безпеки національної економіки в політичній сфері з переліком країн, що увійшли до них

Клас	Розшарування країн		
	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція, Швеція
2	Великобританія, Данія, Ірландія, Мальта	Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Люксембург, Польща, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Чехія	Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія
3	Греція, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Словаччина, Угорщина, Чехія	Греція, Італія, Кіпр, Мальта	Греція, Кіпр
4	Болгарія, Латвія, Польща, Румунія, Хорватія, Україна	Болгарія, Румунія, Україна	Болгарія, Румунія, Хорватія, Україна

Для перевірки достовірності рішень кластерного аналізу перевіримо усталеність класифікації в динаміці, аналізуючи зміни розшарування їх у кожен момент часу протягом 3 років.

Як показав проведений аналіз, найусталенішою за складом кластерів є перша група; динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Словенія, Швеція. Країни з високим рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері.

Усталеною за складом кластерів є також четверта група. Динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є: Болгарія, Україна, Румунія. В цю групу увійшли країни, що мають суттєві проблеми в забезпеченні безпеки національної економіки в політичній сфері. Ці країни мають найнижчі значення інтегрального показника безпеки національної економіки в політичній сфері (0,15–0,10) та таких показників, як: низький рівень фіскальної та фінансової свободи, складність ведення бізнесу, високий рівень впливу апарату державної безпеки як “держави в державі” та групових чи кланових еліт, високий ступінь втручання інших держав або зовнішніх політичних суб'єктів.

Склад другої і третьої груп протягом досліджуваного періоду постійно змінюється і тому їх не можна вважати усталеними за складом кластерів.

Висновки. Проведене дослідження показало, що країни, які мають однаковий рівень

економічного розвитку, схожі за рівнем безпеки національної економіки в політичній сфері, і тому вони можуть бути віднесені до одного економічного кластера.

Таким чином, було удосконалено методику оцінки рівня безпеки національної економіки, алгоритм розрахунку якої включає три взаємопов'язані етапи, має наукову обґрунтованість і об'єктивність, простоту та доступність розрахунків, конкретність і однозначність тлумачення отриманих результатів і може бути застосований органами державного влади в процесі забезпечення безпеки національної економіки в умовах посилення інтеграційних процесів. Отримані значення інтегрального показника політичного розвитку України та країн-членів ЄС дозволили виділити країни-лідери (Швеція, Фінляндія, Данія) із забезпечення безпеки національної економіки в політичній сфері та країни-аутсайтери (Болгарія, Румунія, Україна). Використання удосконаленої методики оцінки рівня безпеки національної економіки країни із застосування сучасних методів аналізу (кореляційний, кластерний аналіз і метод таксономії) дозволяє провести об'єктивну оцінку їх рівнів розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки заходів забезпечення безпеки національної економіки країни в умовах посилення інтеграційних процесів.

Список літератури

1. Наукова доповідь Національного інституту стратегічних досліджень “Національна безпека України, 1994–1996 рр.”. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/otch/roz02.htm>.
2. Іванов Ю. Б. Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко : монографія. – Х. : ВД “Інжек”, 2012. – С. 240.
3. Шгаєр О. М. Оцінка рівня економічної безпеки банку / О. М. Шгаєр // *Управління розвитком : збірник наукових статей*. – Х. : ХНЕУ, 2011. – № 5(102). – С. 21–23.
4. Political Instability Index 2013/2014 [Електронний ресурс] // *The Economist*. – Режим доступу : <http://rate1.com.ua/issledovanija-rate1/1078>.
5. Corruption Perceptions Index 2014 [Електронний ресурс] // *Transparency International*. – Режим доступу : http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2014.
6. Індекс “Ведення бізнесу” Doing Business [Електронний ресурс] // *Doing Business – The World Bank Group*. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/Downloads>.
7. The Worldwide Governance Indicators 2013 [Електронний ресурс] // *The World Bank*. – Режим доступу : <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.
8. Індекс крихкості держави [Електронний ресурс] // *The Fund for Peace*. – Режим доступу : <http://ffp.statesindex.org>.
9. Індекс сталого розвитку країни. Профілі країн [Електронний ресурс] / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization>.
10. Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report [Електронний ресурс] // *The Fraser Institute*. – Режим доступу : <http://www.freetheworld.com/release.html>.
11. Індекс глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
12. Жаворонкова Г. Методичні підходи до визначення інтегрального показника економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні / Г. Жаворонкова, В. Жмуденко // *Економічний аналіз*. – 2010 р. – Випуск 7. – С. 42–44.
13. Буреева Н. Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП “STATISTICA”. Учебно-методический материал по программе повышения квалификации “Применение программных средств в научных исследованиях и преподавании математики и механики” / Н. Н. Буреева // *Нижний Новгород*. – 2007. – 112 с.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article presents a methodological approach assessment of the security of the national economy of the country in the political sphere based on modern methods of analysis (correlation, cluster analysis method and taxonomy), which allows an objective assessment of its level of development, to identify disparities of development and can serve as a basis for the development of security measures national economy in the face of increasing integration processes.

УДК 336.027

*Е. Н. Огородняя, Харьковский национальный экономический университет
имени Семена Кузнецца, преподаватель кафедры банковского дела*

**ФОРМИРОВАНИЕ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ**

Статья посвящена исследованию формирования монетарной политики центрального банка для обеспечения устойчивого развития экономики страны на примере Украины. Для исследования данного процесса предложен институциональный подход, который позволяет учитывать особенности формирования монетарной политики и общеэкономической политики страны.

Ключевые слова: монетарная политика, устойчивое развитие, институциональный подход, архитектура.

Постановка проблемы. Существующее состояние экономики Украины свидетельствует о необходимости дальнейшего усовершенствования государственного регулирования устойчивого развития её экономики. Одним из наиболее

важных инструментов государственного регулирования является монетарная политика, которая проявляется как гибкий финансовый инструмент при обеспечении устойчивого развития экономики страны.

© Е. Н. Огородняя, 2014

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы формирования монетарной политики, институтов монетарной политики центрального банка страны нашли свое отражение в работах таких ученых-экономистов, как: С. Камин (S. Kamin) [15], Л. Карранза (L. Carranza) [14], О. Погарская [10], И. Кавицкая [6], А. Гриценко [2], Дж. Стиглиц (J. Stiglitz) [16], О. Вовчак, М. Хмельярчук [1].

Нерешенные ранее части проблемы. В то же время нерешенной проблемой для Украины, которая не способствует формированию эффективной монетарной политики в контексте обеспечения устойчивого развития экономики страны, являются слабо формализованные и незадекларированные связи институтов монетарной политики и устойчивого развития экономики страны.

Цель статьи заключается в обосновании необходимости внедрения институционального подхода при формировании монетарной политики, в контексте обеспечения устойчивого развития экономики страны.

Изложение основного материала. Внедрение институционального подхода предполагает наличие институтов, правового поля деятельности, экономических правил, а также требует определения связей между исследуемыми объектами. Первопричиной слабой формализации связей институтов монетарной политики и устойчивого развития экономики страны является несовершенная законодательная база. На рис. 1 представлены недостатки существующего нормативно-правового обеспечения устойчивого развития Украины.

Учитывая особенности стран с трансформационной экономикой, следует принимать во внимание постоянную переоценку факторов прогресса и регресса. Соответственно, на данном этапе решающее значение приобретает институциональное обеспечение макроэкономической политики, что означает поиск точек соприкосновения ее разных направлений и тех основных институтов, на базе которых она проводится [13, с.72].

Соответствующее сочетание общеэкономических процессов и проявления влияния монетарной политики в едином механизме возможно при применении институционального подхода в институциональной системе.

Исследования Д. Норта, А. Гриценка, А. Нестеренка, С. Кырдиной, А. Ськоробогатова, В. Тамбовцева, О. Яременко и других авторов [3, 7, 9, 12], которые раскрывают особенности формирования институтов в переходных экономиках,

свидетельствует о необходимости институциональных преобразований и проблемах становления новой архитектоники. В исследованиях институциональных систем, институциональных изменений не учитывается тот факт, что эффективная экономическая, а значит и монетарная политика в трансформационных системах характеризуется интенсивностью взаимодействия разных экономических институтов и зависит от их качества.

На данном этапе развития теории экономики, при исследовании формирования монетарной политики современными учеными доминирует институциональный подход [1, с. 3–10]. В работе Дж. Стиглица и Б. Гринуолди [16] четко изложены принципы институционального подхода к анализу монетарной сферы. Стоит заметить, что основной подоплекой неэффективности макроэкономической политики является неспособность понять основные аспекты финансовых институтов и их изменений [16, с. 4]. Одновременно ключевые положения в предложенной модели монетарной экономической теории заключаются в том, что для функционирования рыночной экономической системы особое значение имеют процессы кредитования, а не только денежные трансакции и денежная масса, которая их обслуживает [16, с. 103, 1, с. 9]. Акцентируя внимание на главной роли банков при предоставлении кредитов, необходимо учитывать влияние разных методов экономической политики (процессы перерегулирования и либеризации). Использование данного подхода к формированию монетарной политики соответствует принципам устойчивого развития экономики страны [11, 1, 4, 8, 5], способствуя его обеспечению.

Таким образом, использование институционального подхода при формировании монетарной политики центрального банка страны позволит учитывать институциональную среду устойчивого развития страны (рис. 2) и архитектуру формирования монетарной политики центрального банка.

Согласно рис. 1 и рис. 2 можно утверждать, что в Украине недостаточно разработано не только законодательное обеспечение устойчивого развития экономики страны, но и институты устойчивого развития, что создает неблагоприятную среду для формирования монетарной политики в достижении устойчивого развития экономики страны и ее уникальной институциональной архитектоники.

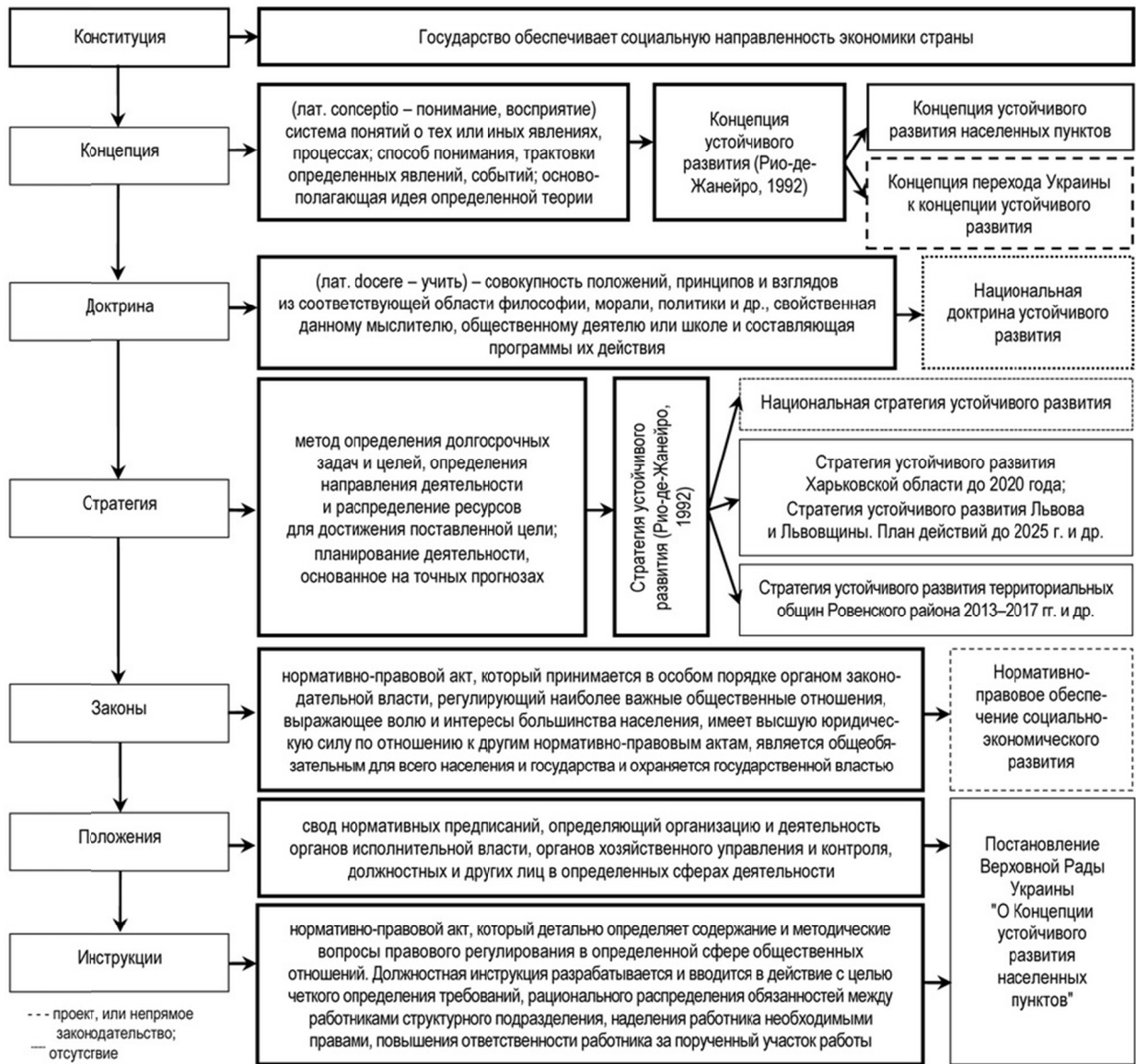

Рисунок 1 – Нормативно-правовое обеспечение устойчивого развития Украины

Под институциональной архитектурой понимают структуру институтов, которые создаются из взаимодействия образа мыслей и действий людей, правил, норм, стереотипов, традиций, учреждений и других социальных образований в их соотношении с сущностью и общим эстетическим планом построения общественной системы [4, с. 51]. Соответственно, формирование монетарной политики можно представить как институциональное образование. Оно имеет собственную архитектуру, которая включает в себя систему ограничений и требований в виде правил, норм, законов, процедур, учреждений, соответствующих им организационных структур, с помощью которых в соответствии с макроэкономическими условиями и средой достигается наиболее оптимальное решение задач регулирования монетарной сферы [2, с. 193].

Методология институциональной архитектуры позволяет: раскрыть особенную миссию государства, которая заключается в спецификации, санкционировании и координации институциональных полномочий органов государственной власти и управления; определить содержание механизма институциональных изменений; определить единицу институционального времени; охарактеризовать институциональное строение экономической системы; выявить содержание и особенности институциональной архитектуры бюджетной, банковской, денежно-кредитной и других подсистем, показать рост роли институциональных факторов в экономической динамике и обосновать стратегические направления институционального развития [2].

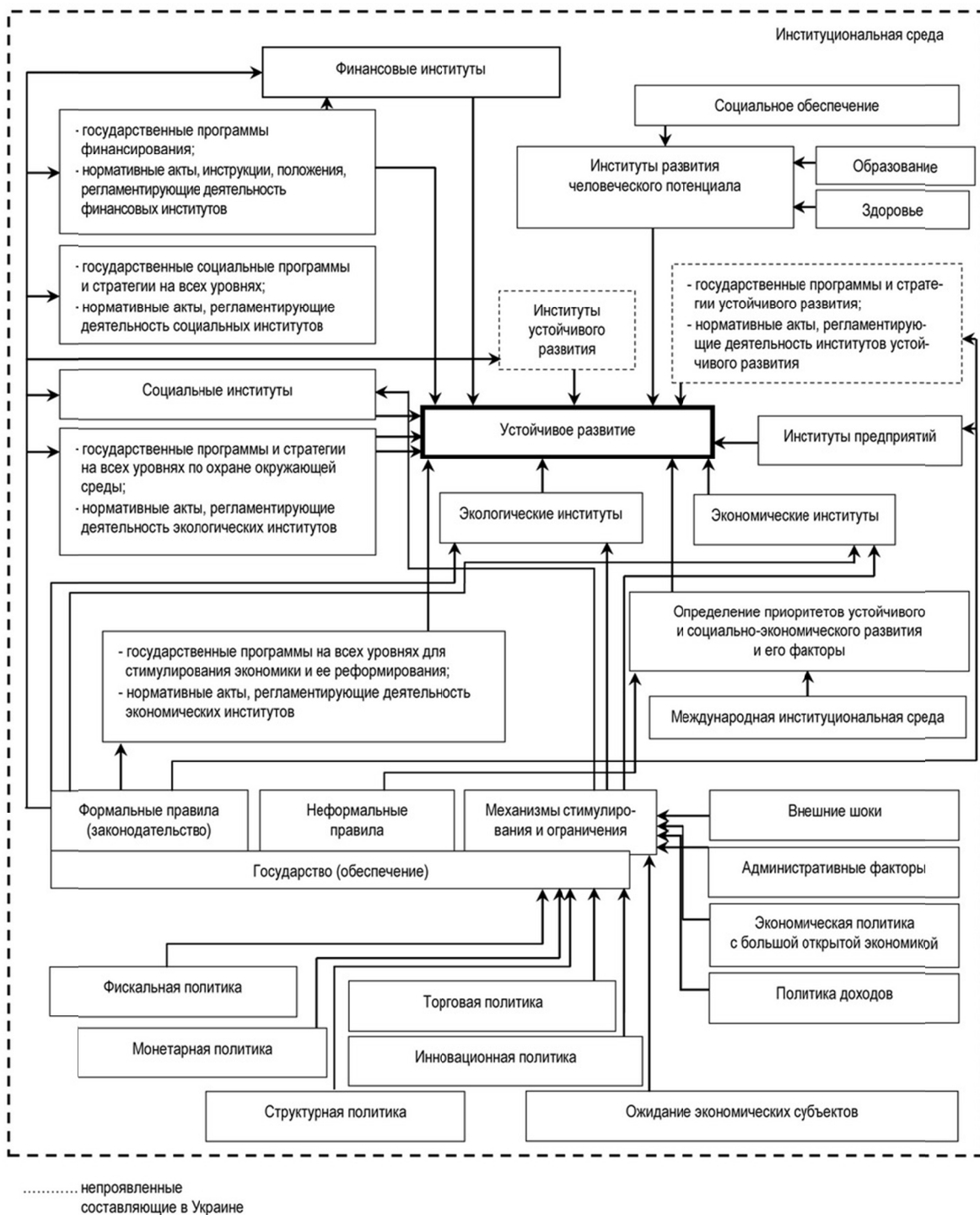

Рисунок 2 – Составляющие институциональной среды устойчивого развития страны

Соответственно, в институциональной архитектуре можно выделить следующие составляющие: институты монетарной власти; формальные и неформальные правила; институты ликвидности, доверия и стабильности; институты ожиданий экономических субъектов; институты монетарной стратегии; банковские и экономические институты; институты предприятий.

Процесс формирования монетарной политики можно представить двумя условными блоками:

непосредственно блок формирования и блок реализации монетарной политики. Блок формирования монетарной политики имеет секторальное деление: во-первых, это организация формирования монетарной политики; во-вторых, это мотивация органов власти, которые представлены институтом монетарной власти, ведь выполнение центральным банком страны возложенных на него функций зависит не только от монетарной трансмиссии, но и от институциональной

среды страны, в которой проходит попытка регулирования экономики инструментами монетарной политики. Необходимость учета институциональных факторов в числе параметров воздействия политики является условием для получения адекватных реальных результатов, приобретает весомость для большинства экономистов-практиков [6, с. 73–74]. Одним из значимых институциональных монетарных факторов воздействия на экономику страны является тот факт, что в странах с развитой экономикой доминирующую роль играет процентный канал монетарной трансмиссии [14], а в странах с менее развитой экономикой и несовершенной финансовой системой – кредитный канал [15]. Необходимо учитывать, что институты монетарной власти Украины имеют разную организационную структуру, что с одной стороны оказывает негативное влияние, а с другой – позволяет координировать действия и влияние монетарной и общеэкономической политики.

Третий сектор формирования монетарной политики представлен институтом монетарной

стратегии. Институт монетарной стратегии – это комплекс среднесрочных и долгосрочных целей, способов, процедур и инструментов их достижения на основе поддержания доверия, ликвидности и стабильности денежной системы [2, с. 192–193].

Выводы. Использование институционального подхода к формированию монетарной политики центрального банка для обеспечения устойчивого развития экономики страны позволяет: формализовать связи институтов монетарной политики и устойчивого развития экономики страны; определить проблемные места в законодательной базе и основные направления их нивелирования; оценить институциональную среду устойчивого развития экономики страны при формировании монетарной политики; учесть формальные и неформальные правила монетарной политики центрального банка при разработке монетарной стратегии в контексте обеспечения устойчивого развития экономики страны.

Список литературы

1. Вовчак О. Інституційні детермінанти формування монетарної політики в Україні / О. Вовчак, М. Хмелярчук // Вісник НБУ. – 2010. – №10. – С. 3–10.
2. Гриценко А. А. Монетарні інститути України та проблеми їх інтеграції в інституційну архітектуру Європи / А. А. Гриценко, Н. В. Власенко // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Тарасовича. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2005. – С. 190–203.
3. Гриценко А. А. Наука и искусство институционального строительства. Институційна архітектура та механізми економічного розвитку : матеріали наукового симпозиуму. – Х. : ХНУ, 2005. – С. 20–36.
4. Декларация по итогам диалога на высоком уровне по вопросу о международной миграции и развитии [Электронный ресурс] // Генеральная Ассамблея ООН Distr.: General 21 January 2014 1 United Nations, *Treaty Series*, vol. 2220, № 39481. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv.
5. Дохинская декларация о финансировании развития: итоговый документ Международной конференции по последующей деятельности в области финансирования развития для обзора хода осуществления Монтеррейского консенсуса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/doha_findev.shtml.
6. Кавицкая И. Л. Институциональные детерминанты эффективности монетарной политики / И. Л. Кавицкая // Journal of institutional studies (Журнал институциональных исследований). – 2012. – Том 4. – № 4. – С. 73–82.
7. Кирдина С. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация // Вопросы экономики. – 2004. – № 10. – С. 89–98.
8. Монтеррейский консенсус Международной конференции по финансированию развития (Принят Международной конференцией по финансированию развития 18–22 марта 2002 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations.
9. Норт Д. С. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. С. Норт [пер. с англ. Н. А. Нестеренко]. – М. : Начала-Пресс, 1997. – 180 с.
10. Погарська О. Г. Особливості грошово-кредитної політики у країнах з перехідною економікою на прикладі України / О. Г. Погарська, Я. М. Ширмер // Наукові записки. – Том 21. – С. 16–22.
11. Программа действий по дальнейшему осуществлению Повестки дня на XXI век (Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН [без передачи в главные комитеты (A/S-19/29)] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.r-komitet.ru/s_i_d/19ga-000.htm.
12. Скоробогатов А. Институты как фактор порядка и как источник хаоса: неоинституционально-посткейнсианский анализ // Вопросы экономики. – 2006. – № 8. – С. 102–118.
13. Теоретичні аспекти управління міською економікою в умовах ринкової трансформаційної економіки / О. В. Соловійов, М. С. Золотов, В. П. Решетило. – Харків, 2007. – 98 с.

14. Carranza L. Understanding the Relationship between Financial Development and Monetary Policy [Electronic resource] / L. Carranza, Galton, J.E Sanchez, Biscarri, J. Gomez // Working Paper. – <http://www.usmp.edu.pe/contabilidadyeconomia>.
15. Kamin S. The Transmission Mechanism of Monetary Policy in Emerging Markets Economies: An Overview. In The Transmission of Monetary Policy in Emerging Market Economies / S. Kamin, P. Turner, J Van't dack // Bank for International Settlements Policy Papers. – № 3. – P. 5–64.
16. Stiglitz J. Towards a new paradigm in monetary economics / J. Stiglitz, B. Greenwald. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 336 p.

Отримано 19.12.2014

Анотація

Стаття присвячена дослідженню формування монетарної політики центрального банку для забезпечення сталого розвитку економіки країни на прикладі України. Для дослідження даного процесу запропонований інституціональний підхід, який дозволяє враховувати особливості монетарної політики та загальноекономічної політики країни.

Summary

The article investigates the monetary policy formation of central bank of to ensure the sustainable development of the economy by the example of Ukraine. To study the monetary policy formation of the country was proposed institutional approach, which takes into account the peculiarities of monetary policy and general economic policy.

УДК 311+336

*С. В. Леонов, проректор, д-р екон. наук, професор
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
С. Д. Богма, асистент кафедри банківської справи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні показники соціально-економічного розвитку України протягом останніх років, досліджено поточний стан банківського кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні та його перспективи в аспекті забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: кредитування, банківська система, соціально-економічний розвиток, малий та середній бізнес.

Постановка проблеми. Ситуація останніх років свідчить про зниження рівня соціально-економічного розвитку в Україні, що підтверджується зниженням доходів населення, зростанням рівня безробіття, темпів інфляції, суттєвим зниженням темпів росту ВВП тощо. В аспекті забезпечення соціально-економічного розвитку України важлива роль, починаючи з перших років незалежності нашої держави, покладалася на банківську систему, яка повинна була спрямовувати заощадження населення в різні галузі економіки через кредитні канали. Недавня світова фінансова криза та надзвичайна ситуація на сході України суттєво погіршили виконання банками своєї функції щодо забезпечення кредитними ресурсами економіки України, що поставило під загрозу стабільне функціонування та розвиток

важливих для соціально-економічного розвитку держави як великих суб'єктів господарювання, так і суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань кредитного забезпечення соціально-економічного розвитку України присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: А. Гальчинський, В. Геєць, А. Герасимчук, Б. Данилишин, О. Кириленко, І. Мовчан, Б. Райзберг та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт у напрямку дослідження основ кредитного забезпечення соціально-економічного розвитку України, окремі питання залишаються неповністю розкритими. Зокрема, додаткових досліджень потребують сучасні проблеми та перспективи банківського кредитування основних галузей економіки України та їх підприємств. У той же час поряд

з широким дослідженням особливостей споживчого банківського кредитування в аспекті забезпечення соціальних потреб населення мало уваги приділяється дослідженню питань кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, які на фоні системоутворюючих підприємств виступають головними драйверами в забезпеченні соціально-економічного розвитку багатьох країн світу.

Мета статті – дослідження поточного стану, проблем та перспектив кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу в аспекті забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років можемо спостерігати в цілому сповільнення темпів соціально-економічного розвитку в Україні. В той же час офіційні макроекономічні показники (рис. 1) не відображають суттєвого зниження соціально-економічного розвитку в Україні, проте реальний стан справ, який характеризується набагато вищими темпами інфляції та високим рівнем безробіття, низьким рівнем заробітної плати тощо, говорить про досить складну ситуацію в країні.

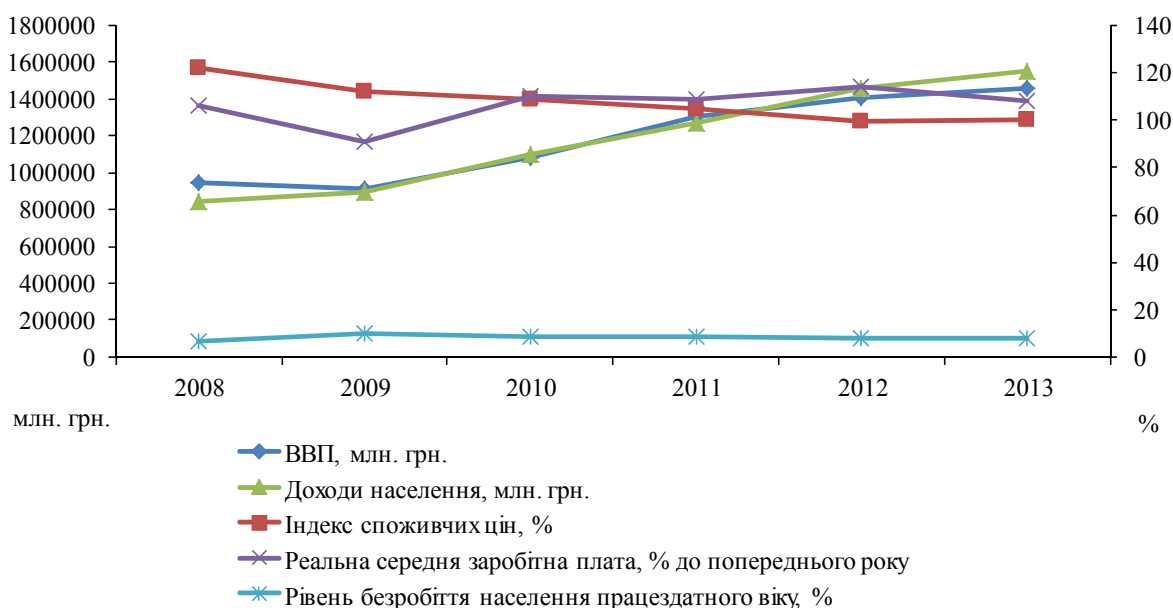

Рисунок 1 – Окремі показники соціально-економічного розвитку України за період 2008–2013 рр. [6]

У більшості країн світу все більше уваги приділяється суб'єктам малого та середнього бізнесу як основним рушійним силам соціально-економічного зростання. Зокрема, на їх підтримку та розвиток державою виділяються значні обсяги фінансування, а комерційні банки намагаються створити найбільш привабливі умови надання послуг для таких клієнтів – знижені процентні ставки, менш жорсткі вимоги до забезпечення тощо. Проте такі заходи є характерними у випадку стабільної макроекономічної та політичної ситуації в країні, про що в Україні зараз говорити неможливо.

За оцінками експертів, малий та середній бізнес в Україні сьогодні займає близько 5–6 % ВВП, проте з урахуванням тіньової економіки можна стверджувати, що майже 30 % населення зайняте в цьому сегменті. Основним видом діяльності виступає торгівля, а також сфера пос-

луг. Раніше поширеним був будівельний малий бізнес, проте на сьогоднішній день він майже не функціонує [5].

Досліджуючи стан і перспективи кредитування банками суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, на пильну увагу заслуговують наступні питання:

- умови банків України щодо надання кредитів клієнтам малого та середнього бізнесу;
- обсяги кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні протягом останніх років;
- основні проблеми, що виникають в процесі кредитування клієнтів;
- перспективи банківського кредитування клієнтів малого та середнього бізнесу та його вплив на майбутнє соціально-економічне зростання в Україні.

На початку 2014 р. банки з метою скорочення відтоку ліквідності почали підвищувати процентні ставки за депозитами – до 25–27 %. Така ситуація не могла не відобразитися на процентних ставках за кредитами, які також почали зростати. Тому поряд із занадто жорсткими умовами отримання клієнтами кредитів станом на середину 2014 р. середні процентні ставки банків за кредитами на поповнення оборотних коштів склали 22,7–24,1 % річних, за овердрафтами – 23–25 %, на розвиток бізнесу – 22,5–23,5 %.

У той же час змінилася і кількість банків, які надавали програми кредитування клієнтам

малого та середнього бізнесу. Так, минулого року серед топ-25 банків за розміром кредитного портфеля малому та середньому бізнесу кредити на поповнення оборотних коштів надавав 21 банк, у той час як у 2014 р. такі послуги пропонували лише 10 банків. Кредити на розвиток бізнесу у 2014 р. можна було отримати в 5 банках порівняно з 12 банками у минулому році [1, 8].

У цілому реальна ситуація з кількістю банків-кредиторів протягом 2011–2013 рр. представлена на рис. 2.

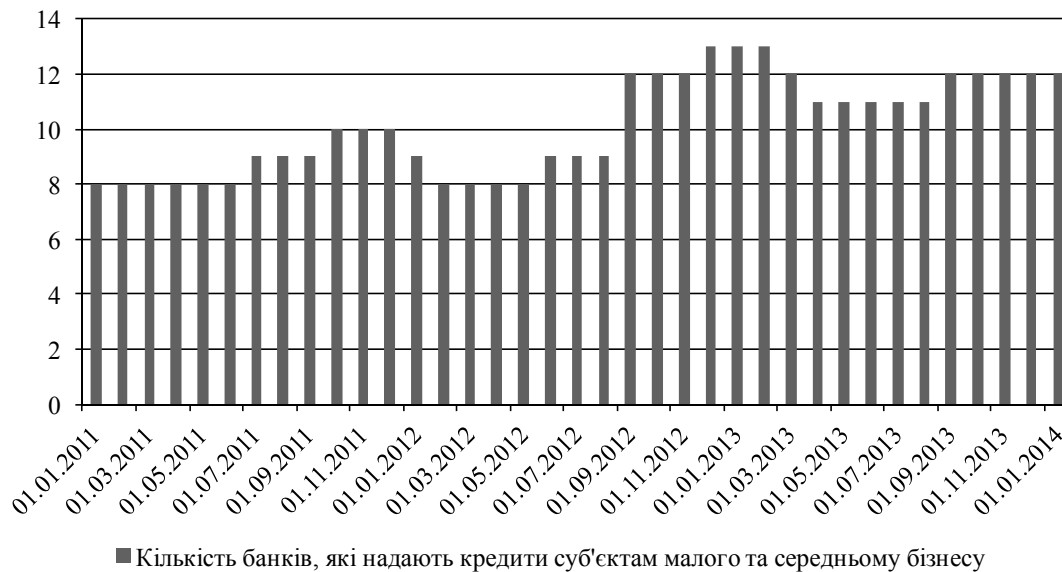

Рисунок 2 – Динаміка кількості банків, які надавали кредити суб'єктам малого та середнього бізнесу протягом 2011–2013 рр. [3]

Слід також відзначити, що поряд із скороченням кількості банків на ринку банківських послуг з надання кредитів суб'єктам малого та середнього бізнесу вимоги до отримання кредитних коштів значно підвищилися:

- підприємство має працювати не менше двох років;
- обсяги прибутків мають бути стабільними;
- компанія повинна мати ідеальну кредитну історію;
- як забезпечення від клієнтів вимагаються об'єкти нерухомості, ринкова вартість яких є у три рази більшою від тіла кредиту;
- початковий внесок складає від 20 до 50 %;
- період розгляду кредитної заявки банком складає не менше двох тижнів з вимогою надавати всі необхідні документи [1].

Незважаючи на підвищення процентних ставок, саме кредити на поповнення оборотних

коштів разом з овердрафтами у 2014 р. склали близько 95 % загального обсягу банківських кредитів малому та середньому бізнесу. При цьому кредити на основні засоби (авто, нерухомість та обладнання) видавалися набагато менше, проте активно пропонувались банками спочатку за завищеними процентними ставками, а потім вже за звичними для клієнтів ставками і тарифами протягом останніх п'яти років [3].

Зауважимо, що на фоні високих процентних ставок та жорстких умов для отримання кредиту банки відзначають небажання клієнтів малого та середнього бізнесу кредитуватися. Зокрема, серед основних причин цього виділяють наступні:

- нестабільна економічна та політична ситуація в країні;
- девальвація національної грошової одиниці гривні майже на 60 %;

- втрата платоспроможності населення, низький рівень ділової активності в державі;
- короткостроковість кредитування;
- неготовність переважної більшості банків фінансувати стартапи та ін. [1, 4].

Враховуючи поточні складнощі для кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, держава реалізує ряд заходів, спрямованих на вирішення цих проблем. Так, нещодавно було підписано згоду між Кабінетом Міністрів України та Європейським інвестиційним банком про виділення 400 млн євро кредиту в межах інвестиційного проекту "Основний кредит для малих та середніх підприємств і компаній з середнім рівнем капіталізації". Кошти з цього проекту надійдуть банкам, які далі будуть надавати їх підприємствам – кінцевим позичальникам [2].

Порівнюючи ситуацію в Європі та Україні, слід відзначити, що невеликі підприємства складають основу європейської економіки. Близько 99 % нефінансових компаній у Євросоюзі належать до малого та середнього бізнесу, тобто мають штат працівників до 250 осіб та річний оборот менше 50 млн євро. Вони створюють 58 % доданої вартості та займають 66 % робочих місць. Проте останнім часом обсяги кредитів невеликим підприємствам у Європі скоротилися на 35 % (до 649 млрд євро) за період 2008–2013 рр.

Оскільки підприємства малого та середнього бізнесу в Європі суттєво залежать від внутрішнього попиту та банківських кредитів, то скорочення останніх поставило цих суб'єктів у скрутне становище. А тому можна говорити про сповільнення соціально-економічного зростання і в країнах Євросоюзу поряд з ситуацією в Україні.

Для вирішення проблем невеликих підприємств уряди окремих держав Європи та ЄС у цілому пропонують різні ініціативи, які повинні їм допомогти. Так, здебільшого намагаються стимулювати банки до примноження кредитування гарантіями або дешевим фінансуванням. Це деякою мірою допомагає банкам, проте реалізувати всі кредитні програми їм не вдається. В той же час Європейський центральний банк планує додатково виділити таким банкам ще 400 млрд євро [7].

Дослідивши сучасний стан та умови кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, сформулюємо його перспективи на майбутні роки:

- кількість банків-кредиторів залишиться невеликою;
- скоріше за все, умови отримання невеликими компаніями кредитів від банків пом'якшуватись не будуть, за виключенням впровадження державних ініціатив;
- розпочинати новий вид бізнесу за рахунок кредитних ресурсів буде досить складним для підприємців;
- банки будуть надавати перевагу короткостроковому кредитуванню малого та середнього бізнесу, зважаючи на нестабільну та переважно короткострокову ресурсну базу;
- подальша діяльність підприємств малого та середнього бізнесу значною мірою залежатиме від макроекономічної ситуації та попиту з боку споживачів їх продукції тощо.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що сьогоднішній стан розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Україні засвідчує наявність значної кількості перепон на шляху їх діяльності. Така ситуація не дає їм можливості реалізувати ті функції, які виконують аналогічні суб'єкти в інших країнах світу, а саме забезпечення соціально-економічного зростання та добробуту населення.

Подальша діяльність та роль суб'єктів малого і середнього бізнесу в забезпеченні соціально-економічного розвитку України значною мірою залежатиме від вирішення ситуації, яка склалася на сході держави, а також від загальної економічної ситуації. Стимулювання розвитку невеликих підприємств за рахунок державного фінансування наразі в Україні є неможливим через інші витрати, які здійснює уряд. Одним із варіантів є спрямування певної суми коштів, отриманих від світової спільноти для проведення реформ в Україні, а також розробка системи стимулів для банків з метою нарощення ними обсягів кредитування та спрощення умов надання кредитів суб'єктам малого та середнього бізнесу.

Список літератури

1. Войтицкая Л. Предпринимателей кредитуют всего несколько банков, а требования у них такие, что легче пройти отбор на полет в космос [Электронный ресурс] / Л. Войтицкая // hubs. Новости, достойные внимания. – 2014. – Режим доступа : <http://hubs.com.ua>.
2. Кабмин хочет привлечь на развитие малого и среднего бизнеса до 400 млн евро займа ЕИБ [Электронный ресурс] // Зеркало недели. Украина. – Режим доступа : <http://zn.ua>.

3. Кочевых О. Какой вид кредитования пострадал больше других: годовой обзор многоцелевых займов на развитие бизнеса [Электронный ресурс] / О. Кочевых // Простобанк Консалтинг. – Режим доступа : <http://www.prostobiz.ua>.
4. Кредитування малого та середнього бізнесу (інформаційно-аналітичні матеріали) [Електронний ресурс] // Лига финансового развития. – Режим доступа : <http://www.lfr.org.ua>.
5. Офіційний веб-сайт громадської організації “Всеукраїнське об’єднання підприємців малого та середнього бізнесу “Фортеця“ [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://fortetsya.org.ua>.
6. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://bank.gov.ua>.
7. Проблемы еврозоны: на банковские кредиты надежд мало [Электронный ресурс] // Информационно-аналитический портал “ПрессОрг 24”. – Режим доступа : <http://pressorg24.com>.
8. Уже не 20: ТОП Список банков, которые работают с клиентами МСБ [Электронный ресурс] // SME Banking Club. – Режим доступа : <http://www.smebanking.club>.

Отримано 22.12.2014

Summary

The main indicators of social and economic development of Ukraine during the last years are observed in the article. The current state of bank lending of small and medium business and its perspectives in the aspect of social and economic development of the country are investigated.

УДК 336.719

*Д. Л. Циганюк, канд. екон. наук, доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
В. Н. Гланц, канд. екон. наук*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У статті розглянуто ключові принципи організації ефективної системи забезпечення стабільності розвитку банківських систем країн світу. Проаналізовано досвід країн Європи та світу в питаннях створення стабілізаційних фондів та фондів порятунку. Розглянуто механізми квазіфіскального навантаження на банки з метою автономізації існування системи захисту банківської системи від дестабілізації. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення існуючої в Україні системи підтримки стабільності банківської системи.

Ключові слова: стабільність банківської системи, банки, стабілізаційний фонд, банківське регулювання.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток банківської системи України є досить складним. Дестабілізація валютного ринку із майже двократною девальвацією української гривні, погіршення якості кредитних портфелів через військові дії в Донецькій та Луганській областях, відтік депозитів з українських банків призвели до того, що за 2014 рік (в основному червень-жовтень) ліцензію на здійснення банківської діяльності втратили 15 банків. Українська банківська система зробила небагато висновків з кризи 2008–2009 рр. Окремі банки змогли наростити капітал та очистити власні активи, інші були змушені шукати підтримки держави, треті зробили ставку на розвиток інноваційних технологій та інтернет-банкінг, але переважна більшість зберегла хронічні проблеми і у 2014 році, зустрівшись з проблемами ліквідності, дестабілізації банківської системи. На сьогодні банківська система України стоїть перед серйозним екзаменом на стійкість до внутрішніх та зовнішніх проблем, особливо зважаючи на те, що країна взяла на себе ряд зобов'язань перед Європейським Союзом, а тому повинна переймати європейські підходи до ведення бізнесу, у тому числі й банківського.

Аналіз останніх досліджень та публікацій та невирішені раніше частини проблеми. Питаннями наукового обґрунтування стійкості банківських систем займалися такі зарубіжні вчені, як Дж. Біккер, Дж. Вілсон, А. Деміргук-Кунт, Н. Інакура, Л. Коул, К. Кеннет, Е. Мамацакіс та інші. У вітчизняній науці вагомий вклад у розвиток проблематики забезпечення стійкості банківської системи зробили О. І. Барановський, Т. А. Васильєва, Е. Е. Галієв, В. М. Геєць, І. Б. Івасів, М. І. Савлук тощо.

Втім невирішеною залишається проблема ефективної організації захисних механізмів в банківській системі, які б дали змогу забезпечити стійкість банківського сектора до внутрішніх та зовнішніх шоків. Зважаючи на те, що Україна взяла курс на євроінтеграцію, слід розглянути досвід європейських країн з організації захисту банківських систем.

Таким чином, **метою статті** є аналіз європейського досвіду організації системи забезпечення фінансової стійкості банківської системи та перспективи його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей ведення банківського бізнесу в Європейському Союзі є активна транскордонна міграція банківського капіталу. В окремих краї-

нах Європейського Союзу частка іноземного капіталу в банківській системі перевищує 80 %. З одного боку, активна взаємна інтеграція банківських систем Європейського Союзу полегшила транскордонний рух товарів, послуг та людей, а з іншого боку – розширення географії діяльності за межі країни походження погіршує якість контролю за такими банками. Проте, на думку керуючого банку Англії Мервіна Кінга, “банки є міжнародними в житті, але національними при смерті”, тобто при виникненні загрози своєму існуванню найбільше страждає від реалізованих ризиків банківська система країни, звідки походить такий банк.

Як свідчать дослідження європейських вчених [3, 5, 7, 8], європейська банківська система потребує побудови міцної системи захисту від шоків. При цьому увага концентрується на тому факті, що слабка банківська система шкодить національній бюджетній системі і навпаки – проблеми у бюджетній сфері негативно відображаються на стійкості банківської системи [4]. З огляду на це найбільш оптимальною для Європейського Союзу є побудова наднаціональної системи захисту фінансової стійкості банківської системи, яка б не була чутливою до фіскальних суверенних ризиків.

У будь-якому випадку найбільшої ефективності система захисту стійкості банківської системи досягається, коли фіскальна слабкість не загрожує стабільності банківської системи. Це вимагає кроків у двох напрямках: стимулювати банки до диверсифікації їх суверенного ризику (шляхом встановлення оптимальної системи лімітів суверенного боргу) та посилити фіскальну позицію держави, щоб не допустити виникнення необхідності для уряду у пошуку непрямого фінансування державних витрат банками.

Загалом існують три традиційні методи роботи з банкрутуючими банками: ліквідація з виплатою депозитів, поглинання з державною підтримкою, пряма державна підтримка. Для побудови дійсно ефективної системи захисту банківської системи від кризових явищ слід напрацювати певні принципи:

- 1) перевага повинна надаватися заходам приватного сектора. Коли банк починає відчувати певні фінансові проблеми, саме приватний сектор повинен надавати допомогу в першу чергу. Це може бути зроблено шляхом рекапіталізації банку його акціонерами або кредиторами або шляхом поглинання іншим банком без державної участі;
- 2) достатнє географічне покриття. Система забезпечення стабільності банківської системи

повинна покривати ту ж саму географію, що і основна частина банківських активів. Таким чином, якщо місцеві банки не мають суттєвих активів за кордоном, то система забезпечення фінансової стійкості повинна покривати тільки внутрішні активи банківської системи;

- 3) принцип мінімізації витрат на порятунок банку. Тобто кошти фондів порятунку повинні використовуватися в останню чергу, за винятком випадків, коли банкрутство банку несе в собі системний ризик;
- 4) фонди порятунку повинні формуватися за рахунок приватних банків. Основним джерелом наповнення фондів порятунку мають бути спеціальні відрахування застрахованих приватних банків. І саме такі фонди порятунку мають забезпечувати стабільність банківської системи;
- 5) фіскальний захист. Кризи, що виникають в банківському секторі, є природними та мають макроекономічну природу. Вони виникають внаслідок колапсу ринку активів та економічного спаду. З огляду на це у випадку нестачі власних фінансових резервів фонди порятунку повинні мати державні гарантії для забезпечення власної кредитоспроможності;
- 6) оперативне прийняття рішень. Швидка реакція на загрози банківському сектору є ключовим елементом антикризового управління банківською системою. Велика кількість фондів порятунку може спричинити конфлікт інтересів, даний міжвідомчий конфлікт буде спостерігатися навіть у тому випадку, коли існує всього 2 фонди – фонд страхування депозитів та фонд порятунку банків. Один же фонд, який поєднуватиме і функцію страхування депозитів, і функцію порятунку банків, здатний приймати рішення набагато швидше, а тому і працюватиме ефективніше;
- 7) ефективне та прозоре державне управління. Даний принцип дуже важливий з точки зору довіри до банківського сектора. Підзвітність органів страхування депозитів та порятунку банків органам державної влади (чи то уряду, чи то парламенту) свідчитиме про постійний державний контроль за недопущенням зловживань у даній сфері.

Системи страхування депозитів створені у більшості розвинених країн, включаючи практично всі країни Європейського Союзу та Сполучені Штати Америки. Окрім цього, дані інституції виконують функції фонду порятунку, забезпечуючи фінансову підтримку банкам, які мають проблеми з ліквідністю і крах яких може загрожувати стабільності всієї банківської системи. У Сполуче-

них штатах Америки це Федеральна корпорація страхування депозитів, яка опікується як малими, так і великими банками. У Європейському Союзі таку функцію на рівні країн виконують локальні інститути страхування депозитів. Втім слід зазначити, що назріла необхідність створення наднаціональної структури, яка б виконувала функцію порятунку банків, делегувавши дані повноваження від Європейського центрального банку (ЄЦБ). На сьогодні у Європейському Союзі ЄЦБ виконує функцію кредитора останньої інстанції, причому дана функція виконується не тільки по відношенню до великих транснаціональних банків, а й по відношенню до урядів окремих країн. На нашу думку, це створює додаткові ризики і надмірне навантаження на ЄЦБ, відволікаючи його від виконання своєї основної функції – забезпечення цінової стабільності у еврозоні. Створення наднаціональної структури дозволило б розвантажити ЄЦБ та підвищити ефективність банківського регулювання.

Що стосується інших видів систем забезпечення стабільності банківського сектора, то слід

в першу чергу згадати стабілізаційні фонди, що створені у ряді країн.

Перша хвиля формування стабілізаційних фондів у світі пройшла у 1970–1990 рр., коли головним джерелом фінансування фондів були фінансові ресурси, отримані від продажу нафти і нафтопродуктів. В результаті цієї та наступних хвиль на сьогодні у світі існує більш ніж 50 стабілізаційних фондів. У табл. 1 наведено інформацію щодо міжнародних стабілізаційних фондів, які на сьогодні існують та постійно наповнюються за рахунок платежів від операцій, які пов'язані з експортом нафти і нафтопродуктів. Загалом у структурі всіх джерел стабілізаційних фондів надходження від продажу нафти та нафтопродуктів займають 58 % [6].

Як свідчить світова практика, досить ефективним є також створення децентралізованих фондів, ресурси яких, окрім урядів країн, використовуються також і місцевими органами державної влади або державними корпораціями.

Таблиця 1 – Найбільші стабілізаційні фонди країн світу, що наповнюються шляхом відрахувань з експорту нафти на нафтопродуктів на кінець 2012 р. [6]

Країна	Назва фонду	Активи, млрд дол. США	Рік заснування
Норвегія	Урядовий пенсійний фонд – Глобал	664,3	1990
ОАЕ	Інвестиційне управління Абу-Дабі	627,0	1976
Саудівська Аравія	SAMA Foreign Holdings	532,8	н/д
Кувейт	Інвестиційне управління Кувейту	296	1953
Росія	Національний фонд багатства*	149,7	2008
Катар	Інвестиційне управління Катару	115	2005
ОАЕ	Інвестиційна корпорація Дубай	70	2006
ОАЕ	Міжнародна нафтова інвестиційна компанія	65,3	1984
Лівія	Інвестиційне управління Лівії	65	2006
Казахстан	Національний фонд Казахстану	61,8	2000
Алжир	Фонд регулювання прибутку	56,7	2000
ОАЕ	Mubadala Development Company	53,1	2002
США	Сталий фонд Аляски	42,8	1976
Бруней	Інвестиційне агентство Брунею	30,0	1983
Канада	Спадковий фонд Альберти	16,4	1976
Мексика	Стабілізаційний фонд Мексики	6,0	2000

Примітка: * – включає нафтовий стабілізаційний фонд Росії

Відповідно до класифікації МВФ стабілізаційні фонди можна поділити на п'ять видів:

- 1) ошадні;
- 2) корпорації з управління резервами;
- 3) стабілізаційні;

4) фонди розвитку, що створюються з метою фінансування основних соціальних програм чи спрямовуються на будівництво господарських об'єктів відповідно до стратегічних цілей промислової політики уряду;

5) пенсійні фонди, що створюються з метою покриття витрат на непередбачувані ризики у майбутньому по пенсійним зобов'язанням.

За функціональними призначенням, яке мають виконувати стабілізаційні фонди для

стимулювання розвитку економіки, їх можна класифікувати на фонди майбутніх поколінь, стабілізаційні фонди та резервні бюджетні фонди. У табл. 2 наведено характеристику та особливості функціонування кожного з них.

Таблиця 2 – Характеристика найбільш поширених видів стабілізаційних фондів [2]

Тип фонду	Головна мета	Характерні особливості
Фонд майбутніх поколінь	Виплата ренти населенню, яке постраждало від видобутку сировини на своїй території, та використання акумульованих коштів для стабілізації економіки після вичерпання запасів природних ресурсів	Неможливість використання коштів для фінансування бюджету, їх використання передбачено лише у вигляді інвестицій
Стабілізаційний фонд	Синхронізація коливань бюджетних доходів та витрат. Швидка реакція на незначні економічні спади. Інвестиції у геолого-розвідувальні роботи з пошуку природних ресурсів	Можливість використання для поточного фінансування бюджету
Резервний бюджетний фонд	Накопичення надлишкових доходів під час профіциту державного бюджету, використання – під час фази економічного спаду. Фінансові ресурси від приватизації державної власності є додатковими ресурсами фонду	Можливість використання для фінансування поточних витрат держбюджету

Однією з характерних особливостей створення стабілізаційних фондів є орієнтація на головний вид експортованої сировини, перш за все – нафту, мідь чи фосфати. На зовнішній ринок сировину частіше за все постачають підконтрольні державі організації, які відраховують частину своїх доходів до стабілізаційного фонду. У такий спосіб стабілізаційний фонд поповнюється за рахунок специфічних непрямих додаткових податків, які сплачують лише визначені підприємства-експортери певного виду сировини.

Здійснення управління активами стабілізаційних фондів відбувається переважно

міністерством фінансів (Оман), центральним банком (Венесуела) або незалежною державною установою, спеціально створеною для цієї мети (Кувейт).

Слід відзначити, що описана практика створення стабілізаційних фондів набула розповсюдження не тільки в країнах, що посідають провідні місця в світі по видобутку нафти. Дані табл. 3 дозволяють зробити висновок про те, що досить багато країн створили свої стабілізаційні фонди, використовуючи інші джерела їх наповнення.

Таблиця 3 – Найбільші стабілізаційні фонди світу нафтового походження [6]

Країна	Назва фонду	Активи, млрд дол. США	Рік заснування
Китай	Інвестиційна компанія SAFE	567,9	1997
Китай	Китайська інвестиційна корпорація	482,0	2007
Гонконг	Урядове управління портфельними інвестиціями Гонконгу	298,7	1993
Сінгапур	Інвестиційна корпорація уряду Сінгапуру	247,5	1981
Сінгапур	Temasek Holdings	157,5	1974
Китай	Національний фонд соціальної безпеки	134,5	2000
Австралія	Фонд майбутнього Австралії	83	2006
Південна Корея	Корейська інвестиційна корпорація	43	2005
Малайзія	Khazanah Nasional	34	1993
Франція	Фонд стратегічних інвестицій	25,5	2008
Ірландія	Національний пенсійний резервний фонд	18	2001
Нова Зеландія	Пенсійний фонд Нової Зеландії	16,6	2003
Чилі	Фонд соціальної та економічної стабілізації	15	2007
США	Державна інвестиційна рада Нью-Мехіко	14,9	1958
Бразилія	Державний фонд Бразилії	11,3	2008

Слід зауважити, що короткострокові стабілізаційні фонди практично не здійснюють стабілізаційну функцію по відношенню до економіки країни, а тому не орієнтовані на фінансування заходів щодо подолання негативних наслідків кризи. Натомість у більшості випадків кошти таких фондів застосовуються для покриття поточних касових розривів державного бюджету. Деякі із зазначених фондів формуються на довгострокову перспективу: частіше за все головною їх метою є збереження і накопичення фінансових ресурсів для майбутніх поколінь, а також страхування від збитків, що можуть виникнути у випадку негативного впливу зовнішніх екстерналій на розвиток економіки в цілому. Інші фонди використовуються лише в тактичних цілях, а саме як поточний запас або резерв для поповнення державного бюджету чи валютних резервів у випадку непередбачуваних дисбалансів економіки.

У контексті дослідження досвіду України у створенні стабілізаційного фонду варто відзначити, що перший крок було зроблено 31 жовтня 2009 року шляхом прийняття Закону України [1], яким затверджувалися антикризові заходи державної регуляторної політики. Зокрема, даним законом було передбачено:

- рекапіталізацію банків;
- створення стабілізаційного фонду;
- збільшення розмірів гарантування банківських депозитів населення;
- продовження дії спеціального режиму оподаткування підприємств аграрної галузі.

Головними джерелами наповнення стабілізаційного фонду України було передбачено: до кінця 2008 року – фінансові ресурси, залучені від реалізації облігацій внутрішньої державної позики та понадпланові надходження від проведення приватизації, на 2009 рік – усі кошти від реалізації державного майна.

Втім, як свідчить п'ятирічний досвід існування даного стабілізаційного фонду, своєї мети він так і не досягнув.

Не було вирішено головне питання – стабільного пропорційного наповнення фонду за рахунок об'єктів підтримки на ризикоорієнтованій основі. Адже йти шляхом країн, які створюють стабілізаційні фонди шляхом відрахувань від продажу енергетичних чи інших ресурсів, Україна не має змоги. Ті ресурси, які експортує Україна, не мають стійкої та позитивної кон'юнктури та не характеризуються високим рівнем цін. Окрім цього, маючи від'ємний торгівельний баланс протягом останніх п'яти років, Україна не мала змоги здійснювати подібні відрахування через нестачу відповідних валютних надходжень.

Висновки. Зважаючи на євроінтеграційний курс України, вважаємо, що слід здійснити реформу вітчизняної системи гарантування вкладів населення, посиливши її функцією порятунку банків. Для забезпечення такого функціонального навантаження пропонуємо здійснити наступні кроки:

- 1) зобов'язати банки здійснювати відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) не за ресурсним підходом, а на ризикоорієнтованій основі. Оскільки ресурсний підхід передбачає сплату внесків залежно від обсягу депозитів фізичних осіб, які має банк, у той же час, коли виникає ризик банкрутства банку, то головним ризикотворюючим фактором є неякісні активи. Тому саме від рівня ризику активів повинні розраховуватися платежі до даного фонду;
- 2) деконцентрація фіскального навантаження на банки. Ризикоорієнтований підхід має один суттєвий недолік – збільшення фіскального навантаження на банк у час, коли банк і так відчуває проблеми з ліквідністю та платоспроможністю, а тому доцільним є перенесення майбутніх ризиків на прогностичній та ретроспективній основі на періоди відносно стабільності розвитку банку. Це дасть змогу згладити циклічні коливання економічного зростання та не допустити різких коливань фінансової стійкості банків;
- 3) делегування повноважень кредитора останньої інстанції до ФГВФО. Даний крок мотивований тим, що саме ФГВФО займається процедурою банкрутства та ліквідації банків, а тому саме він і повинен вирішувати коли і які банки слід підтримувати;
- 4) розширення наглядових повноважень ФГВФО для підвищення його поінформованості про реальний стан справ у банку;
- 5) забезпечення максимальної транспарентності діяльності ФГВФО та його підвітності уряду;
- 6) обмеження можливості держави по фактичному наповненню ФГВФО шляхом заміни прямого фінансування на надання державних гарантій з одночасним дозволом ФГВФО залучати ресурси на міжбанківському та міжнародному ринках.

Вжиття таких кроків, на нашу думку, з одного боку, здатне в короткий термін збільшити капіталізацію ФГВФО та значно підвищити довіру населення до банківської системи, а з іншого – дещо розвантажити НБУ, дозволивши йому більш ефективно здійснювати свою головну мету по забезпеченню стабільності національної грошової одиниці.

проблемі. Теоретичні основи розвитку банківської системи та центрів самообслуговування знайшли своє відображення в роботах таких вчених, як Г. М. Белоглазова, О. І. Лаврушин, Ю. С. Масленчєков, Г. С. Панова [2], Е. Рід [3], П. С. Роуз [4], Н. А. Амосова, В. Степаненко [5] та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Основною тенденцією розвитку сучасної банківської системи є розвиток саме дистанційного банківництва з метою зниження операційних витрат. Проте впровадження будь-яких нових технологій потребує чіткого алгоритму і розробки відповідної методології. Тому перш ніж відкривати нові канали збуту та обирати регіон для їхнього розміщення, потрібно проводити аналіз концентрації банків та їх регіональних підрозділів у розрізі областей України. Дана проблема була виділена раніше, але

виключно в оглядовому плані і не була досконало досліджена з практичної точки зору.

Метою статті є формування узагальненого алгоритму оптимізації структури регіональної мережі банків шляхом групування на основі критеріїв технологічного розвитку та насиченості регіону депозитними й кредитними послугами.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із сформульованої проблеми даного дослідження, особливої актуальності набуває ідентифікація частки центрів самообслуговування у загальному обсязі структурних підрозділів банку у конкретному регіоні. Згідно із науково-методичним підходом, що пропонується, даний процес можна представити у вигляді поетапного алгоритму (рис. 1).

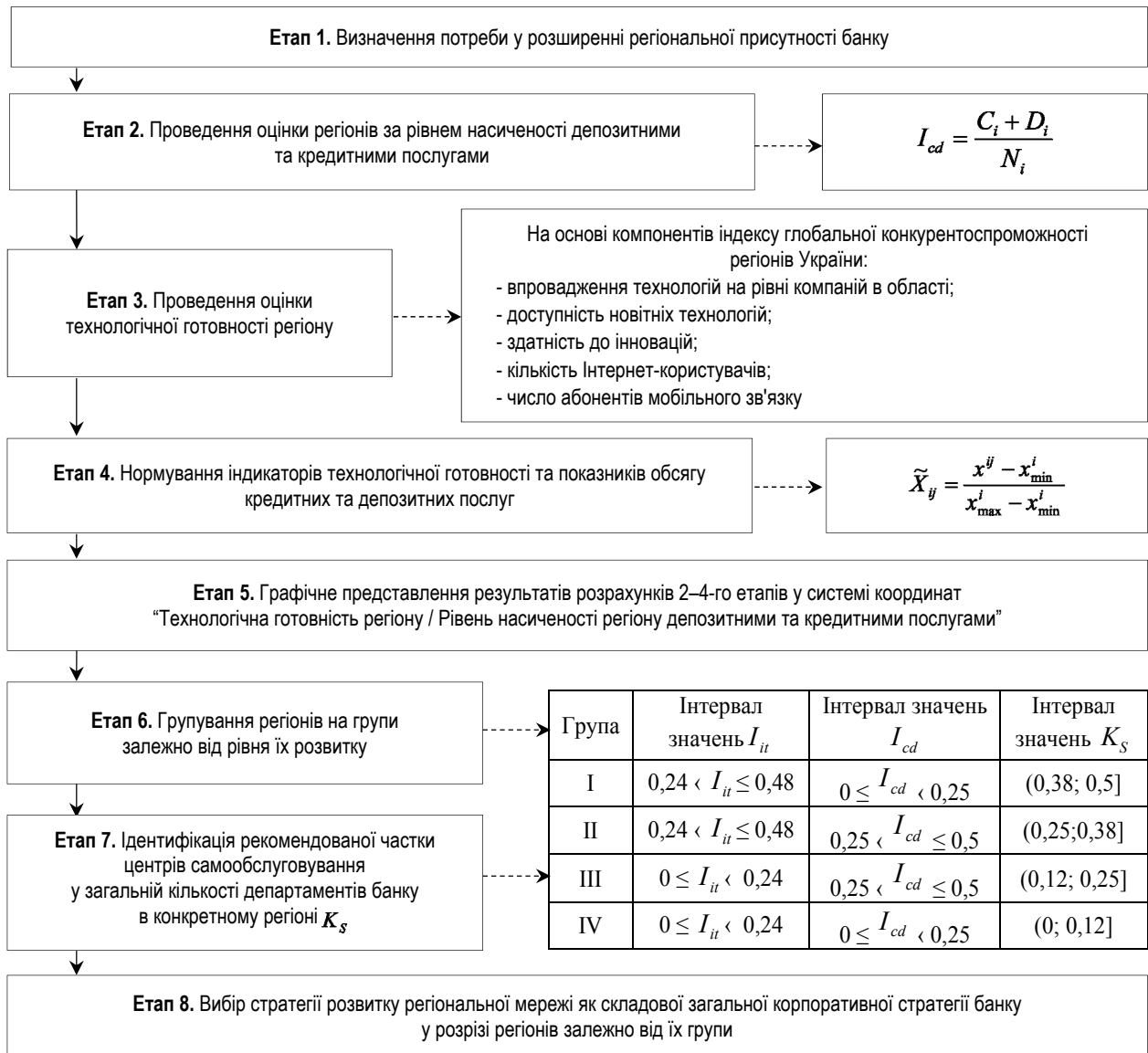

Рисунок 1 – Алгоритм оптимізації структури регіональної мережі банків шляхом групування на основі критеріїв технологічного розвитку та насиченості регіону депозитними й кредитними послугами

Список літератури

1. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України [Електронний ресурс] : закон України від 14 квітня 2012 р. № 639-17. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17>. – Назва з екрану.
2. Савченко К. В. Стабілізаційний фонд: узагальнення світового досвіду / К. В. Савченко // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2011. – Випуск № 2 (21). – С. 221–230.
3. European Central Bank (2012), “Financial Integration in Europe”, Frankfurt.
4. Lane P. (2012), “The TSCG and Irish Fiscal Policy”, Opening Statement to Oireachtas Sub-Committee on the Intergovernmental Treaty, 4 April, Irish Parliament, Dublin.
5. Marzinotto B., A. Sapir and G. Wolff (2011), “What Kind of Fiscal Union?”, Bruegel Policy Brief, Issue 2011/06, Bruegel, Brussels
6. Recent sovereign wealth fund market size by quarter [Electronic resource] / SWF Institute. – Mode of Access : <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>. – Title from the screen.
7. Schoenmaker D. (2012), “Banking Supervision and Resolution: The European Dimension”, DSF Policy Paper No. 19, Duisenberg School of Finance, Amsterdam.
8. Veron N. (2011), “Banking Federalism is Key to Eurozone’s Survival”, Emerging Markets – G20 Edition, 3 November.

Отримано 12.12.2014

Summary

This article examines key principles of effective mechanism of banking system stability ensuring in different countries. Leading place in the world financial system take Europe and developed countries, so that’s why we study the procedure of stabilization and resolution fund creation over them. We also studied the mechanism of quasi-fiscal burden on banks in order to protect the banking system from destabilization. As a result, we suggested some steps to improve the existing system of stability support of Ukrainian banking system.

УДК 336.71:332.1

І. Б. Чернявський, директор Сумської філії ПАТ КБ “Приватбанк”

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ КІЛЬКОСТІ ЦЕНТРІВ
САМООБСЛУГОВУВАННЯ БАНКУ В РЕГІОНІ**

У даній статті було детально проаналізовано процес ідентифікації частки центрів самообслуговування у загальному обсязі структурних підрозділів банку у конкретному регіоні і виділено окремі етапи, які деталізують цей процес. Також було проведено дослідження значень індикаторів технологічної готовності та показників обсягу кредитних та депозитних послуг у розрізі областей України, на основі яких проведено розподіл регіонів на групи відповідно до рівня їх технологічного розвитку та насиченості банківськими послугами.

Ключові слова: регіональна мережа банків, критерій технологічного розвитку, депозитні і кредитні послуги, індекс глобальної конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. При плануванні регіонального розвитку банківської системи менеджмент банку враховує економічну та інноваційну привабливість регіону. Останнім часом більшу увагу звертають все-таки саме на інвестиції у привабливість. Це дозволяє прийняти рішення про створення менш витратних, інноваційних та сучасних технологій банківського обслуговування. Так, для банку, націленого на інноваційний розвиток, більш ефективним шляхом в сучасних умовах є збільшення кількості саме точок самообслуговування, які потребують

менших обсягів капітальних вкладень, менше персоналу та дозволяють обслужити якомога більшу кількість клієнтів на новому якісному рівні порівняно із класичними філіями та відділеннями. Крім того, переважна частка доходів банку формується саме за рахунок надання простих банківських послуг. Тому банківському менеджменту необхідно сформулювати певну послідовність кроків, перш ніж пропонувати керівництву банку вносити структурні зміни в організацію філіальної мережі банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв’язку із постійним розвитком ринку банківських послуг все більше робіт присвячується цій

© І. Б. Чернявський, 2014

Умовні позначення, використовувані для побудови даного алгоритму (див. рис. 1):

- I_{cd} – рівень насиченості i -го регіону депозитними та кредитними послугами;
- C_i – обсяг кредитів, виданих комерційними банками в i -му регіоні;
- D_i – обсяг депозитів, залучених комерційними банками в i -му регіоні;
- N_i – щільність населення i -ї області;
- \tilde{X}_{ij} – нормоване значення i -го показника для j -го регіону;
- x^{ij} – значення i -го показника j -го регіону;
- X_{\min}^i – максимальне значення i -го показника за сукупністю регіонів;
- x_{\max}^i – мінімальне значення i -го показника за сукупністю регіонів;
- I_{it} – технологічна готовність регіону;
- K_S – частка кількості центрів самообслуговування в загальній кількості регіональних департаментів у області.

Етап 1. Визначення потреби у розширенні регіональної присутності банку. Даний етап передбачає проведення аналітичної роботи, спрямованої, по-перше, на ідентифікацію фінансового потенціалу банку для розвитку мережі відділень та, по-друге, доцільність такого розвитку.

Етап 2. Проведення оцінки регіонів за рівнем насиченості депозитними та кредитними послугами.

З цією метою пропонується розраховувати обсяг залучених депозитів та наданих кредитів, зважених на щільність населення регіону (1):

$$I_{cd} = \frac{C_i + D_i}{N_i} \quad (1)$$

- де I_{cd} – рівень насиченості i -го регіону депозитними та кредитними послугами;
- C_i – обсяг кредитів, виданих комерційними банками в i -му регіоні;
- D_i – обсяг депозитів, залучених комерційними банками в i -му регіоні;
- N_i – щільність населення i -ї області.

Етап 3. Проведення оцінки технологічної готовності регіону.

Для аналізу регіонів за рівнем технологічної готовності нами пропонується використовувати ряд компонентів, які входять до складу Індексу глобальної конкурентоспроможності регіонів України. Даний показник, запропонований Всесвітнім економічним форумом у 2005 р., є комплексним інструментом оцінки макро- та мікроекономічних індикаторів національної конкурентоспроможності країни. Усі фактори, за якими проводиться оцінювання, згруповані у 12 складових Індексу, розподілені на три групи базових вимог, підсилювачів ефективності та фактори розвитку та інноваційного потенціалу (рис. 2).

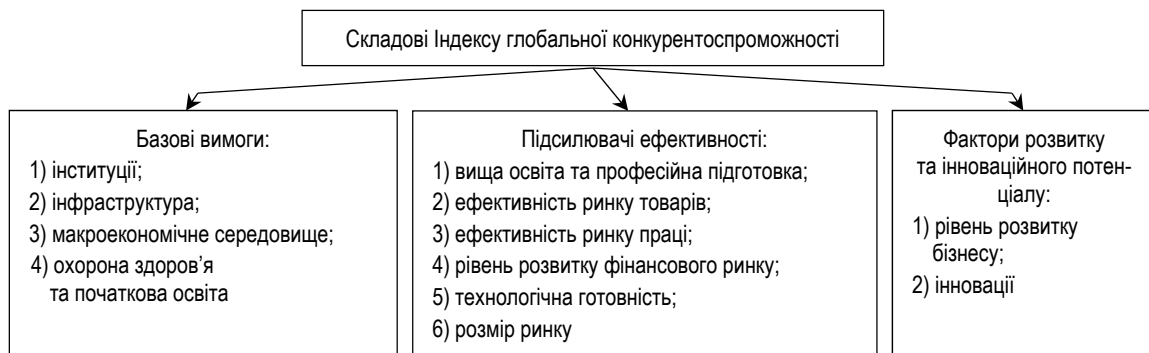

Рисунок 2 – Структура Індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) [1]

У рамках кожної із трьох груп виокремлюють ряд змінних, які оцінюються в рамках конкретної країни. Структура розрахунку індексу конкурентоспроможності областей України відповідає структурі ІГК.

Отже, з усієї сукупності компонентів, що характеризують конкурентоспроможність, нами

було виокремлено ряд факторів, які впливають на рівень технологічної привабливості регіону:

- впровадження технологій на рівні компаній в області;
- доступність новітніх технологій;
- здатність до інновацій;

- кількість Інтернет-користувачів (із розрахунку на 100 осіб);
- число абонентів мобільного зв'язку (на 100 осіб).

У Звіті про конкурентоспроможність регіонів України значення показників розраховано на основі досліджень та опитувань. За такими факторами, як впровадження технологій на рівні компаній в області, доступність новітніх технологій та здатність до інновацій статистичні дані представлені у вигляді значень від 1 до 7, що відповідають найгіршим та найкращим результатам. За останніми двома факторами – кількість користувачів мережею Інтернет та число абонентів мобільного зв'язку – дані представлено із розрахунку 100 осіб. Таким чином, з метою приведення даних до порівнянного вигляду кожен із досліджуваних показників розраховувався у відсотковому співвідношенні до найбільшого значення у виборці. Сукупний показник технологічної готовності регіону пропонується розрахувати як суму значень кожного із індикаторів, кожен з яких має однакову вагу.

Етап 4. Нормування індикаторів технологічної готовності та показників обсягу кредитних та депозитних послуг.

З метою порівняння двох груп індикаторів, які мають відмінні масштаби, приведемо їх до зіставного вигляду на основі лінійного нормування уніполярних показників. Оскільки $\tilde{X}_{\min} = 0$; $\tilde{X}_{\max} = 1$; $dy/dx > 0$, то:

$$\tilde{X}_{ij} = \frac{x^{ij} - x_{\min}^i}{x_{\max}^i - x_{\min}^i} \quad (2)$$

де \tilde{X}_{ij} – нормоване значення i -го показника для j -го регіону;

x^{ij} – значення i -го показника j -го регіону;

x_{\min}^i – максимальне значення i -го показника за сукупністю регіонів;

x_{\max}^i – мінімальне значення i -го показника за сукупністю регіонів.

Це перетворення дозволяє привести розраховані на попередніх етапах показники до нормованих, числові значення яких лежатимуть у межах від 0 до 1, що збільшить наочність. Результати розрахунку обраних показників для областей України наведено у таблиці 1.

Порівняльний аналіз рівня насиченості банківськими послугами різних регіонів дозволив з'ясувати, що значення за Київською областю та Києвом перевищують середні показники за іншими регіонами більше, ніж у 10 разів. З метою

отримання більш точних результатів на наступних етапах дослідження із вибірки було виключено значення за цим регіоном.

Етап 5. Побудова графіка в системі координат “Технологічна готовність регіону / Рівень насиченості регіону депозитними та кредитними послугами”.

Таблиця 1 – Нормовані значення індикаторів технологічної готовності та показників обсягу кредитних та депозитних послуг у розрізі регіонів України

Регіон	Технологічна готовність	Рівень насиченості депозитними та кредитними послугами
АР Крим	0,45	0,23
Вінницька обл.	0,30	0,08
Волинська обл.	0,46	0,08
Дніпропетровська обл.	0,32	1,00
Донецька обл.	1,00	0,33
Житомирська обл.	0,06	0,09
Закарпатська обл.	0,23	0,01
Запорізька обл.	0,07	0,22
Івано-Франківська обл.	0,33	0,03
Кіровоградська обл.	0,13	0,11
Луганська обл.	0,00	0,11
Сумська обл.	0,14	0,09
Тернопільська обл.	0,00	0,07
Харківська обл.	0,92	0,33
Черкаська обл.	0,48	0,09
Чернівецька обл.	0,19	0,00
Чернігівська обл.	0,04	0,13
Херсонська обл.	0,33	0,11
Хмельницька обл.	0,21	0,07
Львівська обл.	0,40	0,14
Миколаївська обл.	0,41	0,16
Одеська обл.	0,47	0,49
Полтавська обл.	0,39	0,20
Рівненська обл.	0,16	0,05

Примітка: напівжирним шрифтом позначено області, які є лідерами за однією з груп показників

Етап 6. Розподіл регіонів на групи.

Розподіл територіально-адміністративних одиниць, які характеризуються близьким рівнем досліджуваних показників, на групи є необхідним

з метою визначення стратегій поведінки банку щодо розширення регіональної мережі. Як свідчать дані рис. 2, переважна більшість областей України розташована у проміжку [0,48; 0,50] (виключенням є Донецька, Харківська та Дніпропетровська області). Згрупуємо регіони, які потрапляють у даний проміжок, у чотири рівні квадранти. Для цього розрахуємо середнє ариф-

метичне за обома індикаторами – технологічною готовністю та рівнем насиченості регіону депозитними та кредитними послугами.

У табл. 2 представлено запропонований розподіл регіонів на групи відповідно до рівня їх розвитку з метою визначення стратегії розвитку регіональної мережі банку.

Таблиця 2 – Розподіл регіонів на групи відповідно до рівня їх технологічного розвитку та насиченості банківськими послугами

Квадрант	Інтервал значень I_{it}	Інтервал значень I_{cd}	Характеристика квадранта	Інтервал значень K_S
I	$0,24 < I_{it} \leq 0,48$	$0 \leq I_{cd} < 0,25$	- високий рівень технологічної готовності; - низький рівень насиченості кредитними та депозитними послугами	(0,38; 0,5]
II	$0,24 < I_{it} \leq 0,48$	$0,25 < I_{cd} \leq 0,5$	- високий рівень технологічної готовності; - високий рівень насиченості кредитними та депозитними послугами	(0,25; 0,38]
III	$0 \leq I_{it} < 0,24$	$0,25 < I_{cd} \leq 0,5$	- низький рівень технологічної готовності; - високий рівень насиченості кредитними та депозитними послугами	(0,12; 0,25]
IV	$0 \leq I_{it} < 0,24$	$0 \leq I_{cd} < 0,25$	- низький рівень технологічної готовності; - низький рівень насиченості кредитними та депозитними послугами	(0; 0,12]

Етап 7. Ідентифікація рекомендованої частки кількості центрів самообслуговування у загальній кількості структурних департаментів банку в конкретному регіоні.

В останньому стовпчику табл. 2 відображено рекомендований інтервал значень коефіцієнта K_S для конкретного регіону, який потрапив у відповідний квадрант.

Етап 8. Вибір стратегії розвитку регіональної мережі як складової загальної корпоративної стратегії банку.

Висновки. Таким чином, розроблений науково-методичний підхід оптимізації регіональної мережі банків у розрізі співвідношення сучасних центрів самообслуговування та традиційних структурних департаментів шляхом групування на основі критеріїв технологічного розвитку та насиченості регіону депозитними й кредитними послугами дозволяє зменшити сукупні витрати банку на створення та утримання розвинутої регіональної мережі, забезпечити її оптимальну структуру відповідно до бізнес-моделі банку.

Список літератури

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. – Фонд “Ефективне управління”, Україна. 2013. – 232 с.
2. Панова Г. С. Инновации в банковском бизнесе – искусство банковских технологий // Современные банковские технологии: теоретические основы и практика / под. ред. Н. Ф. Карпычевой / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – С.73–84.
3. Рид Э. Коммерческие банки. 2-е изд.; пер. с англ. / Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. / под ред. Усокина В. М. – 2-е изд. – М. : СП Космополис, 1991. – 480 с.
4. Роуз П. С. Банковский менеджмент=Commercial bank management: Предоставление финансовых услуг ; пер. с англ. со 2-го изд. / Академия народ.хоз-ва при Правительстве РФ / П. С. Роуз. – М. : Дело, 1997. – 743 с.
5. Степаненко В. Електронні банківські послуги [Електронний ресурс] / В. Степаненко // Финансовый директор. – 2011. – № 1–2. – Режим доступа : <http://fin2top.com/poisk/arhiv/razdeli?s=21&ss=32>.

Отримано 12.12.2014

Summary

This article has been analyzed in detail the process of identifying the proportion of self-service centers in total structural units of the bank in a particular region and highlighted some steps that detail this process. Also, a study of values and indicators of technological readiness indicators of credit and deposit services in by regions of Ukraine, on which organized distribution regions into groups according to their level of technological development and banking saturation.

УДК 336.71:658.155

*Г. М. Шульженко, Голова Правління ПАТ АБ "Столичний"***МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ БАНКУ
НА ОСНОВІ МЕРЕЖЕВОГО ПЛАНУВАННЯ**

У статті розглянуто поетапну систему управління прибутком банку. Запропоновано математичну формалізацію процесу оптимізації часу та витрат на проведення операцій щодо управління прибутком банку. Здійснено практичну реалізацію економіко-математичної моделі оптимізації управління прибутком банку.

Ключові слова: прибуток, банк, оптимізація, мережеве планування.

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування вітчизняної фінансової системи проблема оптимізації управлінських процесів у банку набирає першочергового значення. Так, формування ефективної стратегії подальшого розвитку для кожного українського банку відбувається під впливом не перспективних тенденцій розширення ринку та збільшення кредитно-депозитного портфеля, а оптимізації витрат. Виходячи з цього, актуальності набуває розробка дієвої системи управління базового показника діяльності банку, а саме прибутку, яка б дозволяла отримувати максимальний результат при мінімальних матеріальних та часових витратах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи сутності, значення і механізму управління прибутком банку досліджуються в роботах таких вітчизняних науковців, як О. О. Климова [1], Т. Д. Косова [2], О. А. Криклій, Н. Г. Маслак [3], С. Остах [4], О. О. Рибалка [5], З. І. Щибиволок [6]. та інших.

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Зважаючи на той факт, що в сучасній економічній літературі основна увага в процесі управління прибутком банку приділена питанням виявлення фінансових джерел його збільшення та проблемам скорочення існуючих матеріальних витрат, виникає необхідність математичної формалізації системи оптимізації часу на проведення операцій з управління прибутком банку та витрат на їх здійснення.

Метою статті є розробка науково-методичного підходу до управління прибутком банку на основі мережевого планування.

Виклад основного матеріалу. На основі здійсненого детального дослідження існуючих проблем управління прибутком банку актуальності набуває формування нової системи тактичного та стратегічного менеджменту даного підприємства. Підвищення дієвості роботи банків залежить від синхронізації та мінімізації як фінансових, так і часових витрат на проведення кожної управлінської операції. В той же час ефективна реалізація зазначеної концепції можлива тільки за рахунок використання адекватного математичного інструментарію, оскільки необхідності набуває одночасне досягнення скорочення часу та витрат, без зниження при цьому якості проведених операцій. Таким чином, запропоновано поетапно розглянути процес формалізації науково-методичного підходу до управління прибутком банку на основі мережевого планування.

Етап 1. Обґрунтування необхідності та доцільності застосування мережевого планування в розрізі оптимізації процесу управління прибутком банку. Застосування зазначеного методу пов'язане з рядом причин:

- система управління прибутком банку являє собою комплекс впорядкованих операцій, виконання яких має бути підпорядкованим ланцюгу подій (рис. 1);
- виникає необхідність отримати відповідь на питання: чи можливо досягти зменшення витрат та часу реалізації всіх етапів системи при даному плановому розподілі комплексу робіт?

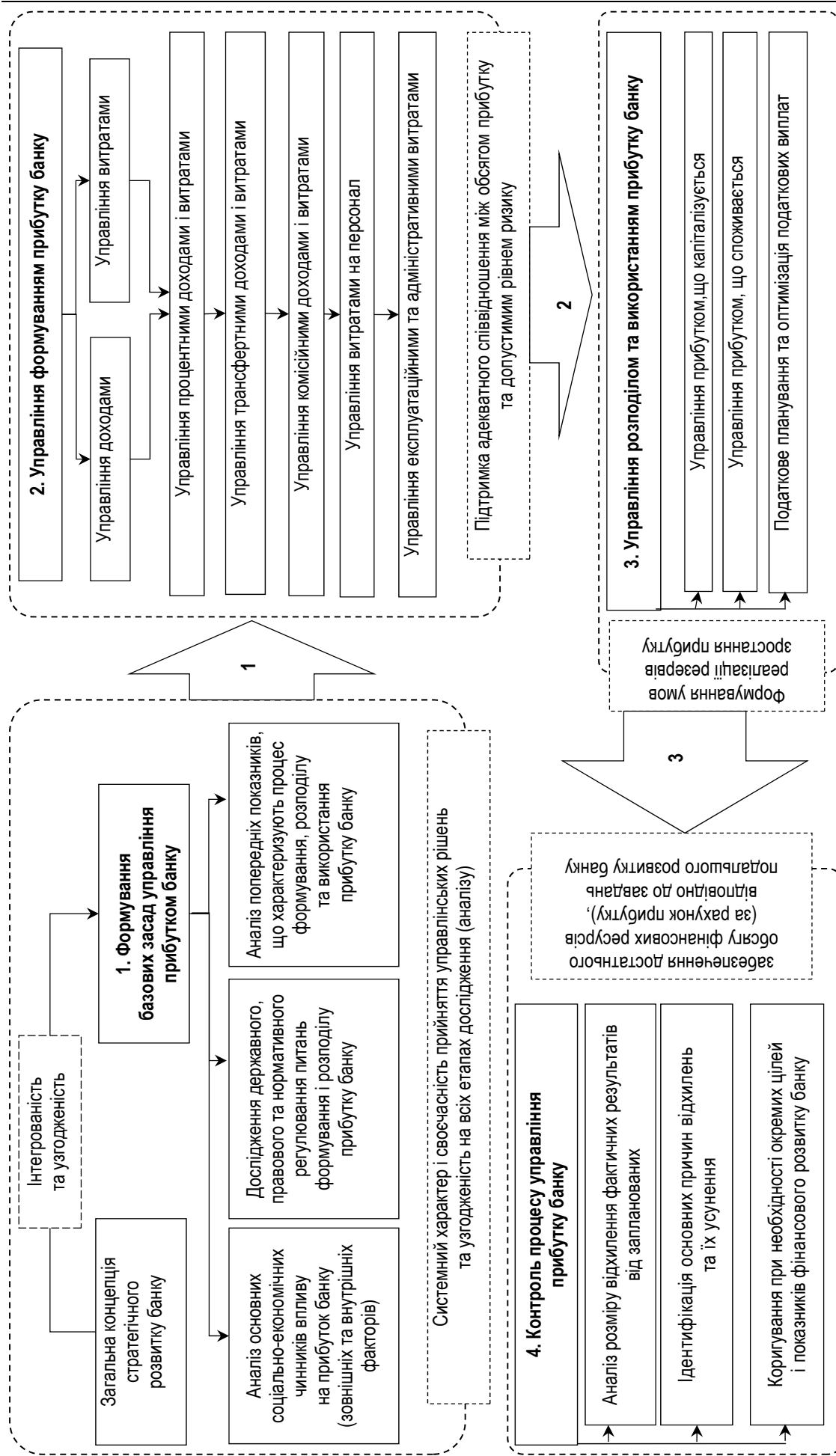

Рисунок 1 – Система управління прибутком банку (цикл – рік)

Отже, справедливо зауважити, що можливість представлення процесу управління прибутком банку у вигляді окремих операцій дозволяє використати саме інструментарій мережевого планування. В свою чергу, можливості мережевого планування дозволяють досягти мети дослідження, яка полягає в оптимізації витрат, часу та якості проведення управління прибутком банку.

Етап 2. Ідентифікація етапів (операцій) системи управління прибутком банку, визначення

їх послідовності, пріоритетності, а також збір необхідної статистичної інформації.

Реалізація даного етапу передбачає введення системи умовних позначень з метою побудови графу на наступних етапах науково-методичного підходу формалізації системи управління прибутком банку на основі мережевого планування. Крім того, відбувається визначення в розрізі кожної операції тих операцій, на яких базується їх виконання. Результати проведеного дослідження представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Структурна таблиця комплексу робіт послідовності етапів управління прибутком банку

№	Умовні позначення	Сутність операцій послідовності	Базується на операціях	Необхідний час виконання	Необхідні кошти на здійснення операцій, тис. грн.
1	R1	Аналіз основних соціально-економічних чинників впливу на прибуток банку (зовнішніх та внутрішніх факторів)	–	3 дні	12,2
2	R2	Дослідження державного, правового та нормативного регулювання питань формування і розподілу прибутку банку	–	2 дні	7,5
3	R3	Аналіз попередніх показників, що характеризують процес формування, розподілу та використання прибутку банку	R1, R2	5 днів	23,4
4	R4	Управління процентними доходами і витратами	R3	1 рік	273,3
5	R5	Управління трансфертними доходами і витратами	R3	1 рік	312,7
6	R6	Управління комісійними доходами і витратами	R3	1 рік	239,6
7	R7	Управління витратами на персонал	R4, R5, R6	1 рік	188,2
8	R8	Управління експлуатаційними та адміністративними витратами	R4, R5, R6	1 рік	164,8
9	R9	Податкове планування та оптимізація податкових виплат	R7, R8	10 днів	17,7
10	R10	Управління прибутком, що капіталізується	R9	14 днів	33,5
11	R11	Управління прибутком, що споживається	R9	7 днів	25,2
12	R12	Аналіз розміру відхилення фактичних результатів від запланованих	R3	3 дні	6,6
13	R13	Ідентифікація основних причин відхилень та їх усунення	R12	2 дні	5,8
14	R14	Коригування при необхідності окремих цілей і показників фінансового розвитку банку	R13	4 дні	9,2

Етап 3. Побудова схеми мережевого планування управління прибутком банку у вигляді графу переходів станів даної системи. З метою реалізації даного етапу, в першу чергу, зосередимось на певних припущеннях, використання яких вимагає здійснення наочної інтерпретації системи управління прибутком банку. Так, операції позначимо стрілками (та великими літерами R з відповідним індексом), кожна з яких має початок і закінчення, крім того необхідний час виконання кожної пропонується вказувати над стрілками. Початок і закінчення кожної операції системи позначимо колами, які характеризують відповідні події. Оскільки для побудови графу необхідним є виконання вимоги відсутності

операцій, які виконуються паралельно, вводяться фіктивні операції, позначені пунктирними стрілками. Отже, враховуючи наведені вище припущення, а також дані таблиці 1, представимо результати реалізації даного етапу у вигляді рисунка 2.

Етап 4. Концептуальна постановка задачі оптимізації управління прибутком банку. Проект системи управління прибутком банку представимо схемою мережевого планування, тобто графом. Кожна операція даної системи характеризується: необхідним часом виконання (дні); мінімально можливим часом реалізації, представленим в таблиці 2.

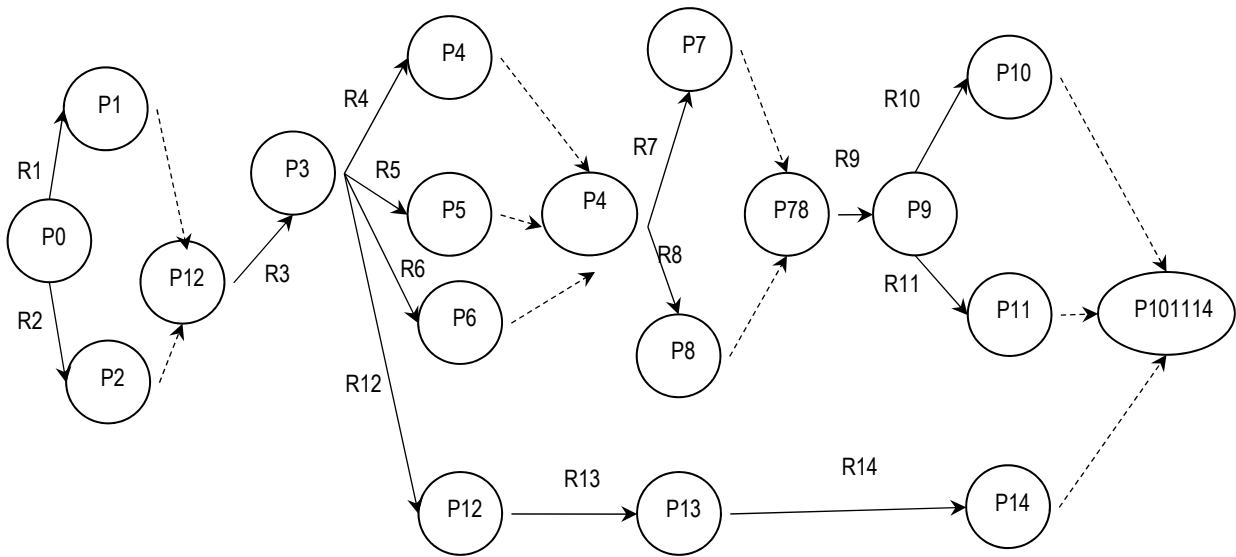

Рисунок 2 – Схема мережевого планування управління прибутком банку

Таблиця 2 – Кількісні характеристики комплексу операцій послідовності етапів управління прибутком банку

№	Умовні позначення	Базується на операціях	Необхідний час виконання, днів	Мінімально можливий час виконання, днів	Необхідні кошти на здійснення операцій, тис. грн.	Технологічні коефіцієнти, од.
1	R1	–	3	1	12,2	4,07
2	R2	–	2	1	7,5	3,75
3	R3	R1, R2	5	3	23,4	4,68
4	R4	R3	360	216	273,3	0,76
5	R5	R3	360	216	312,7	0,87
6	R6	R3	360	216	239,6	0,67
7	R7	R4, R5, R6	360	216	188,2	0,52
8	R8	R4, R5, R6	360	216	164,8	0,46
9	R9	R7, R8	10	6	17,7	1,77
10	R10	R9	14	8	33,5	2,39
11	R11	R9	7	4	25,2	3,60
12	R12	R3	3	1	6,6	2,20
13	R13	R12	2	1	5,8	2,90
14	R14	R13	4	2	9,2	2,30

Крім того, термін реалізації проекту має відповідати рівню 360 днів, в той час як величина критичного (максимально можливого за тривалістю операцій) шляху мережевої моделі управління прибутком банку, як правило, перевищує встановлений термін реалізації. В свою чергу, необхідний час виконання кожної операції лінійно залежить від суми додатково вкладених засобів, що характеризується технологічними

коефіцієнтами (значеннями, які показують, на скільки днів зменшиться час виконання операцій при збільшенні суми додатково вкладених коштів на 1 тис. грн.).

Етап 5. Проведення перевірки на оптимальність побудованого графу на основі визначення критичного (максимально можливого за тривалістю робіт) шляху мережевої моделі управління прибутком банку (рис. 3).

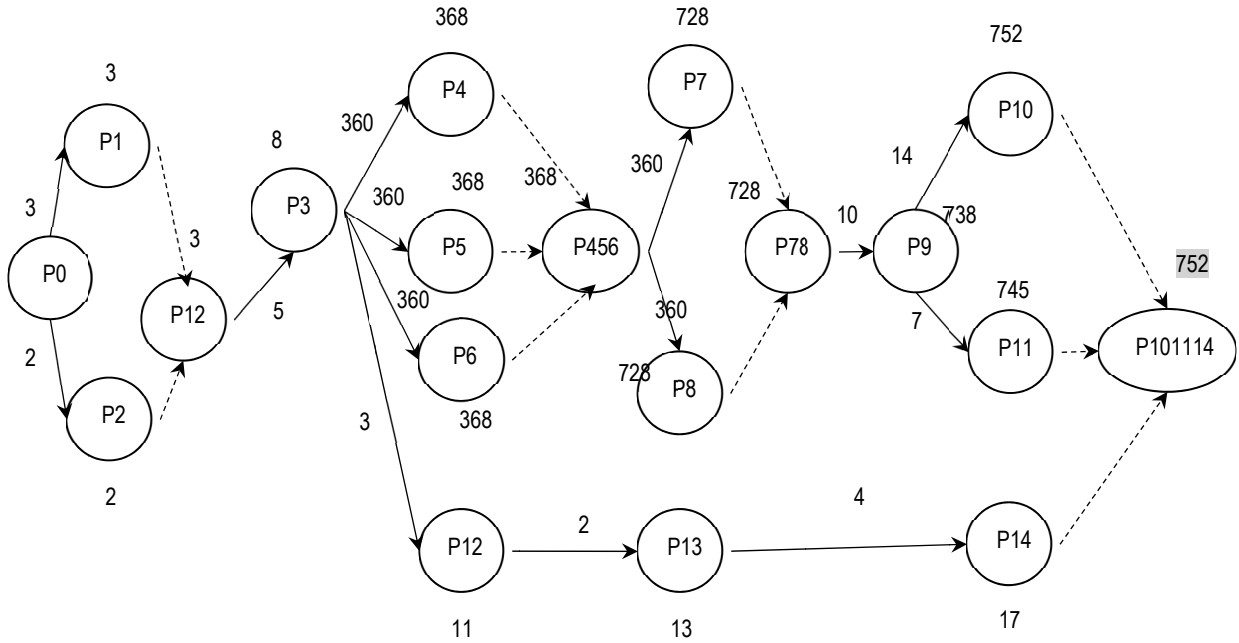

Рисунок 3 – Схема критичного (максимально можливого за тривалістю робіт) шляху мережевої моделі управління прибутком банку

Автоматизацію наведеної схеми (рисунок 3) з метою досягнення наочності зображення структури мережевої моделі управління прибутком банку пропонується провести за допомогою

використання можливостей інструментарію MS Project, тобто побудови:

- діаграми Ганта (рис. 4);

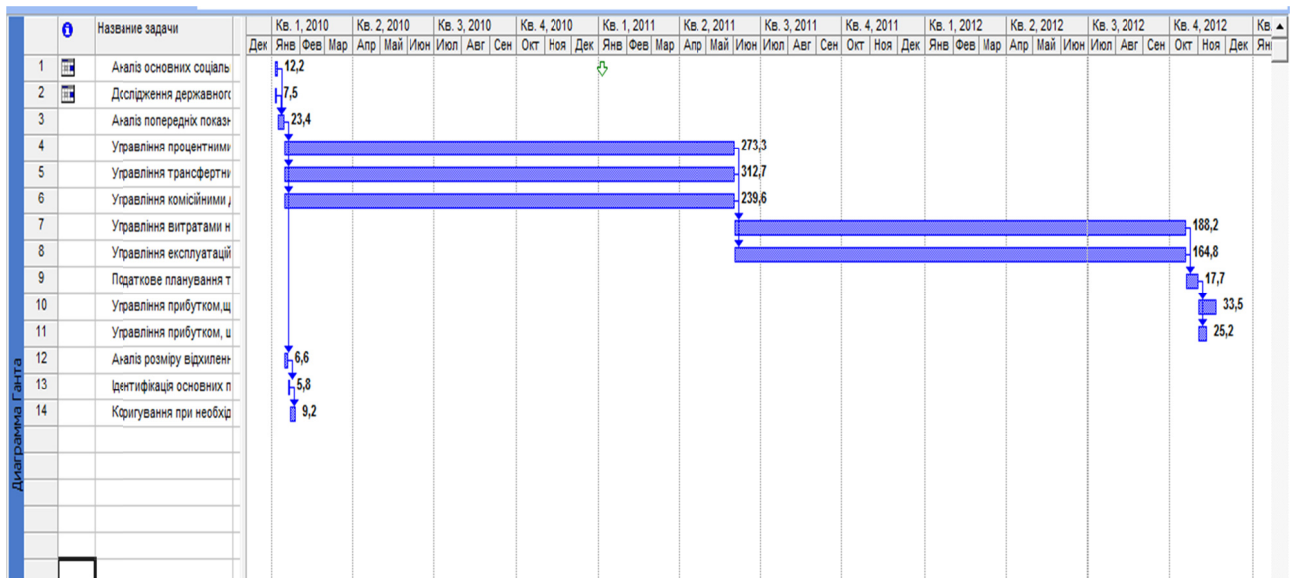

Рисунок 4 – Діаграма Ганта мережевої моделі управління прибутком банку

- схеми використання задач (рис. 5);

№	Назва задачі	Трудозатрати	Длительность	Подробности	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
					П1	П2	П1	П2	П1	П2	П1	П2	П1	П2	П1	П2	П1	П2	П1	П2
1	Аналіз основних соціально-еко	24 ч	24 ч	Трудозатр.							24ч									
2	Дослідження державного, пра	16 ч	16 ч	Трудозатр.							16ч									
3	Аналіз попередніх показників,	40 ч	40 ч	Трудозатр.							40ч									
4	Управління процентними дох	2 880 ч	2 880 ч	Трудозатр.							960ч	1 056ч	864ч							
5	Управління трансфертними д	2 880 ч	2 880 ч	Трудозатр.							960ч	1 056ч	864ч							
6	Управління комісійними дохо	2 880 ч	2 880 ч	Трудозатр.							960ч	1 056ч	864ч							
7	Управління витратами на пер	2 880 ч	2 880 ч	Трудозатр.							168ч	1 048ч	1 040ч	624ч						
8	Управління експлуатаційними	2 880 ч	2 880 ч	Трудозатр.							168ч	1 048ч	1 040ч	624ч						
9	Податкове планування та опти	80 ч	80 ч	Трудозатр.													80ч			
10	Управління прибутком, що кап	112 ч	112 ч	Трудозатр.														112ч		
11	Управління прибутком, що спс	56 ч	56 ч	Трудозатр.															56ч	
12	Аналіз розміру відхилення фан	24 ч	24 ч	Трудозатр.							24ч									
13	Ідентифікація основних причи	16 ч	16 ч	Трудозатр.							16ч									
14	Коригування при необхідності	32 ч	32 ч	Трудозатр.							32ч									

Рисунок 5 – Схема використання задач мережевої моделі управління прибутком банку

Етап 6. Оптимізація мережевої моделі управління прибутком банку. Реалізація даного етапу передбачає необхідність виконання вимоги одночасної мінімізації часу виконання всього комплексу операцій та мінімізацію витрат на реалізацію послідовності етапів. Так, формалізацію економіко-математичної моделі управління прибутком банку в розрізі формування цільової функції пропонується здійснити шляхом побудови математичного співвідношення за допомогою застосування методів багатокритеріальної оптимізації. Для цього розглянемо спочатку кожен із визначених аспектів функції мети окремо, а в подальшому проведемо їх інтеграцію.

Мінімізація часу виконання всього комплексу операцій управління прибутком банку передбачає мінімізацію часу закінчення останньої операції системи, тобто:

$$t_{101114}^3 \rightarrow \min \quad (1)$$

де t_{101114}^3 – час закінчення фіктивної операції, що дорівнює максимальному часу закінчення операцій R10, R11, R14.

В свою чергу, мінімізація витрат на реалізацію послідовності етапів управління прибутком банку передбачає мінімізацію додатково

вкладених коштів банку, використання яких супроводжується збільшенням часу виконання операцій:

$$\sum_{i=1}^{14} k_i \rightarrow \min \quad (2)$$

де k_i – сума додатково вкладених коштів в i -ту операцію системи управління прибутком банку.

Отже, на основі використання наведених вище співвідношень (1) та (2) загальна цільова функція оптимізації управління прибутком банку набуває вигляду:

$$\left[\frac{1}{t_{kp}} t_{101114}^3 \right] \left[\frac{1}{\sum_{i=1}^{14} v_i} \sum_{i=1}^{14} k_i \right] \rightarrow \min \quad (3)$$

де t_{kp} – величина критичного (максимально можливого за тривалістю робіт) шляху мережевої моделі управління прибутком банку;

v_i – необхідні кошти на здійснення i -ї операції комплексу (тис. грн.)

Досягнення поставленої мети (3), як і будь-якої задачі економіко-математичного моделювання, пов'язане з необхідністю виконання певних вимог, що виступає основою формування системи обмежень:

$$t_{101114}^3 \leq 360 \quad (4)$$

- 1) необхідний час виконання даного проекту не повинен перевищувати 360 днів:

- 2) тривалість виконання кожної операції має бути не менша за мінімально можливий час виконання:

$$\begin{aligned} t_1^3 - t_1^n &\geq 1, t_2^3 - t_2^n \geq 1, t_3^3 - t_3^n \geq 3, \\ t_4^3 - t_4^n &\geq 216, t_5^3 - t_5^n \geq 216, t_6^3 - t_6^n \geq 216, t_7^3 - t_7^n \geq 216, t_8^3 - t_8^n \geq 216, \\ t_9^3 - t_9^n &\geq 6, t_{10}^3 - t_{10}^n \geq 8, t_{11}^3 - t_{11}^n \geq 4, \\ t_{12}^3 - t_{12}^n &\geq 1, t_{13}^3 - t_{13}^n \geq 1, t_{14}^3 - t_{14}^n \geq 2 \end{aligned} \quad (5)$$

де t_i^3 – термін закінчення виконання i -ї операції;

t_i^n – термін початку виконання i -ї операції.

- 3) залежність необхідного часу виконання операції системи управління прибутком банку від додатково вкладених засобів:

$$\begin{aligned} t_1^3 - t_1^n &\geq 3 - 4.07k_1, t_2^3 - t_2^n \geq 2 - 3.75k_2, t_3^3 - t_3^n \geq 5 - 4.68k_3, \\ t_4^3 - t_4^n &\geq 360 - 0.76k_4, t_5^3 - t_5^n \geq 360 - 0.87k_5, t_6^3 - t_6^n \geq 360 - 0.67k_6, \\ t_7^3 - t_7^n &\geq 360 - 0.52k_7, t_8^3 - t_8^n \geq 360 - 0.46k_8, \\ t_9^3 - t_9^n &\geq 10 - 1.77k_9, t_{10}^3 - t_{10}^n \geq 14 - 2.39k_{10}, t_{11}^3 - t_{11}^n \geq 7 - 3.60k_{11}, \\ t_{12}^3 - t_{12}^n &\geq 3 - 2.20k_{12}, t_{13}^3 - t_{13}^n \geq 2 - 2.90k_{13}, t_{14}^3 - t_{14}^n \geq 4 - 2.30k_{14} \end{aligned} \quad (6)$$

- 4) час початку виконання кожної операції повинен бути не меншим за час завершення попередньої до неї операції:

$$\begin{aligned} t_1^n &= 0, t_2^n = 0, \\ t_3^n &\geq t_1^3, t_3^n \geq t_2^3, \\ t_4^n &\geq t_3^3, t_5^n \geq t_3^3, t_6^n \geq t_3^3, \\ t_7^n &\geq t_4^3, t_7^n \geq t_5^3, t_7^n \geq t_6^3, \\ t_8^n &\geq t_4^3, t_8^n \geq t_5^3, t_8^n \geq t_6^3, \\ t_9^n &\geq t_7^3, t_9^n \geq t_8^3, \\ t_{10}^n &\geq t_9^3, t_{11}^n \geq t_9^3, \\ t_{12}^n &\geq t_3^3, t_{13}^n \geq t_{12}^3, t_{14}^n \geq t_{13}^3, \end{aligned} \quad (7)$$

- 5) умова невід'ємності невідомих:

$$t_i^n \geq 0, t_i^3 \geq 0, k_i \geq 0 \quad (8)$$

- 6) сума додатково вкладених коштів не повинна перевищувати величини 1319,7 тис. грн.

$$\sum_{i=1}^{14} k_i \leq 1319.70 \quad (9)$$

Таким чином, узагальнюючи наведені вище співвідношення (1–9), наведемо економіко-математичну модель оптимізації управління прибутком банку у вигляді наступної системи аналітичних виразів:

$$\left[\frac{1}{t_{kp}} t_{10114}^3 \right] \left[\frac{1}{\sum_{i=1}^{14} v_i} \sum_{i=1}^{14} k_i \right] \rightarrow \min$$

$$\begin{cases} t_{10114}^3 \leq 360 \\ t_1^3 - t_1^n \geq 1, t_2^3 - t_2^n \geq 1, t_3^3 - t_3^n \geq 3, \\ t_4^3 - t_4^n \geq 216, t_5^3 - t_5^n \geq 216, t_6^3 - t_6^n \geq 216, t_7^3 - t_7^n \geq 216, t_8^3 - t_8^n \geq 216, \\ t_9^3 - t_9^n \geq 6, t_{10}^3 - t_{10}^n \geq 8, t_{11}^3 - t_{11}^n \geq 4, \\ t_{12}^3 - t_{12}^n \geq 1, t_{13}^3 - t_{13}^n \geq 1, t_{14}^3 - t_{14}^n \geq 2 \\ t_1^3 - t_1^n \geq 3 - 4.07 k_1, t_2^3 - t_2^n \geq 2 - 3.75 k_2, t_3^3 - t_3^n \geq 5 - 4.68 k_3, \\ t_4^3 - t_4^n \geq 360 - 0.76 k_4, t_5^3 - t_5^n \geq 360 - 0.87 k_5, t_6^3 - t_6^n \geq 360 - 0.67 k_6, \\ t_7^3 - t_7^n \geq 360 - 0.52 k_7, t_8^3 - t_8^n \geq 360 - 0.46 k_8, \\ t_9^3 - t_9^n \geq 10 - 1.77 k_9, t_{10}^3 - t_{10}^n \geq 14 - 2.39 k_{10}, t_{11}^3 - t_{11}^n \geq 7 - 3.60 k_{11}, \\ t_{12}^3 - t_{12}^n \geq 3 - 2.20 k_{12}, t_{13}^3 - t_{13}^n \geq 2 - 2.90 k_{13}, t_{14}^3 - t_{14}^n \geq 4 - 2.30 k_{14} \\ t_1^n = 0, t_2^n = 0, t_3^n \geq t_1^3, t_3^n \geq t_2^3, \\ t_4^n \geq t_3^3, t_5^n \geq t_3^3, t_6^n \geq t_3^3, \\ t_7^n \geq t_4^3, t_7^n \geq t_5^3, t_7^n \geq t_6^3, \\ t_8^n \geq t_4^3, t_8^n \geq t_5^3, t_8^n \geq t_6^3, \\ t_9^n \geq t_7^3, t_9^n \geq t_8^3, t_{10}^n \geq t_9^3, t_{11}^n \geq t_9^3, \\ t_{12}^n \geq t_3^3, t_{13}^n \geq t_{12}^3, t_{14}^n \geq t_{13}^3, \\ \sum_{i=1}^{14} k_i \leq 1319.70 \\ t_i^n \geq 0, t_i^3 \geq 0, k_i \geq 0 \end{cases} \quad (10)$$

Етап 7. Практична реалізація економіко-математичної моделі оптимізації управління прибутком банку, тобто визначення:

- загального оптимального часу виконання всього комплексу операцій;
- суми додатково вкладених коштів і напрямків такого вкладення;

- прогнозоване скорочення/збільшення часу реалізації операцій процесу управління прибутком банку;
- побудова оптимальної схеми мережевого планування управління прибутком банку. Реалізацію даного етапу пропонується провести за допомогою засобів MS Excel “Пошук рішення” (табл. 3).

Таблиця 3 – Практична реалізація економіко-математичної моделі оптимізації управління прибутком банку

Додатково вкладені кошти		Час початку операцій		Час закінчення операцій	
k1	2,8	tn1	0	tз1	1
k2	1,0	tn2	0	tз2	1
k3	6,3	tn3	1	tз3	4
k4	600,0	tn4	4	tз4	220
k5	1500,0	tn5	4	tз5	220
k6	2571,4	tn6	4	tз6	220
k7	1500,0	tn7	220	tз7	436
k8	0,0	tn8	220	tз8	436
k9	0,0	tn9	436	tз9	442
k10	0,0	tn10	442	tз10	450
k11	0,0	tn11	442	tз11	446
k12	0,0	tn12	3	tз12	4
k13	0,0	tn13	4	tз13	5
k14	0,0	tn14	5	tз14	7
Сума	6181,5	-	-	-	-

Таким чином, аналіз даних таблиці 3 дає можливість зробити наступні висновки:

- загальний оптимальний час виконання всього комплексу робіт – 450 днів;
- сума додатково вкладених коштів – 6181,5 тис. грн. і напрямки такого вкладення – перші сім операцій комплексу;

- прогнозоване скорочення часу реалізації робіт процесу управління прибутком банку ($752 - 450 = 302$ дні, або 40,16 %);
- побудова оптимальної схеми мережевого планування управління прибутком банку (рис. 6).

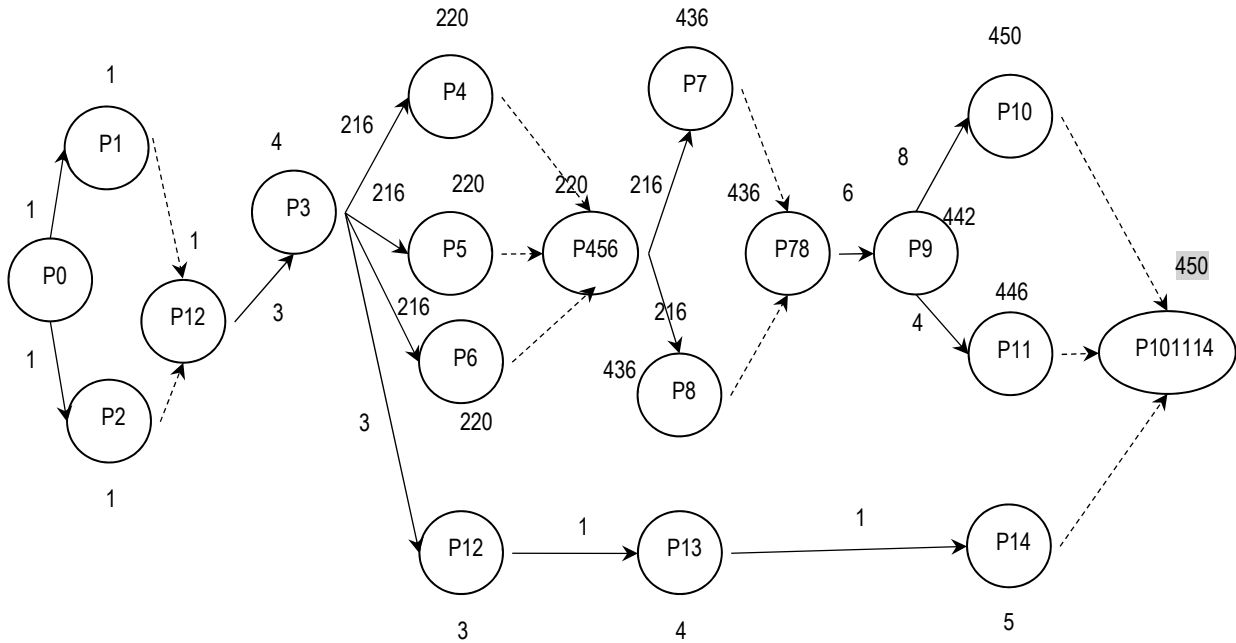

Рисунок 6 – Оптимальна схема мережевого планування управління прибутком банку

Висновки. Таким чином, вищерозглянутий науково-методичний підхід до управління прибутком банку на основі мережевого планування дає можливість забезпечити високий рівень фінансової стійкості банкам шляхом оптимізації часу та витрат на прийняття управлінських рішень. Крім того, його застосування дозволяє

врахувати граничні рівні фінансових витрат на управління прибутком, часу виконання кожної управлінської операції та якості їх надання. Виходячи з цього, менеджмент банку здатен адекватно та своєчасно реагувати як на зміну кон'юнктури фінансового ринку, так і на загальні перетворення в економіці.

Список літератури

1. Климова О. О. Аналіз прибутковості комерційних банків України / О. О. Климова // Фінанси України. – № 3. – 2005. – С. 112–116.
2. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / Т. Д. Косова – К. : ЦНЛ, 2008. – 486 с.
3. Криклій О. А. Управління прибутком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 136 с.
4. Остах С. Деякі аспекти прибутковості та фінансової стійкості комерційного банку / С. Остах // Вісник НБУ. – 2001. – № 2. – С. 47–49.
5. Рибалка О. О. Підходи до управління прибутком банку / О. О. Рибалка // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 161–165.
6. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 311 с.

Отримано 12.12.2014

Summary

Step-by-step system of bank profit management is investigated in the article. The mathematical formalization of process of time and costs optimization on operations concerning bank profit management is proposed. The practical realization of economic and mathematical model of optimization of bank profit management is carried out.

УДК 336.71(477)

*О. В. Радченко, канд. екон. наук, начальник філії –
Сумського обласного управління АТ “Ощадбанк”;*

*В. М. Бойченко, заступник начальника Сумського відділення № 2 ПАТ “Дельта Банк”,
аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз сучасного стану банківської системи України. Зроблений акцент на динаміку зміни загальної кількості банків, які на сьогодні ведуть свою діяльність на території України. Досліджено якісний склад вітчизняної банківської системи, тобто встановлено, яку частку в загальній кількості банків займають ті, що мають частку іноземного капіталу, або повністю є іноземними. Виявивши нинішню тенденцію до скорочення загальної чисельності комерційних банків в Україні, нами було виявлено ті банки, які знаходяться в стані ліквідації. Також в рамках нашого дослідження було визначено, які зміни відбулися у філіяльній мережі українських банків. Поруч із цим було проаналізовано, наскільки ефективно використовуються міжнародні карткові системи в Україні, а також міра розвитку інфраструктури обслуговування платіжних карток.

Ключові слова: банк, філії банку, система електронних платежів, філіяльна мережа, платіжна картка, інфраструктура обслуговування платіжних карток.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає непрості часи як в політичному, так і в економічному сенсі. Банківська система, як невід’ємний атрибут розвитку фінансового сектора країни, завжди є відображенням будь-яких структурних змін в економіці. Ті євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, мають неабиякий вплив на стан вітчизняної банківської системи. Принципи, за якими вели свою діяльність українські банки, потребують змін, оскільки є застарілими і не можуть бути фундаментальними в нинішній ситуації. Банківська система України у найближчій перспективі за прогнозами банківських експертів повинна кардинально змінитися, зокрема, прогнозується скорочення загальної кількості банків на початковому етапі впровадження реформ на 70 банків. Поруч із цим може також змінитися участь іноземного капіталу в структурі вітчизняної банківської системи. Зі зменшенням загальної кількості банків відбудеться скорочення кількості інших структурних банківських підрозділів і налагодиться система дистанційного (термінального) обслуговування. Таким чином, дослідження сучасного стану банківської системи України дозволить чітко зрозуміти, що зараз з нею відбувається, та виявити основні тенденції подальших структурних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження банківської системи, і зокрема складу її філіяльної мережі, її обсягом та оцінкою ефективності з різносторонніх позицій займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: Дж. Сінкі, П. Роуз, О. А. Криклій [2], С. Паневіна, Є.

С. Кузьменко [3] Г. А. Малиш [4], В. Мехряков та ін. Крім того, багато дослідників зупинилися на вирішенні питання стосовно залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему: А. М. Пуховкіна, В. І. Мишкін, З. М. Васильченко та ін.

Метою статті є оцінка поточного стану розвитку банківської системи України в умовах політичної та економічної нестабільності та впровадження євроінтеграційного вектора.

Виклад основного матеріалу. У банківській системі України на 1 жовтня 2014 р. налічувалося 168 комерційних банків, із них 1 банк має ліцензію санаційного банку. Проаналізувавши розвиток та склад банківської системи в посткризовий період, з 2008 по 2014 р., можна побачити певну тенденцію (рис. 1).

Як видно з рис. 1, досліджуваний посткризовий період відзначився для банківської системи України поступовим зменшенням загальної кількості комерційних банків. В розрізі приналежності капіталу банків, які ведуть свою діяльність в Україні, маємо наступну картину (рис. 2).

Із рис. 2 стає зрозуміло, що загальна кількість комерційних банків України зменшується за рахунок банків, капітал яких є вітчизняним. Стосовно банків, які мають у своєму складі деяку участь іноземного капіталу, то протягом 2014 р. їхня кількість дещо збільшилася. Кількість банків із 100 % участю іноземного капіталу у 2014 р. скоротилася у порівнянні із попереднім періодом і тримається на одному рівні.

Так, за станом на 22.10.2014 у стадії ліквідації знаходиться 21 комерційний банк, більша частина з них отримала цей статус влітку-восени

2014 р.: ПАТ “Комерційний банк “Даніель”, ПАТ “Брокбізнесбанк”, ПАТ “Банк Форум”, ПАТ Комерційний банк “Інтербанк”, ПАТ “Старокиївський банк”, ПАТ “Західкомбанк”,

ПАТ “Комерційний банк “Промекономбанк”, ПАТ “Комерційний банк “Південкомбанк”, ПАТ “Фінростбанк”, ПАТ “Автокразбанк”, ПАТ “Реал банк”, ПАТ Банк “Меркурій”.

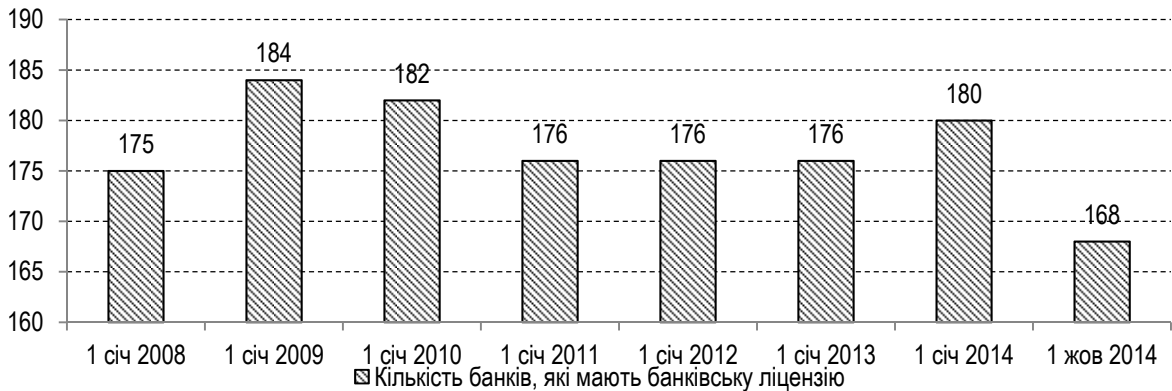

Рисунок 1 – Зміна загальної кількості комерційних банків України за період 01.01.2008 – 01.10.2014 [1]

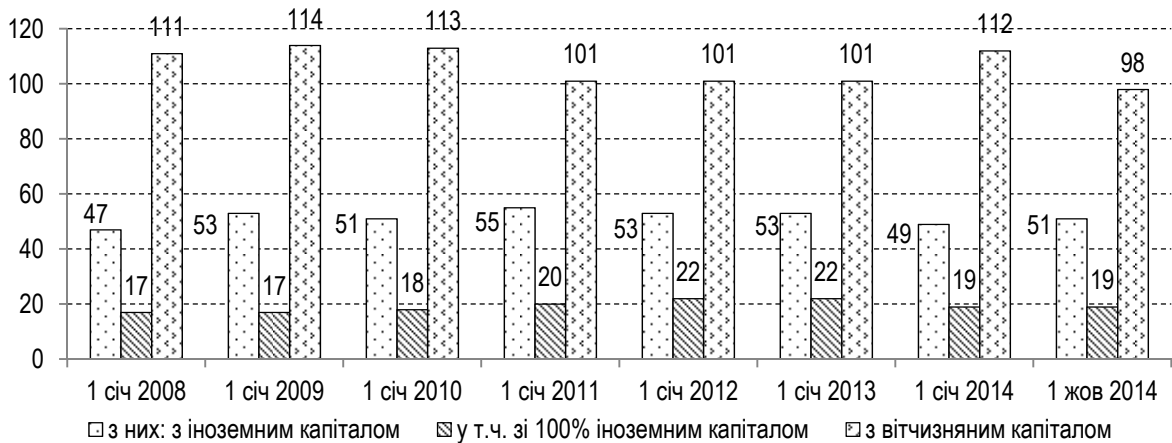

Рисунок 2 – Зміна кількості комерційних банків України в розрізі приналежності їхнього капіталу за період 01.01.2008 – 01.10.2014 [1]

Зокрема, політичні події 2013–2014 рр., які відбуваються в Україні, здійснюють неабиякий вплив і на економічне становище країни в цілому, що, у свою чергу, відбивається на становищі вітчизняної банківської системи. Разом з тим відбувається відтік іноземного капіталу із української банківської системи. Так, тільки за десять місяців 2014 року частка іноземного капіталу в статутному капіталі банку зменшилася на 2 % і становить 32,1 %. Найвище значення цього показника в посткризовий період припадає на 2012 р. тоді частка іноземного капіталу становила близько 42 %. Таку ситуацію можна пояснити падінням інвестиційної привабливості України для іноземних власників капіталу. Політична та економічна нестабільність разом із законодавчими змінами, що відбуваються сьогодні в Україні, не створюють привабливих умов для іноземного інвестора.

Якщо детальніше зупинитися на філіальній мережі банків України, то можна сказати, що вона має тенденцію до скорочення. Так, протягом шести років з 2008 р. до 2014 р. загальна кількість банківських філій та відділень скоротилася більше ніж на 3 тис. структурних одиниць і складає трохи більше ніж 20 тис. од., якщо проаналізувати насиченість ринку відповідними банківськими структурними одиницями, то маємо наступну картину:

- м. Київ та Київська обл. – 116 банківських установ, що складає понад 65 % від усієї кількості банків України;
- Дніпропетровська область – 14 банків, що складає понад 8 % від загальної кількості банків;
- Донецька область – 10 банків, що складає понад 7 % від загальної кількості банків;

- Одеська область – 8 банків, а це близько 6 % від загальної кількості банків;
- Харківська область – 7 банків, що також складає близько 6 % від загальної кількості банків.

Всі решта регіонів нараховують від 1 до 4 % всіх банківських установ. Стосовно філіальної мережі, то відповідно така ж тенденція зберігається. У розрізі конкретних банків, то картина належності основної кількості банківських підрозділів за даними Незалежної Асоціації банків України [5] є наступною (табл. 1). До розгляду ми обрали 20 банків, у яких сконцентрована найбільша кількість банківських підрозділів.

Таблиця 1 – Рейтинг банків за кількістю їхніх територіальних підрозділів

Місце банку	Назва банку	Кількість банківських підрозділів, одиниць
1	ОЩАДБАНК	5 436
2	ПРИВАТБАНК	3 125
3	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	830
4	УКРСИББАНК	561
5	НАДРА	523
6	УКРСОЦБАНК	419
7	ІМЕКСБАНК	376
8	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	332
9	УНКРЕДИТ БАНК	305
10	ПРАВЕКС-БАНК	262
11	ДЕЛЬТА БАНК	234
12	УКРГАЗБАНК	229
13	ФІНРОСТБАНК	215
14	СБЕРБАНК РОСІЇ	205
14	АКЦЕНТ-БАНК	205
15	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	204
16	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	160
17	ПІВДЕННИЙ	159
18	МЕГАБАНК	158
19	ЕКСПРЕС-БАНК	157
20	ВІЕЙБІ БАНК	141

Як бачимо, в основній своїй більшості філіальна мережа вітчизняної банківської системи представлена 5 банками: “Ощадбанк”, “Приватбанк”, “Райффайзен банк Аваль”, “УкрСиббанк” та “Надра”, до того ж перші два банки своїми

структурними підрозділами охоплюють майже половину філіальної мережі України.

Одним із ефективних та зручних способів популяризації банку, окрім розширення його філіальної мережі, є також використання міжнародних карткових систем. Більшість українських банків вже є членами міжнародних карткових систем, а ті, що ще не є такими, до 2017 р. планують долучитися до них. Загалом, станом на 1 липня 2014 р. в обігу налічувалося майже 70 млн платіжних карток, з них близько 35 млн було активовано. Найбільше активних платіжних карток в Україні випускають 5 банків (табл. 2) [5].

Таблиця 2 – Рейтинг банків, які випускають найбільше активних платіжних карток

Місце банку	Назва банку	Кількість активних платіжних карток, шт.
1	ПРИВАТБАНК	19 051 689
2	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	2 940 623
3	ОЩАДБАНК	2 371 263
4	ДЕЛЬТА БАНК	1 209 397
5	УКРСИББАНК	1 015 117

Що стосується інфраструктури обслуговування платіжних карток, то на 1 липня 2014 р. вона являла собою: 38,9 тис. банкоматів, 195,9 тис. платіжних терміналів, у тому числі 169,4 тис. торговельних та 26,5 банківських платіжних терміналів, підприємств торгівлі та сфери послуг – 116,9 тис. Якщо порівнювати значення по цих позиціях в аналогічному періоді, але у 2013 р., то можна сказати, що кількість банкоматів, загальна кількість терміналів і підприємств торгівлі та сфери послуг зросла. Це можна пояснити загальним скороченням регіональної філіальної мережі банків. В регіональному розрізі найбільше платіжні картки використовуються в м. Київ та Київській обл., Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях.

Завдяки впровадженню Національним банком України системи електронних платежів (СЕП) протягом дев'яти місяців 2014 р. в рамках цієї системи було оброблено більше ніж 235 тис. початкових платежів на суму майже 11 млн грн. Крім того, на цей момент уже 171 банк є учасником СЕП, тобто, враховуючи нинішню ситуацію в банківському сегменті України, можна сказати, що НБУ виконав програму залучення комерційних банків до СЕП на всі 100 %.

Висновки. Таким чином, в даній статті нами було проаналізовано поточний стан банківської системи України та зміни, що відбулися з нею в останні 6 років (посткризовий період). Було

досліджено, яку частку в загальній кількості банків займають ті, що мають частку іноземного капіталу, або повністю є іноземними. Провівши таке дослідження, було виявлено існуючу тенденцію до скорочення загальної чисельності комерційних банків в Україні, крім того, більше 10 комерційних банків з весни-осені 2014 р.

знаходяться в стані ліквідації. В рамках нашого дослідження було визначено, які зміни відбулися у філіяльній мережі українських банків. Також було проаналізовано, наскільки ефективно використовуються міжнародні карткові системи в Україні, а також міра розвитку інфраструктури обслуговування платіжних карток.

Список літератури

1. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] : Статистичні матеріали, вересень 2014 р. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf>.
2. Криклій О. А. Фінансовий механізм управління філіями банку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит / О. А. Криклій; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : [Б. В.], 2004. – 185 с.
3. Кузьменко Е. С. Региональные различия в кредитно-депозитной деятельности банков Украины / Е. С. Кузьменко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – Вип. № 12 (30). – С. 54–68.
4. Малиш Г. А. Проблеми розвитку філіяльної мережі банків: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи / Г. А. Малиш // Наука: теорія та практика : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (8 червня 2012 року, м. Черкаси) / Міністерство освіти і науки України, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Навчально-науковий інститут економіки та права, Всеукраїнська спілка вчених-економістів. – Черкаси : МАКЛАУТ, 2012. – С. 34–36.
5. Незалежна Асоціація банків України [Електронний ресурс] : Банківська система України. Квартальний огляд. – Режим доступу : <http://www.nabu.com.ua/ukr/analytics/bankivska-sistema-ukrayini/kvartalnij-ogljad/102371>.

Отримано 10.12.2014

Summary

This article analyzes the current state of the banking system of Ukraine. The work was focused on the dynamics of change in the total number of banks that currently operate on the territory of Ukraine. Investigated the quality of the domestic banking system, that investigated what proportion of the total number of banks occupy those with foreign capital are either completely foreign. Finding the current tendency to reduce the total number of commercial banks in Ukraine, we found the banks, which are in liquidation. Also in our study it was determined that changes occurred in the branch network Ukrainian banks. Next to it was analyzed on how to effectively use international card system in Ukraine and the development of infrastructure maintenance payment cards.

УДК 336.71-026.16

*І. І. Д'яконова, д-р екон. наук, професор, декан факультету банківських технологій;
Г. О. Мірошніченко, асистент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто основні підходи до визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи, обґрунтовано її ключові ознаки: заходи щодо забезпечення фінансової стабільності й ефективності банківської системи; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величини ризиків у банківській сфері. Запропоновано методичний підхід до розрахунку індикатора фінансової стабільності банківської системи, який базується на врахуванні волатильності зміни досліджуваного показника в часі.

Ключові слова: фінансова стабільність, банківська система, індикатор фінансової стабільності.

Постановка проблеми. Глобальна фінансова криза та її наслідки, які негативно відбилися на розвиткові більшості країн світу, засвідчили, що незалежно від рівня розвитку країни для кожної з них підтримка банківської системи на належному

рівні її фінансової стабільності є актуальною частиною концепції зміцнення фінансової системи.

Забезпечення стабільного функціонування банківської системи у післякризовий період дає шанс мінімізувати негативний вплив невизначеності зовнішнього середовища, а також забезпечити умови розвитку для економіки в цілому.

© І. І. Д'яконова, Г. О. Мірошніченко, 2014

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі забезпечення та методикам оцінювання фінансової стабільності банківської системи присвячено праці зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків: Т. Падо-Шіюпа, Г. Шиназі, О. Барановського, Я. Белінської, О. Кармінського, О. Кіреєва, В. Коваленко, І. Манцурова, В. Міщенко, О. Петрика та багатьох інших. Дослідження українських та зарубіжних науковців зосереджені на розвитку концепції фінансової стабільності, практична значущість якої полягає не тільки у визначенні ризиків, а й у забезпеченні умов ефективного функціонування банківських установ, здатності протидіяти шокам, виконанні ними функції наповнення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Невирішені раніше частини проблеми.

Незважаючи на значні здобутки вітчизняних науковців у дослідженні проблем теоретичного обґрунтування та методик оцінювання фінансової стабільності, багато питань залишається поза їхньою увагою. Поняття фінансової стабільності не отримало повної уніфікації. В його трактуванні є деякі теоретико-методичні протиріччя. На сьогодні не існує загальноприйнятої моделі або аналітичного механізму для її оцінки чи виміру. Таким чином, невирішеними на сьогодні залишаються питання розробки методичних підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи з урахуванням невизначеності розвитку зовнішнього середовища.

Метою статті є узагальнення основних методичних підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Поняття фінансової стабільності з'явилося з початку 1990-х років, в період бурхливого розвитку економічної глобалізації, яка супроводжувалася зростанням рівня невизначеності розвитку, що проявлялася у формі фінансових дисбалансів.

Таким чином, сучасні умови діяльності характеризуються посиленням тенденцій фінансової нестабільності, які не лише розповсюджуються на національні економіки, а й поширюються в регіональному і світовому масштабі. У зв'язку з цим поняття "фінансова стабільність" взаємозалежне з виникненням і подоланням фінансових криз. Через це практика багатьох країн показує, що постійне спостереження за фінансовою стабільністю банківської системи стає окремим напрямком інформаційно-аналітичної діяльності центральних банків.

Національний банк України взяв на себе роль відповідального органу щодо постійного спостереження та оцінки рівня фінансової стабільності

банківської системи на основі методології, розробленої Міжнародним валютним фондом і Світовим банком.

Оскільки банківська система є складним системним утворенням, яке складається з сукупності елементів та зв'язків між ними, то фінансова стабільність передбачає стабільність кожного з елементів цієї системи. Отже, забезпечення фінансової стабільності потребує системного підходу до всіх складових банківської системи у їх взаємодії та під впливом зовнішніх факторів, породжених процесами зовнішнього середовища.

Т. Падо-Шіюпа визначає фінансову стабільність як комплексне, багатогранне поняття, а саме стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які можуть завдати шкоду заощадженням для інвестування й обробки платежів у економіці [3].

Досить широко трактує стабільність банківської системи О. І. Барановський, який доводить, що це здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу [1].

З огляду на це характеристиками поняття "стабільність банківської системи" є:

- системний характер (вона виникає як синергетичний результат взаємодії фінансових установ, фінансових ринків та інфраструктури, а також фінансових відносин, які виникають у сфері реальної економіки);
- множинність можливих станів (фінансова стабільність – не єдиний зафіксований стан, а діапазон можливих значень);
- відносний характер (оскільки завжди існує теоретична ймовірність настання фінансової дестабілізації);
- динамічний аспект (система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, що робить її незворотною);
- базування на довірі до фінансової системи (без довіри до фінансових установ, ринків, інструментів, фінансової інфраструктури не може бути фінансової стабільності);
- здатність повністю абсорбувати негативні шоки всередині фінансової системи.

На нашу думку, під стабільністю банківської системи доцільно розуміти здатність системи виконувати покладені на неї функції попри вплив різного роду дестабілізуючих факторів, утримувати стан стійкої динамічної рівноваги та забезпечувати механізм розвитку та еволюції банківської системи у довгостроковій перспективі.

Таким чином, під механізмом стабілізації банківської системи в умовах невизначеності зовнішнього середовища пропонуємо розуміти

сукупність елементів, що реагують та протидіють негативним зовнішнім та внутрішнім флуктуаціям з метою забезпечення стану стійкої рівноваги, та формують передумови для

довгострокового розвитку та еволюції банківської системи. Загальна структура механізму стабілізації банківської системи наведена на рис. 1.

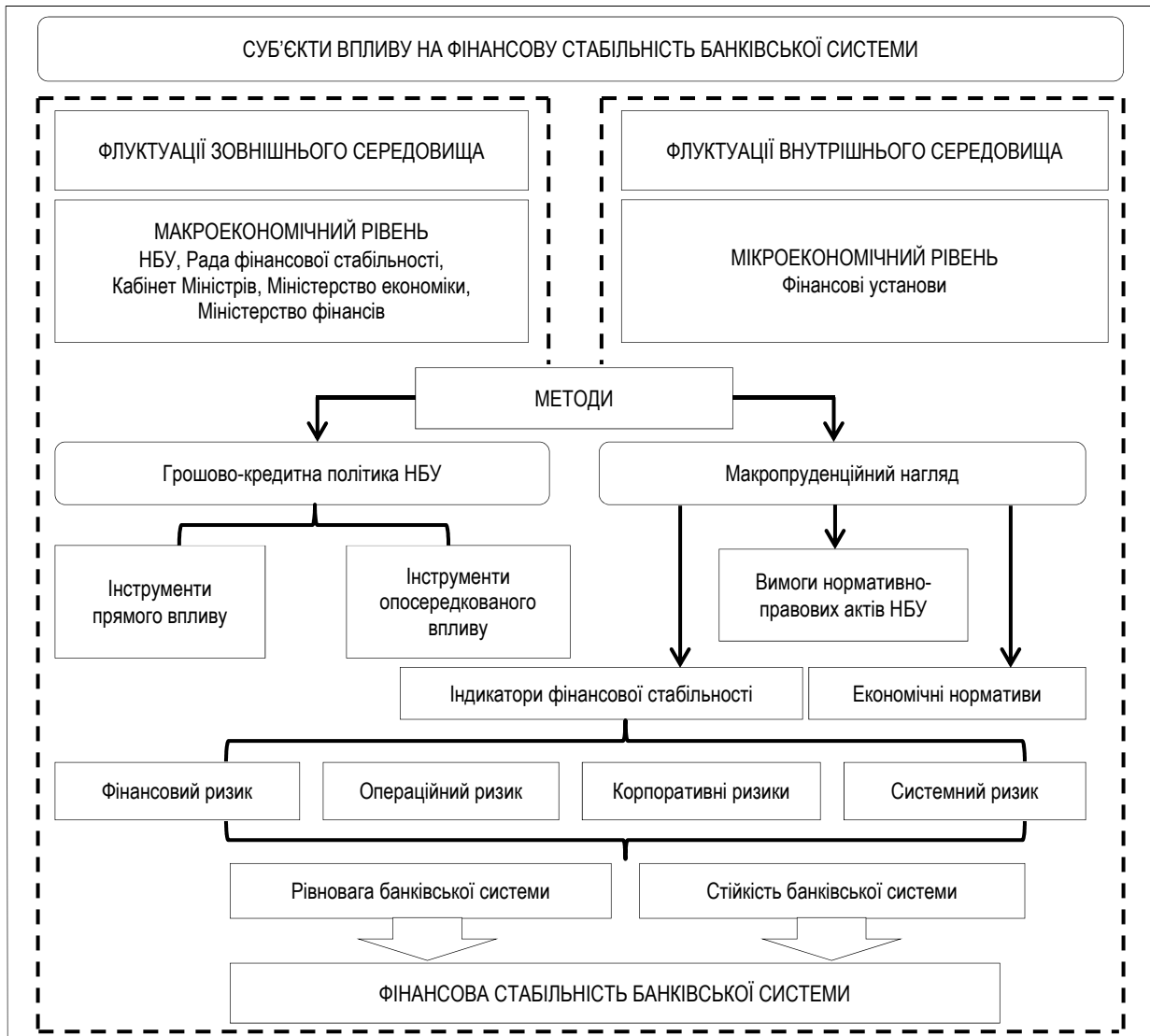

Рисунок 1 – Механізм стабілізації банківської системи

Основним призначенням механізму фінансової стабілізації банківської системи є:

- регулювання, що полягає у забезпеченні стану стійкої рівноваги та мінімізації рівня невизначеності навколишнього середовища, реалізації заходів превентивного антициклічного регулювання;
- стимулювання, що полягає у підтриманні довгострокового динамічного стійкого зростання, що є основою для стійкого розвитку та еволюції банківської системи;
- трансформація, що полягає у мобілізації вільних коштів, їх зміні за різним ризику, строками в умовах попиту ринку, що зумовлює

посередницька функція, покладена на банківську систему.

В період подолання наслідків світової фінансової кризи надзвичайно актуальним стає пошук інноваційних методів дослідження та передбачення кризових явищ в складних системах. Для дослідження складних фінансових систем недостатньо лінійних методів, оскільки дані системи проявляють мультифрактальні особливості, тому варто використовувати методи нелінійної динаміки, які допомагають ретельно вивчити та проаналізувати природу складних систем.

За рахунок дієвості принципу взаємозалежності банківської та економічної систем дослідження динаміки ключових показників стабільності

банківської системи дає можливість ідентифікувати, прогнозувати і попереджати можливі кризові явища в економіці з метою мінімізації негативних наслідків.

Комплексна оцінка стабільності банківської системи передбачає розробку методичного підходу до визначення узагальненого прогнозного

індикатора фінансової стабільності на основі груп сигнальних показників. З огляду на це систему індикаторів оцінки фінансової стабільності банківської системи можна представити системою показників трьох рівнів, що дозволить врахувати ієрархію зв'язків об'єкта, що вивчається, із сукупністю елементів економічної системи (рис. 2).

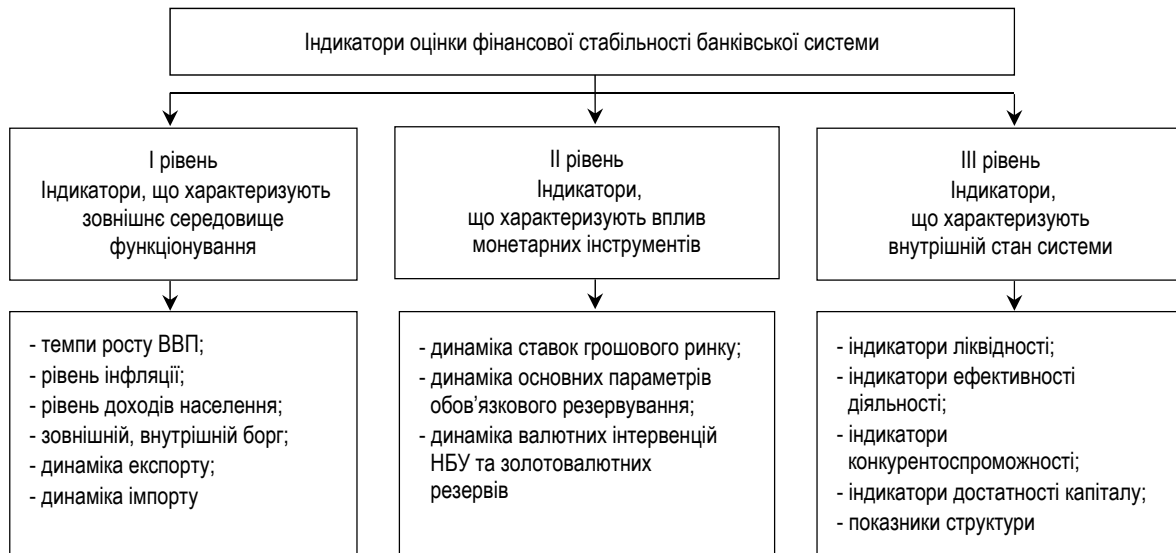

Рисунок 2 – Індикатори оцінки фінансової стабільності банківської системи

Але треба враховувати те, що методичні прийоми, які ґрунтуються на використанні великої кількості як абсолютних, так і відносних показників, пов'язані з необхідністю формування адекватної інтегральної оцінки всієї сукупності розрахункових величин, що значно ускладнює формування правильних висновків про діяльність системи.

Методичний підхід до забезпечення фінансової стабільності банківської системи базується на макропруденційному нагляді, що, в свою чергу, базується на моніторингу факторів, які чинять прямий та непрямий вплив на фінансову стабільність, а також ранній діагностиці системної нестабільності та уразливості банківської системи до ризиків.

У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність розробки методики, яка б давала змогу узагальнювати вихідну інформацію й отримувати єдине значення – інтегральний індекс фінансової стабільності банківської системи.

Нині пріоритетним напрямом наукових досліджень стає аналіз банківської діяльності з урахуванням динамічної компоненти. Тож у ході формування комплексної методики насамперед слід дослідити, вивчити і врахувати всі значимі групи коефіцієнтів, які дають змогу кількісно

описувати й оцінювати діяльність банку не лише в статистиці, а й у динаміці [3].

Якщо будь-який елемент (ознака) нестабільний, то така нестабільність впливатиме на загальний стан системи та всіх її складових. Значущість кожного елемента (ознаки) системи динамічна й характеризується величиною його ентропії. Ентропія елемента (ознаки) зростає у разі збільшення розкиду в його оцінках. А зі збільшенням ентропії збільшується значущість елемента (ознаки).

Основні показники, які відображають властивості стабільності банківської системи:

- трендостійкість (інерційність) – властивість системи зберігати напрям руху, тобто схильність рухатися за напрямом тренду: якщо рівні ряду динаміки зростали у попередній період, то, ймовірно, вони зростатимуть і в наступний період;
- локальна стійкість характеризує ступінь інерційності – властивість динаміки за деякі проміжки часу зберігати значення з обмеженого околу;
- локальна мінливість – властивість ряду динаміки, що відображає його схильність до значних змін значень у малому околі часу.

В основу прогнозування стабільності банківської системи та виявлення ймовірності настання кризових ситуацій нами пропонується покласти модель інтегрального динамічного індексу банківської системи, яка полягає у дослідженні складності системи.

Коефіцієнт стабільності банківської системи визначається за формулою:

$$D = \left| 1 - \frac{-\sum_{i=1}^n P_i \cdot \log_a P_i}{-\sum_{j=1}^m P_j \cdot \log_a P_j} \right| \quad (1)$$

де D – коефіцієнт стабільності системи;

P_i – імовірність настання i -го значення для елементів системи;

P_j – імовірність настання j -го значення для елементів системи.

Розрахунок зазначеного коефіцієнта дає змогу визначити наближеність системи до стану кризи. Значущість кожного елемента (ознаки) системи динамічна й характеризується величиною його ентропії. Ентропія елемента зростає у разі збільшення розкиду в його оцінках. А зі збільшенням ентропії збільшується значущість елемента. Якщо ентропія елемента мінімальна, то і його значущість у загальній сукупності елементів теж мінімальна. В такому випадку об'єкти, які досягли високих показників за ознаками з максимальною ентропією, повинні мати більше інтегральне значення. Максимальне значення ентропії досягалося у передкризові періоди, коли система знаходилась у стані граничної рівноваги. У момент кризи складність системи показників різко зменшується, що аналогічно порушенню закону зростання ентропії.

Графічна інтерпретація показника зображена на рис. 3.

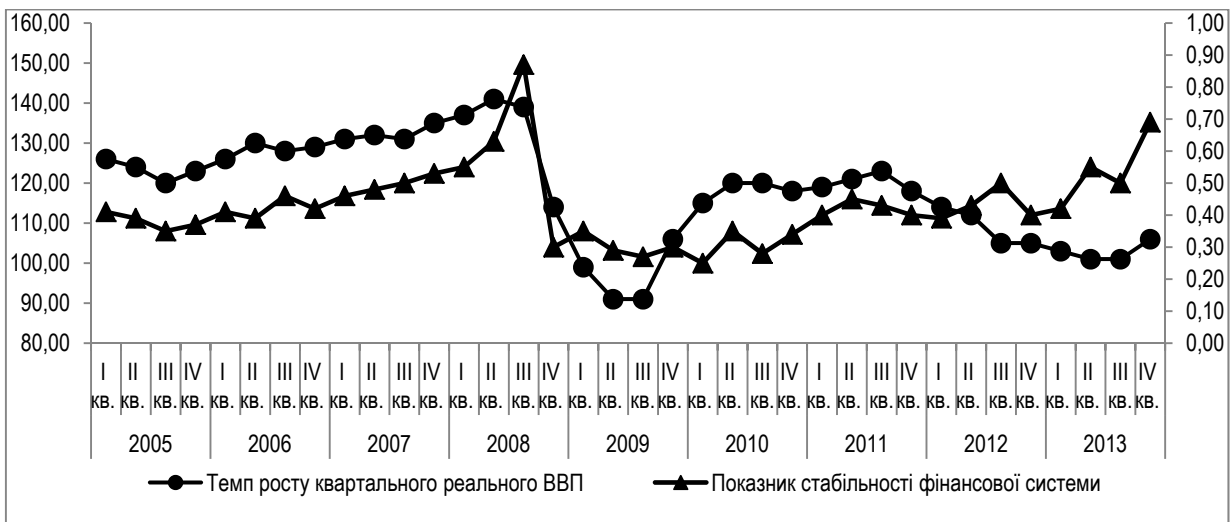

Рисунок 3 – Динаміка показника стабільності банківської системи за період 2005–2013 рр.

Основним показником ідентифікації економічних циклів є річні темпи росту ВВП за період з 2005 по 2013 роки. Фаза підйому тривала до III кварталу 2008 року. Фаза спаду тривала протягом п'яти кварталів: від IV кварталу 2008 року до кінця IV кварталу 2009 року. Найбільший рівень падіння ВВП спостерігався у I кварталі 2009 року. Починаючи з I кварталу 2010 року, економіка України вийшла на траєкторію зростання. Період посткризової стабілізації тривав до I кварталу 2011 року. Починаючи з II кварталу 2011 року, динаміка ВВП України у 2012 р. залишається нестійкою, із формуванням з другою півріччя низхідного тренду.

Зростання деструкції банківської системи спостерігається з IV кварталу 2006 року, що свідчить про певну закономірність у формуванні передумов сучасної економічної рецесії. Пік зростання складності системи припадає на III квартал 2008 року. Різде падіння показника фінансової стабільності на піку фінансової кризи підтверджує гіпотезу про зменшення складності системи в період втрати рівноважного стану.

Таким чином, розрахована динаміка показника фінансової стабільності банківської системи підтверджує циклічність розвитку банківської системи з урахуванням періодів втрати системою рівноваги.

Висновки. Фінансова стабільність банківської системи невіддільна від характеристики стабільності фінансової системи і є одним з основних факторів розвитку економічної системи.

Основним методичним підходом до забезпечення фінансової стабільності банківської системи має бути макропруденційний нагляд на базі моніторингу факторів, які чинять прямий та непрямий вплив на фінансову стабільність, виявлення передумов уразливості банківської системи до системних ризиків, ранньої діагностики системної нестабільності у фінансовій сфері економіки. Запропонований методичний підхід до розрахунку індикатора фінансової стабільності дає

зможу проводити комплексний аналіз розвитку банківської системи, своєчасно реагувати на проблеми, що виникають у разі зниження показників індикатора. За основу прогнозування стабільності банківської системи та виявлення потенційних загроз виникнення нерегульованих кризових ситуацій доцільно обрати модель інтегрального динамічного індексу стабільності банківської системи. З огляду на те, що пріоритетним напрямом досліджень стає аналіз з урахуванням динамічної компоненти, в основу індексу покладено врахування рівня волатильності зміни досліджуваного показника в часі.

Список літератури

1. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування (укр.). – 2006. – № 1. – С. 7–26.
2. Джулай В. О. Забезпечення банківської стабільності в Україні: антикризовий аспект / В. О. Джулай // Фінансовий простір. – 2012. – № 2 (6). – С. 46–54.
3. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between / T. Padoa-Schioppa. – Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference “The transformation of the European financial system”. – Frankfurt am Main. – October, 2002.

Отримано 12.12.2014

Summary

Considered are main approaches to determination of the economic essence of the banking system financial stability; substantiated are its key signs: measures ensuring financial soundness and efficiency of the banking system; availability of a mechanism and instruments of the central bank's influence upon the character and level of risks in the banking area. Suggested is a methodological approach to calculation of the indicator of the banking system financial stability, which is based on taking into account the volatility of change of the indicator over time.

УДК 336.713.2(477):339.727.22

*Г. А. Малиш, асистент кафедри банківської справи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ ФІЛІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ

У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку банківської філіальної мережі України в цілому та під впливом іноземного капіталу. Проаналізовано динаміку зміни загальної кількості банків та філій, а також виділено частку участі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі, визначено переваги та недоліки інтеграції філій іноземних банків у філіальну мережу банків України. Розроблено ряд рекомендацій щодо мінімізації впливу негативних наслідків та посилення сильних сторін, пов'язаних із відкриттям філій іноземних банків в Україні.

Ключові слова: філіальна мережа, філія іноземного банку, іноземний капітал, банківська діяльність, банківське підприємство, дочірня компанія банку.

Постановка проблеми. Фінансовий потенціал країни залежить від багатьох чинників та обумовлюється злагодженою діяльністю всіх економічних суб'єктів. Банківський сектор є невід'ємною частиною фінансового ринку. Саме від роботи банківської системи залежить процес

перерозподілу капіталу в економіці. В умовах жорстокої конкуренції між банками за кожного клієнта необхідно розвивати та удосконалювати банківські збутові канали, за допомогою яких можна не тільки кількісно збільшити обсяг виконуваних банківських операцій, а також якісно покращити їх надання. На сьогодні серед всіх банківських структурних підрозділів найбільшою

© Г. А. Малиш, 2014

популярності набули банківські філії. Тому головним завданням для банків є оптимізація філіальної мережі таким чином, щоб вона приносила максимально позитивний ефект. В основі структури філіальної мережі України лежить такий структурний об'єкт, як банківська філія. Відповідно до українського законодавства на території України можуть вести свою діяльність як вітчизняні, так і іноземні банківські філії. Однак реальна ситуація, яку ми маємо на сьогодні – це повна відсутність іноземних банківських філій в банківській системі України. Тобто інструмент регулювання філій іноземних банків є, а самого об'єкта регулювання немає. Тому дослідження банківської філіальної мережі з точки зору іноземного капіталу є підґрунтям нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження складу філіальної мережі банку, її обсягом та процесом управління займалося чимало як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: М. В. Афанасенко, А. М. Вітряк, О. А. Криклій [2], В. Мехряков та ін. Крім того, багато дослідників зупинилися на вирішенні питання стосовно залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, зокрема відкриття філій іноземних банків в Україні: А. М. Пуховкіна, В. І. Мишкін, З. М. Васильченко та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Варто зазначити, що на сьогодні питання відкриття філій іноземних банків в Україні і досі невирішене. Враховуючи досвід країн, які, як і Україна, за рівнем свого економічного розвитку належать до країн із перехідною економікою, відкриття філій іноземних банків могло б мати значні позитивні економічні ефекти для українського банківського сектора в цілому. Однак не варто також забувати і про можливі ризики,

з якими може зіткнутись вітчизняна банківська система, якщо банківська мережа України поповниться філіями іноземних банків. Все це зумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Метою статті є оцінка поточного стану банківської філіальної мережі України, а також визначення переваг та недоліків від інтеграції у вітчизняну банківську систему філій іноземних банків.

Виклад основного матеріалу. До недавнього часу в Законі України “Про банки та банківську діяльність” визначалося поняття “філія банку”, але відповідно до внесених змін Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання банківської діяльності” [4] дане поняття було виключене з цього нормативного документа. Проте порядок відкриття і регулювання діяльності філій як структурної одиниці вітчизняної банківської системи залишився. Тобто фактично в Україні може існувати такий об'єкт, як банківська філія, і в той же час незрозуміло, що вона собою являє. Оскільки банківська система України за визначенням, представленим в чинному Законі України “Про банки і банківську діяльність” [4], складається із Національного банку України (НБУ) та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень даного нормативно-правового документа та законодавства України, то все ж таки йдеться про існування банківських філій (хоча й іноземних банків). Разом з тим в останньому зі статистичних матеріалів бюлетеня НБУ [1] маємо наступну статистику щодо зміни загальної кількості філій та комерційних банків протягом останніх десяти років (рис. 1).

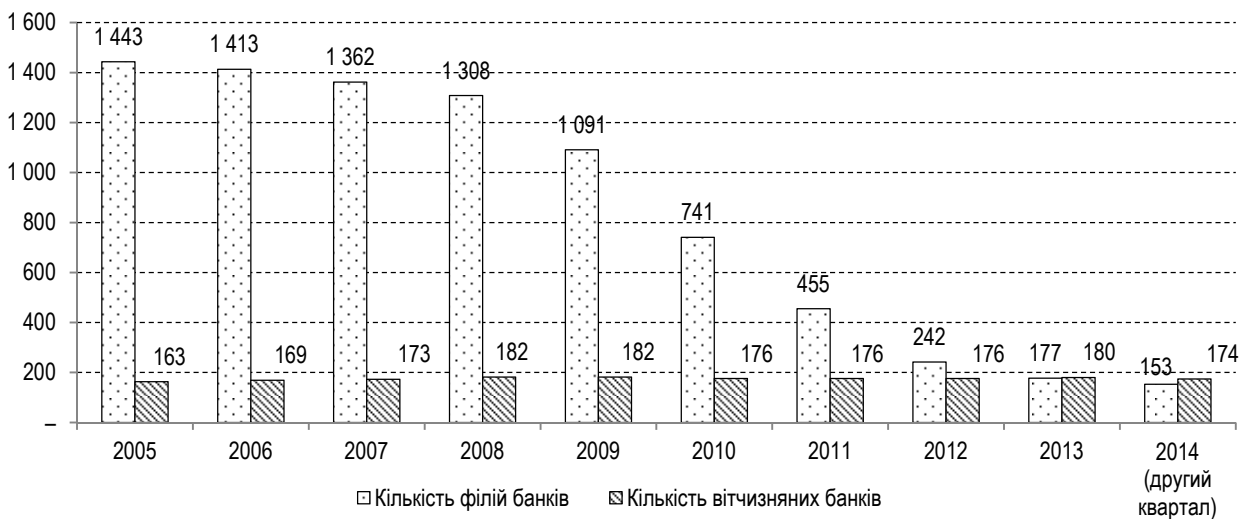

Рисунок 1 – Динаміка зміни загальної кількості філій банків та комерційних банків України протягом 2005 р. – II кварталу 2014 р.

Як видно з побудованого графіка, спостерігається тенденція до скорочення як кількості філій банків, так і загальної кількості банків. До того ж кількість філій за останні 10 років скоротилася майже у 10 разів і приблизно стала дорівнювати загальній кількості банків.

Не дивлячись на щорічні прогнози експертів з економіки щодо відкриття філій іноземних банків в Україні, на сьогодні так і не почали свою

діяльність жодна з них. Іншими словами, сучасна філіальна мережа банків України включає в себе виключно філії вітчизняних банків.

Проте говорити про те, що іноземний капітал взагалі не має впливу на функціонування банківської системи України, ми не можемо, оскільки присутність іноземного капіталу є помітною і знаходиться майже на незмінному рівні (рис. 2).

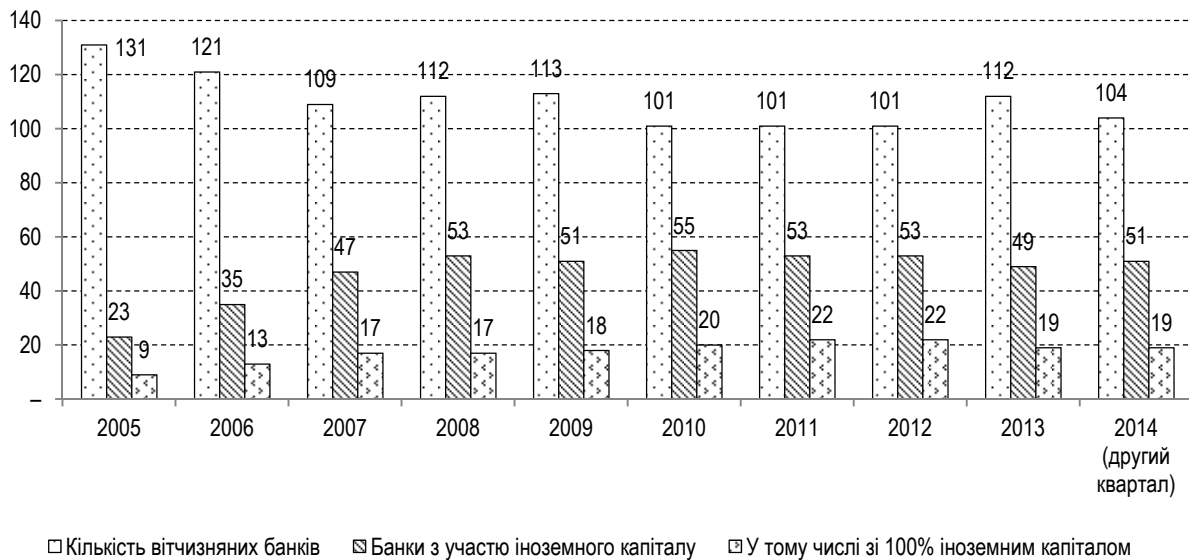

Рисунок 2 – Участь іноземного капіталу в банківській системі України

Філіальна мережа банківської системи включає в себе не тільки філії банку, а також інші структурні одиниці, зокрема представництва та дочірні компанії. Розглянемо детальніше основні відмінності між цими банківськими установами.

Філія являє собою окремих підрозділ банку, якому притаманні наступні особливості:

- не є юридичною особою, функціонує на основі відповідного положення;
- не має окремого балансу;
- веде свою діяльність виключно від імені центрального банку;
- усі банківські операції проводить через субкореспондентський рахунок;
- для здійснення своєї діяльності потребує обов'язково довіреності центрального банку, а також спеціального дозволу обласного управління НБУ з місця територіального знаходження філії.

Банківська філія – це наче маленька частина великого організму, яка наділена рядом самостійних можливостей, але в той же час не може повноцінно існувати без постійного контролю з боку центрального органу.

Дочірня компанія банку – це банківська установа, що характеризується тим, що вона:

- є незалежною юридичною особою;
- створюється та діє відповідно до законодавства країни, де вона фізично розташована;
- має власний баланс та самостійно може ним розпоряджатись;
- веде незалежну від центрального банку фінансову діяльність, має власний рахунок.

На відміну від банківських філій, дочірні компанії банку функціонують як повноцінний банк і можуть створювати повноцінну конкуренцію для інших банків, які діють у країні.

Банківське представництво – це форма ведення банківського бізнесу з такими характеристиками:

- не є юридичною особою;
- створюється з метою збору фінансової інформації про стан банківської системи загалом та про існуючі тенденції на ринку;
- не має виключного права на ведення самостійної банківської діяльності (залучення депозитів, видача кредитів тощо);
- забороняється брати участь в будь-якій комерційній діяльності.

Отже, бачимо, що якщо ранжувати основні банківські структурні одиниці за їхньою юридичною самостійністю від центрального банку та здатністю до ведення банківської діяльності, то на першому місці знаходяться дочірні компанії банку, які є нібито окремими “мінібанками” головного банку, на другому місці – банківські філії, які не є відокремленими юридичними особами, але на основі відповідного положення можуть надавати ряд банківських послуг, і на третьому місці – банківські представництва, які не мають права на ведення будь-якої банківської діяльності від імені головного банку.

Згідно з Законом України “Про банки і банківську діяльність” в Україні іноземні банки мають право відкривати свої філії та представництва лише в разі повної відповідності конкретним вимогам НБУ. Причиною таких обмежень щодо здійснення іноземними банками своєї діяльності

на території України можуть бути: безпечність вітчизняного центрального банківського органу відносно утримання цілісності та незалежності банківської системи України.

Досвід таких країн, як Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Китай, Хорватія, Чехія, Естонія, Угорщина, Казахстан, Киргизія, Росія, Латвія, Молдова, Словаччина, Словенія та ін., які, як і Україна, належать до країн із перехідною економікою, показав, що відкриття іноземних банківських філій позитивно вплинуло на розвиток банківської системи цих країн, зробивши її більш відкритою та конкурентоспроможною. Проте разом з тим під час відкриття іноземних банківських філій можуть з’явитися і певні проблеми. Так, ми систематизували всі плюси та мінуси можливого впровадження філій іноземних банків у банківську систему України (рис. 3).

Рисунок 3 – Переваги та недоліки впровадження філій іноземних банків у банківську систему України

Для того, щоб посилити позитивний ефект від відкриття банківських філій в Україні та мінімізувати можливий негативний ефект, необхідно забезпечити наступне:

- Національний банк України повинен гарантувати потрапляння на вітчизняний банківський ринок банківських філій виключно надійних іноземних банків шляхом чіткого регламентування та нормування їхньої діяльності;
- для виключення можливості появи ненадійних іноземних банків необхідно допускати лише ті, банківський нагляд в країнах яких відповідає основним Базельським принципам ефективного банківського нагляду;
- оскільки банківські філії як правило підпорядковуються законодавству тієї країни, де знаходиться головний банк, тому дуже важливо регулювати рівень платоспроможності та ліквідності цих банків шляхом винесення

вимог щодо надання ними відповідної фінансової та статистичної звітності;

- забезпечити вклади фізичних та юридичних осіб в іноземних банківських філіях шляхом внесення їх до системи гарантування вкладів.

Висновки. Таким чином, у цій статті нами проаналізовано поточний стан банківської філіальної мережі України протягом останніх десяти років. Було виявлено певні недоліки у вітчизняному законодавстві відносно регулювання філіальної мережі банку, зокрема, відсутність визначення такого поняття, як “банківська філія”. Також був проведений детальний огляд інших структурних банківських об’єктів, які також можуть входити до складу його філіальної мережі. Оскільки до банківської філіальної мережі України на сьогоднішній день не входить жодна філія іноземного банку, нами було зроблено припущення

щодо можливого впливу відкриття таких філій на банківську систему країни. На основі проаналізованих переваг та недоліків, а також врахування досвіду інших країн, де філії іноземних банків

ведуть свою діяльність, ми запропонували ряд рекомендацій, які можна використати для управління філіальною мережею банку в умовах інтеграції іноземного капіталу.

Список літератури

1. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] : Статистичні матеріали, вересень 2014 р. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf>.
2. Криклій О. А. Фінансовий механізм управління філіями банку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит / О. А. Криклій; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : [Б. В.], 2004. – 185 с.
3. Малиш Г. А. Проблеми розвитку філіальної мережі банків: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи / Г. А. Малиш // Наука: теорія та практика : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (8 червня 2012 року, м. Черкаси) / Міністерство освіти і науки України, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Навчально-науковий інститут економіки та права, Всеукраїнська спілка вчених-економістів. – Черкаси : МАКЛАУТ, 2012. – С. 34–36.
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 02.08.2014. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання банківської діяльності [Електронний ресурс] : закон України від 16.06.2011. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3024-17>.

Отримано 04.12.2014

Summary

This article discusses the problems and prospects of the banking branch network in Ukraine in general and under the influence of foreign capital. The dynamics of change in the total number of banks and branches, as well as the share of foreign capital in the domestic banking system are analyzed. The possible advantages and disadvantages of integration of branches of foreign banks into the banking branch network of Ukraine are determined. The recommendations for minimizing the impact of negative consequences and reinforcing the strengths associated with the opening of branches of foreign banks in Ukraine are developed.

УДК 336.71

О. О. Ткаченко, старший викладач кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Зростання рівня фінансіалізації національних економік та збільшення інтенсивності та масштабів фінансових криз, які мають значний деструктивний вплив на інші сектори економіки, обумовлює необхідність дослідження індикаторів фінансової стійкості банківської системи, визначення найбільш актуальних проблем та розробки рекомендацій щодо поліпшення стабільності банківської системи. У статті було проаналізовано базові та рекомендовані індикатори фінансової стійкості банків України протягом 2005–2013 рр., що дозволило виявити найбільш проблемні сфери діяльності банків нашої країни.

Ключові слова: банк, фінансова стійкість, фінансова стійкість банку.

Постановка проблеми. В умовах активізації глобалізаційних та інтеграційних процесів, а також зростання фінансіалізації національних економік, тобто превалювання ролі фінансового сектора над іншими секторами економіки, актуалізується питання щодо необхідності забезпечення стабільного функціонування фінансової системи, а особливо такого важливого її сегмента, як банківський. Необхідність забезпечення стійкості банківської системи визначається тим фактом, що деструктивні процеси, які породжують

загальну макроекономічну нестабільність та рецесію, зароджуються у банківському сегменті, що особливо знайшло підтвердження у роки глобальної фінансової кризи 2007–2009 рр. Разом з тим варто зауважити, що протягом останніх десятиліть суттєво зросла кількість та масштаб криз, які поширюються з фінансового до реального сектора економіки, а тому необхідність формування адекватного алгоритму ідентифікації ступеня фінансової стійкості банків, дослідження основних тенденцій її змін та визначення шляхів поліпшення визначають важливість та актуальність обраної теми.

© О. О. Ткаченко, 2014

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невіршені раніше частини проблеми. Дослідженням окремих аспектів фінансової стійкості банківської системи займалися такі науковці, як В. Я. Вовк, Ю. В. Дмитрик [1], О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк [2], О. В. Крухмаль [3], А. В. Олійник, Г. С. Сущук [4] та ін., проте низка теоретичних та прикладних аспектів не знайшли комплексного та всебічного висвітлення.

Метою статті є дослідження ключових індикаторів фінансової стійкості банківської системи України, ідентифікація тенденцій їх зміни, виявлення проблем і перспектив розвитку банків.

Виклад основного матеріалу. Важливість дослідження динаміки індикаторів фінансової стійкості банків України обумовлюється також і тим, що такий аналіз дозволяє ідентифікувати проблемні аспекти діяльності банківських установ, а також є основою для розробки регулятором – Національним банком України – найбільш виваженої грошово-кредитної політики.

У даному контексті варто зауважити, що базовими у сфері оцінювання рівня фінансової стійкості банків є рекомендації, розроблені МВФ та Світовим банком. Вперше індикатори фінансової стійкості даними міжнародними організаціями було запропоновано у 2001 році, уточнення яких було здійснено у 2004 році. Такий набір індикаторів було прийнято на міжнародному

рівні і, починаючи з цього часу, дослідження стійкості банківської системи набуло особливої актуальності і значимості, а також стало більш уніфікованим.

Слід відмітити, що методологія МВФ включає 40 показників, серед яких 25 індикаторів характеризують особливості діяльності та стабільності функціонування сектора депозитних корпорацій, тоді як 15 індикаторів відображають стан клієнтів сектора депозитних корпорацій, серед яких 2 показники стосуються інших фінансових корпорацій, сектор нефінансових корпорацій охарактеризовано 5 індикаторами, стан домашніх господарств охоплює 2 індикатори, ліквідність ринку та ринку нерухомості також оцінюються на основі розрахунку 2 показників за кожною із складових.

Національний банк України, з урахуванням показників та рекомендацій, розроблених МВФ, щоквартально формує звіти за 12 основними та 10 рекомендованими індикаторами фінансової стійкості [5].

Індикатори фінансової стійкості, за якими формує звітність Національний банк України, відображено у таблиці 1.

Динаміка основних індикаторів фінансової стійкості банків України протягом 2005–2013 рр. представлена у таблиці 2.

Таблиця 1 – Індикатори фінансової стійкості банків України [5, 6]

Групи	Індикатори фінансової стійкості
Базовий набір індикаторів	
Достатність капіталу	I1. Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів. I2. Відношення регулятивного капіталу першого рівня до активів, зважених по ризику. I3. Відношення кредитів і позик, що не обслуговуються, за вирахуванням резервів до капіталу
Якість активів	I4. Відношення кредитів і позик, що не обслуговуються, до загального обсягу кредитів і позик. I5. Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів (у розрізі резидентів, депозитних корпорацій, центрального банку, інших фінансових корпорацій, сектора загального державного управління, нефінансових корпорацій, інших секторів-резидентів та нерезидентів)
Прибуток і рентабельність	I6. Норма прибутку на активи. I7. Норма прибутку на капітал. I8. Відношення процентної маржі до валового доходу. I9. Відношення непроцентних витрат до валового доходу
Ліквідність	I10. Відношення ліквідних активів до сукупних активів. I11. Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань
Чутливість до ризику	I12. Відношення чистої відкритої валютної позиції до капіталу
Рекомендований набір індикаторів	
Депозитні установи	I13. Відношення капіталу до активів. I14. Відношення великих відкритих позицій до капіталу. I15. Відношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів. I16. Відношення валової позиції похідних фінансових інструментів у активах до капіталу

Продовження таблиці 1

Групи	Індикатори фінансової стійкості
	I17. Відношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу. I18. Відношення доходу від торговельних операцій до валового доходу. I19. Відношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат. I20. Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти). I21. Спред між максимальною і мінімальною міжбанківськими ставками (базисні пункти). I22. Відношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (за виключенням міжбанківських). I23. Відношення валютних кредитів до сукупних валових кредитів. I24. Відношення валютних зобов'язань до загальних зобов'язань. I25. Відношення чистої відкритої валютної позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу
Ринок нерухомості	I39. Відношення кредитів на житлову нерухомість до загального обсягу кредитів. I40. Відношення кредитів на комерційну нерухомість до загального обсягу кредитів

Таблиця 2 – Значення індикаторів фінансової стійкості банків України у 2005–2013 рр. (станом на IV квартал кожного року) [5]

Показник	Рік								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
I1	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26
I2	11,54	10,84	10,09	11,15	14,23	15,11	13,99	13,77	13,89
I3	325,99	352,44	313,82	9,16	31,97	29,17	25,76	36,03	30,65
I4	57,99	59,76	48,12	3,88	13,70	15,27	14,73	16,54	12,89
I6	1,80	1,80	1,60	1,28	-4,46	-1,41	-0,62	0,47	0,24
I7	14,26	15,24	13,77	10,53	-32,82	-9,82	-4,22	3,15	1,68
I8	48,36	54,49	55,45	51,16	66,76	65,98	63,07	64,15	58,56
I9	65,99	59,79	60,76	52,95	61,08	61,89	68,26	61,45	65,95
I10	18,03	14,28	11,60	9,35	11,45	18,84	18,65	22,15	20,63
I11	40,17	37,83	39,93	32,99	35,88	91,19	94,73	90,28	89,11
I12	1,41	10,55	13,38	33,10	28,51	21,61	8,41	2,50	6,94
I13	11,90	12,47	11,58	12,86	13,10	14,63	14,76	15,03	15,06
I14	202,61	191,44	171,06	187,36	169,21	161,21	164,46	172,91	172,05
I16	0,38	0,03	0,33	1,13	1,25	1,30
I17	0,27	0,04	0,04	0,10	0,09	0,13
I18	7,21	8,25	7,45	16,46	4,45	3,22	5,12	3,71	3,83
I19	43,21	47,15	49,10	48,13	40,67	40,73	38,91	41,32	41,04
I20	683	654	546	816	586	721	567	485	383
I21	2 279	830	939	2 753	2 499	1 790	2 900	4 494	6 490
I22	95,05	74,90	64,86	48,36	45,27	56,01	61,19	69,80	73,34
I23	44,58	50,48	51,45	60,32	52,59	48,23	42,13	37,66	34,72
I24	43,47	50,31	49,77	59,04	55,83	51,25	49,76	49,22	43,25
I39	...	7,61	8,39	11,20	12,82	10,39	8,22	6,85	5,46
I40	...	2,39	2,19	2,32	2,29	1,73	1,20	0,88	1,38

Аналізуючи дані, представлені у табл. 2, можна відмітити, що протягом 2005–2008 рр., тобто у докризовий період, значення показника I1 – співвідношення регулятивного капіталу до зважених на ризик активів, зберігалось на відносно стабільному рівні, проте, починаючи з 2009 року,

значення аналізованого індикатора значно зросло, темп приросту за період склав 22,14 %.

Аналогічно до попереднього показника значення індикатора I2 скорочувалося протягом 2005–2007 рр., досягнувши мінімального значення на рівні 10,09 саме у 2007 році. Натомість

максимального значення досліджуваній показник досягнув у 2010 р. – 15,11.

У даному контексті слід відзначити, що обидва зазначені показники відповідають вимогам Базельського комітету, що може свідчити про досить високий рівень надійності фінансових інститутів, щоб протистояти коливанням та шокам, які впливають на стан балансу.

Слід відмітити, що протягом періоду значення індикатора І3 суттєво коливалось. Зокрема у 2005–2007 рр. відношення кредитів, що не обслуговуються, за вирахуванням резервів до капіталу, встановилося у діапазоні 313–326, тоді як вже у 2008 році цей показник стрімко скоротився і встановився на рівні 9,16. Однак, починаючи з 2009 року, значення аналізованого індикатора знову стабілізувалося і до кінця досліджуваного періоду несуттєво варіювалося, знаходячись у межах 29–36.

Аналізуючи тенденції зміни показника І4, можна відзначити, що протягом 2005–2007 рр. значення даного індикатора було досить високим, коливаючись у межах 48–60, що дозволяє зробити висновок про погану якість активів, оскільки значна частина кредитів була зосереджена саме у формі кредитів, що не використовуються. Мінімального значення досліджуваній показник досягнув у 2008 році, встановившись на рівні 3,88, що може бути відображенням політики регулятора у посткризовому періоді. Починаючи з 2009 року, значення показника знову почало збільшуватися, стабілізувавшись протягом 2009–2013 рр. у діапазоні 12–17, що можна класифікувати як досить позитивну тенденцію.

Характеризуючи блок показників рентабельності, можна зазначити, що рентабельність активів, тобто ефективність використання банками України своїх активів, є незадовільною, оскільки майже протягом усього періоду зберігається на низькому рівні, причому протягом 2009–2011 рр. даний показник набував негативного значення, що може бути свідченням деструктивного впливу фінансової кризи. І хоча у 2012–2013 рр. значення показника стало додатним, проте було досить невисоким і не відновилося до рівня докризового періоду.

Дещо вищим є значення рентабельності капіталу, що свідчить про кращий рівень віддачі від капіталу, проте ключові тенденції усе ж зберігаються, що проявляється у негативному значенні показника у 2009–2011 рр.

Характеризуючи динаміку відношення процентної маржі до валового доходу (І8), слід зауважити, що значення даного показника буде вищим у банків з меншим рівнем левериджу, тобто позитивним є збільшення аналізованого

індикатора у 2005–2009 рр., проте рівень самостійності банків України дещо погіршився, починаючи з 2010 року, що призвело до зниження досліджуваного показника.

Аналізуючи значення показника І9, варто відмітити, що у співвідношенні непроцентних та загальних доходів не можна відслідкувати чіткої тенденції, максимального значення показник сягнув у 2011 році, а мінімального – у 2008 році.

Характеризуючи групу показників ліквідності, можна зауважити, що протягом 2005–2008 рр. спостерігалось поступове скорочення співвідношення ліквідних активів до загального обсягу активів (І10), проте у 2009–2013 рр. значення аналізованого показника знову зростає.

У свою чергу, індикатор І11, що відповідає нормативу миттєвої ліквідності НБУ, скорочувався протягом 2005–2009 рр., хоча і відповідав нормативному значенню (не менше 20%), але у 2010–2013 рр. відбулося його стрімке зростання, що, з одного боку, може бути проявом збільшення ліквідних активів банку, а з іншого, може бути свідченням неефективного використання високоліквідних активів, оскільки перебування активів у високоліквідній формі приносить значно менший дохід їх власнику.

За показником І12 – відношення чистої відкритої валютної позиції до капіталу, не можна виокремити чіткої динаміки, оскільки протягом періоду спостерігалася значна волатильність означеного індикатора, а саме: максимального значення показник досягнув у 2008 році, а мінімального – у 2005 році.

Переходячи до аналізу динаміки рекомендованого набору індикаторів, слід зауважити, що за показником І13 спостерігається зростання протягом періоду, тобто збільшується питома вага капіталу в активах.

Зростає також відношення валової позиції похідних фінансових інструментів у активах до капіталу (І16), що може бути свідченням популяризації та ефективного використання зазначеного фінансового інструмента.

Важливим індикатором, що характеризує ефективність діяльності банків, є індикатор І19 – відношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат, значення якого протягом усього періоду дослідження зберігалось на відносно стабільному рівні (виключення становлять лише 2007 та 2008 роки, у яких аналізований індикатор був дещо вищим).

Динаміку решти показників можна відслідкувати за даними таблиці 2.

Висновки. Узагальнюючи динаміку коливання індикаторів фінансової стійкості, можна зазначити, що в цілому стан банків України

є відносно стабільним, що проявляється у до-триманні більшості показників, проте слід зауважити, що досить проблемними є індикатори, які характеризують сферу рентабельності

активів і капіталу, а також дещо завищеними видаються показники ліквідності. Саме на поліпшення цих аспектів мають бути спрямовані зусилля як регулятора, так і самого банку.

Список літератури

1. Вовк В. Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В. Я. Вовк, Ю. В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
2. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – 2009. – 316 с.
3. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне і методичне забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О. В. Крухмаль. – Суми, 2007. – 20 с.
4. Олійник А. В. Управління фінансовою стійкістю банків / А. В. Олійник, Г. С. Сушук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5, Т. 4. – С. 159–163.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. – Назва з екрану.
6. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / за редакцією д.е.н., проф. В. І. Міщенко, к.е.н., доц. О. І. Кіреєва і к.е.н. М. М. Шаповалової. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – .

Отримано 11.12.2014

Summary

Growing of financialization level of national economies and increase the intensity and destructive effect of financial crises that have significant negative impact on other sectors of the economy makes it necessary to analyze financial soundness indicators of the banking system, identifying the most pressing problems and develop recommendations for improving the stability of the banking system. The basic and recommended financial soundness indicators of the Ukrainian banks during 2005-2013 years are analyzed in the article; the most significant problems are identified.

УДК 336.713

*І. В. Красюк, заступник керівника відділення ПАТ КБ “Приватбанк”,
аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”*

СУКУПНА ВАРТІСТЬ БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ІНТЕРЕСІВ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

У статті наведено дослідження факторів, що впливають на формування вартості комерційних банків. Проаналізовано їх фінансову та нефінансову складову. Встановлено доцільність задоволення інтересів стейкхолдерів для зростання вартості банку.

Ключові слова: банківський менеджмент, вартість, фактори, модель, стейкхолдери, бізнес.

Постановка проблеми. Посилення конкуренції серед вітчизняних банків та зростання присутності іноземних фінансових установ у банківській системі України загострює питання використання найновітніших підходів у банківському менеджменті. Дивлячись на досвід зарубіжних банків із розвинутих країн світу, слід зауважити, що ще у 90-х роках минулого століття більшість з них перейшла до нового орієнтира в управлінні бізнесом, яким стала його вартість. В той же час переважна більшість провідних банків України орієнтують свою діяльність здебільшого на нарощення власної ринкової частки або отримання максимального прибутку у найближчій перспективі,

тобто орієнтуються на показники, які на Заході вже давно не сприймаються для визначення результатів діяльності установи. Таким чином, на зрів перехід вітчизняних банків до нової вартісно-орієнтованої системи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше проблем. Окремими питаннями управління банком займалися такі вітчизняні вчені, як Г. М. Азаренкова [1], О. В. Васюренко [4], О. Д. Вовчак [2], В. І. Грушко [8], С. Б. Єгоричева [5], О. А. Кириченко [3], Б. І. Пшик [6], С. М. Савлук [7] та інші.

Втім думки більшості наукових фахівців у сфері банківського менеджменту розійшлися в питаннях визначення головної мети управління: одні науковці вважають, що такою метою є

максимізація прибутку банку, інші – зростання ринкової вартості банку.

Метою статті є дослідження матеріальних та нематеріальних факторів, що впливають на сукупну вартість комерційного банку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи систему вартісно-орієнтованого управління комерційним банком, її умовно можна розділити на дві частини: фінансову складову та нефінансову. Таким чином, модель вартісно-орієнтованого управління також слід розглядати з точки зору існування цих двох складових. Перш ніж розглядати кожну з них та модель в цілому, на нашу думку, варто визначити загальний методичний підхід до використання моделі вартісно-орієнтованого управління в банку. Використання такого підходу до управління комерційним банком має включати наступні складові:

- аналіз ринку банківських послуг, на якому функціонує банк, визначення його місця на даному ринку та стратегії подальшого розвитку;
- врахування декількох показників вартості комерційного банку у його бюджетах та планах, встановлення цільових орієнтирів ринкової вартості бізнесу;
- виділення ключових показників формування вартості банківської установи та механізму їх впливу на ринкову вартість прав власності на банк;
- фінансовий аналіз банку, визначення його ринкової вартості;
- розробка політики банку, орієнтованої на зростання його вартості, коригування усіх бізнес-процесів з метою зростання ринкової вартості установи;
- впровадження в діяльність банку декількох показників вартості та їх регулярна оцінка;
- поінформованість персоналу та його орієнтація на зростання ринкової вартості установи, формування відповідної системи його матеріального стимулювання [5].

Для кращого представлення можливості реалізації вартісно-орієнтованого підходу в управлінні комерційним банком наведення узагальнених положень до реалій практики вітчизняного банківництва вважаємо за необхідне більш детально дослідити кожен з наведених вище пунктів. Аналіз зовнішнього ринкового середовища комерційного банку та його місця на ринку банківських послуг є вихідним пунктом формування будь-якої управлінської стратегії та реалізації будь-якої управлінської моделі. Також варто відмітити, що роль зовнішнього оточення в управлінні комерційним банком останнім часом значно посилилась в умовах світової фінансової кризи.

Звісно, найпершими факторами, які слід дослідити при реалізації вартісно-орієнтованого менеджменту банком, мають бути економічні фактори. Проте варто відмітити, що в Україні все більшого значення набуває також група політичних чинників. Аналізуючи вказані чинники, які впливають на банківську діяльність, необхідно перш за все звернути увагу на можливі загрози, які можуть негативно вплинути на вартість комерційного банку та потенційні можливості, які можна використати для її нарощення [6].

На основі даного аналізу та враховуючи визначенні загрози та перспективи, менеджментом банку здійснюється формування загальної стратегії банку, орієнтованої на збільшення вартості установи.

В подальшому необхідно визначити вартість комерційного банку, як цілого комплексного бізнесу. Для даної цілі слід використовувати декілька різних методів оцінки. Відповідно, у планах та бюджетах банку необхідно встановити цільові показники вартості установи: як кінцеві, так і проміжні, та обрати фінансову модель збільшення вартості бізнесу (EVA, SVA, CVA, ROIC та ін.). Закінчивши попередні підготовчі етапи, можна безпосередньо переходити до формування стратегічних та оперативних планів, які мають включати в себе перелік заходів, орієнтованих на збільшення вартості банківської установи.

Переходячи безпосередньо до фінансової складової моделі вартісно-орієнтованого управління, слід зазначити, що у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях даного питання виділяють декілька моделей. Загальну їх сукупність можна розділити на 2 групи: моделі, які орієнтовані на прибуток, та моделі, які орієнтовані на грошовий потік. Причому більш новими та прогресивними вважаються саме останні, оскільки вони вже враховують кінцеву вигоду власників у вигляді отримання ними дивідендів та можливості розвитку підприємства за рахунок власних коштів [3]. На нашу думку, такий підхід є дійсно більш прогресивним та більше адаптованим до вартісно-орієнтованого управління. Крім того, сформований грошовий потік є більш реальним показником діяльності компанії, ніж прибуток, який не завжди достовірно відображає результати її діяльності та може бути скоригований фінансистами та бухгалтерами в процесі його розрахунку. Проте ми вважаємо, що він більше підходить для підприємств, оскільки на більшості з них з року в рік простежується певна стабільна сезонність, а отже можна визначати ефективність діяльності такого підприємства за рівнем грошового потоку, який воно сформувало за рік. В той же час, на нашу думку, моделі, орієнтовані на грошовий

потік, не можуть достовірно відображати результати діяльності такої фінансової установи, як комерційний банк. Зважаючи на особливу роль банків в економіці та їх посередницьку функцію у русі грошових коштів між різними секторами економіки, цілком можлива ситуація, за якої комерційний банк, спрацювавши вдало, сформує низький грошовий потік протягом року. Тому ми вважаємо, що для впровадження вартісно-орієнтованого управління в банку необхідно використовувати модель, орієнтовану на прибуток, найкращою з яких є модель доданої економічної вартості EVA [8].

Відповідно до даної моделі вартість бізнесу являє собою його балансову вартість, скориговану на теперішню вартість майбутніх доданих економічних вартостей. Важливо зауважити, що ряд зарубіжних досліджень довів кореляцію між показником EVA та ринковою вартістю компанії. Інтерпретуючи даний показник на математичний рівень, можна сказати що EVA визначається

як операційний прибуток після вирахування податків та витрат на використання капіталу. Математично це можна записати наступним чином:

$$EVA = NOPAT - WACC \times CE \quad (1)$$

де *NOPAT* – (Net Operation Profit After Taxes) – чистий операційний прибуток після вирахування податків;

WACC – (Weighted Average Cost of Capital) – середньозважена вартість капіталу;

CE – (Capital Employed) – сума використовуваного капіталу.

Проектуючи дану модель на діяльність комерційного банку, можна зробити висновок, що зростання вартості банківської установи обумовлено її активними та пасивними операціями. В той же час вихідним фактором діяльності банку є його капітал, сформований за рахунок як власних коштів, так і позикових (рис. 1) [7].

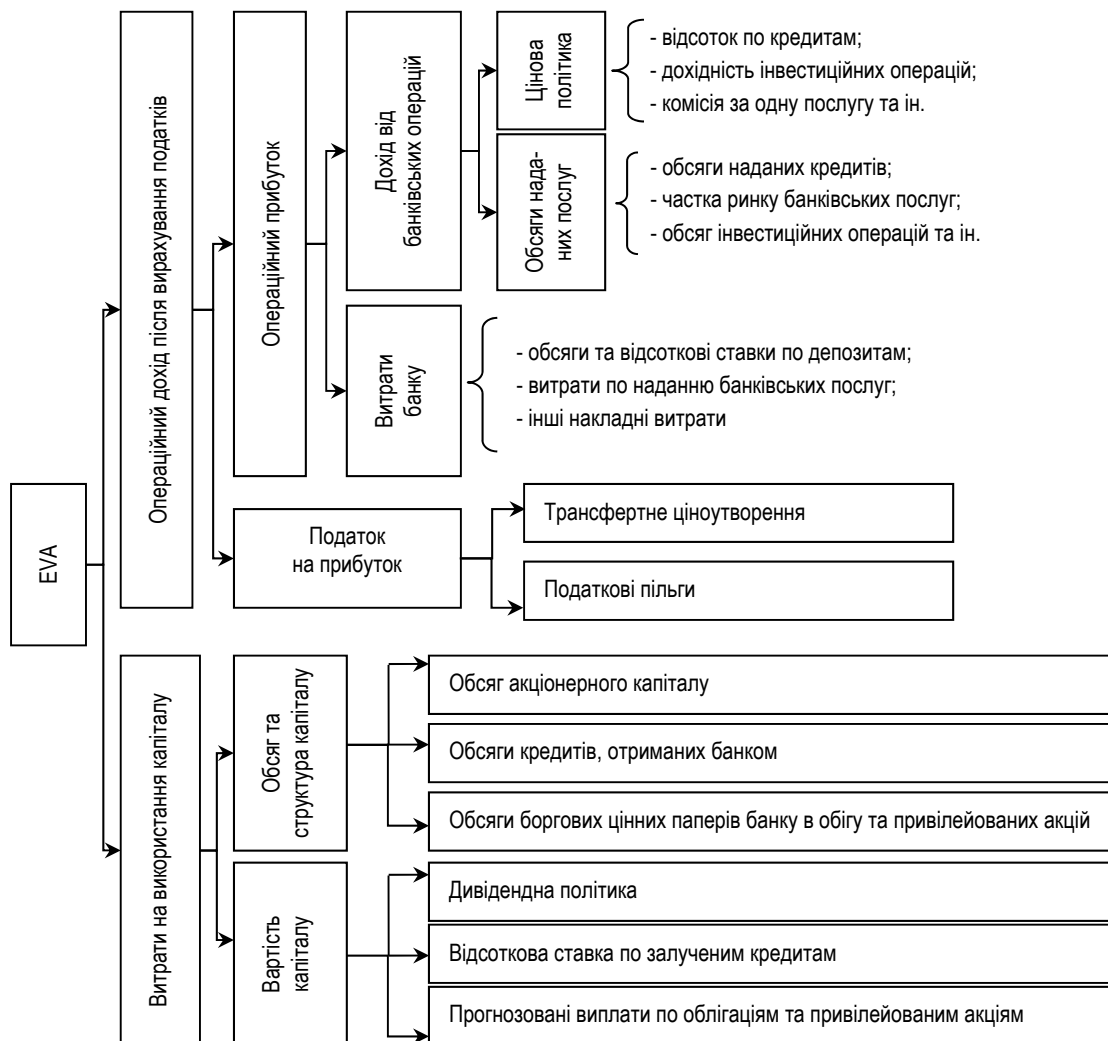

Рисунок 1 – Модель формування додаткової вартості комерційного банку (EVA)

Головною ідеєю моделі EVA для банку є те, що його головні стейкхолдери – акціонери, які також виступають інвесторами для установи, мають отримувати певну норму компенсації за прийнятий ризик, яка має бути на рівні компенсації за подібні інвестиційні ризики. Якщо такого не відбувається, власники банку не отримують вигод від інвестицій, зроблених саме в даний бізнес [2].

Варто зазначити, що додаткове значення EVA відповідає ефективному використанню капіталу власників. Якщо даний показник дорівнює нулю, то це означає, що власники отримали середній рівень компенсації за понесені ризики, а отже не отримали ніяких додаткових переваг від інвестицій власних коштів у даний бізнес. Відповідно негативне значення EVA вказує на низьку ефективність використання акціонерного капіталу та на поступове знецінення вартості, яка знаходиться у їхньому розпорядженні.

Таким чином, відповідно до загальних теоретичних розробок управління вартістю компанії на основі показника EVA ринкова вартість банківської установи формується, виходячи із операційного прибутку після вирахування податків, скоригованого на витрати на використання капіталу. Підвищення цін на банківські послуги при збереженні їх собівартості безумовно підвищує прибуток банку, а отже і його додану вартість. В управлінні обсягом наданих послуг дуже вагому роль відіграють два показники: частка відповідного ринку банківських послуг та динаміка самого ринку, тобто його зростання або скорочення.

Формуючи додану вартість банківської установи з позиції витрат, увага переходить до безпосереднього управління витратами банку. Тут окремо слід виділити ставку по банківським депозитам, яка є не тільки основною характеристикою окремого банківського продукту, але ще є ціною за ресурси, які банк залучає для здійснення ним активних операцій. Саме різниця між депозитними та кредитними ставками, тобто маржа, є основою для формування прибутку банку, а значить його доданої вартості. Управляючи власними витратами та мінімізуючи їх, банківський менеджмент збільшує вартість відповідної банківської установи, збільшуючи її прибуток.

Наступною складовою є податки, сплачені банком. Зрозуміло, що чим вища сума сплачених податків, тим нижча сума додаткової сформованої вартості банку. І хоча умови оподаткування, і головне ставка податку, встановлюються незалежно від банку, все ж ефективно управляючи оподаткуванням банківського бізнесу, можна досягти значної економії по даній статті. Сучасний комерційний банк являє собою розгалужену

мережу дочірніх установ, кожна із яких сплачує податки відповідно до чинного законодавства та взаємодіє з іншими дочірніми установами материнського банку. І цілком нормально, що деякі із них будуть прибутковими, а деякі – збитковими. А отже ефективний податковий менеджмент має мінімізувати суму податку на прибуток шляхом переміщення частини прибутку від прибуткових філій до збиткових. Одним із головних інструментів при цьому є трансфертне ціноутворення. Окрім того, використання різних податкових пільг також є інструментом збільшення додаткової вартості банківського бізнесу. Таким чином, ефективний податковий менеджмент є інструментом збільшення вартості банку [4].

Іншою складовою формування EVA банку є витрати, понесені ним на фінансування власної діяльності. Для даної цілі банк використовує як акціонерний капітал, так і позиковий: кредити, отримані банком, та фінансування шляхом емісії облігацій. Відповідно, ефективне управління структурою капіталу та мінімізація його вартості напряму підвищують економічну додану вартість банку. І навпаки, неефективне управління капіталом банку та додаткові витрати, пов'язані із його фінансуванням, знижують додану вартість установи.

Як свідчать сучасні міжнародні дослідження, до 80 % вартості корпоративних прав формуються не за рахунок їх балансової вартості, а через нематеріальні активи бізнесу, які формують відповідну репутацію, довіру, свідчать про його добросовісність та відповідальність. Особливо вагомими дані чинники є для формування вартості банку, оскільки банківський бізнес ґрунтується на довірі та репутації. Досліджуючи чинники формування вартості комерційного банку, їх умовно можна розділити на дві групи: фінансові та нематеріальні. Фінансові чинники вказують на фінансове становище банку, його стійкість, результати його діяльності, сукупний сформований грошовий потік [2]. Нематеріальні чинники характеризують рівень відносин банку із його основними стейкхолдерами (рис. 2).

Акціонери та інвестори є саме тими суб'єктами, які формують попит на корпоративні права банку. Відповідно, підвищений попит на акції банку збільшує його вартість, а знижений – зменшує. На попит акціонерів та інвесторів на акції банку значно впливає задоволеність його власників від володіння таким бізнесом. Задоволення цілей таких стейкхолдерів як акціонери, встановлення між ними і банком довірчих відносин створює базу для спокійної та злагодженої роботи установи без суттєвих внутрішніх конфліктів. Таким чином, формування довірчих

відносини між банком та його власниками, задоволення їхніх вимог у дивідендах та безпеці бізнесу,

яким вони володіють, створюють умови для зростання вартості такої банківської установи.

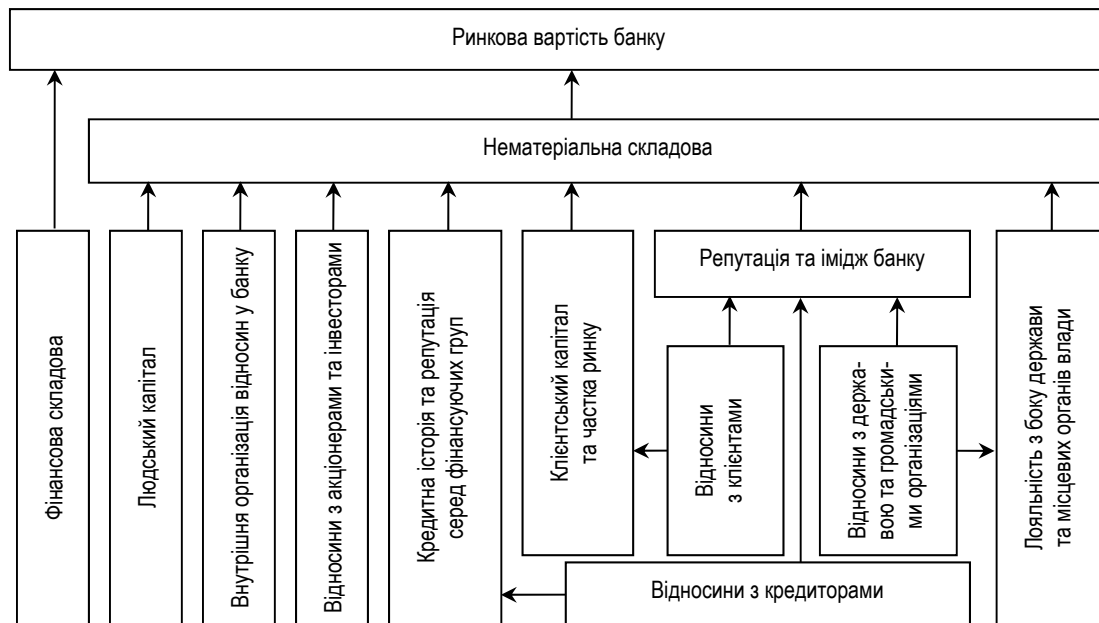

Рисунок 2 – Система нематеріальних драйверів ринкової вартості комерційного банку [1]

Слід зауважити, що в сучасному бізнесі при співпраці банку і його клієнтів, особливо юридичних осіб, велику роль відіграють особисті відносини між їхніми керівниками. А отже, для комерційного банку вкрай важливою є наявність висококласного керівництва з відмінною репутацією у ділових колах, оскільки присутність такого керівництва може допомогти залучити нових клієнтів, підвищити рівень довіри до установи, дає шанс отримати своєчасну підтримку від інших учасників ринку в разі виникнення проблем в установі. Заходи, спрямовані на керівників банку, та які мають на меті заохочення топ-менеджменту до покращення добробуту банку та його розвитку, безумовно, збільшують нематеріальну складову вартості банку.

Також для вартості банківського бізнесу важливий рівень відносин банку із його дочірніми установами. Питання полягає в тому, що часто цілі конкретної дочірньої установи не збігаються, а інколи і суперечать інтересам банку в цілому. В такому випадку підтримання добрих відносин із дочірніми установами допомагає краще скоординувати та узгодити їх взаємну діяльність, направлену на підвищення вартості бізнесу в цілому. Також слід зазначити, що вартість банку підвищується, якщо всі його структурні підрозділи взаємодіють злагоджено, а напрямок їхніх зусиль співпадає.

Досліджуючи вплив взаємовідносин банку та його кредиторів і клієнтів на вартість

корпоративних прав установи, слід зазначити, що даний вплив є не меншим, а інколи навіть і сильнішим, ніж вплив взаємовідносин зі стейкхолдерами першого рівня. Довірчі відносини між банківською установою та її кредиторами створюють основу для ефективної подальшої її роботи та розвитку, що в кінцевому рахунку відбивається на збільшенні вартості такого бізнесу. Відповідно, ігнорування інтересів кредиторів веде до погіршення відносин з ним, що в свою чергу може створити проблеми у фінансуванні діяльності банку та втрати ним подальшої перспективи розвитку, або ж це може вести до додаткових витрат на фінансування.

Варто також зазначити, що банки із бездоганною кредитною історією та доброю репутацією серед кредиторів більше цінуються потенційними інвесторами, а тому вартість їхніх акцій вища.

Висновки. Задоволення інтересів стейкхолдерів на різних рівнях безумовно сприятиме зростанню вартості банку. Втім досить часто такі інтереси можуть вступати у протиріччя і виникатиме конфлікт інтересів, наприклад при задоволенні інтересів держави та власників банку (для держави – максимізація відрахувань до бюджету, для власників – їх мінімізація), тому в даному випадку менеджеру потрібно буде враховувати ступінь важливості кожного зі стейкхолдерів при виникненні такої ситуації.

Список літератури

1. Азаренкова Г. М. Організаційна та фінансова структури сучасного банку: тенденції створення та функціонування / Г. М. Азаренкова, Н. В. Дикань // Регіональна економіка. – 2007. – № 3. – С. 161–167.
2. Банківська безпека : навчальний посібник / О. Д. Вовчак та ін. – К. : Знання, 2013. – 237 с.
3. Банківський менеджмент : навчальний посібник / ред. О. А. Кириченко. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
4. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посібник / О. В. Васюренко. – К. : Академія, 2001. – 320 с.
5. Єгоричева С. Б. Інноваційна діяльність комерційних банків: стратегічні аспекти : монографія / С. Б. Єгоричева; Міністерство освіти і науки України, Вищий навчальний заклад Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”. – Полтава : АСМІ, 2010. – 348 с.
6. Пшик Б. І. Глобалізація та розвиток світових інтеграційних процесів як передумови зміни характеру банківського бізнесу / Б. І. Пшик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 17. – С. 89–99.
7. Савлук С. М. Економічний капітал банку: призначення та методи розрахунку / С. М. Савлук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць: Вип. 24 / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” ; ред. А. О. Єпіфанов. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – С. 169–177.
8. Система банківського менеджменту : навчальний посібник / В. І. Грушко, М. П. Денисенко. – К. : Фірма “ІНКОС”, 2004. – 480 с.

Отримано 11.12.2014

Summary

The article describes the study of factors that influence the formation of the cost of commercial banks. The analysis of financial and non-financial component. Established feasibility of meeting the interests of stakeholders to increase the value of the bank.

ПРОБЛЕМИ ФІСКАЛЬНО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 336.132

*М. С. Антонов, начальник відділу валютних операцій та контролю
Філії – Сумського обласного управління АТ “Ощадбанк”*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОКАЗНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

У даному дослідженні було проведено узагальнення критеріїв стійкості державного боргу, що дозволило визначити пріоритети управління ним. У результаті здійснення аналізу основних показників динаміки та структури державного боргу України було ідентифіковано ключові проблеми його розвитку у контексті розробки ефективної системи управління стійкістю державного боргу.

Ключові слова: державний борг, обслуговування державного боргу, погашення державного боргу, стійкість державного боргу, структура державного боргу.

Постановка проблеми. В умовах забезпечення реалізації концепції сталого розвитку зростання обсягу державного боргу країни несе потенційні загрози для її стабільного функціонування та економічної безпеки, що зумовлює необхідність формування ефективної системи управління державним боргом, спрямованої на підтримку належного рівня його стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені раніше частини проблеми. Проблематиці державного боргу країни присвячені праці ряду зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких можна відзначити публікації О. Барановського, Дж. Кейнса, А. Радзівіла, В. Федосова, М. Фрідмена, С. Юрія, що висвітлюють фундаментальні теоретичні положення, а також роботи О. Беца, В. Дудченко, В. Калитчук, В. Кудряшова, І. Федорович, Р. Цицик, присвячені розвитку підходів до оцінювання стійкості державного боргу та розвитку інструментарію систем боргового менеджменту.

Варто відмітити, що дослідження показників динаміки обсягів державного боргу має супроводжуватись аналізом його структурного складу,

а також забезпечувати врахування макроекономічних тенденцій розвитку, що дозволить виявити причини та наслідки його зростання. Саме тому набуває актуальності вивчення сучасного стану державного боргу України та системи його управління.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану державного боргу України у контексті забезпечення її боргової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Рівень державного боргу країни як індикатор її економічного розвитку є досить специфічним показником, оскільки не забезпечує можливості однозначного трактування. Незважаючи на факт існування ряду національних та міжнародних критеріїв визначення критичного рівня державного боргу, його аналіз доцільно проводити в цілому у контексті макроекономічної ситуації, що дозволяє з'ясувати не лише кількісні характеристики параметра, а й розглянути його у якісному аспекті – з позиції стійкості.

Аналіз наукових підходів щодо визначення умов стійкості державних фінансів дозволив виокремити ряд характеристик, які відображають стійкість державного боргу країни (табл. 1).

Таблиця 1 – Узагальнення критеріїв, що ілюструють стійкість державного боргу

Автор, джерело	Ознаки стійкості державного боргу
В. П. Кудряшов [2]	<ul style="list-style-type: none"> - наявні можливості для здійснення поточних платежів; - боргове фінансування використовується для майбутнього розвитку країни; - фінансове навантаження не стримує розвиток та прозорість підприємництва; - обсяг заборгованості знаходиться в межах платоспроможності держави; - дефіцит державних фінансів викликаний витратами стратегічного, а не тактичного характеру
Р. В. Цицик [4]	<ul style="list-style-type: none"> - стабільна платоспроможність; - можливість підтримки економічного розвитку; - справедливість для майбутніх поколінь; - здатність до погашення майбутніх зобов'язань без зростання податкового тягаря; - прозорість бюджетного процесу; - ефективність системи управління середньо- та довгостроковими фінансовими ризиками

Джерело: складено на основі [2, 4]

Відмітимо, що у підходах, представлених у таблиці 1, акцентується увага на підтримці платоспроможності країни відносно обсягів наявних запозичень, при цьому погашення зобов'язань має відбуватися без скорочення витрат на фінансування поточних соціально-економічних потреб. Також варто відмітити, що стійким державним боргом вважаються зобов'язання, отримані у результаті яких фінансові ресурси спрямовуються на забезпечення майбутнього економічного розвитку, а не на фінансування поточних витрат країни. Варто звернути увагу також на критерій справедливості для майбутніх поколінь, який означає, що погашення зобов'язань

має відбуватися максимально наближено до періоду їх отримання, а кошти на сплату зобов'язань – формуватися як результат від інвестування фінансових ресурсів, отриманих у рамках конкретної позики.

Таким чином, можна відмітити, що першочергового значення у контексті аналізу стійкості державного боргу набувають показники, що характеризують його структуру, напрямки витрачання запозичених ресурсів та джерела погашення позик.

Аналізуючи стійкість державного боргу України, варто попередньо дослідити узагальнюючі показники його динаміки (рис. 1).

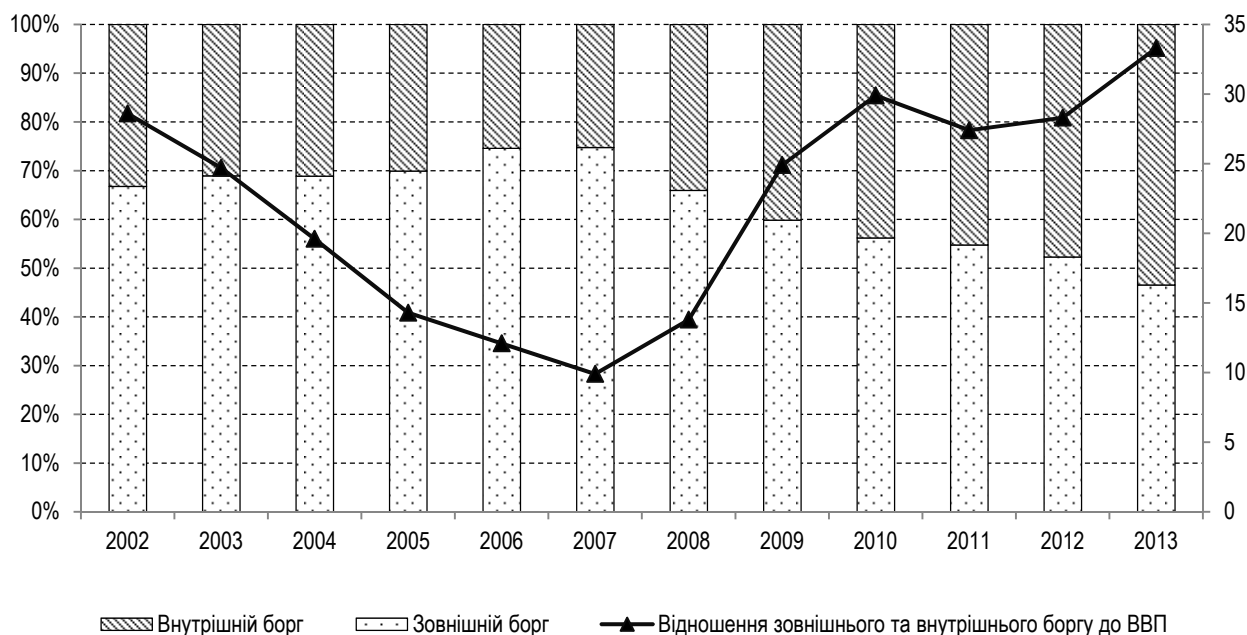

Рисунок 1 – Структура державного боргу України та його відношення до ВВП у 2003–2013 рр.

Дані рис. 1 дозволяють відзначити, що на початку досліджуваного періоду у структурі державного боргу України було характерним суттєве переважання зовнішнього боргу, яке поступово скорочувалося, що у 2013 році дозволило зафіксувати незначне переважання внутрішнього боргу. Зазначені тенденції характеризують поступове зниження економічної залежності України від зовнішніх кредиторів, що є позитивною тенденцією, однак, враховуючи зростання загального обсягу державного боргу, можна констатувати також посилення боргового тиску на внутрішніх кредиторів, що ілюструє відволікання коштів від процесу розширеного економічного відтворення у рамках виробництва, що скорочує потенціал економічного розвитку країни.

У той же час, досліджуючи динаміку державного боргу України у контексті його співвідношення до обсягу ВВП, можна відмітити, що найкращий рівень показника спостерігався у 2007 році, що було досягнуто його поступовим зниженням, починаючи з 2002 року, у той час як в останні роки

була характерною зворотна тенденція перманентного зростання зазначеного індикатора, максимальне значення якого було досягнуто у 2013 році, що свідчить про незбалансованість економічного розвитку країни та її боргової активності, а також викликає необхідність перегляду стратегії управління державним боргом України.

Аналіз валютної структури державного боргу (рис. 2) демонструє відсутність різких змін протягом періоду 2011 року – 9 місяців 2014 року. Найбільшу частку зобов'язань становлять позики, погашення яких відбувається у гривні та доларах США, у той час як інші валюти не набули такого широкого поширення як валюти боргових інструментів для України. При цьому динаміка структурних елементів свідчить, що найбільш різкі коливання були характерні для обсягу зобов'язань, що вимірюються у спеціальних правах запозичення, а також у дол. США, тоді як питома вага зобов'язань, що погашаються у гривні, євро та японській єні, ілюструвалася наявністю лише незначних флуктуацій.

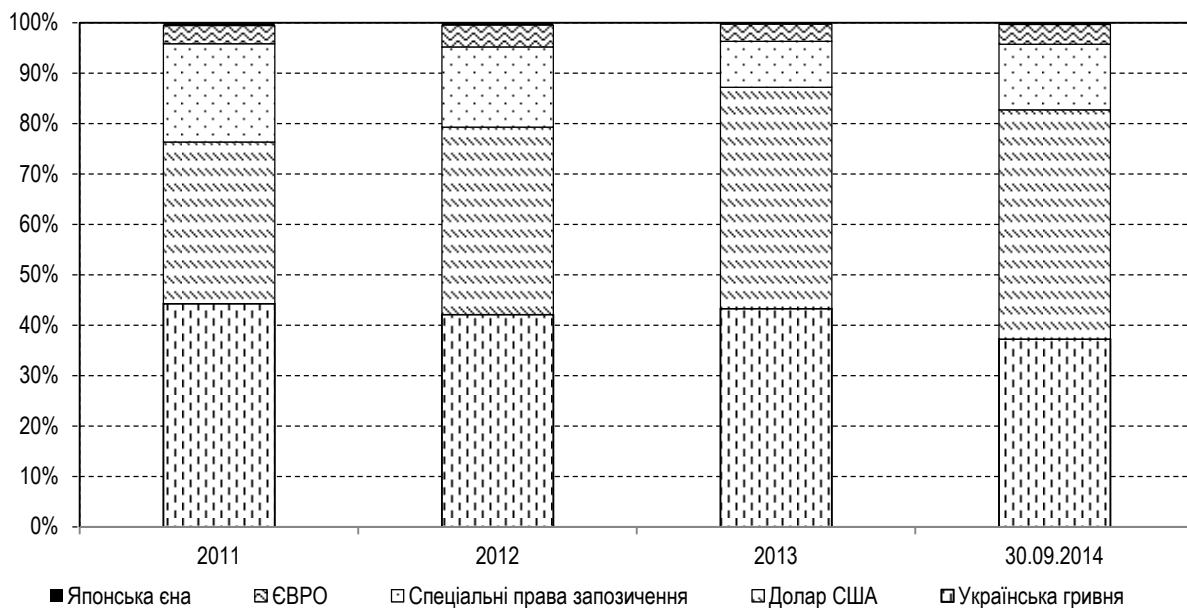

Рисунок 2 – Структура державного боргу України у розрізі валют погашення за період 2011 р. – 20.09.2014 (побудовано автором на основі [1])

З метою визначення ключових орієнтирів формування системи управління державного боргу за ознакою строковості варто розглянути його структуру у розрізі термінів погашення (рис. 3).

Аналізуючи структуру державного боргу у розрізі термінів погашення, відмітимо, що протягом досліджених років найбільш вагому частку становлять зобов'язання з середньостроковим терміном, у той час як питома вага короткострокових та довгострокових зобов'язань є значно

нижчою з переважанням у структурі довгострокових зобов'язань, яке особливо характерне у 2011 та 2013 роках. Зазначена тенденція зберігається також і у 2014 році, у якому короткострокові зобов'язання складають 9,7 %, середньострокові – 54,6 %, а питома вага довгострокових зобов'язань становить 35,7 % державного боргу [3]. При цьому варто відмітити, що середній строк погашення кредитів державного боргу, який скоротився з рівня 5,1 року у 2012 році до

значення 4,7 року у 2013 році [1], протягом 2014 року планується підтримувати на рівні не нижче ніж 4,6 року [3].

Ключовим показником, що дозволяє оцінити систему управління державним боргом країни, є рівень витрат на його обслуговування, динаміку яких представлено у табл. 2.

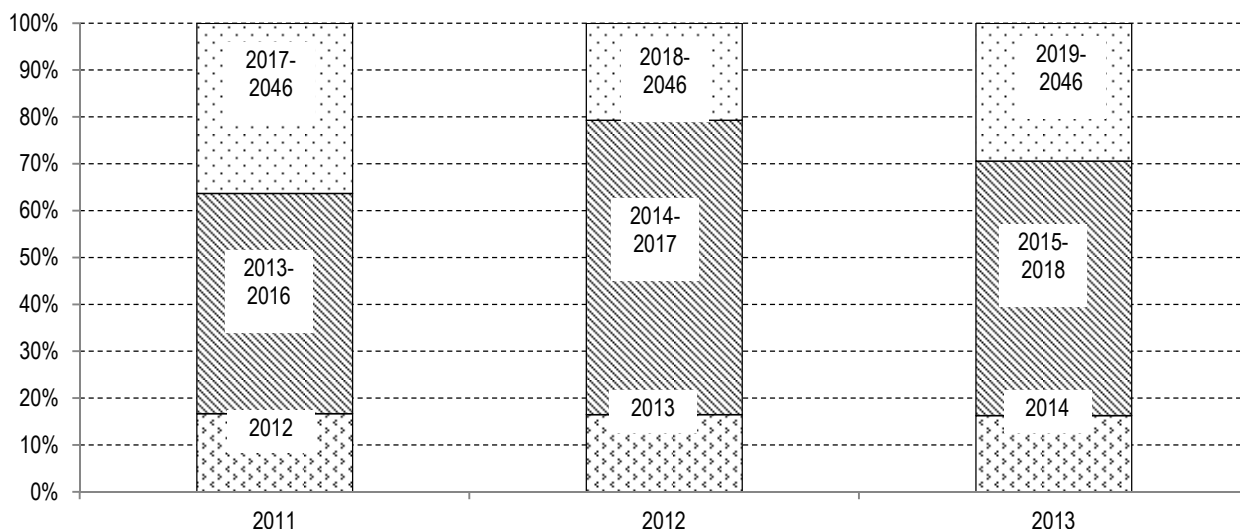

Рисунок 3 – Структура державного боргу України у розрізі термінів погашення за період 2011–2013 рр. (побудовано автором на основі [1])

Таблиця 2 – Витрати на управління державним боргом в Україні протягом 2012–2014 рр., млн грн.

Витрати на управління державним боргом	Рік		
	2012	2013	2014 (план)
Платежі з погашення державного боргу	68,1	79,8	95,5
У т. ч. внутрішнього боргу	38,0	41,9	59,2
зовнішнього боргу	30,1	37,9	36,3
Платежі з обслуговування державного боргу	24,2	31,7	44,9

Джерело: складено на основі [1; 3]

Аналізуючи дані табл. 2, варто відмітити тенденцію до постійного зростання обсягів платежів як з погашення, так і з обслуговування державного боргу. При цьому, аналізуючи рівень показників, слід відмітити, що темпи погашення державного боргу є недостатніми, оскільки вони незначною мірою перевищують витрати на його обслуговування, що в цілому характеризує неефективність системи управління боргом. У той же час, розглядаючи структуру платежів з погашення боргу, відмітимо, що більш значними обсягами характеризуються витрати на погашення внутрішнього державного боргу, що цілком закономірно, враховуючи його превалювання у структурі сукупного боргу в останні роки.

У даному контексті варто також розглянути план з погашення діючих кредитів (рис. 4).

З даних рис. 4 можна зробити висновок, що переважна частина наявних на сучасному етапі

кредитів України планується бути погашеною до 2024 року, що детермінує також суттєве зниження сум витрат, спрямованих на обслуговування діючих кредитів. При цьому у розрізі представленого періоду можна відмітити окремі роки, що характеризуються наявністю піків сум погашення кредиту (2015, 2017, 2020, 2022), що зумовлює необхідність детального планування можливостей використання додаткових джерел залучення коштів саме у зазначені періоди.

Висновки. Стійкість державного боргу країни характеризується не лише мінімізацією його обсягу та стабільністю темпів динаміки, а й раціональним використанням залучених ресурсів та наявністю можливостей акумулювання фінансових ресурсів для погашення заборгованості без посилення фіскального тиску на фізичних та юридичних осіб.

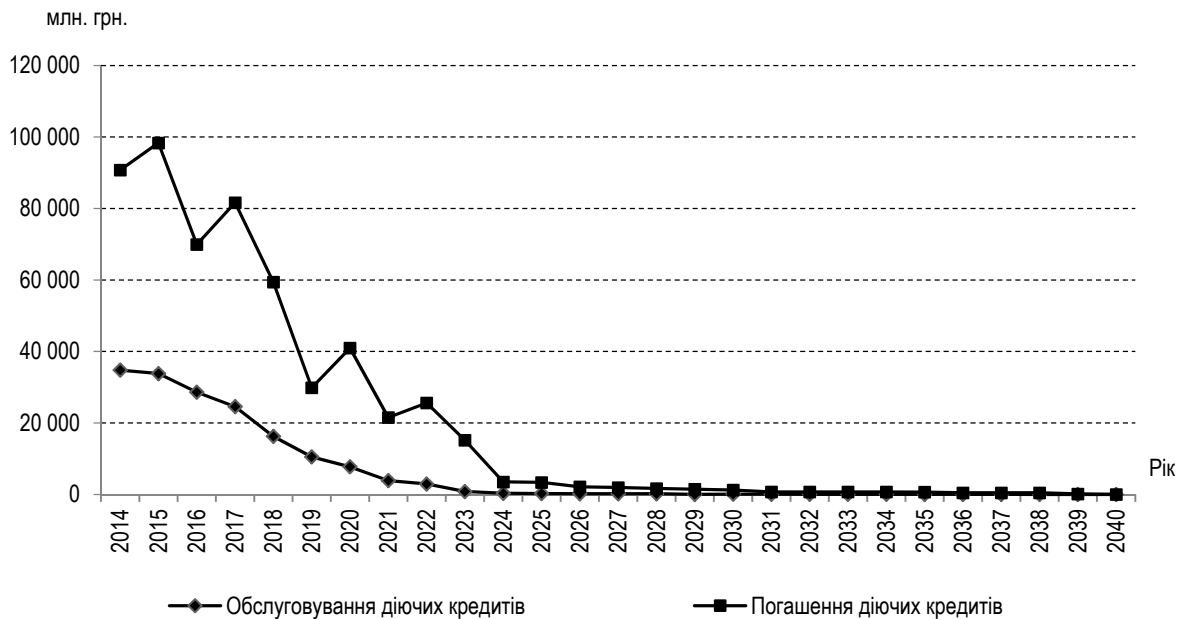

Рисунок 4 – Динаміка прогнозних платежів з погашення та обслуговування діючих кредитів України до їх повного погашення за період 2014–2040 рр., млн грн. (побудовано автором на основі [1])

Аналіз основних тенденцій розвитку державного боргу України свідчить про відсутність критичних тенденцій щодо його обсягу та динаміки, однак перманентне зростання суми державного боргу, яке відбувалося більш стрімкими темпами, ніж збільшення витрат на його

погашення та обслуговування, свідчить про необхідність формування ефективної стратегії економічного розвитку, яка дозволить забезпечити належний рівень стійкості державного боргу.

Список літератури

1. Аналітичні матеріали щодо державного боргу України [Електронний ресурс] : офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493.
2. Кудряшов В. П. Стійкість державних фінансів / В. П. Кудряшов // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 54–67.
3. Про затвердження Програми управління державним боргом на 2014 рік [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України № 62 від 14 лютого 2014 року. – Режим доступу : <http://document.ua/prozatverdzhennja-programi-upravlinnja-derzhavnim-borgom-na-doc179319.html>.
4. Цицик Р. В. Критерії фіскальної стійкості державних фінансів / Р. В. Цицик // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 4(68). – С. 43–46.

Отримано 11.12.2014

Summary

This study was conducted summarizing the stability criteria of public debt, which allowed to determine the priorities for its management. As a result of the analysis of the main indicators of the dynamics and structure of the public debt of Ukraine has identified key problems of development in the design of an effective system of public debt sustainability management.

УДК 336.143.01

*С. М. Фролов, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПРОЄКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Стаття присвячена розгляду проблем та вимог до ефективної реалізації бюджетних програм. Виділено публічно-приватне партнерство як механізм ефективного використання бюджетних коштів. Проведено аналіз фінансування бюджетних програм на основі публічно-приватного партнерства в Україні, досліджено перспективи їх реалізації.

Ключові слова: бюджет, бюджетний менеджмент, проєкт, публічно-приватне партнерство, ефективність.

Постановка проблеми. Досліджуючи фінансову систему та з'ясовуючи її важливість у соціально-економічному розвитку країни, необхідно підкреслити значущість її основної складової – бюджетної системи. Саме вона визначає ритм функціонування фінансів як кровоносної системи держави, забезпечує цільовий характер використання фінансових ресурсів, реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням бюджетної політики, бюджетного менеджменту присвячені праці багатьох вчених. Слід відзначити праці таких вчених: О. Василик, В. Гесць, М. Єрмошенко, М. Карлін, С. Мочерний, Ю. Пасічник, І. Плужников, В. Федосов та ін. Дослідженням оцінки якості процесів займалися Ф. Алексеров, І. Мерсіянова, В. Якуба, А. Клименко. Не дивлячись на певну тотожність думок, все ж таки підходи до визначення поняття “бюджетний менеджмент” певною мірою різняться.

Невирішені раніше частини проблеми. Значну проблему з точки зору як теорії, так і практики становить питання оцінки ефективності використання бюджетних коштів, у тому числі через реалізацію різноманітних бюджетних програм. До цього часу остаточно не сформовано цілісної системи відбору, оцінки, моніторингу й корегування інвестиційних проєктів, що реалізуються за державні кошти, а також моделі інституційного й організаційного забезпечення їх реалізації. Недостатньою є координація з боку держави питань розроблення пріоритетних інвестиційних проєктів, яким надаватиметься бюджетна підтримка.

Мета статті – розглянути проблеми та вимоги до ефективної реалізації бюджетних програм, зокрема за допомогою публічно-приватного партнерства (ППП).

Виклад основного матеріалу. До сьогодні навіть на концептуальному рівні не визначено

принципи і критерії фінансування державою капітальних видатків, зокрема критерії, яким мають відповідати інвестиційні проєкти, що претендують на залучення коштів державного бюджету. Вимоги до програм і проєктів, на які спрямовуються бюджетні кошти, змінюються з року в рік, є різними для різних сфер діяльності тощо, що не дає змоги суб'єктам господарювання й державі планувати діяльність на перспективу. Те саме стосується умов співфінансування проєктів з боку органів місцевого самоврядування та бізнесу.

Потребують визначення й умови надання бюджетних коштів для реалізації інвестиційних проєктів: обов'язковість повернення наданих коштів через певний час або безповоротне фінансування, або закріплення прав власності держави на створені із залученням бюджетних коштів активи. Потребують розвитку й законодавчого врегулювання форми державної підтримки модернізації інфраструктури, у тому числі комунальної. Не розв'язано проблеми неритмічності фінансування інвестиційних проєктів упродовж року, що значно знижує ефективність їх реалізації.

Оцінка ефективності бюджетних програм повинна проводитись у три етапи: при розробці проєкту бюджету, виконанні бюджету, і внутрішньому контролю за виконанням бюджету. Процедура розробки бюджетної програми повинна передбачати оцінку самої програми ще на початку її розробки (зокрема й оцінку доцільності програми з урахуванням державних пріоритетів і завдань соціально-економічного розвитку), оцінку можливих шляхів реалізації програми з доказами щодо ефективності кожного з них, плани щодо результатів реалізації програми.

У процесі виконання бюджету (програми) потрібно здійснювати постійний моніторинг використання коштів, для чого повинна складатись відповідна контрольна документація. Оцінка ефективності повинна передбачати використання відповідних критеріїв ефективності, своєчасності,

© С. М. Фролов, 2014

якості, результативності. Економічна ефективність досягається насамперед за рахунок оптимізації обсягу задіяних бюджетних коштів, тому що більшість завдань таких програм є неприбутковими, але соціально значущими. При цьому слід зіставляти обсяг витрат на виконання робіт або надання послуг, що плануються, з подібними заходами в минулому або в інших програмах, в інших регіонах. До того ж необхідно слідкувати за динамікою використання бюджетних коштів у даному або схожих проектах.

При оцінці ефективності можна говорити і про ефективність управління бюджетною програмою. У даному випадку велике значення має дотримання критерію своєчасності прийняття фінансових рішень. При цьому обґрунтовується виконання заходів у повному обсязі, аналізуються виконані заходи (якісно і кількісно), з'ясовуються обсяги і причини відхилення виконання заходів (у часі, за якісними і кількісними показниками), здійснюється моніторинг використання коштів за обсягами і в часі. Важливе значення має оцінка результативності використання коштів – вкладу фінансування тих чи інших заходів щодо досягнення загального економічного ефекту від програми в цілому.

В процесі розвитку української економіки та трансформування її для наближення до європейських стандартів, залучення додаткових інвестицій постає питання розвитку партнерських відносин між державою та бізнесом. Одним із механізмів таких взаємовідносин є публічно-приватне партнерство.

В нашій державі такий вид взаємодії регулюється Законом України “Про державно-приватне партнерство” [4] та постановами Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 279 “Про затвердження порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства” [3] та від 11 квітня 2011 р. № 384 “Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства” [1] тощо.

В законодавстві чітко прописані порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення публічно-приватного партнерства щодо об'єктів державної та комунальної власності, порядок надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору ППП, порядок надання державної підтримки здійсненню публічно-приватного партнерства, але на даний момент відсутній механізм, який би регулював взаємодію між центральними та місцевими органами виконавчої влади, приватними партнерами, не визначено чіткий вектор розвитку публічно-приватного партнерства в Україні.

Для вирішення цієї проблеми та з метою сприяння координації дій міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади під час реалізації інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів розвитку Кабінетом Міністрів України створено відповідну комісію. Але програмний документ, який би чітко висвітлював механізми реалізації проектів в рамках публічно-приватного партнерства, визначав терміни реалізації та потребу у фінансуванні з державного бюджету, на даний момент не створено.

З огляду на вищезазначене важливим завданням формування фінансової політики має стати оптимізація бюджетних видатків щодо обмеження витрат на утримання бюрократичного апарату та поступового підвищення обсягів державних капітальних видатків до 3–5 % від ВВП, стимулювання розвитку публічно-приватного партнерства та залучення на цій основі додаткових фінансових ресурсів для розбудови інфраструктури та зниження енергоємності економіки.

Публічно-приватне партнерство в Україні реалізується недостатньою мірою, про що свідчать показники обсягів фінансування із залученням приватного сектора на засадах ППП в Україні (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка фінансування на основі публічно-приватного партнерства в Україні, тис. дол. США

Рік	Енергетика	Телекомунікації	Транспорт	Водопостачання та водовідведення	Усього
2001	160,0	254,5	0	0	414,5
2002	0	186,4	0	0	186,4
2003	0	370,3	0	0	370,3
2004	0	738,0	0	0	738,0
2005	0	1 407,3	0	100,0	1 507,3
2006	0	865,2	0	0	865,2

Продовження таблиці 1

Рік	Енергетика	Телекомунікації	Транспорт	Водопостачання та водовідведення	Усього
2007	0	1 345,8	0	0	1 345,8
2008	0	1 363,8	0	102,0	1 465,8
2009	54,0	934,0	130,0	0	1 118,0
2010	10,9	412,5	0	0	423,5
2011	761,0	1 320,0	0	0	1 320,0
2012	520,0	0	0	0	520,0

Джерело: складено за даними Всесвітнього Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.worldbank.org/indicators

Загальний обсяг фінансування на основі ППП в Україні протягом 1990–2012 років становив майже 12 млрд дол. США (0,58 % загального підсумку), з яких 90,8 % припадало на телекомунікаційний сектор. Загалом немає стійкої тенденції до розширення фінансування на основі ППП. Лише сфера телекомунікацій відзначається відносно систематичним фінансуванням протягом 2001–2012 рр., що пояснюється стратегією держави щодо розвитку інформаційного суспільства.

Висновки. Публічно-приватне партнерство сприяє активізації діяльності та гнучкості підприємницьких структур, створює для них сприятливі умови господарювання, дозволяє залучити

в державний сектор додатковий капітал, підвищити рівень бюджетного менеджменту та ефективність діяльності, у зв'язку з чим розробка практичних методів та підходів здійснення публічно-приватного партнерства стає вкрай актуальною.

Саме проекти публічно-приватного партнерства дають позитивний ефект для економіки, оскільки об'єднання ресурсів приватного бізнесу та регулюючих функцій держави дозволяє не тільки забезпечити просте розширене відтворення на підприємствах, але й досягти синергетичного ефекту, забезпечити вклад у вирішення перспективних завдань зміцнення конкурентоспроможності держави.

Список літератури

- Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства : постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 р. № 384 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- Запатріна І. В. Розвиток державної підтримки публічно-приватного партнерства в Україні / І. В. Запатріна // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 3. – С. 9–23.
- Про державно-приватне партнерство : закон України від 01.07.2010 № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 524.
- Про затвердження порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства : постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- Фролов С. М. Оцінка якості інституційної складової бюджетного менеджменту / С. М. Фролов // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (30). – С. 3–8.

Отримано 19.12.2014

Summary

The article is devoted to the problems and requirements for effective implementation of budget programs. There is highlight public-private partnerships as a mechanism for efficient use of public funds. There is the analysis of budget financing programs based on public-private partnership in Ukraine, studied the prospects for their implementation.

УДК 336.114

*Н. В. Шевченко, канд. екон. наук, начальник
Державної фінансової інспекції в Сумській області;*

*О. М. Есманов, заступник начальника відділу державного фінансового аудиту
Державної фінансової інспекції в Сумській області*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто державний фінансовий контроль як окрему складову загальної системи фінансової безпеки країни. Розроблено науково-методичний підхід до визначення впливу державного фінансового контролю на рівень фінансової безпеки та соціально-економічний розвиток. Сформульовано висновки щодо впливу державного фінансового контролю на фінансову безпеку України.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, фінансова безпека, соціально-економічне зростання.

Постановка проблеми. Здатність держави забезпечувати соціально-економічний розвиток безпосередньо залежить від цілеспрямованої реалізації економічної політики, що включає різні складові, зокрема: фінансово-бюджетну, грошово-кредитну, інвестиційну, інноваційну, соціальну, науково-технологічну. В умовах розвитку вільної ринкової економіки, становлення громадянського суспільства ефективна діяльність держави в інтересах громадян набуває особливого значення. Запорукою збалансованості та ефективності державного управління, результативності проведених економічних реформ стає контроль законності, доцільності та ефективності формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів, акумульованих у бюджетах різних рівнів і позабюджетних фондах. Відповідно, урахування впливу державного фінансового контролю (далі – ДФК) на рівень фінансової безпеки є важливим і актуальним питанням для вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені раніше частини проблеми. Проблемам економічної безпеки в цілому присвятили свої наукові дослідження такі вчені, як: В. Сенчагов, А. Татаркін, О. Власюк [4], В. Геєць [6], А. Сухоруков, В. Мунтян [10], О. Новікова, Р. Покотиленко [11], І. Макаренко [8] та ін. Методичні засади визначення рівня фінансової безпеки та впливу її складових на загальний рівень досліджували І. Бабець [2, 3], В. Головій [5], О. Федорук [13], О. Ляшенко [7], Ю. Сапачук [12], Н. Архірейська [1], А. Марина [9] та ін. Проте у вітчизняній науковій літературі проблема визначення впливу ДФК на рівень фінансової безпеки є доволі новою, тому її розв'язання можна вважати новаторським.

Мета статті полягає в розробці науково-методичних засад визначення впливу ДФК на

рівень фінансової безпеки та соціально-економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу. З метою вирішення цієї складної проблеми ми спрямували свої зусилля на розробку науково-методичного підходу, який дозволив би визначити роль функціонування органів ДФК у справі досягнення фінансової безпеки. Задля цього ми вирішили розглянути державний фінансовий контроль як окрему складову загальної системи фінансової безпеки. Як інструмент аналізу нами був обраний метод головних компонент, який дозволяє за результатами аналізу визначити головні складові будь-якого показника, не зменшуючи якість представленої інформації, а лише прибираючи інформаційний шум.

Нами було проаналізовано більше 100 показників, представлених у статистичній звітності Державної фінансової інспекції. Показники в статистичній звітності представлені як у грошовому виразі, так і в абсолютних величинах, що характерно для аналізу фактів або виявлення об'єктів контролю, а також наводяться і такі, що мають як грошовий, так і кількісний вираз. Для представлення зазначених показників у зрізному вигляді нами було проведено нормалізацію за формулою (1):

$$H_i = \frac{P_i - P_{\text{сеп}}}{P_{\text{см.відх.}}}, \quad (1)$$

де H_i – нормалізоване значення показника у відповідному році i ;

P_i – поточне значення ненормалізованого показника у i -му році;

$P_{\text{сеп.}}$ – середнє значення ненормалізованого показника за весь період аналізу;

$P_{\text{см.відх.}}$ – середньоквадратичне відхилення ненормалізованого показника за весь період.

Керуючись засадами методу головних компонент, ми знаємо, що кожному рядку вихідних даних відповідає точка у багатофакторному просторі з відповідними координатами. Початком координат є центр хмари даних, що фактично виконує роль нульової компоненти (F0). Найбільш релевантний вектор, проведений із даної точки таким чином, щоб вздовж нього відбувалась найактивніша зміна даних, буде формувати першу головну компоненту (F1). Цей вектор формує фактично нову вісь, вздовж якої будуються нові проєкції відповідних показників. Дані, що не потрапили на дану вісь, вважаються шумом і можуть бути знехтувані. Проте одержаному результату властива лише певна

точність, а отже, виникає потреба як в оцінці точки проведеної оцінки, так і в аналізі шуму з метою підвищення якості проведеного аналізу. Задля цього з даних, що не увійшли до першої вісі, формується нова, що фактично є другою головною компонентою (F2). Таким чином, в результаті низки етирацій ми доходимо до остаточного завершення за методом головних компонент, який дозволяє нам сформувати висновок про точність аналізу та релевантність показників.

Обраний нами статистично-аналітичний інструментарій надає можливість виявити найбільш значущі компоненти та представити їх кумулятивну кореляцію (табл. 1).

Таблиця 1 – Характеристика головних компонент безпеки ДФК

Характеристики	Головні компоненти				
	F1	F2	F3	F4	F5
Власні значення	68,013	34,197	18,888	17,774	7,129
Частка загальної дисперсії, %	46,584	23,423	12,937	12,174	4,883
Кумулятивна кореляція, %	46,584	70,007	82,944	95,117	100,000

Як можна побачити з наведених в таблиці 1 результатів, представлені 5 компонент надають 100 % точності щодо побудови загального тренду, що означає, що показник факторизації дорівнює 1. Головною перевагою застосування методу головних компонент є той факт, що кореляція між визначеними головними компонентами відсутня, а отже, дані не дублюються.

Як видно з одержаних результатів, власне значення першої компоненти є найбільшим і складає 68,013; другої – 34,197 і т.д. Дані значення корелюють із роллю кожної компоненти в кінцевому результаті. Так, перша компонента пояснює 46,584 % інформації щодо стану безпеки ДФК, в той час як друга – 23,423 %, проте вона характеризує явище з іншого боку, що підвищує якість аналізу і т.д. Кумулятивна кореляція пояснює стан з позиції накопичення інформації щодо явища, що підлягає аналізу. Виходячи з даних таблиці, ми можемо стверджувати, що перші 4 компоненти фактично описують явище повністю, а результати 5-ї компоненти можна розглянути як інформаційний шум, адже 1-4 компоненти описують 95,117 % інформації щодо стану безпеки ДФК.

З метою проведення подальшого дослідження нам необхідно провести математичну процедуру обертяння факторів. Це дозволить пояснити зміст виділених протягом попередніх кроків головних компонент, що обумовлено великою

часткою дисперсії змінних у використаному аналітичному інструментарії. Обертяння буде реалізовано автоматично у програмному забезпеченні XLstat за допомогою varimax-rotation. За допомогою даного методу фактори залишаються незалежними по відношенню один до одного, що дозволяє уникнути корелювання оцінок в ході випробовувань за різними факторами. За рахунок обертяння відбувається проектування у напрямку головних компонент, що робить навантаження на деякі фактори максимальним. Проведення обертяння дозволило сформувати нову матрицю з агрегованими показниками (табл. 2).

Таблиця 2 – Обернена матриця з новими агрегованими показниками

Агреговані показники	Агреговані показники	
	D1	D2
D1	0,960	0,281
D2	-0,281	0,960

Джерело: власні розрахунки

Виходячи із представлених результатів, перед нами постала наступна проблема – представлення статистичних характеристик отриманих агрегованих показників та головних компонент (табл. 3).

Таблиця 3 – Характеристика значень агрегованих показників та головних компонент

Агрегати та компоненти	D1	D2	F3	F4	F5
Частка загальної дисперсії, %	44,760	25,247	12,937	12,174	4,883
Кумулятивна кореляція, %	44,760	70,007	82,944	95,117	100,000

Джерело: власні розрахунки

Після проведення процедури повороту отримані агреговані показники вже не є головними компонентами, а розглядаються як узагальнені фактори.

Проте на даному етапі одержані в результаті статистичного аналізу значення показників непридатні для оцінки стану безпеки, адже не переведені у коефіцієнтні значення та відображені у різних значеннях. Для усунення таких розбіжностей нам необхідно застосувати нормування з метою представлення значень відповідних релевантних індикаторів у вигляді, що є оптимальним для аналізу, іншими словами – сформувати характеристичні значення відповідних показників.

Проте головна проблема полягає в тому, що характеристичні значення існують для відносних показників, тобто таких, що відображають структурні зрушення. В той час як абсолютні показники не можуть мати відповідних обмежень, а описуються більшою мірою за рахунок аналізу характеру їх динаміки. Таким чином, з метою вирішення даної проблеми нами пропонується спиратися на динамічний аналіз, в результаті якого абсолютні показники нормуються не за рахунок порівняння з оптимальним значенням, а завдяки аналізу динаміки. Очевидно, що динаміка

стимулюючих і дестимулюючих індикаторів має оцінюватися по-різному, а точніше мати абсолютно протилежний підхід до оцінки. Відповідно, врахувавши все вищезазначене, ми пропонуємо в ході визначення рівня безпеки державного фінансового контролю аналізувати динаміку відповідних показників, оцінюючи позитивну динаміку стимулюючого показника як 1, а негативну – 0, для дестимулюючих показників оцінки є протилежними. Таким чином, ми маємо все належне науково-методичне забезпечення, необхідне для визначення безпеки державного фінансового контролю.

Розв'язавши проблему визначення безпеки державного фінансового контролю, перейдемо до розгляду вирішення проблеми врахування впливу даної безпеки на фінансову безпеку в цілому. Рівень безпеки як за складовими, так і в загальному вигляді з результатами визначення питомої ваги кожної складової за роками представлений в таблиці 4.

Для більш наочного уявлення про динаміку фінансової безпеки до та після врахування впливу державного фінансового контролю наведемо графічну інтерпретацію результатів аналізу фінансової безпеки (рис. 1).

Таблиця 4 – Динаміка фінансової безпеки за складовими та в цілому з визначенням питомої ваги кожної зі складових за період 2008–2012 рр.

Показники	Роки					Питома вага, %
	2008	2009	2010	2011	2012	
Рівень банківської безпеки (BS)	0,85	0,12	0,90	0,93	0,76	21,06
Рівень безпеки страхування (IS)	0,32	0,28	0,27	0,22	0,19	3,27
Безпека фондового ринку (SMS)	0,59	0,61	0,64	0,62	0,66	3,02
Рівень боргової безпеки (LS)	0,57	0,13	0,72	0,74	0,73	22,09
Рівень грошово-кредитної безпеки (MS)	0,85	0,23	0,79	0,68	0,63	17,40
Безпека перспективної дії (PS)	0,50	0,07	0,77	0,78	0,78	21,55
Безпека ДФК (SAS)	0,61	0,44	0,16	0,42	0,15	11,61
Рівень фінансової безпеки без ДФК (FS_p)	0,60	0,16	0,76	0,75	0,72	100,00
Рівень фінансової безпеки (FS)	0,66	0,19	0,70	0,72	0,64	100,00

Джерело: власні розрахунки

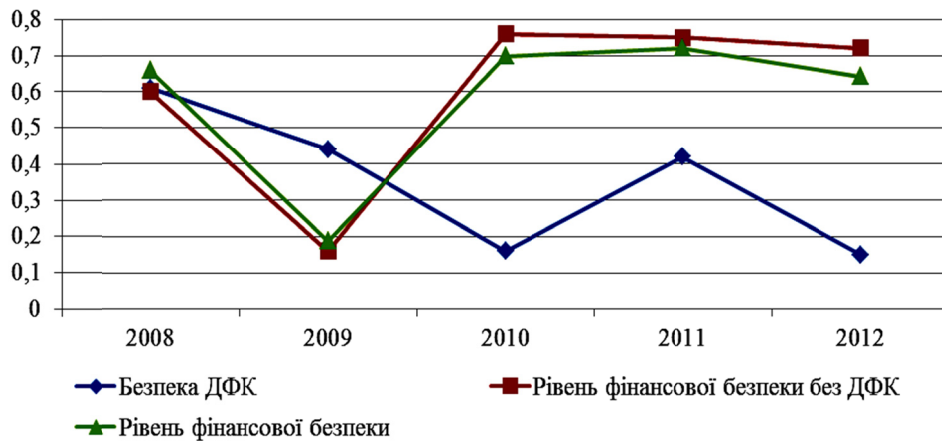

Рисунок 1 – Порівняння динаміки загальної фінансової безпеки до та після врахування безпеки державного фінансового контролю із безпекою державного фінансового контролю

За результатами наших розрахунків можемо зробити висновок, що динаміка фінансової безпеки і безпеки ДФК мають дещо відмінні риси, проте це не викривляє результатів дослідження, адже безпека ДФК не має вирішального впливу на загальний рівень фінансової безпеки, що доводиться результатами, представленими в таблиці 4. В той же час наявність певних відмінностей між трендами фінансової безпеки та безпеки державного фінансового контролю доводить уникнення автокореляції в межах запропонованого нами науково-методичного підходу та надає можливість формування системи взаємодії субіндексів на загальний рівень фінансової безпеки та соціально-економічне зростання економіки в цілому.

З метою формування методичного представлення зазначеної взаємодії визначено лінійно-

регресійні зв'язки між головними показниками соціально-економічного зростання та рівнями безпеки найбільших субіндексів фінансової безпеки. З метою визначення лінійно-регресійних зв'язків між зазначеними індикаторами скористуємося методом найменших квадратів. Динаміка обраних показників та відповідні коефіцієнти для побудови лінійно-регресійної моделі представлені в таблиці 5.

Провівши відповідні розрахунки та визначивши зв'язки між відповідними показниками соціально-економічного зростання та фінансової безпеки, маємо можливість представити науково-методичні засади системи фінансової безпеки. Схематичне представлення впливу державного фінансового контролю з позиції безпеки на соціально-економічне зростання та загальний рівень фінансової безпеки наведено на рис. 2.

Таблиця 5 – Динаміка показників соціально-економічного зростання та індикаторів фінансової безпеки за період 2008–2012 рр.

Показники	Роки					Коефіцієнти лінійно-регресійної моделі	
	2008	2009	2010	2011	2012	k	b
Рівень банківської безпеки (BS)	0,85	0,12	0,90	0,93	0,76	-0,15	0,78
Рівень безпеки страхування (IS)	0,32	0,28	0,27	0,22	0,19	0,09	0,21
Безпека фондового ринку (SMS)	0,59	0,61	0,64	0,62	0,66	-0,06	0,65
Рівень боргової безпеки (LS)	0,57	0,13	0,72	0,74	0,73	-0,30	0,72
Рівень грошово-кредитної безпеки (MS)	0,85	0,23	0,79	0,68	0,63	-0,08	0,68
Безпека перспективної дії (PS)	0,50	0,07	0,77	0,78	0,78	-0,38	0,76
Рівень фінансової безпеки (FS)	0,68	0,21	0,78	0,75	0,71	-0,19	0,7174
Економічне зростання, % (EG)	102,30	85,20	104,10	105,20	100,20	-2,92	100,767
ВВП, млрд грн. (GDP)	948,00	913,30	1 082,50	1 302,00	1 408,90	-404,03	1 320,32

Джерело: власні розрахунки

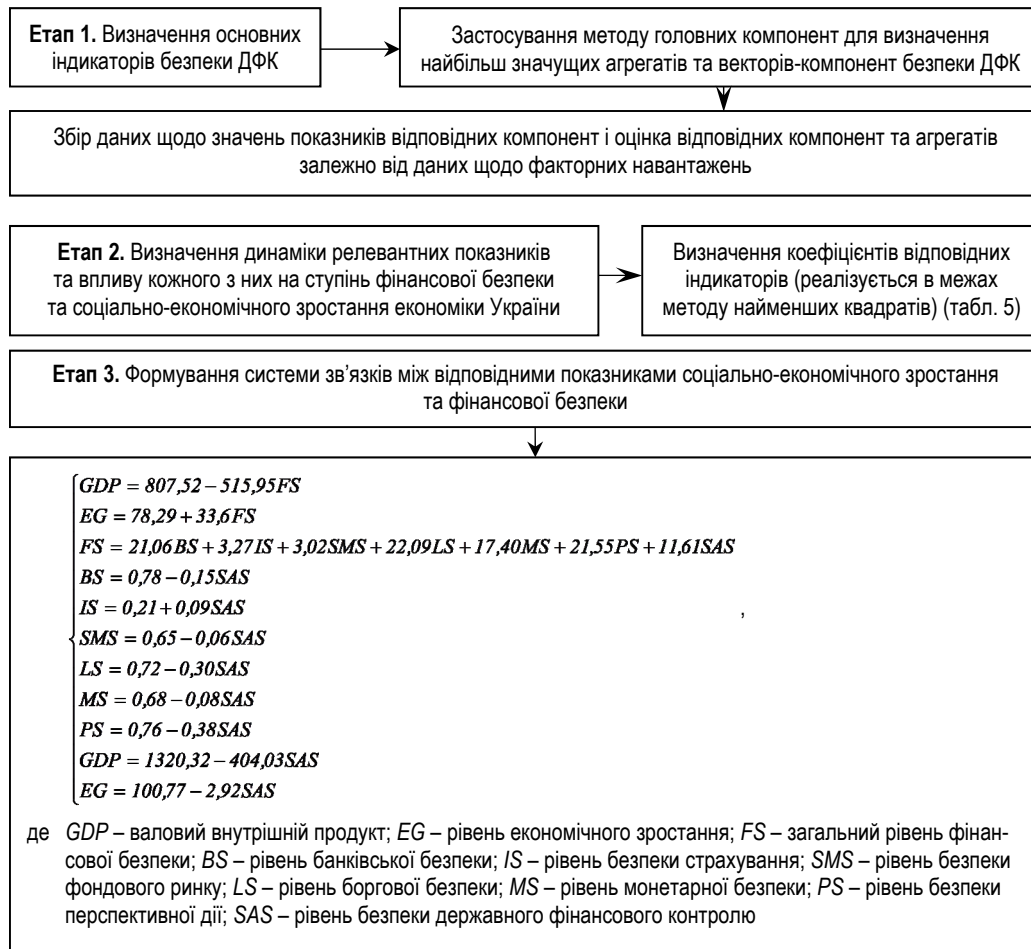

Рисунок 2 – Авторський науково-методичний підхід до визначення впливу безпеки ДФК на загальний рівень фінансової безпеки та соціально-економічне зростання економіки України

Головна відмінність між засадами визначення фінансової безпеки та безпеки ДФК полягає у виключній динамічності індикаторів останньої, що надає можливість та підґрунтя для формування ефективної політики контролю, критерієм ефективності якої можна обрати рівень фінансової безпеки.

Висновки. За результатами проведеного наукового дослідження можемо сформулювати наступні висновки щодо впливу державного фінансового контролю на фінансову безпеку України:

- державний фінансовий контроль має безпосередній вплив на соціально-економічне зростання та фінансову безпеку України, що наочно представлено завдяки авторському науково-методичному підходу;
- урахування впливу державного фінансового контролю надає можливість уточнити загальний рівень фінансової безпеки України, що

уточнює аналітичну базу для досліджень в цій сфері;

- враховуючи той факт, що ефективність проведення державного фінансового контролю має істотний вплив на фінансову безпеку України, рівень фінансової безпеки може розглядатися як критерій визначення ефективності організації та функціонування державного фінансового контролю;
- визначення основних індикаторів безпеки державного фінансового контролю надає можливість наочного представлення ефективних важелів формування політики у сфері фінансового контролю.

Наведені аргументи доводять актуальність та значущість сформованих наукових здобутків та безсумнівно доводять важливість одержаних результатів.

Список літератури

1. Архирейська Н. В. Основні напрямки забезпечення фінансової безпеки України / Н. В. Архирейська // Вісник Академії митної служби України. – (Серія “Економіка”). – 2012. – № 1 (47). – С. 83–87.
2. Бабець І. Г. Методичні підходи до оцінювання бюджетної безпеки України [Електронний ресурс] / І. Г. Бабець, О. В. Івах // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23. 1. – С. 204–210.

3. Бабець І. Г. Проблеми методології дослідження сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки [Електронний ресурс] / І. Г. Бабець, С. В. Сергієнко // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 22(1). – С. 121–127.
4. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь / О. С. Власюк. – К. : Нац. Ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
5. Головій В. М. Аналіз та моделювання загроз фінансовій безпеці держави / В. М. Головій // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 3. – С. 236–244.
6. Концепція економічної безпеки України / заг. редакція В. П. Гейця. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Ляшенко О. М. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації / О. М. Ляшенко, Б. В. Плєскач, В. К. Бантуш // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 161. – С. 113–118.
8. Макаренко І. П. Економічна безпека України, макроекономічний аспект / І. П. Макаренко // Економіка і управління. – 2008. – № 2. – С. 11–17.
9. Марина А. С. Фінансова безпека України: проблеми та перспективи / А. С. Марина // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 7–8(2). – С. 47–49.
10. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
11. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк : НАН України. – Інститут економіки промисловості, 2006. – 408 с.
12. Сапачук Ю. М. Політика фінансової безпеки на макрорівні [Електронний ресурс] / Ю. Сапачук // Ефективна економіка. – 2010. – № 9. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
13. Федорук О. В. Економічна безпека держави з відкритою економікою: сутність та пріоритети зміцнення [Електронний ресурс] / О. В. Федорук // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2013. – № 4. – С. 31–37.

Отримано 16.12.2014

Summary

The state financial control as a separate component of the overall system of financial security is reviewed in the article. The scientific and methodological approach to identification of influence of state financial control on the level of financial security and social and economic development is proposed. The conclusion about the influence of state financial control on the financial security of Ukraine is made.

УДК 336.02:332.1

*О. В. Абакуменко, д-р екон. наук, доцент,
Чернігівський національний технологічний університет;
А. С. Воронцова, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”*

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Досліджено можливості впливу фінансової політики на місцевому рівні на формування умов, що визначають розвиток місцевого бізнесу. На основі аналізу світових моделей економічного розвитку зроблено висновки щодо можливих шляхів фінансового стимулювання розвитку соціально орієнтованого підприємництва в територіальних громадах України.

Ключові слова: фінансова політика, соціально орієнтований бізнес, соціально-економічний розвиток, територіальна громада.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань фінансової політики як держави, так і органів місцевого самоврядування є забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. В Україні на сучасному етапі розвитку суспільства особливого значення набуває соціальна складова формування і реалізації фінансової політики, адже зменшення соціальної напруги та превенція соціальних конфліктів є нагальними питаннями сьогодення.

Враховуючи досвід економічно розвинених країн світу, постає потреба в економічній і фінансовій мотивації розвитку соціально орієнтованого бізнесу з урахуванням потреб та інтересів громад на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку фінансової політики на місцевому рівні та розвитку бізнесу в територіальних громадах досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями. Серед них: І. П. Адаменко [1], В. Г. Боронос [2], А. В. Ватульова [3], У. О. Волинець [4], Н. О. Дацкевич [5], Н. А. Де-

© О. В. Абакуменко, А. С. Воронцова, 2014

хтяр [6], О. В. Лазоренко [7], Ю. М. Петрушенко [8]. Незважаючи на значні напрацювання в даній сфері, питанню впливу місцевої фінансової політики на розвиток соціально орієнтованого бізнесу в територіальних громадах присвячувалось недостатньо уваги.

Метою статті є розробка пропозицій щодо шляхів фінансового регулювання розвитку соціально орієнтованого підприємництва в контексті економічного розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування” територіальна громада – жителі, об’єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об’єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [9]. Проте дане визначення не враховує, що територіальна громада об’єднана не тільки постійним місцем проживання, а й на основі спільних інтересів соціально-економічної сфери.

Важливою складовою частиною громади є органи місцевого самоврядування, що забезпечують її функціонування та розвиток. Крім цього, на місцеві органи влади будь-якої держави покладається функція щодо забезпечення територіальної громади соціальними послугами. Зазвичай, це відбувається за рахунок управління видатковою частиною місцевих бюджетів та інших фінансових потоків у межах наданих їм повноважень. Слід звернути увагу, що соціально-економічний розвиток громади не обмежується лише місцевими фінансами, а включає і кошти всіх суб’єктів, пов’язаних з територіальною громадою (бюджетних і комерційних установ, населення і громадських організацій, тощо).

Проте фінансове забезпечення розвитку місцевих громад є досить проблемним питанням, що спричинює їх неефективність та малу здатність до саморозвитку. Це впливає і на загострення соціальних проблем в суспільстві через неспроможність органами місцевого самоврядування широкого фінансування соціальної сфери.

Фінансове забезпечення є складовою частиною фінансової політики місцевого розвитку, яку можна розглядати з двох сторін:

- економічного аспекта – фінансова політика формує основні правила і обмеження для суб’єктів господарювання, умови їх взаємодії тощо;
- соціального аспекта – фінансова політика сприяє регулюванню та упорядкуванню суспільного життя.

Загалом фінансова політика є складним та інтегрованим поняттям, що включає різноманітні

механізми, інструменти та важелі регулювання соціальних та економічних процесів.

Держава за допомогою інструментів фінансової політики стимулює інвестиційно-інноваційну діяльність, підприємницьку активність, сприяє розв’язанню нагальних соціально-економічних проблем, а відповідно – сприяє економічному та соціальному розвитку. Економічна сутність фінансової політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни полягає у фінансових відносинах, що виникають між економічними, політичними, правовими державними інституціями у процесі організації фінансової системи та спрямування фінансових ресурсів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства [1].

Дієвим інструментом фінансової політики для подолання даної проблеми є соціальна орієнтація бізнесу. Концепція соціальної ролі бізнесу набула значного поширення в зарубіжних країнах ще з 50-х років ХХ століття, що спричинило формування в світі декількох основних моделей.

Крім цього, визначальним досягненням суспільства є проголошення у Глобальному договорі ООН основних принципів соціально відповідальної поведінки підприємництва (2000 рік).

Розглянемо особливості реалізації фінансової політики та її сприяння соціальному бізнесу на прикладі основних моделей державної політики стимулювання соціально орієнтованого підприємства, що нині існують у світі (табл. 1).

Таблиця 1 демонструє, що у світі існують декілька моделей соціально орієнтованого бізнесу, кожна з яких має свої особливості. Британська та європейська моделі є більш централізованими у вирішенні питань соціальної сфери, адже держава регулює ці питання на своєму рівні. Натомість американська модель є більш вільною, бо саме підприємства є ініціаторами розвитку соціальної відповідальності підприємств. Найбільш специфічною є азіатська модель, адже вона побудована на основі високоморальних традицій та цінностей, що вже передбачають соціальну відповідальність.

Розглянемо особливості стимулювання соціально орієнтованого підприємництва в окремих країнах більш детально. Так, в США досить поширена практика використання корпоративних фондів, спрямованих на вирішення різних напрямків соціальних проблем (наприклад, пенсійні, медичні, освітні програми).

У більшості країн Європейського Союзу юридично закріплено обов’язкове медичне страхування та охорона здоров’я працівників, пенсійне регулювання та ряд інших соціально значущих питань.

Таблиця 1 – Моделі державної політики стимулювання соціально орієнтованого підприємництва

Модель	Характеристика
Американська	<ul style="list-style-type: none"> – мінімальне втручанням держави в підприємницьку діяльність; – розвинена система соціальних інститутів та активна участь громадян у них; – забезпечення відповідного рівня якості життя для малозабезпечених шляхом надання соціальних виплат; – економічні стимули для соціального бізнесу з боку держави у вигляді податкових пільг; – широке поширення соціально орієнтованих компаній, особливо з метою покращення умов праці робітників; – впровадження кодексів етики у підприємницьку діяльність; – інвестування в соціальні фонди
Європейська	<ul style="list-style-type: none"> – високий рівень втручання держави в усі сфери підприємницької діяльності у зв'язку з визнанням важливої ролі держави та недовірою громадян до бізнесу; – примусовий характер соціальної відповідальності підприємств, що закріплений на законодавчому рівні (можливість зменшення бази оподаткування, обов'язкова звітність по соціальній та сфері охорони навколишнього середовища); – соціальна захищеність громадян через високі податки; – впровадження регіональної соціальної відповідальності через діяльність європейської мережі соціальної відповідальності підприємництва CSREurope; – соціальне інвестування (наприклад, створено загальноєвропейський форум соціально відповідального інвестування European Sustainable and Responsible Investment Forum (EuroSIF); – система соціального (корпоративного) аудиту (лідерами є Франція, Німеччина); – розвинена система соціального страхування та соціального забезпечення підприємств
Британська	<ul style="list-style-type: none"> – високий ступінь втручання держави та громадських організацій в підприємницьку діяльність; – активне стимулювання державою соціальної відповідальності бізнесу (шляхом часткового фінансування проектів чи надання пільг); – широка співпраця британських локальних підприємств та світових організацій щодо соціальних цілей; – активне інформування суспільства через висвітлення соціальної відповідальності підприємств у ЗМІ
Азіатська	<ul style="list-style-type: none"> – шанування культурних традицій та цінностей, що впливають на бізнес; – система відносин між бізнесом і суспільством, між підприємцем та його працівниками побудована на основі довіри та користі; – стимулювання державою соціальної відповідальності бізнесу; – формування та поширення основ соціальної відповідальності через створення національних організацій (наприклад, The Council for Better Corporate Citizenship); – розвинене соціальне інвестування

Цікавим є той факт, що у Франції підприємства зобов'язані звітувати про свою соціально орієнтовану діяльність та охорону навколишнього середовища. Стимулювання підприємств до соціальної відповідальності здійснюється у вигляді нагород, в тому числі і “еко-лейбл”, створюються законодавчі рамки для державних закупівель [6]. У Німеччині в обмін на пожертвування видається спеціальний сертифікат, що дозволяє зменшити базу оподаткування у розмірі пожертвованої суми.

У Великобританії діють програми грантів щодо підтримки та розвитку соціально орієнтованого бізнесу. Крім цього, забезпечується податкове стимулювання тих суб'єктів, які інвестують переважно у малозабезпечені регіони країни.

Японія одна з перших в світі почала розвивати менеджмент з “людським обличчям”. До найбільш поширених напрямів соціальної відповідальності перед працівниками належать такі: система довічного найму, допомога в придбанні житла, стимулювання сімейних династій, навчання спеціалістів, фінансова допомога

при народженні дітей, а потім їх навчання, щедрі вихідні допомоги, корпоративні пенсії [4].

Крім цього, у Японії чималу увагу приділяють екологічній проблематиці. У цій країні розроблені різноманітні програми про використання електромобілів, гібридних автомобілів, програми сертифікації тих підприємств, що сприяють екологічним поїздкам на роботу, а також скорочена система податків підприємств, що виробляють екологічно чисті продукти разом з постійною роботою над зниженням рівня викидів парникових газів у навколишнє середовище [6].

В Україні соціально орієнтований бізнес не набув значного поширення. Одним із таких факторів є те, що на сьогоднішній день не налагоджено відкритого діалогу між бізнесом та державною владою щодо мотивації соціально орієнтованого бізнесу, зокрема не сформовано ні фінансового стимулювання, ні інших заохочувальних мотивів для підприємців.

Проте не слід недооцінювати позитивні сторони розвитку соціально орієнтованого бізнесу, які будуть поширюватись на наступні сфери:

- економічна сфера (створення нових робочих місць, залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності та репутації українських підприємств тощо);
- екологічна (захист навколишнього середовища та виробництво більш якісних продуктів та послуг);
- етична (виховання суспільних очікувань та загальноприйнятих етичних норм у діловій практиці, внесок у формування громадянського суспільства через партнерські програми та проекти суспільного розвитку тощо) [7].

Тобто сприятливе середовище для соціально орієнтованого бізнесу сприятиме соціально-економічному розвитку держави.

На основі міжнародного досвіду можна виокремити такі напрями фінансового стимулювання розвитку соціально орієнтованого підприємництва в Україні (табл. 2).

Таблиця 2 – Основні напрями фінансового стимулювання соціально орієнтованих підприємств в Україні

На рівні держави	На місцевому рівні
податкове стимулювання	
рефінансування банківських позик та надання державних гарантій під кредити на користь соціально активних підприємств	–
фінансування програм, спрямованих на соціальні цілі	
фінансування проведення соціального аудиту	
підтримка популяризації соціальної відповідальності в навчальних закладах, ЗМІ	
залучення зовнішніх коштів (інвестування)	

Податкове стимулювання може проводитися у таких формах:

- зменшення чи звільнення від митного збору об'єктів, спрямованих на соціальні проекти;
- зменшення чи звільнення від податку на прибуток тієї частини, що спрямовується на вирішення соціальних проблем (створення сприятливих умов праці для працівників з обмеженими можливостями, переобладнання чи модернізація виробництва відповідно до європейських вимог збереження навколишнього середовища тощо);
- надання соціально орієнтованим підприємствам регіональних преференцій у вигляді дозволів на будівництво чи на землю тощо.

Впровадження цих заходів дозволить Україні вирішити ряд соціальних проблем, що існують в суспільстві, та сприятиме загальному соціально-економічному розвитку нашої держави.

Висновки. Для розвитку територіальних громад необхідна ефективна фінансова політика, спрямована не лише на економічний, а й соціальний розвиток місцевих спільнот. Проблема задоволення соціальних запитів населення при недостатності фінансових ресурсів у місцевих бюджетах спричинює пошук нових шляхів рішення проблеми фінансування місцевого розвитку, що полягають у розвитку соціально орієнтованого підприємництва. Для його ефективного функціонування і розвитку необхідне відповідне фінансове стимулювання.

Найбільш ефективними шляхами фінансового стимулювання розвитку соціального підприємництва, орієнтованого на потреби територіальних громад, є державна підтримка місцевих соціальних проектів, державні податкові пільги та впровадження соціального аудиту на місцевому рівні.

Список літератури

1. Адаменко І. П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / І. П. Адаменко // БізнесІнформ. Економіка. Фінанси, грошовий обіг і кредит. – 2014. – № 3. – С. 341–345.
2. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території / В. Г. Боронос. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 310 с.
3. Ватульов А. В. Фінансові інструменти регулювання соціально-економічного розвитку / А. В. Ватульов // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 5. – С. 76–88.
4. Волинець У. О. Моделі соціальної відповідальності / У. О. Волинець // Вісник Львівського національного аграрного університету. – (Серія “Економіка АПК”). – 2013. – № 20(1). – С. 3–8.
5. Дацкевич Н. О. Світовий досвід впровадження соціально-економічної відповідальності підприємництва як довгострокової стратегії його розвитку / Н. О. Дацкевич // Бізнес Інформ. – 2013. – № 11. – С. 246–250.
6. Дехтяр Н. А. Формування моделі фінансових стимулів держави щодо підтримки соціально відповідального бізнесу в Україні у контексті світового досвіду / Н. А. Дехтяр, К. В. Піскун // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – 2011. – Вип. 32. – С. 164–172.
7. Лазоренко О. В. Посібник із корпоративної соціальної відповідальності : посібник / О. В. Лазоренко, Р. К. Колишко. – К. : Енергія, 2008. – 96 с.

8. Петрушенко Ю. М. Міжнародні та національні нормативні засади фінансової політики на місцевому рівні / Ю. М. Петрушенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – (Серія 18 “Економіка і право”) : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 25. – С. 48–56.
9. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. – Законодавство України.

Отримано 09.12.2014

Summary

The author researches the impact of fiscal policy on the local level at the development of local businesses. The possible ways of financial encouraging of the development of socially oriented business in local communities Ukraine are made on the bases of the analysis of world economic development models.

УДК 336.1:332.1

*І. Г. Лук'яненко, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедру фінансів
НУ “Києво-Могилянська академія” (м. Київ);
А. В. Височина, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті проаналізовано основні підходи до трактування змісту фінансового потенціалу, запропоновано визначення поняття “фінансовий потенціал територіальної громади”. Авторами досліджено також підходи до структурування фінансового потенціалу, що розроблені вітчизняними науковцями. У роботі запропоновано алгоритм кількісної оцінки фінансового потенціалу, а також розроблено схему управління фінансовим потенціалом територіальної громади.

Ключові слова: регіон, територіальна громада, фінансова політика, фінансовий потенціал.

Постановка проблеми. Основою динамічного економічного розвитку країни є розвиток ієрархічно нижчих елементів, що входять до її складу (регіонів, міст, сіл тощо). Проте для багатьох країн світу, у тому числі й України, перешкодою на шляху до сталого економічного зростання є недосконалість функціонування фінансової системи, однією з найбільш проблемних ланок якої є сфера місцевих фінансів. Саме відсутність оптимального механізму перерозподілу фінансових ресурсів на макро-, мезо- та мікрорівнях призводить до виникнення диспропорцій у розвитку територій, тобто формування регіонів-лідерів та аутсайдерів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність удосконалення системи місцевих фінансів через управління фінансовим потенціалом найменшої структурної одиниці – територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти управління фінансовим потенціалом на різних рівнях було висвітлено у працях таких науковців: В. Г. Боронос [1], Є. І. Волковського [2], М. А. Козоріз, І. З. Сторонянської [4], О. В. Тимошенко [8], С. С. Шумської [9] та ін. Однак низка аспектів щодо сутності, структури, механізму оцінки та управління фінансовим

потенціалом територіальної громади залишаються недостатньо розкритими.

Метою статті є розробка системи управління фінансовим потенціалом територіальної громади у контексті реалізації регіональної фінансової політики.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до безпосередньої реалізації мети даного дослідження, необхідно ідентифікувати основні термінологічні аспекти, зокрема охарактеризувати зміст понять “територіальна громада” та “фінансовий потенціал територіальної громади”.

Отже, слід зазначити, що вітчизняні науковці, трактуючи поняття “територіальна громада”, виділяють такі її характеристики, як територіальна єдність, спільність інтересів, соціальна взаємодія у вирішенні проблемних питань, самоідентифікація кожного члена з громадою тощо [5].

Однак у рамках даного дослідження будемо дотримуватися нормативно визначеного трактування сутності територіальної громади, що приведене у Законі України “Про місцеве самоврядування” [6]. Таким чином, територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

© І. Г. Лук'яненко, А. В. Височина, 2014

Плюралізм наукових підходів притаманний також проблемі термінологічної ідентифікації змісту фінансового потенціалу територіальної громади.

Так, на основі критичного огляду літератури можна сформулювати три підходи до трактування поняття фінансового потенціалу. Перший (ресурсний) підхід визначає фінансовий потенціал як сукупність фактично акумульованих, а іноді і потенційних фінансових ресурсів, які можуть бути використані для забезпечення потреб розвитку відповідної території. Однак недоліком даного підходу є його абстрактність та фактичне ототожнення понять “фінансовий потенціал” та “фінансові ресурси”. Більш виражено до вирішення означеної термінологічної проблеми ставляться прихильники другого (системного) підходу, які визначають фінансовий потенціал не лише з позиції його ресурсної складової, а й враховують реальні можливості території щодо ефективного використання акумульованих фінансових ресурсів. У рамках третього (структурного) напрямку фінансовий потенціал трактується науковцями як окремий структурний елемент більш глобальної категорії (фінансової політики, економічного потенціалу тощо), або ж як сукупність потенціалів суб’єктів нижчого рівня. Проте такий підхід є не зовсім раціональним, оскільки він дозволяє конкретизувати структуру явища, проте не відображає його реальний економічний зміст.

Таким чином, з нашої точки зору, під фінансовим потенціалом територіальної громади слід розуміти сукупність фактично акумульованих та потенційно доступних фінансових ресурсів, і можливостей відповідної територіальної громади щодо їх ефективного використання, а також взаємодію зазначених складових з метою забезпечення сталого розвитку певної території.

У процесі управління фінансовим потенціалом територіальної громади важливе місце займає його кількісне визначення, що фактично і виступає основою для прийняття виважених та обґрунтованих управлінських рішень.

Як можна відзначити на основі трактування сутності фінансового потенціалу територіальної громади, квантифікації потребують такі компоненти, як реальні та потенційно доступні фінансові ресурси, а також якісні параметри економічної системи. Ідентифікацію ресурсних потоків доцільно здійснювати у розрізі груп економічних суб’єктів, для чого необхідно проаналізувати

ти позиції різних науковців щодо структурування фінансового потенціалу (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до структурування фінансового потенціалу

Автор	Елементи фінансового потенціалу
М. А. Козоріз, І. З. Сторонянська [4]	- фінансовий потенціал суб’єктів господарювання; - фінансовий потенціал населення; - бюджетний потенціал; - фінансовий потенціал позабюджетних фондів; - довгостроковий та короткостроковий потенціал фінансово-кредитних установ; - інвестиційний потенціал внутрішніх та іноземних інвесторів
С. С. Шумська [9]	- фінансові ресурси держави; - фінансові ресурси підприємств; - фінансові ресурси населення; - фінансові ресурси забезпечувальних складових фінансового та страхового ринків
Є. І. Волковський [2]	- бюджетний потенціал; - ощадний потенціал населення; - інвестиційний потенціал суб’єктів господарювання (фінансово-кредитних установ та нефінансових підприємств і організацій)
О. В. Єрмошкіна [3]	- фінансовий потенціал, створений підприємствами; - фінансовий потенціал, створений домогосподарствами; - фінансовий потенціал, що формується на рівні місцевого і державного бюджетів
В. В. Прохорова [7]	- фінансовий потенціал підприємств; - фінанси населення; - бюджетний потенціал; - засоби фінансово-кредитної системи; - зовнішнє інвестування

На основі даних табл. 1 можна відмітити, що більшість науковців виділяють фінансовий потенціал підприємств (суб’єктів господарювання), населення (домогосподарств) та бюджету (органів місцевого самоврядування), а тому саме у розрізі даних груп суб’єктів і буде проводитися ідентифікація показників для характеристики ресурсної складової (як реально, так і потенційно доступних фінансових ресурсів) фінансового потенціалу територіальної громади.

Таким чином, з’ясувавши ключові концептуальні аспекти, доцільно перейти до характеристики алгоритму кількісної оцінки фінансового потенціалу територіальної громади. Отже, початковим етапом даного процесу є збір та систематизація статистичних даних. Необхідно зазначити, що статистичну основу кількісної оцінки фінансового потенціалу можна представити

у вигляді трьох груп індикаторів: 1) показники реального ресурсного забезпечення (сукупні ресурси домогосподарств за вирахуванням їх грошових витрат; чистий прибуток підприємств та кредити, надані суб'єктам господарювання; доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти та місцеві запозичення); 2) показники, які відображають обсяг фінансових ресурсів, який може бути залучений різними групами економічних суб'єктів за умов більш ефективного їх функціонування (втрачена внаслідок безробіття та вимушеної відпустки заробітна плата, недоотриманий прибуток підприємств, обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, використаних не за цільовим призначенням чи з порушенням законодавства); 3) якісні показники, що відображають здатність економічної системи акумулювати та ефективно використовувати фінансові ресурси (індикатори до даної групи мають бути відібрані з урахуванням високого рівня кореляції з кількісними показниками перших двох груп). Наступним кроком є приведення кількісних та якісних показників до зів'язаного вигляду, тобто їх нормалізація. Після здійснення процесу нормалізації відбувається розрахунок бальної оцінки фінансового потенціалу територіальної громади, яка являє собою просту суму нормалізованих кількісних та якісних значень показників. Зважаючи на специфіку процесу нормалізації, варто зазначити, що кожен з трьох компонентів може варіюватися у діапазоні від 0 до 1.

Отримані результати, а саме їх дослідження у динаміці, може виступати основою для прийняття управлінських рішень. В цілому процес управління фінансовим потенціалом територіальної громади представлено на рис. 1.

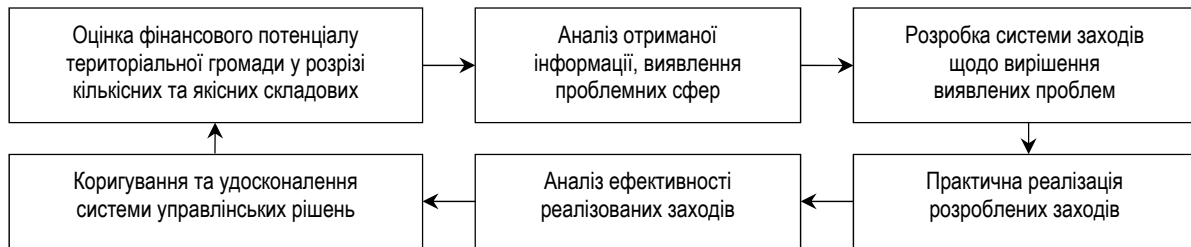

Рисунок 1 – Алгоритм управління фінансовим потенціалом територіальної громади

Таким чином, слід відзначити, що управління фінансовим потенціалом територіальної громади у контексті реалізації регіональної фінансової політики являє собою безперервний процес ітерацій представлений на рис. 1 алгоритму, оскільки саме постійний моніторинг динаміки індикаторів фінансової забезпеченості територіальної громади та якісних параметрів здатності системи оптимально використовувати наявні фінансові ресурси та залучати нові є передумовою фінансової самодостатності та незалежності території.

Висновки. Підсумовуючи усе вищевикладене, слід відзначити, що фінансовий потенціал територіальної громади є комплексним поняттям, яке включає кількісні (реальні та потенційно можливі фінансові ресурси) та якісні компоненти, що відображають загальний обсяг фінансових можливостей, що знаходяться у розпорядженні певної територіальної громади. Якісна та об'єктивна квантифікація фінансового потенціалу територіальної громади є основою її фінансової самодостатності та виступає початковим етапом процесу управління фінансовим потенціалом у контексті реалізації регіональної

фінансової політики. Отримавши адекватну (таку, що відповідає реальним економічним умовам) оцінку фінансових можливостей певної території, органи місцевого самоврядування та представники територіальної громади, як активні учасники процесу прийняття управлінських рішень на локальному рівні можуть виявити нагальні проблеми та скоординувати зусилля щодо розробки заходів, орієнтованих на подолання кризових процесів на певній території. Активна співпраця територіальної громади з органами місцевого самоврядування саме у сфері реалізації регіональної фінансової політики є запорукою динамічного економічного розвитку та поліпшення рівня життя членів територіальної громади.

Перспективою подальших досліджень може стати практична апробація кількісної оцінки фінансового потенціалу різних територіальних громад певного регіону, їх кластеризація за ознакою використання фінансового потенціалу та розробка рекомендацій щодо вирішення існуючих у певній територіальній громаді проблем.

Список літератури

1. Боронос В. Г. Оцінка ролі фінансового потенціалу регіону в дослідженні стійкості економічного розвитку території / В. Г. Боронос // Вісник Сумського національного аграрного університету. – (Серія “Фінанси і кредит”). – 2011. – № 2. – С. 76–85.
2. Волковський Є. І. Теоретичні підходи до визначення сутності та складу фінансового потенціалу міста / Є. І. Волковський // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 15. – С. 16–23.
3. Єрмошкіна О. В. Фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталу / О. В. Єрмошкіна // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2012. – № 2 (28). – С. 120–127.
4. Козоріз М. А. Концептуальні засади управління фінансовим потенціалом регіону / М. А. Козоріз, І. З. Сторонянська // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 24–27.
5. Мороз О. Ю. Територіальна громада : сутність становлення та сучасні українські реалії [Електронний ресурс] / О. Ю. Мороз // Демократичне врядування. – 2008. – Вип. 2. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua.
6. Про місцеве самоврядування : закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
7. Прохорова В. В. Регулювання фінансовим розвитком регіону [Електронний ресурс] / В. В. Прохорова. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/pspe/2012_2/Prohorova_212.htm.
8. Тимошенко О. В. Фінансовий потенціал як основа соціально-економічного розвитку територіальної громади / О. В. Тимошенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1 (13). – С. 123–126.
9. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України : методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.

Отримано 09.12.2014

Summary

Key scientific approaches to the identification of the essence of financial potential are analyzed in the article. Own definition of local community' financial potential is proposed. Different approaches to the structuring of financial potential developed by Ukrainian scientists are researched by the authors. The algorithm of the financial potential quantification is proposed and the scheme of local community' financial potential management is developed in the article.

УДК 336.76:336.717.3

*І. В. Діденко, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ, ЙОГО РОЛІ ТА МІСЦЯ В СТРУКТУРІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

З метою виведення визначення для депозитного ринку, як окремого сегмента фінансового ринку, у статті було виділено основні підходи до визначення поняття “депозит” та представлено авторське бачення цієї категорії. Було досліджено такі теоретичні засади функціонування депозитного ринку, як: об’єкт і суб’єкти депозитних відносин, інституціональна структура ринку та інструменти, які обертаються на ньому.

Ключові слова: депозит, фінансовий ринок, депозитний ринок, інструменти депозитного ринку, депозитний договір, депозитний сертифікат, ощадний сертифікат, суб’єкти депозитного ринку.

Постановка проблеми. Процес управління фінансовими потоками, що відбувається на фінансовому ринку, є невід’ємною частиною сучасної ринкової економіки. Від узгодженості дій між фінансовими інститутами, які функціонують на ньому, залежить швидкість і якість даного процесу. Для того, щоб чітко пояснити механізм циркуляції фінансових ресурсів на фінансовому ринку, необхідно звернутись до його структури. Загалом до складу фінансового ринку входять такі основні структурні одиниці: грошовий ринок і ринок капіталів. Грошовий ринок, у свою чергу, поділяється на валютний, міжбанківський, обліковий та ринок короткострокових кредитно-депозитних операцій. Депозитний ринок до сьогодні не виділявся вченими в окремий сегмент фінансового ринку. Однак, на нашу думку, депозитний ринок обов’язково треба виокремлювати як частину грошового ринку. Підґрунтям для цього є дослідження таких питань: що виступає об’єктом і суб’єктом для цього ринку, основні інструменти, які використовуються на ньому, а також його інституційна структура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки поняття “депозитний ринок”, а також визначення його місця в структурі фінансового ринку загалом є ще недостатньо дослідженим, це зумовлює те, що вся існуюча інформація стосовно даної проблеми носить виключно оглядовий характер. Така ситуація створює гарну основу для подальшого деталізованого огляду даного сегмента фінансового ринку. Проте окремі аспекти, безпосередньо пов’язані із депозитним ринком, все ж таки представлені в роботах таких вчених, як: В. С. Стельмах, О. В. Васюренко, А. М. Мороз, С. В. Мочерний, О. В. Дзюблюк, М. І. Савлук, Т. М. Кісельов, О. М. Петрук, О. М. Островська, П. С. Лапуста, В. І. Міщенко, В. С. Котковський, Є. В. Зверева та ін. Існуючі суперечності в поглядах між зазначеними науковцями стосовно трактування таких понять, як “депозит” і “вклад”, “депозитна операція” і “депозитний продукт” тощо потребують систематизації і аналізу. Використовуючи ці ключові категорії та логічні зв’язки між ними, ми зможемо дати повне визначення і характеристику депозитного ринку.

Невирішені раніше частини проблеми.

Не дивлячись на всю актуальність існуючої проблеми щодо визначення поняття “депозитний ринок” та його місця в структурі фінансового ринку, дані питання є недостатньо висвітленими в сучасних наукових дослідженнях. Невирішеною проблемою залишається питання: чи взагалі потрібно виділяти такий ринок і, якщо так, то що є його об’єктом, суб’єктами та яка його інституціональна структура. Крім того, важливо розуміти головне призначення депозитного ринку і роль, яку він відіграє у фінансовій системі країни в цілому.

Метою статті є визначення місця та ролі депозитного ринку в структурі фінансового ринку, що дозволить проаналізувати, що є об’єктом досліджуваного ринку, хто виступає в ролі ключових суб’єктів і які інструменти обертаються на ньому.

Виклад основного матеріалу. Система взаємовідносин між учасниками фінансового ринку з приводу перерозподілу фінансових ресурсів утворює на сьогодні дуже складний механізм. Налагодженість роботи цього механізму залежить, в першу чергу, від узгодженості дій його складових елементів, тобто сегментів фінансового ринку. Зазвичай у розрізі його структури виділяють такі основні сегменти: грошовий ринок, кредитний ринок, валютний ринок, ринок цінних паперів, а також ринок фінансових послуг. Кожен із перерахованих ринків має своє призначення та створює сприятливе середовище для обслуговування якомога більшої кількості суб’єктів економічної діяльності.

Депозитний ринок можна назвати одним із “неофіційних” сегментів фінансового ринку. Такий статус ми вирішили присвоїти йому тому, що багато науковців взагалі не виділяють дане поняття як окремий ринок. Часто можна знайти інформацію про те, що депозитний ринок є або може бути лише частиною грошового або кредитного ринків (кредитно-депозитний ринок). В даній статті ми спробуємо сформулювати визначення депозитного ринку та дослідити його внутрішні особливості і тим самим підтвердити його право на існування.

Перш ніж переходити до формулювання авторського підходу до визначення депозитного ринку та його місця і ролі в структурі фінансового ринку, нам необхідно дослідити одну із ключових категорій цього ринку – “депозити”. Сам термін “депозит” походить від латинського “depositum” і означає “річ, віддану на зберігання” [20]. Сьогодні значення даного поняття дещо змінилося, набуло більш широкого тлумачення.

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних науковців, які стосуються поняття “депозит”, а також нормативної бази деяких країн, ми пропонуємо виділити два основні підходи щодо його визначення: юридичний і економічний. Крім того, в структурі цих підходів можна виділити кілька сегментів. Оскільки дослідження проводилось на основі вітчизняної і зарубіжної нормативної бази, то юридичний підхід можна поділити відповідно на два сегменти: вітчизняний і зарубіжний (табл. 1). Економічний підхід складається з наступних сегментів:

- ототожнення депозиту виключно із грошовими ресурсами і використанням послуг виключно банківських установ;
- ототожнення депозиту з різними фінансовими ресурсами і використанням послуг різних фінансових установ;
- відсутність ототожнення депозиту із конкретними фінансовими ресурсами та використанням послуг будь-яких фінансових інститутів (табл. 2).

Юридичний підхід до визначення поняття “депозит” як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці має свою специфіку, оскільки залежить від системи організації фінансового ринку і відносин, що складаються між його суб’єктами (в Росії, наприклад, взагалі не виділяється таке поняття, як “депозит” на законодавчому рівні, а замість нього використовується термін “вклад”). Як бачимо, у всіх розглянутих нормативно-правових актах депозити ототожнюються виключно із грошовими засобами, що є значним недоліком, оскільки не в повній мірі розкриває сутність даного поняття.

Вчені, яких ми віднесли до першого сегмента економічного напрямку, не врахували у своїх визначеннях того, що депозити можуть формуватись не лише із грошових коштів, а й інших фінансових цінностей. Крім того, залучати їх можуть не тільки банки, а й інші фінансові установи, які мають на це відповідний дозвіл.

Науковці другого сегмента економічного підходу розкривають більш детально сутність депозиту, враховуючи різноманіття форм його існування та фінансових інститутів, які мають право залучати фінансові цінності. Проте цей напрям, не дивлячись на його інформативність, має свої недоліки, зокрема в ототожненні депозиту з вкладом.

Представники третього сегмента взагалі не конкретизують, що саме розуміється під депозитами і які фінансові інститути можуть бути залучені в процес їхнього формування.

Таблиця 1 – Приклади розуміння сутності категорії “депозит” в рамках юридичного підходу

Джерело	Зміст категорії “депозит”
<i>Вітчизняна практика</i>	
Закон України “Про банки і банківську діяльність” [17]	Кошти в готівковій або безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору
Закон України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [18]	Кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти
Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках [19]	Розміщені або залучені кошти банку
Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами [16]	Грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору
<i>Зарубіжна практика</i>	
Громадянський кодекс Російської Федерації [5]	Сума грошей, що передається особою кредитній установі з метою отримати дохід у вигляді відсотків, які утворюються в ході фінансових операцій із вкладом
Закон “Про банки і банківську діяльність” в Киргизькій Республіці [11]	Сума грошей, що отримує одна особа від іншої на умовах поверненості (незалежно від того, повне чи часткове повернення або повернення великої суми)
Закон республіки Узбекистан “Про банки і банківську діяльність” [12]	Сума грошей, яка передається на умовах її повного повернення з відсотками або надбавками, або без них за першою вимогою в строки, узгоджені між особою, яка здійснює платіж, і особою, яка отримує платіж, або між їхніми законними представниками
Банківський кодекс Республіки Білорусь [1]	Грошові засоби в білоруських рублях або в іноземній валюті, які розміщуються фізичними і юридичними особами в банку або небанківській кредитно-фінансовій організації з метою зберігання і отримання доходу на термін або на вимогу, або до настання визначених в договорі подій

Таблиця 2 – Приклади розуміння сутності категорії “депозит” в рамках економічного підходу

Назва підходу	Автор, джерело	Зміст
Депозити як грошові ресурси, які використовуються лише в банках	О. В. Васюренко [2], В. І. Міщенко [10], В. С. Котковський [8]	Грошові кошти в готівковій чи безготівковій формі, передані у розпорядження банку на строкових умовах і можуть використовуватись ним відповідно до банківського законодавства
Депозити як фінансові ресурси, які використовуються в різних фінансових установах	О. П. Орлюк [13], Економічний енциклопедичний словник [6], Словник сучасної економіки Макміллана [21], О. М. Островська [14]	Грошові кошти, цінні папери, валютні цінності, які передані на зберігання до банків, ощадних інститутів, будівельних товариств, митних закладів та інших фінансових інститутів, що мають відповідні дозволи, та підлягають поверненню особі, котра їх внесла, на визначених умовах
Відсутність ототожнення депозиту із конкретними фінансовими інструментами та фінансовими інститутами	О. М. Петрук [15], О. В. Зверева [7], Л. К. Воронова [3]	Засоби, які надаються фізичними і юридичними особами в управління резиденту або нерезиденту на визначений термін і відсоток

Враховуючи всі сильні і слабкі сторони представлених визначень депозиту, пропонуємо власне його бачення. На нашу думку, депозит, з точки зору виду економічних відносин між суб'єктами господарювання, є системою відносин з приводу передачі фізичними і юридичними особами, які є резидентами чи нерезидентами країни, тимчасово вільних фінансових ресурсів, що можуть перебувати у формі грошових засобів, цінних паперів, валютних та інших цінностей, різним фінансовим інститутам, які мають на це дозвіл, в коротко- або довгострокове користування з подальшою виплатою відсотків або інших надбавок. Виходячи із цього, можемо дати відповідь на запитання відносно об'єкта на депозитному ринку. Об'єктом депозитного ринку є тимчасово вільні фінансові ресурси фізичних і юридичних осіб, представлені в різних формах.

Визначившись із об'єктом депозитного ринку, необхідно зрозуміти, хто ж є його учасниками,

тобто суб'єктами ринку. Система суб'єктів депозитного ринку включає в себе широкий спектр різних інституцій (рис. 1). Частина з них є економічними суб'єктами господарювання, а частина – депозитними і недепозитними інститутами. Під депозитними інститутами розуміються такі фінансові заклади (посередники), які приймають до себе депозити на зберігання і надають позики під відсоток [9]. В Україні до таких інститутів належать комерційні банки (універсальні і комерційні), ощадні банки, кредитні спілки і асоціації. До недепозитних інститутів належать страхові компанії, пенсійні фонди, лізингові компанії та різні інвестиційні інститути. Вони можуть залучати кошти клієнтів, але такі відносини не несимуть депозитного характеру. Для цього їм необхідно розмістити свої ресурси в депозитних інститутах, які, у свою чергу, також можуть розміщувати вільні фінансові ресурси в інших депозитних інститутах.

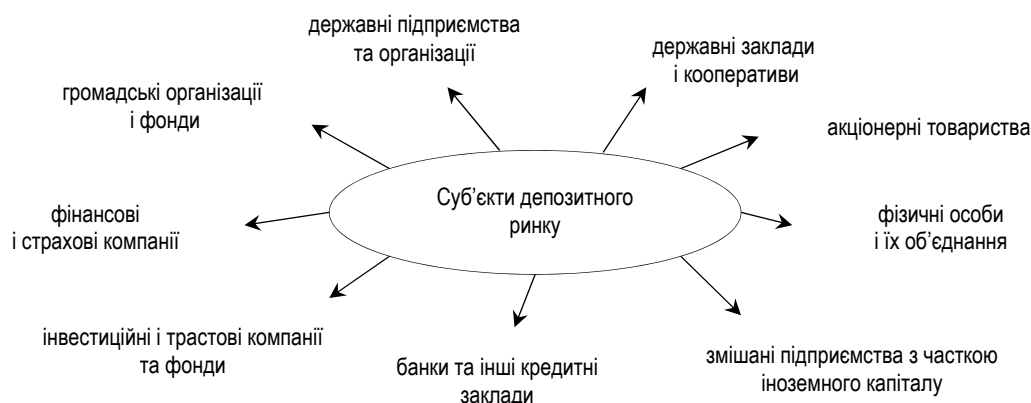

Рисунок 1 – Система суб'єктів депозитного ринку

Складено автором на основі [4]

Дослідження суб'єктно-об'єктної сторони депозитного ринку, а також його інституціональної структури є недостатніми для його визначення. Важливу роль відіграє також інструментарій, який обслуговує даний ринок. На сьогодні найбільш поширеними депозитними інструментами можна вважати:

- депозитні договори;
- депозитні сертифікати;
- ощадні сертифікати.

Основна відмінність між ними в тому, що депозитні договори не є цінними паперами, на відміну від сертифікатів, які можуть виступати в ролі засобів платежу і перепродаватись на ринку цінних паперів. Крім того, в зарубіжній практиці сертифікати також відрізняються один від одного: депозитний сертифікат видається тільки юридичній особі, а ощадний – фізичній. В Україні дані види сертифікатів є тотожними.

Визначившись із об'єктом і суб'єктами, інструментами та інституціональною структурою депозитного ринку, сформулюємо його визначення. Депозитний ринок – це частина фінансового ринку, де відбувається встановлення взаємовідносин між суб'єктами господарювання, недепозитними і депозитними інститутами з приводу розміщення і мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів на певних умовах з метою отримання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що депозитний ринок є окремим ринком, який є невід'ємною частиною у складі фінансового ринку в цілому. Це підтверджується специфікою операцій, які на ньому відбуваються, та взаємодією між його суб'єктами з приводу залучення і подальшого розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів.

Список літератури

1. Банковский кодекс республики Беларусь № 441-3 от 25.10.2000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=НК0000441.
2. Васюренко О. В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках / О. В. Васюренко // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С. 12–16.
3. Воронова Л. К. Банковско-финансово-правовой словарь-справочник / Л. К. Воронова. – К. : А. С. К., 1998. – 287 с.
4. Гавриленко В. В. Развитие депозитного рынка в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pk.napks.edu.ua/dept/fem/finance_and_credit/conference_7_2011.pdf#page=19.
5. Гражданский кодекс Российской Федерации от 01.01.1995. (ГК РФ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/10164072/>.
6. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / С. В. Мочерний [та ін.]; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 2005. – 616 с.
7. Зверева Е. В. Экономический словарь : учеб. пособие / Е. В. Зверева, Л. К. Шайкина. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2009. – 139 с. : ил.
8. Котковський В. С. Банківські операції : навчальний посібник / В. С. Котковський, О. В. Неізнана; Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Криворізький економічний інститут. – К. : Кондор, 2011. – 498 с.
9. Миллер Р. Л. Современные деньги и банковское дело / Р. Л. Миллер, Д. Д. Ван-Хуз; [пер. с англ.]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
10. Міщенко В. І. Банківські операції : підручник / Н. Г. Слав'янська ; ред. В. І. Міщенко. – К. : Знання, 2006. – 727 с. – (Вища освіта XXI століття).
11. О банках и банковской деятельности [Электронный ресурс] : закон Кыргызской Республики № 60 от 29.07.1997. – Режим доступа : http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/93657f004aeb729c856db5b94e6f4d75/Kg_Law_%2BBanks.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=93657f004aeb729c856db5b94e6f4d75.
12. О банках и банковской деятельности [Электронный ресурс] : закон Республики Узбекистан № 216-I от 25.04.1996. – Режим доступа : http://www.lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=12011.
13. Орлюк О.П. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.] ; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
14. Островская О. М. Банковское дело: Толковый словарь / О. М. Островская. – М. : Илиос АРВ, 2001. – 399 с.
15. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посіб. / О. М. Петрук ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
16. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами [Електронний ресурс] : постанова НБУ № 516 від 03.12.2003. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03/>.
17. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 679-XIV від 20.05.1999. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
18. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : закон України № 4452-VI від 23.02.2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
19. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках [Електронний ресурс] : постанова НБУ № 481 від 27.12.2007. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>.
20. Прозоров Ю. Ринок банківських депозитів як напрямок інвестування активів недержавних пенсійних фондів України : аналітичний огляд – Проект технічної допомоги Агенства США з міжнародного розвитку компанії ПАДКО “Впровадження пенсійної реформи в Україні”. – Київ, вересень, 2003. – 24 с.
21. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛІАНА : словник / Ред. Девід В. Пірс. – 4-те вид. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.

Отримано 09.12.2014

Summary

In the order to determine the term of the deposit market as a separate segment of the financial market, the article has been allocated the main approaches to the definition of “deposit” and presents the author’s vision in this category. It investigates such theoretical principles of the deposit market operation as objects and subjects of deposit relationships, institutional structure and market instruments that are traded on it.

УДК 336.76

Я. М. Кривич, канд. екон. наук, старший викладач кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
К. М. Д’яконов, канд. екон. наук, керуючий відділенням АТ “ОТП Банк” в м. Суми

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджено сутність та роль фінансових посередників у розвитку ефективного фінансового ринку. Здійснено класифікацію фінансових посередників, а також систематизовано причини появи небанківських фінансово-кредитних посередників в Україні.

Ключові слова: фінансове посередництво, небанківські фінансові посередники, банківські фінансові посередники.

Постановка проблеми. Розвиток фінансових відносин, підвищення ролі фінансового ринку в економіці та суспільному відтворенні неминуче приводить до урізноманітнення форм та видів фінансових послуг. Види фінансових посередників різняться залежно від рівня розвитку фінансової системи тієї чи іншої країни. Кожен з даних інститутів має своє призначення та функції. З метою чіткого розуміння ролі фінансового посередництва в розвитку економіки потребують з’ясування теоретичні питання формування фінансового посередництва на ринку, а саме: зміст визначеного поняття, його видові прояви та моделі організації. Саме дослідженню визначеного кола питань присвячена дана робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам функціонування фінансових посередників присвячена велика кількість досліджень. Проблеми надання послуг фінансовими посередниками досліджували такі відомі зарубіжні економісти, як: Р. Голдсміт, Дж.-М. Кейнс, К. Макконнелл, Дж. Маршал, Ф. С. Мишкін, Х. Мінські, А. Пігу, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, У. Ф. Шарп, Й. Шумпетер та ін. Серед провідних вітчизняних науковців, які займалися вивченням даного питання, слід відзначити праці В. Базилевича, О. Барановського, Ф. Бутинця, Б. Івасіва, В. Корнеєва, В. Кремень, М. Крупки, М. Савлука, В. Ходаківської, В. В. Федосової, В. Шелудько, І. Школьник, І. Шульги та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Здійснений нами аналіз літератури з проблематики фінансового посередництва показав, що, незважаючи на наявний науково-дослідний потенціал, а також емпіричні й теоретичні розробки стосовно функціонування системи фінансового посередництва, механізм реалізації фінансового посередництва недостатньо досліджений. Проблема полягає у тому, що більшість дослідників

розглядають окремі види фінансових посередників ізольовано один від одного як непов’язані між собою структури. Разом з тим за сучасних умов важливо, щоб при вирішенні важливих завдань розвитку ринку фінансових послуг враховувалася не лише специфіка діяльності окремих видів фінансових посередників, а й їх родова єдність та функціональна взаємозалежність на ринку. За таких умов особливої актуальності набуває питання дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку інституту фінансового посередництва в нашій країні, що дасть змогу, поперше, спрогнозувати перспективи розвитку фінансового посередництва в умовах функціонування вітчизняного фінансового ринку, а подруге, виявити існуючі проблеми з метою подальшого їх вирішення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності фінансового посередництва, дослідження тенденцій розвитку вітчизняних суб’єктів фінансового посередництва в Україні та перспектив їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. За своєю суттю фінансове посередництво являє собою професійну діяльність як банківських, так і небанківських фінансових установ, спрямовану на задоволення фінансових потреб позичальників та кредиторів шляхом надання їм необхідних фінансових послуг [5].

Здійснені нами дослідження показали, що у світовій практиці не існує єдиного підходу до класифікації фінансових посередників. Втім найчастіше їх класифікують за характером проведення фінансових операцій та рівнем спеціалізації (табл. 1).

Разом з тим згідно з вітчизняним законодавством фінансових посередників поділяють на дві групи: банківські (універсальні, інвестиційні, спеціалізовані) та небанківські установи.

Таблиця 1 – Структура фінансових посередників (складено автором на основі [2, 5])

Класифікаційна характеристика	Фінансові посередники		
	За характером проведення операцій	Депозиторські установи	Класичні комерційні банки
Ощадні установи			
Кредитні спілки			
Ощадні установи контрактного типу		Страхові компанії зі страхування життя	
		Страхові компанії, що забезпечують інші види страхування	
		Недержавні пенсійні фонди	
Інвестиційні посередники		Інвестиційні фонди	
		Інвестиційні банки	
		Компанія з управління активами	
За рівнем спеціалізації	Спеціалізовані фінансові посередники	Банки	Класичні банки
			Інвестиційні банки
			Іпотечні банки
		Небанківські фінансові установи	Інвестиційні компанії
			Страхові компанії
			Лізингові компанії
			Недержавні пенсійні фонди
			Компанії з управління фінансовими активами
		Інститути спільного інвестування	
		Інтегровані фінансові посередники	Фінансові супермаркети

Варто відзначити, що небанківські фінансові посередники – об’єктивно необхідне явище у ринковій економіці, оскільки саме вони не лише є потужними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові капітали, але і беруть на себе

надання економічним суб’єктам таких фінансових послуг, виконання яких не вигідне чи законодавчо заборонене банком. Причини появи небанківських фінансово-кредитних посередників в Україні згруповано в табл. 2.

Таблиця 2 – Причини появи небанківських фінансово-кредитних посередників в Україні [1]

Тип посередника	Причина появи
Страхові компанії	Впровадження світового досвіду щодо забезпечення страхового захисту суб’єктів господарювання та громадян
Недержавні пенсійні фонди	Вітчизняна пенсійна реформа
Кредитні спілки	Потреби фінансового та соціального захисту громадян, здешевлення вартості кредитів для населення
Інвестиційні фонди	Процеси приватизації державного майна за приватизаційні майнові сертифікати
Факторингові, лізингові та інші фінансові компанії	Поглиблення спеціалізації в діяльності економічних суб’єктів господарювання, диверсифікація напрямів спрямування капіталу

Розгалуженість підходів до класифікації фінансових посередників пояснюється відсутністю єдиної моделі організації в країні фінансового посередництва. На сьогодні найбільшого поширення набули три ключові моделі структурної організації фінансового сектора країни:

- ринково орієнтована модель (США, Канада, Австралія, Мексика, Туреччина, Малайзія, Сінгапур та ін.);

- банківсько орієнтована модель (Німеччина, Австрія, Франція, Бельгія, Італія, Іспанія, Португалія, Фінляндія, Норвегія, Україна та ін.);
- змішана модель (Ірландія, Голландія, Японія, Швейцарія, Данія, Швеція, Нова Зеландія та інші).

Характерними ознаками ринково орієнтованої моделі є, по-перше, наявність певної рівноваги в розвитку банківських і небанківських фінансових

установ; по-друге, спеціалізація банків на проведенні традиційних банківських операцій; по-третє, розвинений небанківський фінансовий сектор, що займається реалізацією інвестиційних, страхових та інших фінансових послуг.

За банківської моделі ключова роль в реалізації фінансового посередництва належить банкам, які крім традиційних банківських операцій мають право займатися і деякими іншими операціями (іпотечними, інвестиційними, деякими страховими операціями тощо). У структурі такої моделі виділяють банківські установи (банківське посередництво) і небанківські фінансово-кредитні установи (небанківське посередництво). В основу такого поділу покладений критерій участі посередників у формуванні пропозиції грошей на ринку. Банки через грошово-кредитний мультиплікатор здатні впливати на пропозицію грошей на ринку, небанківські фінансово-кредитні установи такої здатності не мають. Таким чином, банки є основним агентом фінансового посередництва, а небанківським фінансовим установам відведена другорядна роль.

Змішана модель характеризується активною діяльністю банківських і небанківських установ, їх взаємопроникненням на ринки один одного та поєднанням в діяльності фінансових посередників як банківських, так і небанківських операцій. Зокрема, в Японії найбільшими за обсягами

деPOSITними інститутами, що забезпечують накопичення коштів фізичних та юридичних осіб для проведення кредитних операцій, є поштові установи.

В Україні, як було відзначено вище, панує банківсько орієнтована модель. Банки відіграють провідну роль у процесі реалізації механізмів фінансового-посередництва, виконуючи окрім традиційних банківських операцій низку інших. Небанківські фінансові установи займають відносно невелику нішу у структурі фінансового посередництва (табл. 3), що обумовлено перш за все, недосконалістю законодавчої бази щодо посередництва, відсутністю державної підтримки та цілісної політики щодо розвитку даного сектора, відсутністю попиту на фінансові послуги тих чи інших установ, слабко розвиненим фондовим ринком, недосконалою регіональною інфраструктурою, непоінформованістю населення щодо діяльності посередницьких структур. Окремо необхідно виділити такий негативний фактор, як дискримінаційні дії інших подібних інститутів, які підірвали довіру до всього небанківського фінансового сектора в цілому. Втім все ж ключовим чинником стримання розвитку визначеного явища у вітчизняній економіці є низький рівень заощаджень населення.

Таблиця 3 – Основні показники розвитку фінансових посередників в Україні протягом 2010–2013 рр. (за станом на 1 січня) [3, 4]

Назва показника	Роки			
	2010	2011	2012	2013
<i>Банківські установи</i>				
Кількість, од.	182	176	176	176
Активи банків, млрд грн	880,30	942,09	1 054,30	1 127, 20
<i>Страхові компанії</i>				
Кількість, од.	469	450	457	
Активи страхових компаній, млн грн	41 930,5	41 970,1	45 237,2	41 590
<i>Недержавні пенсійні фонди</i>				
Кількість, од.	109	110	101	101
Обсяг залучених пенсійних внесків, млн грн	582,9	754,6	925,4	967,2
<i>Кредитні спілки</i>				
Кількість кредитних спілок	829	755	659	652
Обсяг залучених кредитних ресурсів, млн грн	3 951,1	2 959,3	195,9	1 470
<i>Інститути спільного інвестування</i>				
Кількість ІСІ	888	985	1 226	1 328
Обсяги активів, млн грн	63,27	82,54	105,87	113,56
<i>Ломбарди</i>				
Кількість ломбардів	314	373	426	434

Аналізуючи останні тенденції розвитку фінансового посередництва в Україні, варто відзначити, що наразі спостерігається поступове збільшення кількості небанківських фінансових посередників. Зокрема, це стосується факторингових, лізингових компаній, ломбардів та ІСІ. Разом з тим відбувається скорочення кількості діючих страхових компаній. Так, лише за результатами III кварталу 2013 року їх кількість зменшилася на 37 одиниць.

Висновки. Підсумовуючи здійснене дослідження, цілком впевнено можна стверджувати, що на сьогодні в Україні найбільш потужним фінансовим посередником виступають банки. Оскільки саме вони забезпечують універсальне фінансування економіки як за рахунок надання кредитів, так і за рахунок здійснення інвестиційних та

посередницьких операцій з фінансовими активами. Небанківське фінансове посередництво в Україні, на жаль, сьогодні слабо розвинене, що обумовлено низкою об'єктивних чинників, ключовим з яких є низький рівень заощаджень населення. Країни із високим середньодушовим доходом характеризуються багатогалузевою і впливовою системою фінансового посередництва.

На нашу думку, роль небанківських фінансових установ в Україні у подальшому буде зростати, оскільки банки на сьогодні не в змозі задовольнити повною мірою потреби національної економіки в інвестиційних ресурсах. Крім того, рівень фінансової обізнаності населення поступово зростає, відповідно, збільшується попит на новітні інвестиційні послуги та продукти.

Список літератури

1. Еш С. М. Формування фінансового посередництва на ринку фінансових послуг / С. М. Еш. – Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18, Вип. 2/1. – С. 226–230.
2. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку / В. В. Корнєєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.
3. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dfp.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
5. Рубанов П. М. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансового посередництва в Україні в умовах світової фінансової кризи // П. М. Рубанов. – Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 167–171.

Отримано 03.12.2014

Summary

In the article the author investigates a role and importance of financial intermediaries in formation and development of the effective financial market.

Classification of financial intermediaries and systematically the causes of non-banking financial and credit intermediaries in Ukraine.

УДК 368:336

*С. В. Сокол, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансов и кредита
Харьковского национального университета строительства и архитектуры*

ПЛАТЄЖЕСПОСОБНОСТЬ СТРАХОВОЙ КОМПАНИИ В РАЗРЕЗЕ ЕЁ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ

В статье раскрыты теоретические подходы к определению основных составляющих финансового менеджмента страховщика: платёжеспособности страховщика и финансовой устойчивости страховщика. На основании проведенного анализа дефиниций данных понятий сформулировано определение платёжеспособности страховой компании как основной цели в результате деятельности финансового механизма страховой компании.

Ключевые слова: страховая компания, финансовый механизм страховой компании, платёжеспособность страховщика, финансовая устойчивость страховщика, финансовая безопасность страховых организаций, финансовый менеджмент страховщика.

Постановка проблемы. Проведение экономических реформ и структурной перестройки экономики обуславливает необходимость последующего развития национального страхового рынка как составной части финансового рынка

Украины, которая способствует созданию почвы для стойкого экономического роста и обеспечивает возмещение убытков в случае стихийного бедствия, аварий, катастроф и других непредсказуемых событий, которые негативно влияют на благосостояние населения, деятельность субъектов хозяйствования и государства. Основными

© С. В. Сокол, 2014

категориями финансового механизма страховой компании, которые обеспечивают покрытие страховых случаев, является платёжеспособность страховщика и финансовая устойчивость страховщика. Тем более, в контексте принятия Европейским Парламентом в марте 2014 года Директивы Solvency II, которая вступит в силу в 2016 году, для украинских страховых компаний так же, как и для европейских, ужесточатся требования касательно их платежеспособности и ведения отчетности. Согласно исследованию Ernst & Young, около 80 % страховых компаний ЕС будут готовы к выполнению трех основных положений Solvency II к началу 2016 года [13], остается вопрос готовности к принятию аналогичных мер украинскими компаниями. Ввиду вышеупомянутого определение платёжеспособности страховщика и её достижение являются главной задачей финансового менеджмента страховщика.

Анализ последних исследований и публикаций, а также нерешенные ранее аспекты проблемы. Вопросы платёжеспособности и финансовой устойчивости страховых компаний освещены в работах ряда ученых, в частности: В. Д. Базилевича, Н. М. Внуковой, О. Д. Вовчак, Н. Б. Грищенко, А. И. Гинзбурга, А. М. Ермошенко, О. В. Козьменко, Д. В. Кондратенко, С. В. Луконина, М. В. Мныха, Л. О. Орланюк-Малицкой, С. С. Осадца, Н. В. Ткаченко, Т. А. Федоровой, Р. Т. Юлдашева и др. Среди прочих публикаций необходимо отметить исследования А. М. Ермошенко и Д. В. Кондратенко.

Так, исследование А. М. Ермошенко [6] посвящено определению структуры механизма обеспечения финансовой безопасности страховых организаций (ФБСО), в котором предложены параметры безопасного состояния страховщиков, разработана методика оценки и обеспечения надлежащего уровня финансовой безопасности страховых организаций.

Этапами функционирования механизма обеспечения ФБСО является: своевременное выявление и анализ внешних и внутренних угроз финансовой безопасности страховщика; оценка текущего состояния финансовой безопасности и внедрение мероприятий мониторинга по этому поводу; своевременная реализация запланированных мероприятий, направленных на обеспечение ФБСО; осуществление соответствующих мероприятий контроля относительно обеспечения ФБСО; коррекция вышеназванных этапов.

Предложенный Д. В. Кондратенко [9] организационно-экономический механизм регулирования страховой деятельности в Украине учитывает существование глобально интегрированной

системы регулирования; определяет влияние саморегулирующих организаций, предусматривает изменение в структуре государственных органов управления и в формах регуляции, а также активизацию деятельности участника страхового рынка – общества взаимного страхования.

При этом особое внимание Д. В. Кондратенко уделяет механизму участия саморегулирующихся организаций в формировании и реализации государственной страховой политики в усовершенствовании механизма регуляции страховой деятельности; обоснованию направленности механизмов регуляции страховой деятельности, где выделены три категории: институциональная перестройка; эффективная регуляция; социальная политика.

В то же время обобщение исследований по данной проблематике и анализ современного украинского страхового рынка в разрезе обеспечения платежеспособности и финансовой устойчивости страховщиков позволяет сделать вывод о существовании определённых нерешённых аспектов: установление дифференциации между понятиями платежеспособности и финансовой устойчивости, а также определение временного интервала, на котором необходимо рассматривать деятельность страховой компании для определения ее реальной платежеспособности.

Целью статьи является анализ дефиниций платёжеспособности и финансовой устойчивости страховщика и формулирование определения платёжеспособности страховой компании.

Изложение основного материала. Финансовый механизм страховой компании, как и другая управляющая система, допускает наличие как объекта, так и субъекта управления. Объектом управления выступают финансовые отношения, которые являются основой поддержания необходимого уровня финансовой устойчивости компании и, таким образом, ее платежеспособности, а субъектами могут выступать как страховая организация, так и сам бизнес-процесс, который является совокупностью связанных между собой последовательных действий менеджмента.

Реформирование системы регулирования страховой деятельности должно быть направлено на поддержку и формирование новых институтов, организационных структур и инструментов осуществления регулирования и надзора за страховой деятельностью, использование органами государственной власти возможностей саморегулирующихся организаций профессиональных участников страхового рынка, которые способны выполнять те функции, которые прямо касаются надзора за деятельностью финансовых учреждений, осуществляющих страхование.

Исходя из вышеизложенного, автор считает необходимым отметить, что среди основных заданий финансового менеджмента страховщика главным является обеспечение постоянной финансовой стабильности компании, а именно платежеспособности.

Проблема изучения вопроса платежеспособности страховой компании, которая работает на рынке имущественных видов страхования, возникла вместе с появлением самого института страхования. На сегодняшний день существуют различные модели оценки динамической платежеспособности (британская, европейская, финская и американская модели), на основе которых были созданы и используются на практике соответствующие государственные нормативы.

Центральным заданием созданных моделей оценки платежеспособности является определение минимального размера собственных, свободных от обязательств средств страховой компании, как основного условия ее динамической платежеспособности, наличие которой гарантирует с заданной достоверностью, что компания на определенном промежутке времени сумеет выполнить все свои обязательства перед страхователями.

В зарубежной практике ведения страховой деятельности для характеристики платежеспособности страховой компании используется коэффициент достаточности капитала (CAR – Capital Adequacy Ratio), который рассчитывается следующим образом (1):

$$CAR = \frac{F - N}{N} \cdot 100\%, \quad (1)$$

где F – фактический уровень платежеспособности; N – нормативный уровень платежеспособности.

Возможность применения данного подхода обусловлена наличием в странах экспертных качественных оценок достаточности покрытия обязательств страховщика собственными средствами [12].

В современной научной литературе рядом с понятием финансовой устойчивости страховщика используется понятие платежеспособности. По мнению автора, чаще всего отсутствует четкое разграничение данных понятий. Н. Кириллова подчеркивает, что финансовая устойчивость – широкое понятие, одним из факторов которого выступает платежеспособность. Кроме платежеспособности, которая является одним из определяющих факторов финансового состояния, на качество последнего влияет также множество других [8].

С. В. Луконин говорит о финансовой устойчивости страховщика как о способности хранить существующий уровень платежеспособности в течение некоторого времени при возможных неблагоприятных внешних и внутренних влияниях на финансовые потоки [10]. Схожим является и определение Н. В. Ткаченко [12], которая трактует финансовую устойчивость страховой компании как такое состояние организации ее денежных потоков (входящих и исходящих), при котором страховая компания способна своевременно и в полном размере исполнять обязательства при негативном влиянии как внешних, так и внутренних факторов.

Рассматривая эти определения, можно отметить, что “способность хранить” выражает сущность финансовой устойчивости. Но сохранение существующего уровня платежеспособности в момент действия рисков (рыночный риск, риск андеррайтинга, кредитный риск, операционный риск, риск ликвидности) не будет целесообразным в том случае, если он неудовлетворителен на данный момент времени, что также находит отображение в Solvency II.

Л. О. Орланюк-Малицкая рассматривает финансовую устойчивость страховой компании как определенное количество и качество ее финансовых ресурсов, которое обеспечивает платежеспособность и последующее развитие организации в условиях риска, связанного со страховой защитой субъектов рынка [11].

В работе А. И. Гинзбурга [5] отмечается, что гарантиями финансовой устойчивости и платежеспособности страховщика являются следующие факторы: 1) оплаченный уставной капитал не ниже установленного законодательством размера; 2) страховые резервы, рассчитанные в установленном порядке; 3) система перестрахования; 4) соблюдение нормативного соотношения между активами и обязательствами и 5) соблюдение норматива максимальной ответственности страховщика за принятие на страхование отдельного риска.

Среди исследователей сферы страхования ведутся споры относительно тождества категорий “платежеспособность” и “финансовая устойчивость”. Под платежеспособностью определяется способность страховой компании рассчитываться по своим текущим обязательствам, а под финансовой устойчивостью – способность страховщика выполнить взятые финансовые обязательства под воздействием неблагоприятных факторов изменения экономической конъюнктуры. То есть можно говорить о том, что платежеспособность является критерием оценки финансового состояния страховщика в краткосрочном

периоде, тогда как финансовая устойчивость – в долгосрочном [11].

Некоторые ученые считают, что платежеспособность – это способность страховщика своевременно выполнить денежные обязательства, определенные законом или договором, перед страхователями; это означает, что платежеспособность обеспечивается превышением совокупных активов над внешними обязательствами, тогда как финансовая устойчивость – это не что иное как способность страховой компании выполнять взятые финансовые обязательства по договорам страхования под воздействием неблагоприятных факторов, изменений экономической ситуации и тому подобное.

К показателям, которые характеризуют финансовую устойчивость, принадлежат: сбалансированность страхового портфеля, размер прибыли и рентабельность основной деятельности, балансовая прибыль, финансовая устойчивость страховых резервов, финансовый леверидж, леверидж страховых резервов, инвестиционный леверидж. А платежеспособность, по мнению некоторых ученых, совмещает в себе два часовых интервала – настоящее и будущее и является объективным показателем, который характеризует текущее финансовое состояние субъекта через прогнозирование его финансового состояния в будущем.

В страховании объем будущих выплат по взятым обязательствам имеет вероятностный характер, то есть платежеспособность можно описать таким вопросом: может ли страховщик с конкретными показателями, которые характеризуют его финансовое состояние сегодня, осуществить прогнозируемые выплаты в будущем?

Отождествление понятий “финансовая устойчивость” и “платежеспособность” встречается также в публикации Швейцарского перестраховочного общества SwissRe: страховщик является неплатежеспособным или финансово неустойчивым, в случае, если его активов недостаточно (имеется избыточная задолженность) или их невозможно в нужный момент превратить в денежные средства (отсутствие ликвидности), чтобы оплатить возникающие претензии.

В другой плоскости от общего направления в трактовке понятий стоит определение платежеспособности, в соответствии с которым платежеспособность компании определяется как способность покрывать все финансовые обязательства, оплачивать все иски и страховые требования из разных полисов, выданных страховой компанией.

Проблемы платежеспособности страховых компаний занимают одно из ведущих мест в теоретических и практических разработках

специалистов в сфере страхового бизнеса. При этом следует отметить международный характер проблемы, которая рассматривается. Повышенный интерес к вопросам платежеспособности страховых организаций в странах с развитым страховым рынком объясняется достаточно динамичным ростом финансовой ответственности западных страховщиков и, соответственно, моральным старением критериев нормативной платежеспособности.

Таким образом, установленная автором разница между понятиями платежеспособности и финансовой устойчивости заключается в часовом интервале, на котором рассматривается деятельность страховой компании. Платежеспособность в таком случае может рассматриваться как мгновенный срез финансовой устойчивости на определенный момент времени. Проблема платежеспособности сводится к способности страховой компании выполнить все свои обязательства по страховым выплатам перед страхователями и является одной из наиболее важных проблем, исследуемых и анализируемых в процессе финансового мониторинга [5].

Поскольку договор страхования действует длительное время и может иметь период последствия, то чрезвычайно важным становится не только контроль текущей платежеспособности страховщиков, но и будущей их платежеспособности, чтобы не допустить ущемления интересов тех, кто недавно заключил договор страхования или сделает это в ближайшее время.

Насколько важна будущая платежеспособность страховых компаний, становится понятным, если вспомнить, что банковский депозитный договор имеет срок действия по большей части год, в то время как срок действия и срок последствия договора страхования могут составлять десятки лет [5]. Анализ платежеспособности – составная часть финансового анализа, потому что анализируется именно состояние финансов страховщика.

Поэтому методология анализа платежеспособности будет в основном такой, как и при других видах финансового анализа, но с учетом специфики анализа платежеспособности страховщика [1]. Поскольку в научной литературе не существует единственного однозначно обусловленного измерителя платежеспособности, подходы, применяемые к измерению разных аспектов платежеспособности, часто комбинируются для определения уровня платежеспособности компании в какой-либо определенный момент времени. Определение содержания платежеспособности, по мнению автора, как способности страховщика выполнить свои денежные обязательства, связано

с определением количественной характеристики платежеспособности, как соотношения обязательств и ресурсов, которые могут быть использованы на покрытие обязательств. В связи с этим при определении платежеспособности можно выделить три этапа: анализ обязательств, анализ ресурсов и оценка их соотношения.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. По мнению автора, вопрос определения платежеспособности страховой компании является одной из важных проблем как для отдельной компании, так и для всего страхового рынка. Платежеспособность

страховой компании – это возможность своевременно и в полном объеме отвечать по своим обязательствам, то есть способность в любое время выполнять обязательства по заключенным договорам страхования. Следовательно, платежеспособность – это основной показатель деятельности страховщика с точки зрения страхователя, поскольку, заключая договор страхования, страхователь рассчитывает на избежание потерь при наступлении страхового случая, а страховщик при условии своего стабильного финансового положения может минимизировать убыток страхователя.

Список литературы

1. Айзен Р. Роль страхування у трансформаційному процесі (деякі загальні зауваження) / Р. Айзен // Журнал європейської економіки. – 2002. – № 4. – С. 68–81.
2. Андрощук М. О. Оцінка ймовірності банкрутства страхової компанії, яка функціонує на BS-ринку / М. О. Андрощук, Ю. С. Мішура // Український математичний журнал. – 2007. – № 11. – С. 1443–1453.
3. Благодатин А. А. Финансовый словарь / А. А. Благодатин, Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг ; под ред. А. А. Благодатина. – М. : ИНФРА–М, 1999. – 378 с.
4. Гаманкова О. О. Фінансова стійкість та платоспроможність страхової організації / О. О. Гаманкова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2007. – С. 18–23.
5. Гинзбург А. И. Страхование / А. И. Гинзбург. – СПб. : Питер, 2002. – 176 с.
6. Єрмошенко А. М. Порівняння основних моделей банківського страхування / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 167–174.
7. Козьменко О. В. Рейтингування страхових компаній і розрахунок страхових тарифів на базі використання економіко-математичних методів : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 95 с.
8. Кириллова Н. Финансовая устойчивость и несостоятельность страховых компаний / Н. Кириллова // Страхование дело. – 2001. – № 5. – С. 17–21.
9. Кондратенко Д. В. Організаційно-економічний механізм регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою” / Д. В. Кондратенко. – Харків, 2006. – 20 с.
10. Луконин С. В. Финансовая устойчивость страховой компании и пути ее повышения / С. В. Луконин // Страхование дело. – 2003. – № 5. – С. 28–31.
11. Орланюк-Малицкая О. Д. Платежеспособность страховой организации / О. Д. Орланюк-Малицкая. – М., 1994. – 151 с.
12. Ткаченко Н. В. Сучасний стан оцінки платоспроможності страхових компаній / Н. В. Ткаченко // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 1(6). Харківський інститут банківської справи. – 2009. – С. 101–110.
13. European Solvency II Survey 2014 [Electronic source]. – Access mode : [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-european-solvency-ii-survey-2014/\\$FILE/EY-european-solvency-ii-survey-2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-european-solvency-ii-survey-2014/$FILE/EY-european-solvency-ii-survey-2014.pdf). – Title from the screen.

Получена 16.12.2014

Анотація

У статті розкрито теоретичні підходи до визначення основних складових фінансового менеджменту страховика – його платоспроможності і фінансової стійкості. На підставі проведеного аналізу дефініцій платоспроможності та фінансової стійкості страховика сформульовано визначення платоспроможності страхової компанії, як основної мети в результаті діяльності фінансового механізму страхової компанії.

Summary

In the article the theoretical approaches to the determination of the main components of the financial management of the insurer are defined: the solvency of the insurer and the insurer's financial strength. Basing on the analysis of the definitions of solvency and financial stability of the insurer the definition of the solvency of an insurance company was formed. It was defined as a primary objective in the result of the functioning of the insurance company's financial mechanism.

Розділ
5

ПРИКЛАДНІ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 330.15:332.142.6

Л. І. Михайлова, д-р екон. наук, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету;

*Л. Ф. Соколенко, старший викладач кафедри фінансів
Сумського національного аграрного університету*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті обґрунтовано сутність поняття “фінансово-екологічна безпека регіону”, розглянуто основні її складові, доведено їх роль та значення в процесі розробки політики регіонального розвитку. Запропоновано підхід до комплексної оцінки рівня фінансово-екологічної безпеки регіону, визначено ключові показники оцінки ефективності політики регіонального природокористування, застосування яких сприятиме розробці ефективної державної фінансової політики з точки зору збалансованості та узгодженості екологічної та економічної її складових.

Ключові слова: екологічна безпека, розвиток регіону, моніторинг стану довкілля, фінансова складова, комплексна оцінка, інтегральний показник.

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку суспільства характеризується посиленням процесів екологічних порушень, ростом рівня індустріалізації, домінуванням ресурсоємних виробництв та застарілих технологій. Зростання частоти надзвичайних ситуацій та їх наслідків для оточення на сьогоднішній день виступає однією з основних причин дестабілізації економіки та відповідно служить найголовнішим стримуючим фактором в процесі досягнення екологічно сталого розвитку держави. Так, протягом 1997–2013 років виникло більше ніж 6 тис. надзвичайних ситуацій, в тому числі 60 % – це надзвичайні ситуації техногенного характеру, 35 % – природного та 5 % – соціального характеру, збитки від яких становлять більше ніж 13 млрд гривень. В цих умовах актуальним

на сьогодні є дослідження питання еколого-економічної взаємодії саме на регіональному рівні, оскільки екологічні проблеми впливають на рівень його економічного розвитку, посилюючи тим самим диспропорції в економічному розвитку держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні теоретичні, методологічні та прикладні аспекти дослідження системи природокористування, а також проблема узгодження екологічної та фінансової складових регіонального розвитку знайшли відображення у працях вітчизняних та закордонних учених, зокрема: О. Ф. Балацького, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіної, А. Ендреса, Р. Коуза, Т. С. Клебанової, М. Н. Лук'яничкова, Л. Г. Мельника, В. І. Мунтіяна, І. М. Потравного, В. Г. Потапенко, О. В. Рюміної, А. В. Ставицького, С. К. Харічкова, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова та ін.

© Л. І. Михайлова, Л. Ф. Соколенко, 2014

Невирішені раніше частини проблеми. Водночас, незважаючи на значну актуальність питань, присвячених удосконаленню існуючих підходів до оцінки рівнів економічної та екологічної безпеки регіону, окремі питання, пов'язані з розробкою інтегрального показника оцінки рівня регіонального розвитку з точки зору їх узгодженості залишаються невирішеними.

Метою статті є дослідження методичного підґрунтя до оцінки рівня фінансово-екологічної безпеки регіону та розробка на цій основі комплексного науково обґрунтованого показника.

Виклад основного матеріалу. Необхідною умовою реалізації стратегій регіонального розвитку та досягнення поставлених цілей є наявність повної та достовірної інформації як про поточні, так і потенційні можливості регіону до екологічно сталого розвитку. Однією з таких складових в економічній науці є рівень екологічної та економічної безпеки, котрі розглядаються з точки зору своєї багатогранності. Аналіз літературних джерел щодо підходів до розуміння сутності безпеки, її складових та показників оцінки свідчать про існування значної кількості науково-методичних підходів до її змісту. Так, Г. А. Пастернак-Таранущенко вважає: “екологічна безпека – це основний напрямок сталого забезпечення економічної безпеки країни, основне призначення якого слугує для створення населенню держави найбільш сприятливих та стабільних умов (навколишнього середовища) існування та забезпечення плідного життя” [4]. Крім екологічної складової, він виокремлює “ресурсну” і “прісноводну” безпеку як основні складові в економічній безпеці нашої держави.

Досліджуючи систему показників економічної безпеки країни, В. Котковський виділяє показники, що характеризують “екологічний потенціал суспільства” в таких аспектах, як поточний та середньостроковий в “економічній динаміці і соціальному розвитку” [1]. Досліджуючи економічну безпеку країни в регіональному масштабі, він підкреслює, що цінними “компонентами регіональної економічної безпеки” є система взаємопов'язаних і взаємозалежних між собою сфер.

Значний внесок в розробку показників оцінки рівня екологічної безпеки регіону зробили відомі міжнародні організації, такі як Міжнародний інститут сталого розвитку (IISD), Єльський університет, Комісія ООН зі сталого розвитку, Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (SCOPE).

Так, науковці Єльського університету кожного року розраховують індекс якості навколишнього середовища (Environmental Performance Index), що визначає ефективність діяльності держави політичній сфері щодо охорони екологічних систем.

Даний індекс розраховується за допомогою 22 індикаторів, які поділяються за десятьма категоріями, що характеризують як якість екосистем, так і життєздатність навколишнього середовища. Зазначимо, що Україна за рівнем даного показника посіла лише 102-гу позицію серед інших 132 країн світу у 2012 році. Це показує невисокий рівень ефективності нашої політики у сфері екології.

Організація економічного співробітництва та розвитку одержала значне визнання в межах Європи за розробку системи екологічних індикаторів, що включає більше 50 індикаторів стану довкілля та соціально-економічних індикаторів. Дані показники згруповані за розділами, які належать до зміни клімату, стану повітря, озонного шару, рибних запасів, якості і ресурсів прісних вод, лісових ресурсів, відходів виробництва і споживання, енергетичних ресурсів і біологічної різноманітності.

Статистичним бюро Європейського Союзу (Eurostat) в рамках проекту “Розробка показників навантаження на природне середовище” (TEPI – Towards Environmental Pressure Indicators for the EU) розроблено показники оцінки екологічних збитків, завданих господарською діяльністю людини. Розроблена система індикаторів певним чином показує рівень забруднення атмосфери, використання природно-ресурсного потенціалу, токсичність, зміну клімату, прибережні зони і переробку твердих відходів. Оцінка збитку визначається у відсотках від ВВП і включає збиток, що завдається екосистемам, навколишньому середовищу, здоров'ю людей, врожайності та ін.

Відділ статистики Секретаріату ООН розробив систему інтегрованого еколого-економічного обліку (System for Integrated Environmental and Economic Accounting), що спрямована на врахування екологічного чинника у національних статистиках. Дана система аналізує зв'язок між розвитком економіки країни та станом довкілля. При проведенні розрахунків за даним методом традиційні економічні показники значно відрізнялись від екологічно скоригованих. Величина екологічно скорегованого чистого внутрішнього продукту в середньому складає 60–70 % від ВВП.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі здійснює офіційний моніторинг економічної безпеки в Україні на основі затвердженої методики, відповідно до якої рівень економічної безпеки визначається за допомогою інтегрального індикатора, котрий розраховується як у цілому по економіці, так і за окремими сферами економічної діяльності.

Зважаючи на наявність значної диференціації підходів до визначення показників оцінки рівня

фінансово-екологічної безпеки, основною задачею під час аналізу є вибір системи критеріїв. Визначення набору (системи) адекватних критеріїв дає можливість швидко вирішувати завдання

аналізу, порівняння та прогнозування стану економічної безпеки України. Відповідно до розробленої методики основні складові екологічної безпеки представлені на рис. 1.

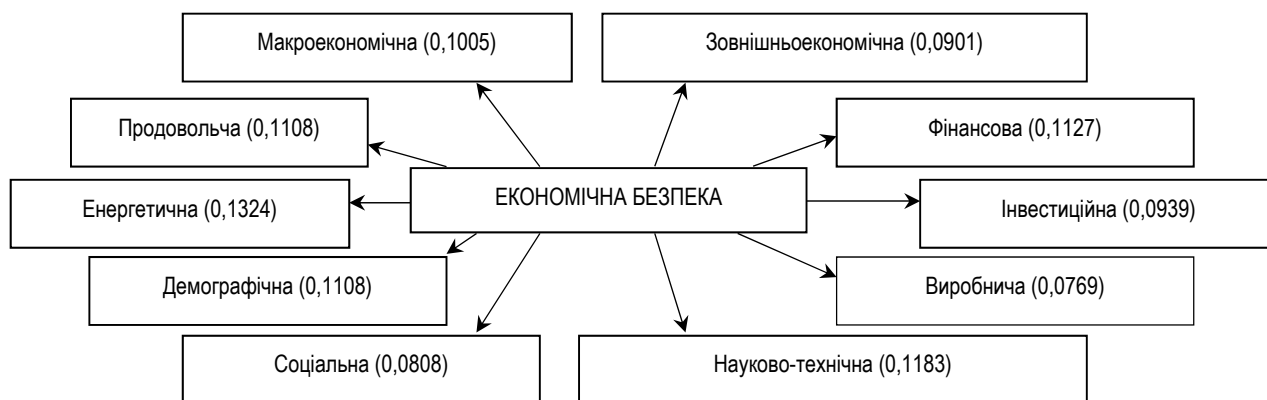

Рисунок 1 – Складові економічної безпеки

Узагальнений інтегральний індикатор економічної безпеки розраховується за такими формулами (в адитивній – I_A , чи мультиплікативній – I_M формі):

$$I_A = \sum_{i=1}^n a_i I_i^A, I_M = \prod_{i=1}^n (I_i^M)^{a_i} \quad (1)$$

де I_A та I_M – часткові індикатори безпеки (для адитивної та мультиплікативної форми) i -ї сфери економічної безпеки, n – кількість сфер економічної безпеки, a_i – вагові коефіцієнти, для яких виконується така умова:

$$\sum_{i=1}^n a_i = 1, a_i \geq 0, i = \overline{1, n} \quad (2)$$

Індикатор економічної безпеки по кожній окремішій сфері обчислюється як інтегральний індикатор за набором нормованих показників. В результаті проведення нормування вихідних значень показників – x_{ij} (j -го показника з i -ї сфери), отримуємо нормовані на інтервалі $[0,1]$ значення показників – z_{ij} . Більшому значенню нормованого показника відповідає краще (для показників-стимуляторів – більше, а дестимуляторів – менше) значення вихідного показника. Нормування можна здійснити різними способами, зокрема в чинній методиці Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України представлені два способи.

Тоді індикатори i -ї сфери обчислюються за формулами (в адитивній – I_i^A , чи мультиплікативній – I_i^M , формах):

$$I_i^A = \sum_{j=1}^{m_i} a_{ij} z_{ij}, I_i^M = \prod_{j=1}^{m_i} (z_{ij})^{a_{ij}} \quad (3)$$

де m_i – кількість показників i -ї сфери економічної безпеки, a_{ij} – вагові коефіцієнти, для яких виконується така умова:

$$\sum_{j=1}^{m_i} a_{ij} = 1, a_{ij} \geq 0, j = \overline{1, m_i}, i = \overline{1, n} \quad (4)$$

Маючи головною метою оцінювання рівня фінансово-екологічної безпеки, на нашу думку, більш доцільним є врахування екологічної складової при розрахунку показника екологічної безпеки відповідно до даного підходу, яка враховує наступні складові:

- 1) показники, що характеризують обсяг утворених відходів (разом налічуються 4 статистичні показники);
- 2) показники забруднення водних ресурсів (7);
- 3) показники раціонального використання й охорони лісу, тваринних ресурсів та заповідних територій (10);
- 4) обсяг викидів діоксиду сірки та оксидів азоту, які забруднюють атмосферне повітря (6).

Оскільки на рівень фінансово-екологічної безпеки регіону впливають складові техногенного, природного та соціального середовища, для порівняння стану екологічної безпеки у певному регіоні держави пропонується використовувати інтегральний показник, що враховує рівень шкоди життю, здоров'ю, а також економічним інтересам населення даного регіону в результаті прояву можливих загроз.

Висновки. Оцінка фінансово-економічної безпеки регіону – комплексне як з теоретичної, так і з практичної точки зору поняття, котре характеризує здатність регіону до стабільного економічного розвитку без нанесення значної шкоди довкіллю, та відображає його спроможність своєчасно протистояти екологічним викликам

та загрозам сьогодення. Саме своєчасна та повна оцінка фінансово-економічної безпеки забезпечить збалансоване та ефективне управління регіоном, сприятиме підвищенню рівня його фінансової стабільності, ефективно впливатиме на досягнення тактичних та стратегічних цілей.

Список літератури

1. Котковський В. Р. Стратегічне планування економічної безпеки: визначення змісту основних категорій // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3(33). – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2005. – С. 92–96.
2. Кузьменко В. В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні : дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2007. – 190 с.
3. Методика розрахунку рівня економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980.
4. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
5. Потапенко В. Г. Екологічна складова в системі показників економічної безпеки / В. Г. Потапенко, Д. С. Бірюков // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Київ, 2013. – № 6. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2088>.
6. Хлобистов Є. Екологічна безпека і засади визначення ризику техногенних катастроф // Економіка України. – 2000. – № 6. – С. 38–46.

Отримано 12.12.2014

Summary

In article the essence of the concept “regional financial and ecological safety” is proved. Its main components are considered. Their role and importance in the regional development policy is proved. Approach to a complex assessment of level of financial and ecological safety of the region is offered. Key indicators of estimation of efficiency of regional environmental management which will promote effective state financial policy, in terms of balance and coherence its ecological and economic components are defined.

УДК 336.648

*Г. М. Азаренкова, д-р екон. наук, професор, Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України;*

*К. О. Шляпкіна, аспірант, Університет банківської справи
Національного банку України (м. Київ);*

*І. В. Рудюк, магістрант, Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті розглянуто основні форми організації зовнішнього фінансування на підприємстві та їх сутність. Висвітлено переваги та недоліки кожної з форм фінансування. Проаналізовано праці вітчизняних науковців на цю тему і виявлено основні фактори, які перешкоджають розвитку зовнішнього фінансування. Розглянуто фактичні об'єми кредитування за останній період та основні вимоги до позичальників. У роботі було наведено рекомендації з практичного застосування та використання нових форм залучення інвестицій, а також орієнтація на зарубіжний досвід.

Ключові слова: зовнішнє фінансування, інвестиційна привабливість, мікрокредитування, краудфандінг.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки України успішне промислове виробництво є однією з найважливіших її ланок. Враховуючи тенденції в економіці та затяжний передкризовий стан, інвестиційна приваб-

ливість більшості підприємств знижується, а деякі з них і зовсім припинили свою діяльність. Тому залучення коштів для підтримки та розширення бізнесу стає дедалі складнішим. В умовах нестабільності об'єми кредитування малих підприємств знижуються через наявний ризик неповернення інвестованих коштів, а програми

© Г. М. Азаренкова, К. О. Шляпкіна, І. В. Рудюк, 2014

залучення коштів потребують удосконалення, розширення та кардинально нових змін. Тому розгляд та аналіз різних форм фінансування, їх переваг та недоліків є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені раніше частини проблеми. Проблеми зовнішнього фінансування на підприємстві розглянуті в публікаціях таких вітчизняних вчених, як О. Д. Вовчак, П. М. Сениш, Т. С. Смолженко, О. І. Антонюк, О. О. Дутченко, Н. В. Кривень, О. М. Біломістний, Є. І. Парфенюк, О. М. Ребець, Т. В. Майорова, Н. Д. Гнатишина, Ю. Ю. Плескач, А. П. Штефано, І. Д. Вигнан, О. В. Кужель, О. О. Зайцев, І. Є. Труш та інші. Однак, незважаючи на наявність наукових публікацій у даній галузі, рішення про застосування зовнішнього фінансування на підприємстві є неоднозначними, що обумовлює необхідність подальшого вивчення.

Мета статті – визначити та дослідити основні переваги та недоліки зовнішнього фінансування підприємств та запропонувати рекомендації щодо оптимізації взаємодії фінансових установ та реального сектора економіки.

Виклад основного матеріалу. Діяльність підприємств, масштаби і зміст яких по суті і визначають межі їх економічної самостійності, залежать від політичної ситуації в країні, соціально-економічних умов, інвестиційної політики держави, визначених структурних змін в економіці, діючих юридичних норм в інвестиційній сфері, забезпечення ефективного управління інвестиційними процесами на рівні держави і регіональному рівні, а також ролі

та господарської ситуації конкретного підприємства. В процесі діяльності більшості підприємств важливу роль також відіграє зовнішнє фінансування.

Зовнішнє фінансування – це фінансування розвинутими індустріальними країнами економік країн, що розвиваються. Зовнішня підтримка упродовж останнього часу дозволила менш розвинутих країнам збільшити свою норму капіталоутворення і темпи економічного зростання. Зовнішнє фінансування здійснюється у вигляді державного фінансування урядами-донорами, включаючи гранти й пільгові позики, а також у багатосторонньому порядку через міжнародні організації, найзначнішими з яких є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР) та Міжнародна фінансова корпорація (МФК) [5].

Найпопулярнішим різновидом зовнішнього фінансування є кошти, надані кредиторами. Основою їх залучення є кредитні відносини, що призводять до додаткових витрат за рахунок виплати процентів і, як наслідок, до зниження прибутку.

Банківський кредит чи кредит іншої фінансово-кредитної установи одержати простіше, ніж від міжнародних організацій, однак необхідно мати підтвердження платоспроможності підприємства, ліквідності його активів і наявність застави. При цьому також відбувається зниження фінансової стійкості підприємства, виникають додаткові витрати.

На рисунку 1 наведено динаміку кредитного портфеля за період січень-липень 2014 року.

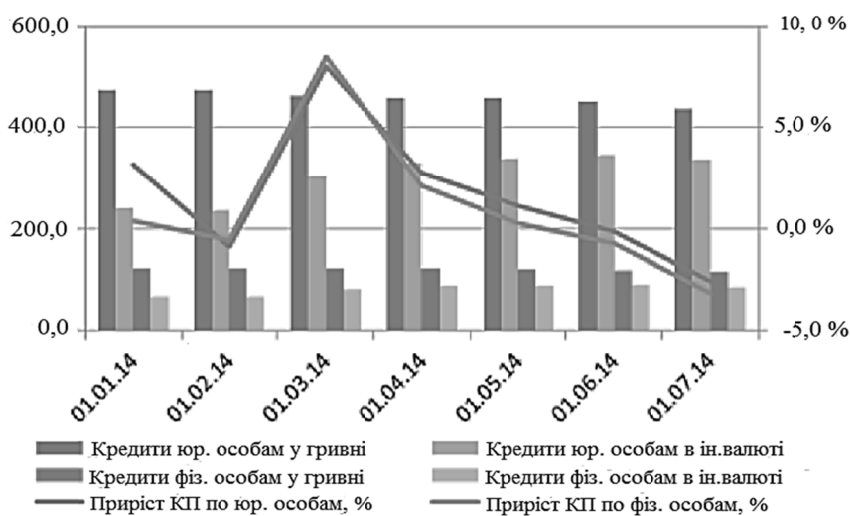

Рисунок 1 – Динаміка кредитних портфельів, млрд грн.

Динаміка кредитів в II кварталі формувалася під впливом скорочення депозитної бази банків, а також подій в АР Крим і на сході країни. За результатами II кварталу залишки по кредитах знизилися на 2 % і склали 861,9 млрд грн. За даними НБУ, на Луганську і Донецьку області станом на 01.07.2014 припадало 7 % загальної суми залишків за кредитними портфелями. Крім цього, близько 10 % валютних надходжень в країні забезпечує промисловість даних регіонів внаслідок своєї спеціалізації. Частка кредитів, виданих на строк понад 5 років, не перевищує 13,5 % загального кредитного портфеля юридичних осіб, до 1 року – 44 %. Структура портфеля в розрізі валют також не зазнала серйозних змін: частка кредитного портфеля в гривні на кінець II кварталу склала 55,6 %. Найбільший обсяг ресурсів, як і раніше, залучений підприємствами сфери оптової торгівлі, а також підприємствами переробного комплексу [8].

Проте використання кредиту має і позитивні сторони, серед яких одержання і можливість розвитку виробництва, збільшення прибутковості власного капіталу. Варто підкреслити, що в періоди інфляції середньострокове кредитування з фіксованою ставкою процента часто більш привабливе, ніж випуск звичайних акцій. Це пояснюється тим, що розмір дивідендів на акції зростає в міру зростання доходів від інвестування, а розмір процентів, виплачуваних по кредитах, у грошовому виразі залишається постійним, але фактично складає все менший процент від доходу в період інфляції [4].

Тому для створення сприятливих умов економічного зростання в реальному секторі економіки необхідне посилення державного регулювання банківського кредитування шляхом встановлення рівня граничного кредитування підприємств реального сектора економіки [2].

Перспективними методами залучення позикових коштів є лізинг і селенг, що являють собою різновиди довгострокового кредиту, наданого в натуральній формі (при селенгу об'єктом можуть виступати як оборотні, так і необоротні активи). Використання даних форм фінансування дозволяє підприємству швидко одержати необхідне устаткування чи інші активи, не вилучаючи з обороту значні фінансові ресурси [5]. Особливо це актуально в даний час за умови нестачі або повної відсутності власних коштів у більшості промислових підприємств і необхідності оцінки можливостей залучення зовнішніх джерел фінансування.

Слід зазначити, що лізинг при фінансуванні інвестиційного проекту обирають підприємства,

частка державної власності яких перевищує 25 %, оскільки для них існують проблеми з отриманням банківського кредиту: у разі невиконання зобов'язань з боку позичальника банк не зможе реалізувати заставу, оскільки існує мораторій на відчуження державного майна [3].

Взагалі, лізинг вважається альтернативою банківському кредитуванню та використанню власних фінансових ресурсів. До переваг лізингу над банківським кредитом можна віднести наявність меншої кількості обмежень для укладання договору, простоту в оформленні угод; до недоліків – момент переходу права власності, вартість послуг.

Одним із популярних видів кредитування є овердрафт. Овердрафт – це короткостроковий кредит, завдяки йому підприємство може робити платіж, навіть не маючи достатньої кількості власних коштів на рахунку. У той же час будь-які надходження будуть автоматично списуватися на погашення кредитної заборгованості. Як правило, овердрафти надаються без застави, проте в сучасних реаліях є чимало винятків. Недоліком такого кредиту є його вартість (плата за користування кредитними коштами – близько 30 % річних) і короткостроковість (кілька днів) [1].

Останнім часом у всьому світі набирає обертів новий різновид фінансування – краудфандінг (від англ. crowdfunding: “crowd” – натовп, “funding” – фінансування). Цей відносно новий інструмент дозволяє залучати через Інтернет у великої кількості людей (різних груп людей) гроші для реалізації різноманітних ідей і проєктів. Залучення грошей відбувається через спеціалізований Інтернет-портал, на якому користувач проходить детальну реєстрацію та пропонує свій проєкт. Будь-яка зацікавлена особа може зайти на спеціальні сайти в Інтернет та продивитися усю інформацію про наявні проєкти; в разі, якщо їй сподобався якийсь проєкт, вона бачить його перспективним, може інвестувати в цей проєкт будь-яку суму [6].

Краудфандінг почав активно розвиватися приблизно шість років тому. Одними з перших таких мереж вважаються американські портали LendingClub.com і Prosper.com, які були створені в 2006–2007 рр.

В Україні краудфандінг також отримав свій розвиток, хоча його обсяги є незначними у порівнянні з зарубіжними країнами. Представлений він не у чистому вигляді, а є лише проєкти, які мають з ним спільні риси: “Українська біржа благодійності”, запущена Фондом Віктора Пінчука, “X-Ideas” від “Nescafe” та сайт “Велика Ідея”.

Краудфандінг нині стає все більш популярним у всьому світі. Щоб стати успішним краудфандером, потрібно, перш за все, мати чітко розроблений проект, в якому будуть надаватися відповіді на такі питання: куди конкретно будуть вкладені кошти і що отримають інвестори натомість.

Таким чином, можна стверджувати, що зовнішнє фінансування має як переваги, так і недоліки. Тому кожне підприємство має обирати для себе оптимальний спосіб залучення коштів для найбільш ефективного функціонування.

Висновки. За даними дослідження можна зробити висновок, що для успішного розвитку зовнішнього фінансування необхідно провести ряд змін. По-перше, спростити процедуру видачі кредиту підприємствам. По-друге, законодавчо регламентувати процес мікрокредитування малих підприємств та забезпечити його розвиток державною підтримкою. По-третє, скоригувати процентні ставки, що дозволило б підприємствам успішно розвиватися.

Список літератури

1. Гриньков Д. Кредитування на короткому повідці / Д. Гриньков, О. Тиква // Газета Бізнес. – 2014. – № 44. – С. 8–10.
2. Дутченко О. М. Проблеми і шляхи розвитку банківського та реального секторів економіки України / О. М. Дутченко, О. О. Дутченко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3 (41). – С. 268–272.
3. Кравченко А. Зовнішнє фінансування як засіб вирівнювання грошових потоків вугільних шахт / А. Кравченко, В. Харченко // Схід. – 2009. – № 11. – С. 18–23.
4. Майорова Т. В. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів // Фінанси України. – 1997. – № 5. – С. 47–53.
5. Парфенюк Є. І. Державне сприяння розвитку інвестиційних процесів в умовах формування ринкової економіки / Є. І. Парфенюк, В. І. Єлейко // Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю “Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій” (3 квітня 2009 року, Львів, регіон. ін-т держ. управ. НАДУ при Президентові України; Держ. установа “інститут економіки та прогнозування” НАН України; Львів. облдержадміністрація) / за наук. ред. чл.-кора НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. – Львів, 2009. – Ч. 2. – С. 369–372.
6. Плєскач Ю. Ю. Краудфандінг як новий напрям у інвестуванні та кредитуванні проектів / Ю. Ю. Плєскач // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці на сучасному етапі” (м. Одеса, 23–24 травня 2014 р.) / ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”. У 2-х частинах. – О. : ЦЕДР, 2014. – Ч. 1. – С. 68–70.
7. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53399/379763.html>.
8. Шубіна О. Аналітичний огляд банківської системи за II квартал 2014 року [Електронний ресурс] / О. Шубіна. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&ved=0CCAQFjABOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.creditrating.ua%2Fimg%2Fst_img%2FAS%2F2014%2F05.08.2014%2FBanking_System_2014_1.pdf.

Отримано 19.12.2014

Summary

The basic forms of external financing for enterprises and their essence are discussed at the article. The advantages and disadvantages of each form of financing. The works of local scholars on the subject and found the main factors that hinder the development of external financing are analyzed. The actual volume of lending and basic requirements for borrowers are shown at the last period. It's how the practical application and use of new forms of investment promotion. Recommendations on the application and use of new forms of investment promotion was presenting in this paper and focus on international experience.

УДК 339.924:[658:621](477)

*Б. В. Афанасьєв, старший викладач кафедри менеджменту
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено сучасний стан та перспективи євроінтеграції машинобудівної галузі України. Проаналізовано потоки експорту та імпорту продукції машинобудування між Україною та країнами Європейського Союзу, визначено позитивні наслідки підвищення партнерства між вітчизняними та зарубіжними підприємствами галузі. Сформульовано ряд проблем, які можуть виникнути в процесі інтеграції машинобудівної галузі у європейський простір.

Ключові слова: машинобудування, промисловість, євроінтеграція, імпорт, експорт.

Постановка проблеми. На сьогодні головною метою зовнішньої політики України виступає євроінтеграція, а також впровадження європейських стандартів в усіх галузях економіки, і в соціальному житті населення зокрема. Економіка України наразі знаходиться у досить складному становищі, що ускладнює процес її інтеграції у розвинутий європейський простір. Поряд з цим ситуація ускладнюється скороченням можливих зовнішніх ринків збуту вітчизняної продукції, зокрема галузі машинобудування, що створює додаткові проблеми для українських машинобудівних підприємств. Зважаючи на обраний Україною європейський вектор розвитку, актуальності набуває дослідження перспектив євроінтеграції вітчизняної машинобудівної галузі та особливостей цього процесу в подальші роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасного стану та особливостей розвитку машинобудівного комплексу України займалися чимало дослідників, серед яких: Б. Данилишин, Т. Ковальчук, М. В. Микитюк, А. Сіденко, Н. В. Тарасова, О. О. Шапуров, Т. М. Чумакова та ін. В той же час питання інтеграційних процесів у середовищі Європейського Союзу досліджували М. М. Білоусов, В. В. Копійка, С. В. Ситник, Т. І. Шинкаренко та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на велику кількість робіт у напрямку дослідження специфіки та проблем розвитку машинобудівної галузі України, окремі питання, пов'язані з дослідженням сучасного стану євроінтеграційних процесів за участю вітчизняних машинобудівних підприємств, залишаються нерозкритими.

Метою статті є дослідження проблем та перспектив розвитку машинобудівної галузі України в умовах євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Машинобудівна галузь у більшості країн світу складає основу переробної промисловості та забезпечує функціонування інших сфер держави. Для країн, що

розвиваються, та країн з перехідною економікою, в тому числі й України, розвиток машинобудівної галузі є надзвичайно важливим, оскільки від нього значною мірою залежить стан економіки в цілому та рівень життя населення.

Поточна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується нестабільністю та виникненням проблем у різних сферах держави. За таких умов в машинобудівній галузі виникають проблеми, які гальмують її розвиток та впровадження в неї інновацій, що в кінцевому результаті відображається не тільки на інших підгалузях переробної промисловості, а й на економіці України загалом.

На сьогоднішній день основним спрямуванням зовнішньої політики України виступає євроінтеграція, яка передбачає досягнення рівноправного політичного та торговельно-економічного партнерства та співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Поступова економічна інтеграція України в Європейський Союз має на меті створення необхідних умов для посилення торговельних та економічних відносин, які в подальшому забезпечать вихід України на внутрішній ринок західних країн, в тому числі й входження до європейського політичного простору [2, 5].

Підтвердженням євроінтеграційної спрямованості машинобудівної галузі України виступають значні обсяги експортно-імпортних операцій з країнами Європейського Союзу. Так, обсяги експорту продукції машинобудівної галузі України до країн Європейського Союзу за січень-серпень 2014 р. відображено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, найбільше з України до країн Європи експортуються реактори ядерні, котли, машини, електричні машини та залізничні локомотиви. При цьому обсяги експортних операцій для зазначених країн знаходяться в середньому в межах від 1 000 – 20 000 тис. дол. У той же час найбільше з України експортують продукції машинобудування такі країни, як Німеччина, Угорщина, Польща, Чехія (рис. 2).

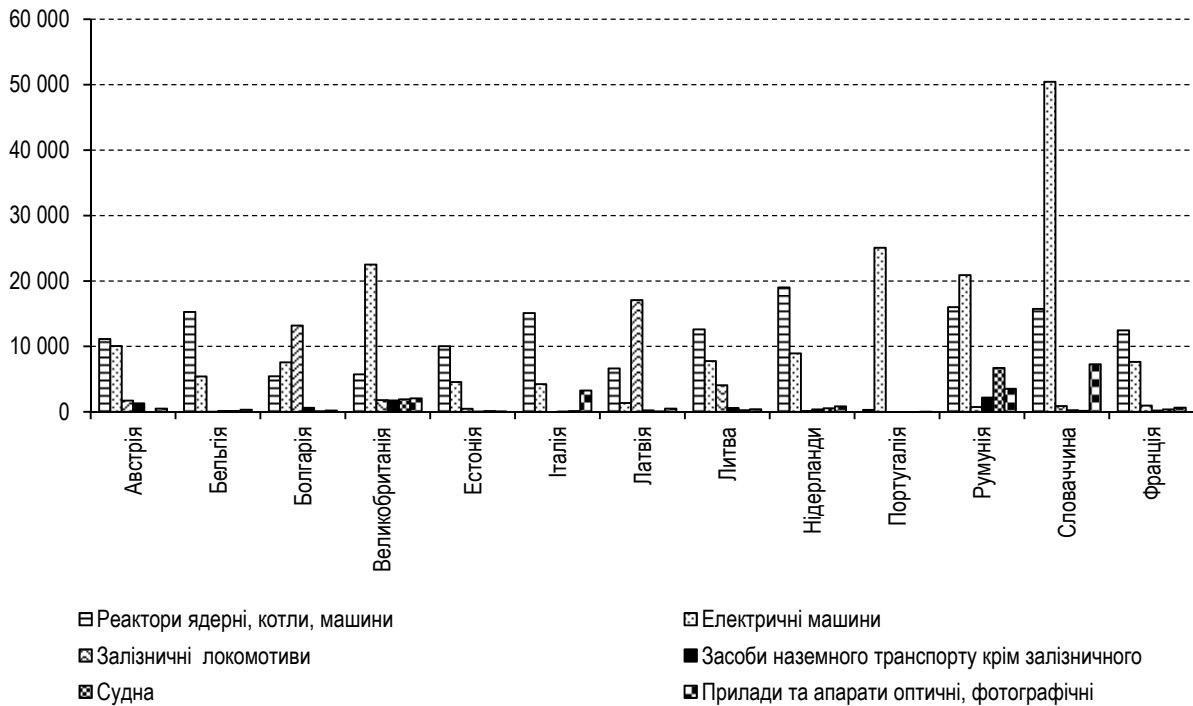

Рисунок 1 – Обсяги експорту продукції машинобудівної галузі України до країн Європейського Союзу за січень-серпень 2014 р., тис. дол. [3]

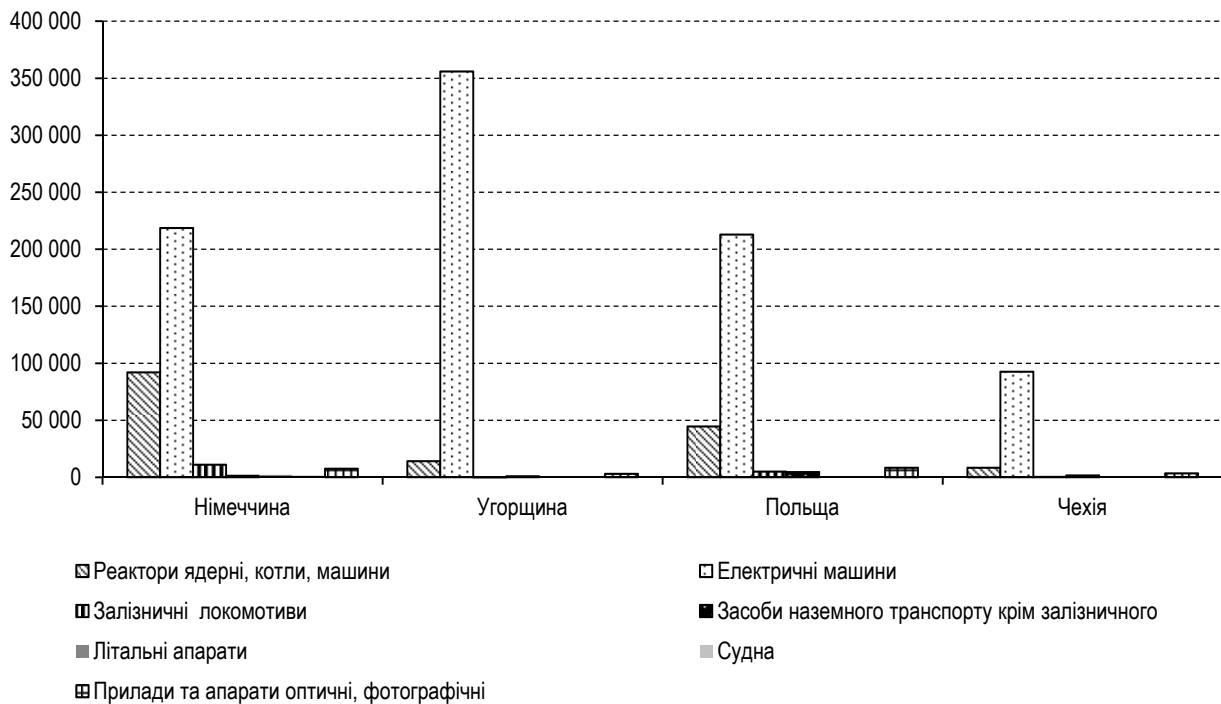

Рисунок 2 – Найбільші обсяги експорту продукції машинобудівної галузі України до країн Європейського Союзу за січень-серпень 2014 р., тис. дол. [3]

Слід відзначити, що поряд з Угорщиною, Польщею та Чехією, Німеччина вирізняється найбільшими обсягами імпорту з України реакторів

ядерних, котлів та машин (92 070,28 тис. дол.) та електричних машин (218 663,26 тис. дол.).

Аналізуючи імпорту продукції машинобудування в Україну, зазначимо, що його обсяги

перевищують обсяги експорту відповідної продукції більш, ніж у 2 рази. Така ситуація свідчить про те, що вітчизняна машинобудівна галузь не в змозі задовольнити потреби внутрішнього ринку, а тому значна кількість продукції постачається з-за кордону, зокрема з країн ЄС.

Аналізуючи обсяги імпорту в Україну продукції машинобудування з країн ЄС, можемо відзначити, що найбільшу частку в операціях займають реактори ядерні, котли, машини, електричні машини та в окремих країнах – засоби наземного транспорту, крім залізничного (рис. 3).

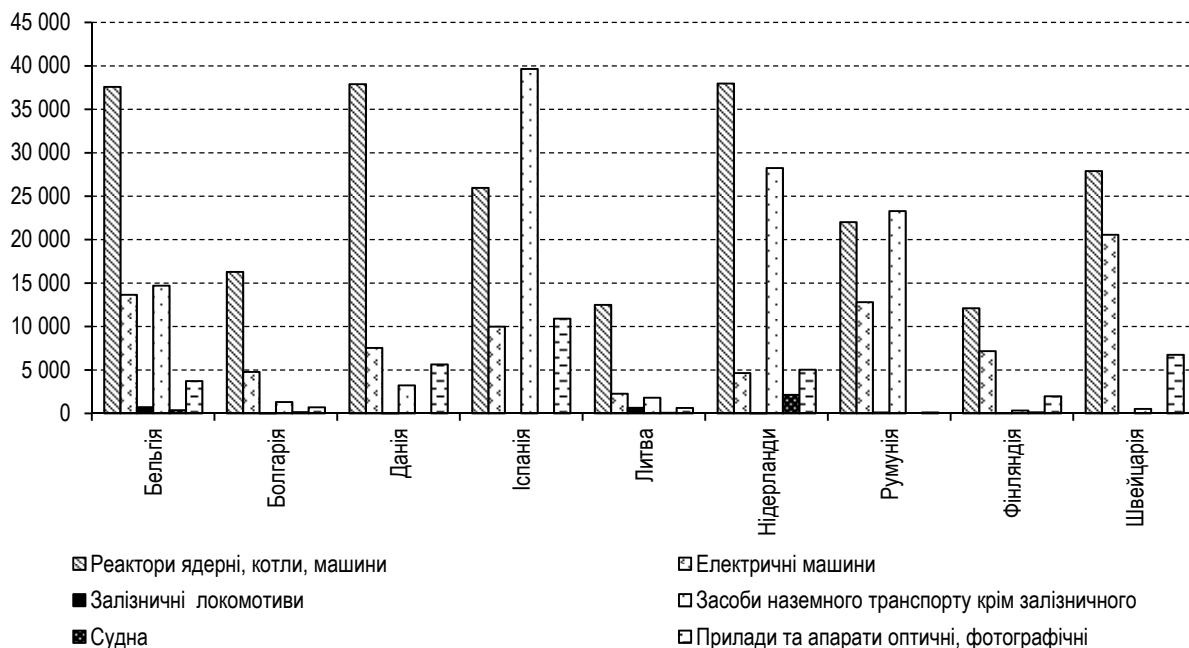

Рисунок 3 – Обсяги імпорту продукції машинобудівної галузі України до країн Європейського Союзу за січень-серпень 2014 р., тис. дол. [3]

У той же час перелік країн ЄС, загальні обсяги імпорту продукції машинобудування з яких до України складають близько 100 000 тис. дол. і більше поряд з експортом, включають також Великобританію, Австрію, Францію, Італію та Словаччину (рис. 4).

В аспекті дослідження імпортованих операцій слід відмітити Німеччину, яка майже за всіма видами продукції машинобудування значно перевищує обсяги імпорту з інших країн. Зокрема, обсяги імпорту з Німеччини реакторів ядерних, котлів та машин за період січня-серпня 2014 р. склали 497 144 тис. дол., електричних машин – 249 408,27 тис. дол., засобів наземного транспорту, крім залізничного – 322 335,18 тис. дол.

Однією з поточних проблем України є погіршення зовнішніх економічних та політичних зв'язків з Російською Федерацією, що для вітчизняної машинобудівної галузі, незважаючи на нарощення обсягів експортно-імпортованих операцій з країнами ЄС, означає можливість суттєво втратити доступ на ринок цієї країни.

Так, 82 % продукції залізничного машинобудування України експортується до Російської Федерації. До того ж ситуація ускладнюється

дефіцитом капіталу та технологій у вітчизняній машинобудівній галузі, а також можливими проблемами з конкурентоздатністю продукції на світовому ринку. Для вирішення цієї проблеми уряд України має три альтернативи:

- політика невтручання;
- консервація сектора машинобудування;
- модернізація машинобудівної галузі за участі в цьому процесі держави [6].

Як визначають фахівці Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [6], український уряд має розробити відповідну стратегію модернізації машинобудівного комплексу України, що має базуватися одночасно на поєднанні ринкових сил та державному втручанні в даний процес.

На нашу думку, зазначена стратегія має враховувати євроінтеграційну спрямованість України, а тому всі зусилля держави щодо модернізації економіки машинобудування в країні повинні бути спрямовані на те, щоб у найкоротші терміни інтегрувати цю галузь у західний простір, зокрема реалізувати необхідні заходи для підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції машинобудування.

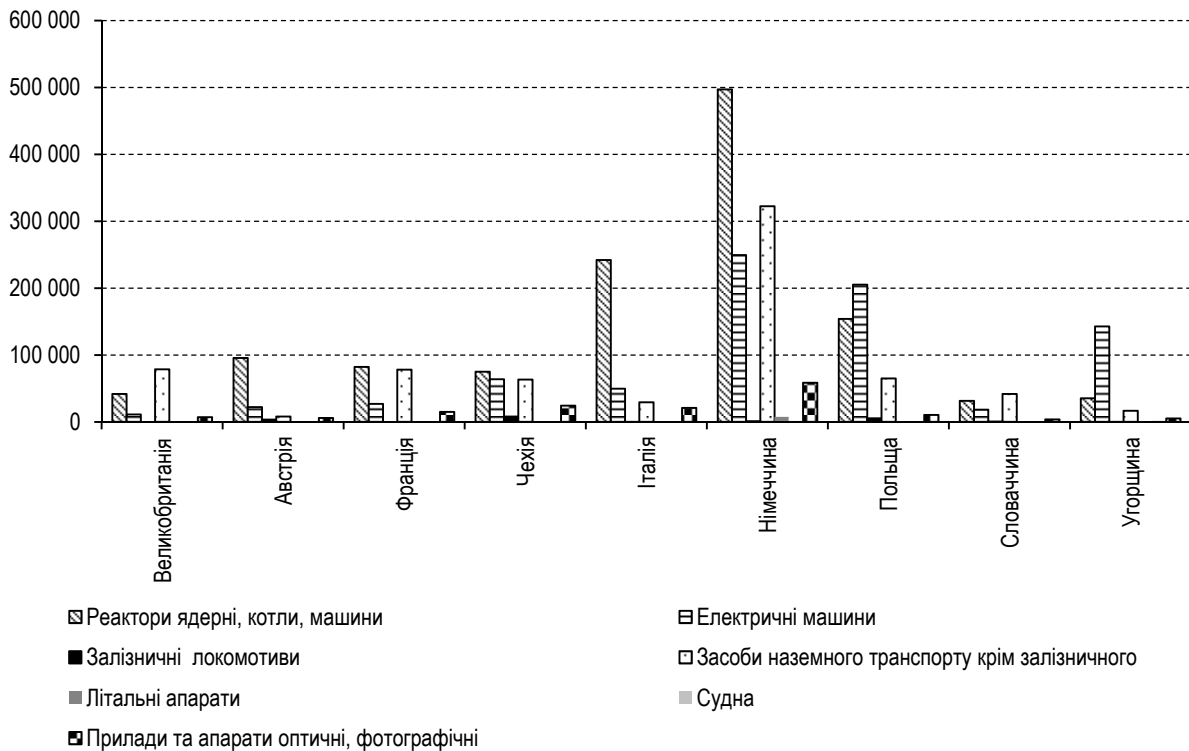

Рисунок 4 – Найбільші обсяги імпорту продукції машинобудівної галузі України до країн Європейського Союзу за січень-серпень 2014 р., тис. дол. [3]

В цілому євроінтеграція для підприємств машинобудівної галузі України матиме наступні позитивні наслідки:

- підвищення якості та зниження вартості продукції машинобудування;
- однакові можливості для вітчизняних машинобудівних підприємств поряд з країнами Західної Європи щодо ведення діяльності та постачання продукції;
- зменшення митних платежів при реалізації продукції;
- рівні конкурентні умови для ведення діяльності, в тому числі обмеження державної підтримки окремих підприємств;
- відкриття нових ринків збуту продукції;
- можливість залучення іноземних інвесторів з метою оновлення основних фондів вітчизняних машинобудівних підприємств та впровадження інновацій тощо [1, 7].

Проте не слід виключати й негативні наслідки, які можуть з’явитися у машинобудівній галузі України в процесі подальшої євроінтеграції:

- занадто висока конкуренція з західними учасниками ринку, оскільки теперішній стан виробничих потужностей вітчизняних підприємств не дасть змоги відразу виробляти високотехнологічну якісну продукцію за оптимального рівня витрат;

- зменшення податкових надходжень до державного бюджету через оптимізацію митної політики між Україною та Європейським Союзом;
- зниження ефективності або взагалі блокування державних інструментів впливу на машинобудівну галузь;
- невідповідність вітчизняних стандартів якості західним стандартам та процедурі сертифікації тощо [1, 4].

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що на сьогодні машинобудівна галузь України переживає не кращі часи, проте реалізація необхідних державних програм одночасно з залученням приватних інвестицій дозволять модернізувати та забезпечити функціонування цієї галузі промисловості як основної капіталотворюючої галузі у вітчизняній економіці та інтегрувати її в європейський простір. Незважаючи на можливі ризики євроінтеграції для машинобудівної галузі України, позитивні наслідки цих процесів суттєво переважають негативні. Тому ми вважаємо, що вітчизняна машинобудівна галузь за необхідної координації дій з боку державних органів та достатнього обсягу фінансових ресурсів має всі перспективи, щоб зайняти одне з провідних місць в Європі з вироблення та постачання високоякісної продукції машинобудування.

Список літератури

1. Воловець Н. Я. Логістичні стратегічні рішення машинобудівних підприємств в умовах євроінтеграції / Н. Я. Воловець // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – (Серія "Логістика"). – 2010. – № 669. – С. 8–15.
2. Данилишин Б. Євроінтеграція: економічна цілесобразність і історичний вибор [Електронний ресурс] / Б. Данилишин // Економічна правда. – 2013. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2013/08/8/388884>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Провал євроінтеграції: куди йти машинобудуванню України? [Електронний ресурс] / Голос Столиці. – 2013. – Режим доступу : <http://newsradio.com.ua>.
5. Резнік Н. П. Український вибір – євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади / Н. П. Резнік // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 8. – С. 282–301.
6. Саха Д. Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією / Д. Саха, Р. Джуччі, Д. Науменко, А. Ковальчук // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2014. – 21 с.
7. Які бізнеси виграють від євроінтеграції [Електронний ресурс] / Економіст. – 2013. – Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com>.

Отримано 09.12.2014

Summary

The current state and prospects of Ukraine's machine-building industry European integration are researched in the paper. The flows of export and import of machinery between Ukraine and the European Union are analyzed, positive effects of increasing partnerships between domestic and foreign enterprises are defined. The range of problems that may arise while integration of the engineering industry in the European space are formulated.

УДК 334.012

*В. І. Горяєва, М. В. Сапожнікова, аспіранти кафедри фінансів
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"*

**МІКРОФІНАНСУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

У статті досліджено міжнародний досвід запровадження мікрофінансування, механізм надання мікрофінансових послуг, а також основні проблеми, які спричиняють недостатній розвиток даного механізму в Україні. Запропоновані шляхи вирішення зазначених недоліків з урахуванням потенціалу розвитку малого бізнесу.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, малий бізнес, мікrokредит, мікрофінансові установи, мікрофінансування.

Постановка проблеми. Мікрофінансування є високодинамічною, гнучкою й ефективною системою кредитування малих підприємств для стимулювання виробництва, а також надання фінансових послуг суб'єктам малого підприємництва, які тільки починають свою діяльність. Недоступність кредитів, що видаються банківськими установами малому бізнесу, робить мікрофінансування одним із потенційних джерел отримання ресурсів. Недосконалість законодавчої бази, а також низький рівень фінансової грамотності населення стримують розвиток мікрофінансових установ, що в цілому негативно впливає на економіку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток малого бізнесу забезпечує покращення економічного становища громадян, сприяє стабільності економічного, соціально-економічного розвитку та забезпечує зайнятість населення. У економічно розвинених країнах світу сприяння розвитку малого бізнесу є пріоритетним напрямом, адже саме цей сектор забезпечує приблизно 50 % в загальній доданій вартості та майже ¼ всього експорту.

Однією з найбільш гострих проблем функціонування малого бізнесу є пошук фінансових ресурсів, які необхідні для започаткування та продовження діяльності. До потенційних інвесторів малого бізнесу можна віднести державні органи влади, які мають здатність реалізувати

© В. І. Горяєва, М. В. Сапожнікова, 2014

пряме фінансування за рахунок бюджетних коштів через Український та регіональні фонди підтримки підприємництва, а також міжнародні фінансові структури, банки та ін. [2].

У таких умовах одним з найбільш реальних джерел фінансування малого бізнесу та фізичних осіб-підприємців є мікрофінансування.

Фундаментальні основи мікрофінансування закладені у наукових дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких: М. Міллоне, Р. Сапунджієва, С. Поммеренке, А. О. Бондаренко, Н. Г. Пігуль, Н. Г. Слав'янська, Н. А. Дехтяр, Н. В. Кривень, В. Г. Гончарова, Д. О. Овчаренко та інші.

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Міжнародний досвід показує, що використання мікрофінансування може стати гарним підґрунтям для розвитку малого бізнесу та реалізації проектів фізичних осіб – підприємців.

В Україні мікрофінансування не набуло широкого розвитку, про що свідчать дані Аналітичного звіту про стан розвитку малого і середнього бізнесу на 2014 рік [1]. Крім того, інституціональне забезпечення функціонування механізмів мікрофінансування в Україні є недосконалим, ринок мікрокредитування в Україні розвивається дуже повільно. Саме тому додаткового дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних з аналізом досвіду інших країн щодо впровадження програм мікрофінансування, визначення апарату контролю та регулювання мікрофінансових організацій, визначення основних напрямків розвитку державних програм щодо розвитку малого та середнього бізнесу. Окрім того, необхідно визначити, з якими проблемами при реалізації програм мікрофінансування зустрілись інші країни, які нещодавно запровадили даний механізм в державі.

Мета статті полягає в дослідженні досвіду впровадження програм мікрофінансування, визначенні сутності мікрофінансування, механізму регулювання та контролю даного напрямку на рівні держави; визначенні привабливості інвестиційної підтримки програм фінансування малого бізнесу через мікрофінансові організації.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні реальні можливості використання державних коштів для фінансування малого бізнесу є дуже обмеженими, про що свідчить програма “Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва”, на виконання якої у Державному бюджеті України на 2013 рік було виділено 10,3 млн грн. Згідно з даною програмою малі підприємства мали можливість отримати кредитні кошти для відкриття або розвитку власної

справи. В середньому вартість такого кредиту складає 250 тис. грн. Надання мікрокредитів відбувалось на конкурсній основі бізнес-планів Українським фондом підтримки підприємства. У 2013 р. даним фондом було надано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн грн., з них 20 мікрокредитів були надані фізичним особам (загальна сума 4,9 млн грн.), 17 – юридичним особам (загальна сума – 4,1 млн грн.). Реалізація проектів, на які було надано фінансову допомогу у вигляді мікрокредитування, дозволяє забезпечити збереження близько 120 існуючих робочих місць та створити ще 170, а також збільшити обсяги реалізації продуктів, товарів, робіт послуг.

Крім того, за рахунок бюджетного фінансування реалізовувалася програма “Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”. Під час впровадження цієї програми у 2013 р. для підприємців та осіб, що бажають започаткувати власну справу, проведено 75 семінарів у 27 регіонах України, на яких пройшли навчання 4 509 осіб.

Сьогодні на державному рівні розробляються програми, спрямовані на спрощення процедури реєстрації і ліцензування малих підприємств, скорочення кількості контролюючих державних органів. Особлива увага приділяється удосконаленню механізмів фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва, зокрема шляхом прийняття закону “Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами” [2].

Розвиток бізнесу в Україні можна простежити за допомогою рейтингу Doing Business. Табл. 1 демонструє місце України в даному рейтингу в 2013 р. та 2014 р.

Як бачимо з наведеної таблиці, місце України в даному рейтингу дещо покращилось, але все одно провідних позицій наша держава не займає. Покращення в порівнянні з 2013 роком відбувалось за такими критеріями, як реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, реєстрація власності, кредитування та оподаткування. Особливого збільшення набув критерій “отримання дозволів на будівництво”, що є позитивною характеристикою діяльності. Не зазнали підвищення такі показники як міжнародна торгівля та ефективність судової системи. Звертаючи увагу на той факт, що в Україні прийнято курс на підтримку малого та середнього бізнесу, можна очікувати покращення показників у майбутньому році. Саме надання мікрокредитів та інших мікрофінансових послуг позитивно впливатиме на ведення малого бізнесу.

Таблиця 1 – Місце України в рейтингу Doing Business 2013–2014 рр.

Критерії рейтингування	Роки		Абсолютний приріст
	2013	2014	
Місце України в рейтингу	140	112	
Реєстрація підприємств	50	47	3
Отримання дозволів на будівництво	186	41	145
Підключення до електропостачання	170	172	-2
Реєстрація власності	158	97	61
Кредитування	24	13	11
Захист інвесторів	127	128	-1
Оподаткування	168	164	4
Міжнародна торгівля	148	148	0
Ефективність судової системи при вирішенні комерційних спорів	45	45	0
Вирішення неплатоспроможності (ліквідація підприємств)	157	162	-5

Мікрофінансування – це механізм надання фінансових послуг малому та середньому бізнесу, бідним верствам населення, які не мають доступу до банківських послуг, на короткий термін, без застави і поручительства, на певних умовах.

Існують два механізми надання фінансових послуг клієнтам в межах мікрокредитування:

- 1) індивідуальне фінансування, при якому послуги надаються індивідуальним підприємцям;
- 2) групове фінансування, при якому декілька підприємців об'єднуються у групи для отримання фінансових послуг.

Мікрофінансові установи надають такі послуги, як мікрострахування, мікрокредитування, мікрогранти, мікрозбереження. Оскільки існує ймовірність неповернення коштів, наданих мікрофінансовими організаціями, то вони надають кошти під досить великий відсоток (наприклад,

у Великобританії даний кредит може коштувати до 3 000 % річних, у Росії до 300–500 % річних).

У більшості країн світу участь у програмах мікрофінансування малого бізнесу приймають міжнародні організації, установи з надання допомоги, благодійні фонди та місцеві органи державної влади, приватні інвестори. Звичайно, можна також залучати власний капітал клієнтів, але це не завжди приносить бажаний результат. Частина коштів загального фінансування клієнтів забезпечується депозитами (у разі, якщо вони мають право мобілізувати кошти таким чином) [5]. Загалом мікрофінансування спрямоване на подолання таких проблем, як висока ризиковість, низький рівень заощаджень, високі витрати і відсутність забезпечень позик.

Основні принципи, на яких будується мікрофінансування, наведені в табл. 2.

Таблиця 2 – Принципи, на яких будується мікрофінансування [4]

Принцип	Характеристика
Орієнтація на клієнта	Орієнтація на фінансування окремих верств населення, бідних господарств тощо
Рівнозначний вибір	Мікрофінансування передбачає сортування на групи клієнтів з аналогічним профілем ризику
Субститути застави	Відсутність застави вимагає наявності так званої "соціальної застави", яка ґрунтується на груповій відповідальності
Партнерський моніторинг	Кожен член групи зацікавлений в тому, щоб контролювати своїх партнерів. Це пов'язано з тим, що відповідальність в групі є солідарною
Динамічне стимулювання	Надання новим клієнтам кредитів невеликого обсягу на початку співпраці і збільшення суми кредиту тільки у разі, якщо платоспроможність клієнта є задовільною
Графіки погашення	Зменшення моральної шкоди шляхом виявлення недисциплінованих клієнтів та інформування членів групи про можливі дефолти

Надавати мікрофінансові послуги можуть не тільки банки, а й кооперативи, кредитні спілки, недержавні організації, небанківські фінансові установи тощо.

Мікрофінансування відкриває ряд нових можливостей як для фізичних і юридичних осіб, так і для держави в цілому. По-перше, його розвиток збільшує обсяг податкових надходжень до

бюджету внаслідок активізації діяльності малих підприємств. По-друге, мікрофінансування сприяє розвитку домогосподарств, надаючи можливості для реалізації бізнес-ідей молоді, спрощуючи систему подання пакета документів. На відміну від банківських установ, розгляд заявки на отримання мікрокредиту займає від 5 хвилин до двох діб, що сприяє швидкому вирішенню фінансових питань.

Розвиток мікрофінансування є одним з пріоритетних напрямків реалізації фінансової політики держави, програми мікрофінансування стимулюють діяльність, спрямовану на одержання прибутку, допомагають підприємцям стабілізувати існуючі джерела прибутку і сприяють перетворенню мікропідприємств у малі підприємства [2].

В країнах Європейського Союзу функціонує значна кількість програм розвитку мікрофінансування, наприклад:

- програма CIP (Competitiveness and Innovation Framework Programme), яка підтримує підприємців у заснуванні чи розвитку бізнесу;
- програма Progress Microfinance, яка надає мікрокредити особам, що втратили роботу та бажають розпочати власну справу, або підприємцям, які вже мають бізнес, але у яких немає доступу до якісних фінансових послуг (наприклад, студентам, пенсіонерам, інвалідам, молодим матусям та іншим верствам населення);
- програма JEREMIE (Joint European Resources to Micro to medium-sized Enterprises), яка дозволяє державам Євросоюзу використовувати європейські структурні фонди для підтримки малих підприємств (наприклад, створення нового бізнесу чи розширення вже існуючого, розробки нових продуктів, модернізації, виходу на нові ринки тощо).

Одним з найбільш актуальних питань у розвитку мікрофінансування є регулювання діяльності мікрофінансових організацій. Міжнародний досвід свідчить, що в переважній більшості вони регулюються національним банком, наприклад, в Російській Федерації, Грузії, Республіці Білорусь та ін. Для контролю за діяльністю таких установ розроблені регулятивні нормативи.

На сьогоднішній день у Грузії функціонують 63 мікрофінансові організації. Розвиток мікрофінансування в цій державі почався в 2006 р. після прийняття відповідного законодавства. Мікрофінансові організації можуть існувати як акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю.

У Російській Федерації основною проблемою фінансування мікрофінансових організацій

є непокриття ризиків. Інвестування приватних осіб в даний сектор у цій країні можливе лише за умови надання 1,5 млн рублів, але не завжди вони насправді надходять від однієї особи. Достатньо часто кошти малими сумами акумулюються у однієї особи і тільки тоді надходять до мікрофінансової організації, начебто від одного інвестора, коли насправді ризики несуть всі вкладники. Основними критеріями, які відрізняють мікрофінансову організацію від банківської установи, є відсутність права на приймання депозитів та ліміт відносно кредитів, які видаються одній особі. Згідно з діючим законодавством мікрофінансовим організаціям забороняється отримувати депозити як від фізичних, так і від юридичних осіб, а максимальний сумарний обсяг мікрокредитів, наданих одній особі, не має перевищувати 50 000 доларів.

З точки зору кредитних продуктів, мікрофінансові організації можуть пропонувати на ринку весь спектр кредитування, як і комерційні банки: іпотечне кредитування, автокредити, агрокредити, бізнес-кредити, ломбардні кредити, споживчі кредити тощо.

Що ж стосується відсоткових ставок, то в цьому секторі вони достатньо високі. Залежно від конкретного продукту вони можуть коливатись від 18 до 72 %, що є достатньо високим показником. За даними Європейського Центрального банку, у 2013 р. середня відсоткова ставка за мікрофінансові послуги в Болгарії становила 7,07 %, Фінляндії – 1,18, Чехії – 2,68, Естонії – 2,65, Угорщині – 7,0, Латвії – 2,71, Литві – 3,15, Румунії – 9,02, Польщі – 4,9, Словенії – 4,1 %.

Уваги вартий також той факт, що мікрофінансовий сектор динамічно розвивається, а інвестування в цей бізнес є привабливим, оскільки норма віддачі, порівняно з іншими галузями, тут достатньо висока. Так, зокрема, рівень рентабельності активів банків (ROA) на кінець 2012 р. склав 1, а в мікрофінансовому секторі – 7,1. Що ж стосується рентабельності власного капіталу, то коефіцієнт ROE для банків склав 5,8, а для мікрофінансових організацій – 28,2 [3].

Недоліком розвитку мікрофінансування в Україні є незрозумілість нормативної бази, що певним чином стримує розвиток потенційно прибуткової та ефективної галузі економіки. Окрім того, в умовах становлення даної галузі необхідно розробити апарат регулювання та контролю мікрофінансових організацій, який також буде займатись контролем походження коштів, що інвестовані у мікрофінансову організацію.

На сьогоднішній день в Україні існує невідповідність щодо визначення основних користувачів мікрофінансовими послугами. Якщо

в інших країнах їх визначають як фізичних чи юридичних осіб, яким необхідні кошти на реалізацію бізнес-ідей чи розвиток власного бізнесу, та фізичних осіб, які потребують кошти на власний розвиток, то в Україні клієнтами вважаються люди з поганою кредитною історією, особи, які не мають можливості отримати кредит через інші умови, або ті особи, котрим терміново потрібні кошти. Варто дещо змінити цільову аудиторію мікрофінансових послуг, що надаються. Це сприятиме підвищенню довіри до даних організацій та покращенню їх діяльності.

До проблем реалізації в Україні також варто віднести складність та високу вартість запровадження мікрофінансових організацій. Відомо, що в Росії мікрофінансування розвивається достатньо швидко, а для російських компаній український ринок є привабливим, оскільки конкуренція на ньому достатньо низька. Російська мікрофінансова організація “Деньги напрокат” намагалась вийти на український ринок, але зазначила, що вартість запровадження мікрофінансових організацій в Україні значно вища, ніж в Росії. Вони також зазначили, що процедура створення такої організації ускладнюється наданням великого обсягу документів, таких як: реєстраційні документи, аудиторські висновки щодо достатності капіталу, типова форма договору та правила видачі займів, дані про відповідність працівників кваліфікаційним вимогам Нацкомфінпослуг тощо. В Росії ця процедура набагато простіша, що з одного боку сприяє

розширенню мережі мікрофінансових організацій, а з іншого – зменшує ступінь контрольованості даних організацій.

Відсутність довіри до мікрофінансових організацій з боку фізичних і юридичних осіб також не сприяє розвитку даного сектора. У разі, якщо з боку держави буде здійснюватись активна підтримка надання мікрофінансових послуг користувачам, це сприятиме покращенню економічної ситуації, збільшенню обсягів малих підприємств, які в свою чергу впливатимуть на збільшення кількості робочих місць та покращення добробуту населення.

Висновки. Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні має стати одним із провідних напрямків, оскільки дана галузь сприятиме покращенню економічної ситуації в країні та підвищенню добробуту населення. Мікрофінансування як метод підтримки бізнесу вже широко використовується у розвинутих країнах світу, що забезпечує можливість використання досвіду щодо впровадження даної системи у вітчизняних реаліях. В Україні існує багато передумов для активного розвитку та використання мікрофінансування, особливо в період економічної нестабільності. На нашу думку, слід вдосконалити систему законодавчого регулювання та спрямувати державну політику на підтримку та розгалуженість мережі мікрофінансових установ в тих районах, де доступ до якісних фінансових послуг обмежений.

Список літератури

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/> – Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва.
2. Гончарова В. Г. Механізм державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва [Електронний ресурс] / В. Г. Гончарова. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=254> – Електронне наукове фахове видання “Державне управління: удосконалення та розвиток”.
3. Чичинадзе Н. Влиятельное микрофинансирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://btime.ge/page.html?id_node=358&id_file=4740 – Business Time Georgia.
4. Pommerenke C. The Reality of Microfinance. An Empirical Analysis of Microfinance Mechanisms [Electronic source] / C. Pommerenke, M. Millone // School of Business and Economics 09.2013 Maastricht University. – Available at: <http://www.maastrichtuniversity.nl>.
5. Sapundzhieva R. Funding Microfinance – a Focus on Debt Financing [Electronic source] / Ralitsa Sapundzhieva // Microfinance Information Exchange November 2011. – Available at : <http://www.themix.org/publications/microbanking-bulletin/2011/11/microfinance-funding-microfinance-debt-financing>.

Отримано 15.12.2014

Summary

In this article the international experience of introducing microfinance mechanism was explored for providing microfinance services, as well as the main problems that provoke the insufficient development of this mechanism in Ukraine. Also some proposals to solve these problems are mentioned in this article.

Відповідальна за випуск

Т. М. Петренко

Редактор

Н. І. Козьменко

Комп'ютерна верстка

Н. А. Височанської

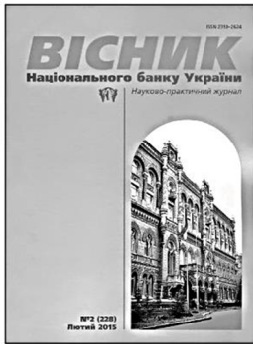
Підписано до друку 29.12.2014. Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12,10. Ум. друк. арк. 15,35. Тираж 100 пр. Вид. № 1419

Видавець і виготовлювач

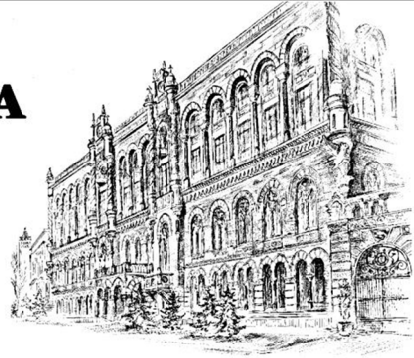
Державний вищий навчальний заклад

“Українська академія банківської справи Національного банку України”,
вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна, тел. 0(542) 665-127

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 4694 від 19.03.2014

НАЙВИГІДНІША ІНВЕСТИЦІЯ – ПЕРЕДПЛАТА НА ПОТРІБНИЙ ЖУРНАЛ

ВІСНИК Національного банку України

Кожен креативний науковець прагне бути в курсі найсучасніших тенденцій і найновітніших досліджень у своїй галузі. А оскільки банківництво є однією з найдинамічніших галузей національної економіки, то банкір-науковець не може бути висококласним фахівцем, якщо не володіє найповнішою інформацією про нові розробки вчених і практичні здобутки провідних фінансових установ, якщо не перебуває на вістрі основних проблем в економіці й сучасних тенденцій у монетарній політиці Національного банку або “пропустив” останні законодавчі чи нормативні акти з банківської діяльності. Можливість доступу до найсвіжішої інформації надає своїм читачам щомісячний науково-практичний журнал “Вісник Національного банку України”, який виходить у комплекті з електронною версією додатка “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності” на CD-диску.

Видання має широку тематичну спрямованість. На його сторінках висвітлюються різні аспекти діяльності НБУ і банківської системи загалом. Причому тут друкується й чимало ексклюзивної інформації. Ви знайдете в офіційному виданні центрального банку країни аналітику банківського сектору, дані про структуру активів, зобов'язань, власного капіталу банків, основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку, коментарі фахівців Національного банку до нормативно-правових актів тощо. Також подаються ґрунтовні огляди фінансового ринку, підготовлені провідними фінансовими аналітиками, юридичні консультації, роз'яснення. Великий інтерес викликає також найповніша інформація про нові банкноти і монети, введені в обіг Національним банком. Важливе місце приділяє видання й економічній освіті та фінансовій грамотності населення.

Словом, кожен, хто цікавиться проблемами банківництва, знайде в цьому часописі щось корисне для себе. Тож передплатуйте “Вісник Національного банку України”, читайте його, пропонуйте до друку свої статті!

Передплатний індекс “Вісника Національного банку України” – 74132.

Передплата приймається всіма відділеннями поштового зв'язку України та альтернативними регіональними організаціями.

Контакти редакції:

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028

(адреса для листування:

Редакції періодичних видань,

вул. Інститутська, 9,

Київ-601, 01601, Україна).

Тел.: (044) 524-39-69, 527-38-06, 527-39-44.

Тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25.

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

www.bank.gov.ua